

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РЯБІНІНА НАТАЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК 330.14:316

ДИСЕРТАЦІЯ

**СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі економіки
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів
інших авторів, мають посилання на відповідне джерело.

_____ Н. О. Рябініна

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, професор кафедри
економіки, підприємництва та економічної безпеки

Гурочкіна Вікторія Вікторівна

Ірпінь
2023

АНОТАЦІЯ

Рябініна Н. О. Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Державний податковий університет, Ірпінь, 2023.

За умов інтенсифікації зовнішніх та внутрішніх викликів зростає значення соціального капіталу як ресурсу активізації потенціалу соціально-економічного розвитку податкової служби України. Завдяки зовнішнім та внутрішнім соціально-економічним вимогам відбувається активізація потенціалу суб'єкта до розвитку соціального капіталу. Конвергенція різних наук, таких як економіка, соціологія, психологія, філософія та право, утворює новий напрям наукового дослідження як соціальний капітал. Міждисциплінарна та багатовекторна методологічна концепція з питань розвитку має можливості використання в усіх сферах життя, розвиває більш продуктивну й інклюзивну економіку, бо працює безпосередньо з людьми і для людей. Розвиток суспільства та формування інститутів громадянства й економічного зростання невід'ємно пов'язаний з новим економіко-соціальним поняттям, що є стимулом самоорганізації, та встановленням міжособистісних і міжгрупових стосунків, ведучий на шлях гармонізації, заснований на щирій допомозі і довірі.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано розв'язання наукового завдання, що полягає в розробці концептуальних, методичних і прикладних впроваджень нової економічної теорії соціального капіталу як ресурсу розвитку податкової служби України. У роботі розглянуто генезис терміну «соціальний капітал», визначено роль і вплив соціального капіталу на соціально-економічний розвиток українського суспільства, проведено й акумульовано теоретичне визначення та аналіз основних тенденцій і підходів до трактування сутності та методології визначення і виміру соціального капіталу, його структурне наповнення та взаємозв'язки між людьми і суспільством. Здійснено періодизацію досліджень теоретичної та практичної складової, аналізу історії і застосування сучасних знань концепції «соціальний капітал» у становленні нового напрямлення економічної науки. Визначено, що соціальний капітал – це сучасне суспільне благо,

цінність професійного партнерства, яке розвивається та створюється людиною для досягнення і прагнення власних пріоритетів та вигід під час соціальної взаємодії суспільства між собою на основі довіри, включаючи солідарність між людьми чи групами, полягаючи на спільні соціальні структури. Виокремлено перспективи соціальних структур, що є домінуючою концептуалізацією соціального капіталу, і поділяють на три елементи: структурні, когнітивні та реляційні. Охарактеризовані зазначені елементи. Виділено, що соціальний капітал є потенційним ресурсом мережевої соціальної взаємодії, який відтворюється та накопичується колективом. Розглянуто різноманітні форми і процеси реалізації соціального капіталу людиною. Виділено значення нематеріальних ресурсів під час формування соціального капіталу економіки (інформаційні технології, соціальні економічні мережі, секрети виробництва, зв'язки з постачальниками, налагодження взаємодії з клієнтами, корпоративна культура, довіра між менеджерами, репутація). Впродовж дослідження соціального капіталу окреслені специфічні ознаки й напрями розвитку в сучасних умовах життя й актуалізовано необхідність подальшого дослідження галузевого рівня, що визначає напрями формування соціального капіталу. Основні положення цього дослідження у подальшому будуть використані у процесі напрацювання та дискусій щодо формування теоретичних положень і моделей розвитку соціального капіталу та безпосередньо в Державній податковій службі України.

Соціальний капітал пов'язаний з елементарним аспектом людського існування, втілюється в наше життя, робить його більш різноманітним і цікавим, поширює нові знайомства та поновлює соціальні зв'язки, несе із собою необмежений ресурс знань і навичок. У дисертаційній роботі визначені основні принципи і джерела соціального капіталу, де залишається питома, першочергова роль людини, а її активи виступають у вигляді відносин, спілкування та співпраці (персонал, співробітники й учасники сумісного процесу відіграють роль партнерів, культурна компетентність, свідомо дисциплінованість і широка обізнаність допомагає виконувати пріоритетні цілі – добробут людей).

У дисертаційній роботі піднімаються важливі питання щодо вирішення проблем сьогодення, такі як подолання бідності, посилення якості життя, досягнення солідарності, підвищення свідомості кожного громадянина. У роботі, розкриваючи

проблеми досягнення добробуту не на поверхні, а із середини, проаналізовано причини їх виникнення. Нарощування та формування соціального капіталу в необмеженому просторі зв'язків і стосунків дає надію знайти шляхи гармонійного вирішення проблем економічного, соціального, політичного характеру, покращуючи можливості раціональної складової не тільки на рівні кожної людини, а і на рівні держави. Усі напрями життєдіяльності економічних суб'єктів мають бути спрямовані на покращення рівня життя населення, а це неможливо без довіри суспільства до гілок влади та бізнесу, що дає можливість реалізації розрахунків виміру структурного соціального капіталу. Ефективність сучасної конкурентної структури економіки з використанням соціального капіталу може відродити довіру та впевненість кожної людини. У дисертаційній роботі акцентовано увагу на важливості розвитку концепції соціального капіталу, яка розглядає не тільки загальні питання соціально-економічних досліджень, сприяючи ефективному використанню усіх ресурсів для подолання кризи, а створює фундамент для інклюзивного розвитку національної економіки у вигляді запропонованої чотирифакторної моделі вимірювання ефективності фінансування соціального забезпечення та захисту населення в країні. Досліджено оцінки міжнародного рейтингу за індексом процвітання вибірки країн світу, який є індикатором для країн-лідерів у всьому світі під час ідентифікації розвитку, зростання й добробуту та слугує мірилом національного добробуту. Приділено увагу формуванню нової концепції у процесі створення нової вартості або емерджентної вартості, яка виникає завдяки конвергенції елементів системи, створюючи значно більшу вартість, ніж вони могли б мати окремо. Це може статися через комбінацію унікальних знань, технологій, ресурсів або навіть ідеології. У роботі охарактеризовано, що емерджентна вартість є позитивним результатом реалізації емерджентного потенціалу соціально-економічної системи.

В епоху глобалізму, коли традиційні методи виробництва, обміну та споживання проходять реформування, стаємо свідками нових методів прийняття рішень, спостерігаючи перетворення самої людини. Сьогодні не існує людини, яка б не мала зв'язок з рідними, знайомими, суспільством, бізнесом, поступово передаючи безліч особистої інформації, яка аналізується, обробляється, а потім

використовується. У дисертації піднімається тема соціальних мереж, соціальної взаємодії між людьми, співпраця, що є одними із компонентів соціальної економіки, які розкриваються і подалі досліджуються в соціальному капіталі, будучи не тільки засобами спілкування та комунікацій, але й механізмами створення і конструювання соціального простору, маючи необмежені функції та перспективи. Стрімкий розвиток цифровізації та загальної комп'ютеризації вимагає налагодження інформаційно-телекомунікаційних технологій, цифрової грамотності й інформаційної безпеки майже в усіх сферах нашого сьогодення. У дисертаційній роботі запропоновано аналіз з подальшим рейтинговим порівнянням причинно-наслідкових зв'язків між еволюцією бідності та інформаційними технологіями розвиваючих країн через показники ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у поточних цінах і кількість користувачів інтернету. Варто зазначити, що в сучасній економіці ІКТ є важливим виробничим фактором через розвиток економіки знань, тому що знання / навички, інновації та технологічні зміни стають необхідним фактором для економічного зростання.

Розвиток і процвітання держави зосереджується та накладає обов'язки на всіх учасників процесу побудови кращого життя людей, і одним із основних пріоритетів є забезпечення збалансованої, стабільної та справедливої податкової політики. У дисертаційній роботі запропоновано теоретико-методичні засади встановлення закономірностей взаємодії між індивідом і суспільством на прикладі складної системи взаємозв'язків Державної податкової служби України, обґрунтування напрямів економічної політики, спрямованих на створення умов для всебічного розвитку соціального капіталу через задоволення потреб та інтересів. У дослідженні використовуються аналіз і оцінки даних опитування та тестування працівників податківців і науковців Державної податкової служби України та мешканців м. Київ і Київської області, а саме формування податкової культури та податкової свідомості, стратегічні напрями розвитку соціального капіталу податкової служби України.

Розкрито закономірності та здійснено систематизацію індикаторів результативності соціального капіталу в соціально-економічній системі на прикладі податкової служби України. Боротьба продуктивності та підвищення рівня й

удосконалення робочого процесу на перший план виводить: інформацію, знання та уміння управляти і володіти інформацією та знаннями в сучасному світі. Проаналізовано визначення і практичне застосування податкової культури, податкової свідомості та податкової дисциплінованості, вплив цих факторів на поведінку, рішення і дії людини. Зміни у свідомості людини тісно пов'язані з економічними процесами, що зі свого боку впливає на ставлення суспільства через економічну свідомість до роботи податкової системи, податків, їх стягнення й управління коштами, формуючи податкову культуру та податкову дисциплінованість, акцентуючи питання актуальності та значимості реформування податкової служби. Пропонується поступовий розбір поведінкових взаємин платника податків і працівників Державної податкової служби України, запобігання конфліктів на основі етичних норм і принципів. Запропоновано розгляд обов'язків керівництва податкової служби та візії розвитку ДПС України в контексті розширення та сталої системи соціального капіталу, яка спрямована на побудову відкритої, ефективної та довіреності інституції, що сприяє економічному розвитку країни та покращенню якості життя громадян. Визначаються такі єдині концепції економіки та податкової служби, як економічна податкова свідомість, економічна поведінка платника податків, етичні норми податківця й економічна дисциплінованість, які можуть впевнено пропонуватися діловому бізнесу та державним органам. Державна податкова служба України є багатовекторним ресурсом і базою соціального капіталу, тому що вона складається з людей і для людей. За умов відкритої економіки, досягнення високого рівня розвитку інклюзивного суспільства, потужних інституції нація процвітатиме, що є пріоритетним напрямом для розвитку соціального капіталу.

Ключові слова: соціальний капітал, Державна податкова служба України, довіра, соціально-економічний розвиток, економічна свідомість, соціальна відповідальність, рівень життя, якість життя, соціальні структури, соціальні мережі, цифровізація, цифрова грамотність населення, вимір соціального капіталу, інклюзивність соціально-економічного зростання, процвітання, соціальні видатки, економічний добробут, соціальне благополуччя.

ABSTRACT

Ryabinina N. O. Social capital as a resource for the development of the tax service of Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, specialty 051 "Economics" (05 - Social and behavioral sciences). – State Tax University, Irpin, 2023.

In the context of intensification of external and internal challenges, the importance of social capital as a resource for enhancing the potential of socio-economic development of the tax service of Ukraine is growing. Due to external and internal socio-economic requirements, the subject's potential for the development of social capital is activated. The convergence of different sciences such as economics, sociology, psychology, philosophy and law form a new direction of scientific research as social capital. The interdisciplinary and multi-vector development concept has opportunities to be used in all spheres of life, to develop a more productive and inclusive economy because it works directly with people and for people. The development of society and the formation of institutions of citizenship and economic growth are inextricably linked with the new economic and social concept, which is an incentive for self-organization, and the establishment of interpersonal and intergroup relations, leading to harmonization based on sincere help and trust.

The development of society and the formation of institutions of citizenship and economic growth are inextricably linked with the new economic and social concept, which is an incentive for self-organization, and the establishment of interpersonal and intergroup relations, leading to harmonization based on sincere help and trust. The paper considers the genesis of the term «social capital», identifies the role and impact of social capital on the socio-economic development of Ukrainian society, conducts and accumulates theoretical definition and analysis of the main trends and approaches to the interpretation of the essence and methodology of definition and measurement of social capital, its structural content and interrelations between people and society. Periodization of studies of theoretical and practical component, analysis of history and application of modern knowledge of the concept of «social capital» in formation of a new direction of economic science is carried out. It is determined that social capital is a modern public good, the value of college, which is developed and created by a person to achieve and strive for their own priorities

and benefits, with social interaction of society with each other on the basis of trust, including good solidarity between people or groups, based on common social structures. The prospects of social structures, which are the dominant conceptualization of social capital and are divided into three elements: structural, cognitive and relational, have been allocated. These elements are characterized. It is allocated that social capital is a potential resource of network social interaction, which is reproduced and accumulated by the collective. Various forms and processes of realization of social capital by man are considered. The importance of intangible resources in the formation of social capital of economy (information technologies, social economic networks, secrets of production, relations with suppliers, establishing interaction with customers, corporate culture, trust between managers, reputation) has been allocated. During the study of social capital, specific features and directions of development in modern living conditions are outlined and the need for further research of the sectoral level, which determines the directions of formation of social capital, is actualized. The main provisions of this study will be further used in the process of development and discussions on the formation of theoretical provisions and models for the development of social capital, and directly in the State Tax Service of Ukraine.

Social capital is connected with the elementary aspect of human existence, is embodied in our lives, makes it more diverse and interesting, spreads new acquaintances and renews social ties, carries with it an unlimited resource of knowledge and skills. The dissertation identifies the main principles and sources of social capital, where the specific, primary role of a person remains, and its assets act in the form of relationships, communication and cooperation (staff, employees and participants in the joint process play the role of partners, cultural competence, conscious discipline and wide awareness helps to fulfill priority goals – well-being of people).

The dissertation raises important issues for solving today's problems, such as overcoming poverty, enhancing the quality of life, achieving solidarity, raising the consciousness of every citizen. In the work, revealing the problems of achieving well-being not on the surface, but from the inside, the causes of their occurrence are analyzed. Building up and forming social capital in an unlimited space of connections and relations gives hope to find ways to harmoniously solve problems of an economic, social, political nature,

improving the capabilities of the rational component not only at the level of each person, but also at the level of the state. All areas of life of economic entities should be aimed at improving the standard of living of the population, and this is not possible without public confidence in the branches of government and business, which makes it possible to implement calculations of the measurement of structural social capital. The effectiveness of the modern competitive structure of the economy, using social capital, can revive the trust and confidence of each person. The dissertation work focuses on the importance of developing the concept of social capital, which considers not only general issues of socio-economic research, contributing to the effective use of all resources to overcome the crisis, but also creates the foundation for inclusive development of the national economy in the form of a proposed four-factor model for measuring the effectiveness of financing social security and protection of the population in the country. The article studies estimates of the international rating according to the prosperity index of a sample of the world countries, which is an indicator for the leading countries around the world in identifying development, growth and well-being and serves as a measure of national welfare. Attention is paid to the formation of a new concept when creating a new value or emergent value, which arises due to the convergence of elements of the system, creating much higher value than they would have separately. This can happen due to a combination of unique knowledge, technology, resources, or even ideology. The paper characterizes that emergent value is a positive result of realization of emergent potential of socio-economic system.

In the era of globalism, when traditional methods of production, exchange and consumption are being reformed, we are witnessing new methods of decision-making, observing the transformation of man himself. Today, there is no person who would not have a connection with relatives, acquaintances, society, business, gradually transferring a lot of personal information that is analyzed, processed and then used. The dissertation raises the topic of social networks, social interaction between people, cooperation, which are among the components of the social economy, which are revealed and further explored in social capital, being not only means of communication and communications, but also mechanisms for creating and constructing social space, having unlimited functions and perspectives. The rapid development of digitalization and general computerization requires the establishment

of information and telecommunication technologies, digital literacy and information security in almost all areas of our present. The thesis offers an analysis followed by a rating comparison of causal relationships between the evolution of poverty and information technologies of developing countries through GDP per capita at purchasing power parity at current prices and the number of Internet users. It can be noted that in today's economy, ICTs are an important productive factor due to the development of the knowledge economy, because knowledge / skills, innovation and technological change become necessary a factor for economic growth.

The development and prosperity of the state focuses and imposes responsibilities on all participants in the process of building a better life of people, and one of the main priorities is to ensure a balanced, stable and fair tax policy. The thesis proposes theoretical and methodological foundations for establishing patterns of interaction between the individual and society on the example of a complex system of interrelations of the State Tax Service of Ukraine, substantiation of economic policy directions aimed at creating conditions for the comprehensive development of social capital through satisfaction of needs and interests. The study uses analysis and evaluation of survey and testing data of tax officers and scientists of the State Tax Service of Ukraine and residents of Kyiv and the region, namely the formation of tax culture and tax consciousness, strategic directions for the development of social capital of the tax service of Ukraine.

The regularities are revealed and systematization of indicators of effectiveness of social capital in the socio-economic system is carried out on the example of the tax service of Ukraine. The struggle of productivity and increasing the level and improving workflow brings to the fore: information, knowledge and ability to manage and own information and knowledge in the modern world. The definition and practical application of tax culture, tax consciousness and tax discipline, the influence of these factors on human behavior, decisions and actions are analyzed. Changes in human consciousness are closely related to economic processes, which in turn affects the attitude of society through economic consciousness to the work of the tax system, taxes, their collection and management of funds, forming a tax culture and tax discipline, emphasizing the relevance and significance of reforming the tax service. A gradual analysis of the behavioral relationship between the taxpayer and the tax

officer, the prevention of conflicts on the basis of ethical norms and principles is proposed. It is proposed to consider the duties of the tax service management and the vision of its development in the context of the expansion and sustainable system of social capital, which is aimed at building an open, effective and trusted institution that contributes to the economic development of the country and improving the quality of life of citizens. Common concepts of economics and tax service are defined, such as economic tax consciousness, economic behavior of the taxpayer, ethical norms of the tax officer and economic discipline, which can confidently be offered to business business and government agencies. The State Tax Service of Ukraine is a multi-vector resource and base of social capital, because it consists of people and for people. Under conditions of an open economy, achievement of a high level of development of an inclusive society, powerful institutions - the nation will flourish, which is a priority for the development of social capital.

Keywords: *social capital, State Tax Service of Ukraine, trust, socio-economic development, economic consciousness, social responsibility, standard of living, quality of life, social structures, social networks, digitalization, digital literacy of the population, measurement of social capital, inclusiveness of socio-economic growth, prosperity, social expenditures, economic well-being, social well-being.*

Список публікацій здобувача

Публікації у іноземних фахових виданнях, включених до переліку міжнародних наукометричних баз:

1. Hurochkina V., Reshmidilova S., Bohatchyk L., Telnov A., Skorobogata L., Riabinina N. Modeling Effectiveness of Financial Support for the Social Capital Development in Economic Emergence. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2021. Vol. 17. Art. 27. pp. 262–270. DOI 10.37394/232015.2021.17.27 (1 д. а., дисертанту належить 0.14 д. а.). Особистий внесок здобувача: розробка і формування чотирифакторної моделі результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в країні.

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

2. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Реалізація соціального капіталу як ключовий драйвер становлення поведінкової економіки. *Науковий журнал «Соціальна економіка»*. 2020. Випуск 59. С. 6–13. DOI 10.26565/2524-2547-2020-59-01 (0.96 д. а., дисертанту належить 0.48 д. а.). Особистий внесок здобувача: визначення послідовності, цілісності та поєднання соціального капіталу і поведінкової економіки суспільства.

3. Рябініна Н. О. Розвиток соціального капіталу в контексті становлення інформаційного суспільства. *Науковий журнал «Соціальна економіка»*. 2020. Випуск 60. С. 29–37. DOI : <https://doi.org/10.26565/10.26565/2524-2547-2020-60-03> (1 д. а.).

4. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Інклюзивний розвиток національної економіки у вимірах соціального капіталу. *Науковий журнал «Вісник Хмельницького національного університету» (економічні науки)*. 2020. Випуск 5. С. 266–271. DOI : 10.31891/2307-5740-2020-286-5-48 (0.85 д. а., дисертанту належить 0.42 д. а.). Особистий внесок здобувача: аналіз виміру соціального капіталу на основі дослідження соціальних структур.

5. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Податкова культура на шляху посилення довіри суспільства. *Науковий журнал «Митна безпека»*. 2021. Випуск 5. С. 23–36. DOI : 10.33244/2617-5959.5.2021.23-36 (1.2 д. а., дисертанту належить 0.51 д. а.). *Особистий внесок здобувача: систематизація структурно-функціональних, причинно-наслідкових характеристик та напрямлень податкової культури.*

6. Рябініна Н. О. Конвергенція соціального капіталу економічного розвитку України та державних органів на шляху європейської інтеграції. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні відносини та світове господарство*. 2022. Випуск 44. С. 69–77. DOI : <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-44-11> (1.08 д. а.).

7. Рябініна Н.О. Соціальний капітал як джерело індивідуально-колективної економічної стійкості. *Науковий журнал «Соціальна економіка»*. 2022. Випуск 64. С. 10-22. DOI : <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-02> (1 д. а.).

***Інші наукові публікації в іноземних виданнях та виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз даних:***

8. Riabinina N. The role and behavior of the individual in the development of social capital. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. Publishing House “Baltija Publishing”. Riga, 2021. Vol. 2. No. 1. pp. 39–45. DOI : <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2021-1-6> (0.86 д. а.).

9. Riabinina N. Socio-economic consciousness is a key driver of the tax service of Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. Publishing House “Baltija Publishing”. Riga, 2021. Vol. 2. No. 1. pp. 65–71. DOI : <https://doi.org/10.30525/2661-5150> (0.72 д. а.).

10. Riabinina N. Growth of economic potential in the context of the development of social capital. *International Scientific Journal “Economics & Education”*. Publishing House “Baltija Publishing”. Riga, 2021. Vol. 6, Issue 3. pp. 52–57. DOI : <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2021-3-8> (0.58 д. а.).

11. Рябініна Н. О. Фінансова грамотність, профорієнтація, фахова економічна освіта, шлях до євроінтеграції підприємництва України. *Подільський науковий вісник*. 2022. № 3 (23)_4(24). С. 45–51. DOI : <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-7> (0.50 д. а.).

12. Рябініна Н. О. Інтродукція соціального капіталу та соціальної відповідальності в концепції сталого розвитку України. Збірник наукових статей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські виміри сталого розвитку», (20-21 жовтня, 2022 р., м. Київ), 2022. С. 147–155. (0.48 д. а.).

13. Hurochkina V., Riabinina N. The impact of behavioral aspects on the social capital of the tax service of Ukraine. *Journal of Scientific Papers VUZF REVIEW*. 2022. Vol. 7, Issue 1. Pp. 69–79. DOI : <https://doi.org/10.38188/2534-9228.22.1.07> (1.10 д. а., дисертанту належить 0.55 д. а.). *Особистий внесок здобувача: виділення поведінкових критеріїв у системі податкової служби та їх вплив на соціально-економічні аспекти.*

Наукові публікації в іноземних та вітчизняних монографіях:

14. Riabinina N. Social capital instrument for the implementation of socio-economic growth of Ukraine. *Socio-economic development of regions: strategies, models, innovations* : Monograph. Ohiienko and Pokusa (eds) : The Academy of Management and Administration in Opole, Poland. 2021. ISBN 978-83-66567-36-8, pp. 79–89. (0.66 д. а.)

15. Riabinina N. Bifurcation of the Ukrainian Economy is the most Important Strategy of Viktory (Біфуркація української економіки – найголовніша стратегія перемоги). *The Russian-Ukrainian war (2014–2022) historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Publishing House “Baltija Publishing”, Riga, Latvia. 2022. ISBN 978-9934-26-223-4, С. 287–294. (0.78 д. а.).

Матеріали конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

16. Рябініна Н. О. Соціальний капітал як ресурс розвитку державної фіскальної служби України. Збірник тез Податкового конгресу «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки» (12 грудня 2019 р., м. Ірпінь) : Університет ДФС України, 2019. С. 197–200. (0,1 д.а.).

17. Рябініна Н. О. Шлях суспільства до податкової служби через взаємну довіру. Збірник тез *Молодіжного податкового конгресу*, (20 травня 2020, м. Ірпінь): Університет ДФС України, Серія «Податкова та митна справа в Україні». 2020. С. 284-288. (0.1 д. а.).

18. Рябініна Н. О. Нова поведінкова економіка та її рівні в сучасності. *Вектори еволюції та перспективи підприємництва в умовах сучасних викликів*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва», (8–9 жовтня 2020 р., м. Ірпінь) : у 2 ч.: Університет ДФС України, 2020. Ч. 1. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 160). С. 49-52. (0.12 д. а.).

19. Рябініна Н. О. Соціальні зв'язки основний драйвер соціального капіталу. Збірник тез наукових праць III Міжнародної наукової конференції «*Science and global studies*», (30 жовтня 2020 р., Prague, Czech Republic) : Financial And Economic Scientific Union, 2020. С. 39–41. URL : <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16065082992066.pdf> (0.16 д. а.).

20. Рябініна Н. О. Соціальні мережі – основний драйвер соціального капіталу. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «*Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку*», (27 листопада 2020 р., Прага, Чехія), 2020. С. 54–57. (0.15 д. а.).

21. Рябініна Н. О. Соціальні мережі як елемент соціального капіталу. Збірник тез *Міжнародного податкового конгресу «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки»*, (3 грудня 2020, м. Ірпінь): Університет ДФС України. Ірпінь, 2020. С. 904-907 (0.22 д. а.).

22. Рябініна Н. О. Соціальний капітал в контексті становлення інформаційного простору. Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «*Наукові дослідження і технології*», (21–22 грудня 2020 р., Манчестер, Великобританія), 2020. С. 143–147. URL: <https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/01.pdf> (0.18 д. а.)

23. Рябініна Н. О. Соціальний капітал як драйвер інклюзивного розвитку національної економіки. Збірник матеріалів XIV Міжнародної наукової

конференції «*Innovation in Science and Technology*», (25–26 січня 2021 р., м. Бостон, США), 2021. С. 134–136. URL : <https://elconf.com.ua/wpcontent/uploads/2021/82.pdf> (0.21 д. а.).

24. Рябініна Н. О. Поведінкові аспекти перспективного розвитку економіки. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «*Європейські виміри сталого розвитку*», (11 червня 2021 р., м. Київ): Національний університет харчових технологій, 2021. С. 42. (0.1 д. а.).

25. Рябініна Н. О. Поведінкові аспекти управління та розвитку економіки. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «*Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теорія та практика*», Частина 1, (3 липня 2021 р., м. Київ) : ГО «Київський економічний науковий центр», 2021. С. 26–30. (0.20 д. а.).

26. Рябініна Н. О. Соціальна свідомість в умовах економічної нестабільності. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «*Соціально-економічний добробут населення в умовах макроекономічної нестабільності*». Міжнародний форум EFBM`2021, (28 вересня–01 жовтня 2021 р., м. Київ) : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021. С. 183–186. (0.17 д. а.).

27. Riabinina N. Current trends of tax service management in the context of globalization of the economy. 8th International Conference on *Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM)*, (03–04 december 2021, Khmelnytskyi) : Khmelnytskyi National University, 2021. pp. 32–35. URL : <http://smtesm.khnu.km.ua/> (0.1 д. а.).

28. Рябініна Н. О. Перспективи виконання цілей сталого розвитку України. *Підприємництво в умовах сучасних викликів : загрози, обмеження та можливості*: збірник матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва», (18–19 лютого 2022 р., м. Ірпінь) : Державний податковий університет, 2022. С. 154–156. (0.14 д. а.).

29. Рябініна Н. О. Соціально-економічний розвиток – важлива складова перемоги. Збірник тез Міжнародного конгресу «*Фінанси, Економіка, Право VS*

Війна», (27 квітня 2022 р., м. Ірпінь): Державний податковий університет. 2022. С. 450-455 (0.26 д. а.).

30. Hurochkina V., Riabinina N. Diagnosis of the level of social responsibility and personal adaptation in the first post-war years. 6th International online *Conference on Contemporary Studies in Menegement (CoSiM)*, (21–23 november 2022, Suderburg, Germany.), 2022. pp. 235–244. URL : <https://www.ostfalia.de/cms/en/pws/launer/conferences/2022/call-for-paper-and-speaker/> (0.54 д. а., дисертанту належить 0.27 д. а.). *Особистий внесок здобувача: розробка та розрахунок даних адаптації особистості та соціальної відповідальності в економічному середовищі у воєнний та повоєнний періоди.*

31. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Концепція соціального капіталу як джерело економічної стійкості особистості. Збірник праць Форуму «Відновлення економіки відповідно до візії України 2030», (29 листопада 2022 р., м. Київ) : Київський інститут бізнесу та технологій, 2023. С. 59-66. (0.5 д. а., дисертанту належить 0.25 д. а.). *Особистий внесок здобувача: визначення ролі соціального капіталу в єдиній концепції соціально-економічної стійкості економіки.*

32. Рябініна Н. О. Соціально-економічний прорив китайської сучасності. Збірник матеріалів XVI міжнародної науково-практичної конференції «*Китайська цивілізація: традиції та сучасність*», (30 листопада 2022 р., м. Київ) : Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, 2022. С. 219–222. DOI : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-54> (0.22 д. а.).

33. Рябініна Н.О. Податкова свідомість – основа соціального захисту. Збірник матеріалів VI міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва у воєнні часи та опісля», (22 травня 2023 р., м. Ірпінь) : Державний податковий університет, 2023. С. 182–186. (0.14 д. а.).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні основи соціального капіталу як ресурсу розвитку податкової служби України.....	13
1.1. Теоретичні основи соціального капіталу: сутність, принципи, драйвери розвитку в соціально-економічній системі.....	13
1.2. Конвергенція соціального капіталу в концепції соціально-економічного розвитку.....	19
1.3. Поведінковий механізм розвитку соціального капіталу в роботі органів податкової служби України.....	39
<i>Висновки до розділу 1</i>	50
РОЗДІЛ 2. Ефективність фінансового забезпечення соціального капіталу для розвитку органів податкової служби України.....	52
2.1. Тенденції та особливості розвитку соціального капіталу в умовах інформаційно-мережевої економіки.....	52
2.2. Фінансове забезпечення соціального капіталу для соціально-економічного розвитку України.....	80
2.3. Вплив розширення соціального капіталу на розвиток податкової служби України	105
<i>Висновки до розділу 2</i>	139
РОЗДІЛ 3. Стратегічний розвиток системи управління соціальним капіталом податкової служби України.....	141
3.1. Перспективи формування суспільної свідомості та податкової відповідальності платників податків на шляху посилення довіри суспільства.....	141
3.2. Формування податкової культури як стратегія соціально-економічного розвитку країни.....	158
3.3. Стратегічні напрями соціального капіталу як ресурсу розвитку податкової служби України	177
<i>Висновки до розділу 3</i>	188
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДПСУ – Державна податкова служба України

ЦСР – Цілі сталого розвитку

CRM – система управління взаємовідносин з клієнтом

IT – інноваційні технології

ВВП – внутрішній валовий продукт

ПДВ – податок на додану вартість

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

FATCA – Закон про оподаткування іноземних рахунків

ІТС – інформаційний ресурс для людей, працюючих з програмами для автоматизації бізнесу

ЄС – Європейський Союз

ЗП – заробітна плата

ВС – Всесвітній банк

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ІКТ – інформаційно-комунікативні технології

ІСЦ – індекс споживчих цін

ПКС – паритет купівельної спроможності

GDP (Good Distribution Practice) – сукупність правил і вимог до дистрибуції, дотримання яких забезпечує якість лікарських засобів у процесі їх оптової реалізації.

IQ – коефіцієнт інтелекту

EQ – коефіцієнт емоційного інтелекту

AQ – коефіцієнт адаптивного інтелекту

VUCA – світ нестабільний (volatility), невизначений (uncertainty), складний (complexity) та неоднозначний (ambiguity), в якому завдання прогнозування важко реалізувати, світ невизначеності та хаосу.

МСБ – малий і середній бізнес

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ЗМІ – засоби масової інформації

ФОП – Фізична особа-підприємець

НТП – науково-технічний прогрес

НТР – науково-технічна революція

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Економічні види діяльності суб'єктів підприємництва та ефективне формування сучасної конкурентної структури національної економіки мають бути спрямовані на розширення та розвиток соціального капіталу шляхом покращення якості рівня життя населення, досягнення високого рівня інклюзії суспільства на основі довіри, співпраці громадян, держави та бізнесу. Рівень довіри та впевненості характеризують якість соціального капіталу, який проявляється і зростає під час розвитку взаємозв'язків громадського суспільства. Одним із показників довіри до держави є рівень суспільної свідомості та податкової культури, що відображається у самоорганізації сплати податків й організації праці в органах податкової служби країни. На сьогодні в сучасній Україні спостерігається дефіцит такої довіри, а це водночас гальмує формування соціального капіталу. В економіці соціальний капітал досліджується в основному під кутом інституціоналізму: нераціональної споживчої поведінки та неформальної складової господарських відносин економічних суб'єктів. В основі трансформаційних змін відносин суспільства й органів податкової служби лежить взаємозв'язок і взаємодія на основі довіри та свідомості прийняття правильного рішення на благо. Факт світового визнання соціально-економічних і поведінкових аспектів суспільства в цілому та платників податків зокрема дає змогу подивитися на питання ширше, тим самим знаходячи більше точок перетинання та злиття соціального капіталу суспільства і податкової служби. Передбачається побудова дієвих економічних алгоритмів і механізмів, які б могли стати основою прогнозування соціально-економічної інтеграції людини та працівників органів податкової служби. Оскільки природа економічного суб'єкта або людини є значно більш складною і не обмежується концепцією раціональності, під час зростання рівня ваги економічних рішень загострюється потреба в уточненні економічних механізмів, що обумовлюють реальну дію людей для сприяння розвитку податкової служби України.

У процесі політичних та економічних змін країни, нестабільності економічної системи, зростання і падіння заробітних плат, рівня інфляції та

купівельної спроможності населення поведінка людей в однакових ситуаціях буде відрізнятися. Також значну роль відіграватиме індивідуальне становище кожної людини, кожного підприємства та їх впевненість у майбутньому, інвестиційної привабливості й активності та стабільності на ринку.

Теоретичні та практичні дослідження концепції соціального капіталу є складною теорією, початок якої висвітлюється завдяки П. Бурдьє, Дж. Коулману, Р. Патнему, Г. Беккеру, тощо. Питання психологічного фактору у податковій сфері розкривали економісти Дж. Андреоні, Б. Ерард, Дж. Феїнстен, які досліджували можливості людських емоцій для пристосування й інтеграції у традиційні моделі економіки. Значний внесок у дослідження соціального капіталу зробили вітчизняні науковці В. Геєць, М. Войнаренко, В. Гурочкіна, О. Гордей, Л. Лазебник, Г. Калач, Н. Стежко, Т. Руда, О. Нагорічна, І. Єпіфанова, В. Джеджула, І. Ховрак, Ю. Махортов, Т. Власова, Ю. Зайцев та ін. Проблеми впровадження податкової реформи та становлення високого рівня довіри в Державній податковій службі України знайшли своє відображення у дослідженнях вітчизняних науковців, таких як З. Варналій, К. Швабій, С. Варланов, О. Воронкова, Є. Близнюк, Ю. Мискін, Л. Черенко, О. Чеберяко, Л. Шаульська, А. Войтенко, В. Якобчук, С. Сибиряков, Я. Ізмайлов та інші (Додаток А).

Важливим елементом соціально-економічних досліджень є соціальна політика держави, а саме удосконалення підвищення ефективності освіти, охорони здоров'я та інших галузей соціально-культурної сфери, що дозволить знищити негативний вплив зовнішніх факторів і спростити процес прийняття рішень кожного. І це неможливо без органів податкової служби країни. Державне оподаткування сприймається як об'єктивна втрата, а не податкова свідомість та соціальна відповідальність перед суспільством і державою. Фіскальна дисциплінованість бізнесу чи окремої людини, будь-яке намагання влади ввести соціальну відповідальність у межах податкової реформи сприймається негативно. Вміння ставити спільні інтереси вище особистих – це досі ще прерогатива більш свідомих соціально-ринкових систем.

Сьогодення диктує актуалізацію питання знань та умінь і податкова служба не стоїть у стороні. Кваліфікований податківець застосовує сучасні технології, володіє нормативно-правовою базою, розвиває набуті знання, відповідає етико-моральним нормам і поважає себе та платника податків. Саме тому, на нашу думку, найбільшу увагу у науковому дослідженні необхідно сконцентрувати у поєднанні зусиль знаходження консенсусу взаємодії, взаємозв'язку та взаєморозумінні всіх учасників процесу оподаткування, першочергово виділивши основні теоретико-методологічні та практичні основи соціального капіталу.

Формулювання завдання та постановка мети дослідження

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та науково-практична реалізація розробки концептуальних, методичних і прикладних інструментів посилення соціального капіталу як ресурсу розвитку Державної податкової служби України.

Вивчення та дослідження соціального капіталу як ресурсного забезпечення розвитку соціально-економічних систем на прикладі податкової служби України зумовлює постановку конкретних завдань:

- дослідити та узагальнити теоретичні підходи щодо понятійного апарату соціального капіталу, соціальних структур, соціальних зв'язків, для подальшого обґрунтування авторського підходу щодо трактування сутності соціального капіталу;
- визначити особливості соціального капіталу у сучасному середовищі як базису ресурсного забезпечення розвитку працівників органів Державної податкової служби України;
- дослідити теоретичні та практичні аспекти формування соціальних структур як базису вимірювального апарату соціального капіталу, що сприяло надати характеристики основних напрямів взаємодії та взаємозв'язку між індивідом і суспільством;
- обґрунтувати науково-методичний підхід до оцінки державного соціального забезпечення та захисту населення, результативності фінансового

забезпечення у процесах сприяння розвитку соціального капіталу в податковій службі України;

- визначити рівень консолідації соціальної активності суспільства через порівняння динамік розвитку соціального капіталу, індексів процвітання націй, інклюзивності економічного зростання за даними міжнародних рейтингів;
- здійснити аналіз впливу інформаційних технологій на зростання рівня ВВП на душу населення, що дозволило створити інформаційне поле для оцінювання суспільного імунітету в умовах невизначеності;
- розробити оцінювання рівня розвитку соціального капіталу, який ґрунтується на структурно-функціональних, причинно-наслідкових взаємозв'язках, економічній поведінці особистості та результатів діяльності для розбудови стратегічної візії керівного складу і профілю співробітників Державної податкової служби України.

Об'єкт дослідження – соціальний капітал Державної податкової служби України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та концептуальні положення розширення і посилення соціального капіталу як ресурсу розвитку Державної податкової служби України.

Методи дослідження. Методологічною основою пізнання об'єкта дослідження стали *загальні та спеціалізовані дослідницькі методи, концепції, підходи, методи*: теорії людського, соціального та культурного капіталу, економічні теорії, теорії гендерного лідерства, теорії гендерного відбору лідерства, теорії рис, теорії адаптації. Дослідження проводилися відповідно до *загальнонаукових принципів системного підходу*.

Для реалізації поставлених у дослідженні завдань були використані такі методи: діалектичне пізнання соціально-економічних процесів (для обґрунтування сутності соціального капіталу, дослідження конвергенції, соціальних структур, соціальних зв'язків); узагальнення (розкриття складу та структури розвитку соціального капіталу в країнах ЄС та Україні); апроксимаційний, факторний аналіз

та екстраполяція (з метою оцінки впливу державного соціального забезпечення та захисту населення на рівень соціально-економічного розвитку країн); ранжування (з метою визначення диспозиції виміру рівня розвитку соціального капіталу); статистичний аналіз (для оцінки тенденцій реалізації соціальних програм для розвитку соціального капіталу); історико-логістичний аналіз, методи індукції та дедукції, абстрагування теоретичних положень (для узагальнення наукових джерел і теоретичних аспектів, діалектичного пізнання формування соціального капіталу, виявлення різновидів економічної концепції).

У дисертаційній роботі використовується порівняльний аналіз для виявлення впливу техно-інноваційних мереж зв'язку та інтернету на динаміку ВВП, тенденції ресурсного забезпечення соціально-економічного зростання та його покращення на основі міжгрупових і міжособистісних взаємодій та взаємовідносинах на мікрорівні, дослідженні фундаменту довіри, співпраці між людьми, розвитку державної, економічної, громадянської платформ.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, нормативно-правова база Державної податкової служби України, статистичні дані Державного бюджету України (2020-2023 рр.), Державної служби статистики України та Євростату, нормативно-правові та законодавчі акти України й інших країн, а також наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, експертів, практиків і фахівців у соціально-економічній сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці концептуальних, методичних і прикладних інструментів посилення та розширення соціального капіталу як основного ресурсу розвитку соціально-економічної системи Державної податкової служби України. Зміст значення та складова оригінальності роботи, яка одержана автором, полягає у такому:

удосконалено:

а) теоретико-методичний підхід до трактування основних понять концепції, що розкрито у авторському визначенні поняття «соціальний капітал», яке посилене виокремленням особливості статусу суспільного блага та цінності професійного партнерства, що розвивається й створюється людиною для досягнення й прагнення

власних пріоритетів та вигід під час соціальної взаємодії суспільства між собою, включаючи солідарність між людьми чи групами, базуючись на спільній соціальній структурі;

б) систему класифікаційних ознак соціального капіталу за спрямуваннями, рівнями відповідальності, типами взаємозв'язку, видами взаємодії, що стало підґрунтям для розробки авторського внеску щодо представлення рівнів, принципів, напрямлень і вимірів соціального капіталу (структурний, реляційний та когнітивний), взаємозв'язків між структурними елементами соціального капіталу і соціальної відповідальності суспільства та бізнесу;

в) процедури порівняльного оцінювання рейтингів ВВП, ІКТ та динаміки показників фінансового забезпечення соціального капіталу, доступності ІКТ-послуг і цифрової грамотності населення як інформаційно-статистичного базису структурного соціального капіталу (інститутського, загального, міжособистісного, національного), що надало можливість визначити рівень добробуту суспільства;

г) науково-методичний підхід до оцінювання впливу економічних показників і статичних даних використання новітніх технологій на рівень якості життя та бідності суспільства, розроблено чотирифакторну модель результативності та віддачі фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу (впливу соціального інвестування на синергетичний та емерджентний ефект), запропоновано складові елементи моделювання системного ефекту та представлено результати факторного аналізу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в Україні за 2016–2021 рр. (на основі індексної мультиплікативної чотирифакторної моделі);

набуло подальшого розвитку:

д) визначено рівні, принципи соціального капіталу, диференційовано вимір соціального капіталу (структурний, реляційний і когнітивний), взаємозв'язки соціального капіталу і соціальної відповідальності суспільства та бізнесу;

е) визначено основні стратегічні напрями, що полягають у пріоритетах професійного статусу; життєвої позиції працівників податкової служби; рівень їх незалежності та задоволеності; привабливості працевлаштування в органах

Державної податкової служби України (з урахуванням нормативних складових тривалості робочого часу працівників у сфері економіки й оподаткування);

ж) окреслено стратегічну візію розвитку ДПС України в контексті розширення та інфініції соціального капіталу, яка спрямована на побудову відкритої, ефективної та довіреної інституції і сприяє економічному розвитку країни та покращенню якості життя громадян, що дало змогу розкрити основи Кодексу професійної етики працівників органів Державної податкової служби України для досягнення Європейських стандартів у системі державного регулювання економікою;

і) запропоновано для оцінювання динаміки рівня розвитку соціального капіталу комплекс показників: індексу процвітання, рейтингу вартості та якості життя, статистичного аналізу рівня соціально-економічного розвитку та державної підтримки бізнесу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами

1. Окремі положення і результати дисертаційного дослідження використано в межах виконання науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер 119U000718), у межах якої автором розкрито і доведено потенціал соціального капіталу як ресурс розвитку податкової служби України, є виваженими, ґрунтовними і можуть слугувати підґрунтям для наукових дискусій (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 16 березня 2023 р.), (Додаток Р).

2. Опубліковані результати дисертаційного дослідження та наукові статті використовувалися у навчальному процесі під час підготовки та проведення лекційних і семінарських занять зі здобувачами вищої освіти другого (магістерського) рівня Державного податкового університету у процесі викладання початкової дисципліни «Соціальні проекти в підприємницькій діяльності», сформульовані за результатами дослідження пропозиції, висновки, рекомендації

використані під час формування навчально-методичного забезпечення та проведення навчальних занять (акт впровадження результатів дисертаційної роботи від 21 червня 2023 р.), (Додаток С).

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій, які спрямовані на удосконалення системи адаптації, обізнаності, мотивації, спрямованості та процесів зміцнення емоційно-психологічної стійкості працівників для цілей розвитку соціального капіталу.

1. Результати наукового дослідження використовувалися в навчальному процесі у ході формування навчально-методичного забезпечення та підготовки і проведення лекційних та семінарських занять зі здобувачами вищої освіти:

- Київського інституту бізнесу і технологій першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів у процесі викладання навчальних дисциплін «Соціальний капітал», «Корпоративна соціальна відповідальність», «Аналіз даних економіки і фінансів», «Аналіз галузевих ринків та державна політика», «Глобальна економіка» (довідка № 26/23 від 09 березня 2023 р.), (Додаток У);

- Державного податкового університету другого (магістерського) рівня у процесі викладання навчальної дисципліни «Соціальні проекти в підприємницькій діяльності» (акт впровадження результатів дисертаційної роботи від 21 червня 2023 р.), (Додаток С);

2. Обговорення важливості концепції соціального капіталу та його розвитку на міжнародних форумах за межами України та українських наукових площадках (сертифікати і доповіді додаються), висока оцінка отриманих результатів дослідження (довідка № 25/23 від 09 березня 2023 р.), (Додаток Т).

3. Запропоновано обговорення удосконалення принципів працівників органів податкової служби України, підвищення рівня податкової культури та розширення обов'язків керівництва податкової служби України з урахуванням соціально-економічних норм і соціального капіталу на міжнародних податкових конгресах та податкових форумах.

4. Проведення семінарів і доповіді стосовно важливості соціального капіталу в суспільстві та необхідності подальшого вивчення і розвитку для ініціативних

груп мешканців м. Київ (Шевченківський район) та Київської області Громадської організації «Рідні Нивки» (довідка 23 від 16 листопада 2022 р.), (Додаток Ф).

5. Окремі результати дисертаційної роботи апробовано та впроваджено у практичній діяльності ТОВ «Монтерра Буд» (довідка 15 березня 2023 р.), (Додаток Х,Ц) при формуванні соціально-економічних базових основ забезпечення співробітників та проведені навчально-наглядні бесіди сприяють обізнаності працівників, економічній і емоційно-психологічній стійкості та спрямованості.

Практична складова основних положень поняття, рівнів соціального капіталу та його роль у загальній концепції економічної складової може у подальшому розвиватися і використовуватися у процесі напрацювань аналізу та розвитку не тільки особистості з індивідуальною поведінкою й особистими прийнятими рішеннями, а й у масштабах Державної податкової служби України і державного регулювання економікою у питаннях взаємодії суспільства – людини, цілісності податкової культури, свідомості платника податків тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Наукові положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, винесені на захист роботи, отримано автором самостійно. Особистий внесок автора у наукових працях, опублікованих у співавторстві, зазначається у списку публікацій здобувача.

Наукові публікації та апробація матеріалів дисертаційної роботи

З 2019–2022 років основні наукові положення, практичні рекомендації, висновки, пропозиції автора за результатами дослідження, які засвідчують науковість та апробацію і відображаються в наукових працях і додаткових матеріалах: публікації у іноземних фахових виданнях, включених до переліку міжнародних наукометричних баз даних SCOPUS - 1 наукова стаття; статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України – 6 наукових статей; інші наукові публікації в іноземних виданнях та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних - 6 наукових публікацій; наукові публікації в іноземних та вітчизняних монографіях - 2 публікації; матеріали конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів

дисертації - 18 публікацій, стажування, підвищення кваліфікації, економічні школи та семінари – 4 сертифікати, дослідження за темою дисертаційної роботи – 1 опитування-тестування, моніторинг, анкетування.

Сукупний обсяг публікацій становить 16.38 д. а. (33 наукових статей і тез), з яких 12.79 д. а. належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота складається із частин, які висвітлюють основні тенденції дослідження в анотації, списку наукових праць, основній науковій частині дисертації, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 274 сторінки тексту комп'ютерного набору. Основний зміст дисертації викладено на 195 сторінках. Робота містить 52 таблиць, 41 рисунок, розміщених на 83 сторінках та 18 додатків на 42 сторінках. Список використаних джерел нараховує 185 найменувань та розміщений на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК РЕСУРСУ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

1.1. Теоретичні основи соціального капіталу: сутність, принципи, драйвери розвитку в соціально-економічній системі

Економіка добробуту, її розвиток та аналіз у сучасному світі набирає все більшої популярності для досліджень у сфері економіки та соціальних наук у цілому. Дослідження розуміння добробуту, впливу на добробут людини та здоров'я суспільства, його сприйняття і застосування призводять до усвідомлення важливості й актуальності роботи, що допомагає людині жити краще. Ці підходи, підкреслюючи фундаментальну роль економічного розвитку, фокусуються на покращенні особливих здібностей і розширенні вибору для кожної людини, засновані на можливостях, ненавмисно виключати загальний чи колективний характер індивіда, втілюючи мобільність людей у групи, асоціації та громади, застосовуючи новітні технології, об'єднуючи суспільство. Концепція предметного та суб'єктивного добробуту і щастя під час оцінки економічного зростання та людського розвитку пов'язана зі сферою соціального капіталу.

Люди з високим рівнем соціального капіталу більш щасливі і здорові, знаходять кращу роботу і живуть досить довго, мають високий рівень знань і перспектив та швидке економічне зростання і менш злочинні. Місцеві, регіональні, релігійні та некомерційні програми, громадські об'єднання, організації з надання соціальних послуг сьогодні відроджують, використовують і вимірюють соціальний капітал для підняття соціального рівня, збільшення зайнятості, скорочення бідності та покращення добробуту дітей і сім'ї.

Однією з основних рис бідності є відсутність чи мала активність спілкування, взаємозв'язку в сім'ї, установі, соціальних мережах, на роботі, відпочинку. Соціальний капітал може вимагати зобов'язання з витратами, а може нести вигоди з майбутніми активами, може бути благом і, навпаки, злом.

Вивчення й інтерес до соціальних вимірів розвитку в цілому та ідея соціального капіталу глибоко досліджується досить недавно, але паростки міждисциплінарної концепції існують у середині минулого століття. Економісти ще з часів Девіда Хьюма і Адама Сміта завжди цікавилися нематеріальною стороною економіки, яка зазвичай виходить за рамки економічного аналізу, враховуючи такі соціальні фактори, як довіра, норми, репутація, правила чи приналежність, взаємовідносини чи спілкування в мережі, дисциплінованість чи прийняття рішення. Аналізуючи складний кризовий час, прослідковуючи раціоналізм, індивідуалізм і демократизм, ці соціальні явища інколи важко зрозуміти з економічної точки зору, але під час кропіткого аналізу та вивчення цього капіталу бачимо силу вагомості та значущості, невизнаний потенціал майбутнього людства.

Теоретичні основи соціального капіталу та погляд на емпіричні докази останніх досліджень ведуть до підтвердження ключових гіпотез щодо доцільності та необхідності розвитку багатовекторності економічної науки, економічного розвитку у соціальному напрямі та взаємозв'язку між неформальними і формальними установами для здатності керувати та випереджувати ризики і провадять до економічного зростання та добробуту. Концепція соціального капіталу не нова, але її популярності сьогодення й обговоренню тем складної теорії завдячуємо П'єру Бурдьє, Джеймсу Коулману, Роберту Патнему, Гаррі Беккеру, Френсісу Фукуяма. Вперше соціальний капітал визначається у науковій літературі П. Бурдьє як «поєднання фактичних або потенційних ресурсів, які пов'язані з наявністю сильної мережі більш-менш інституційних відносин знайомства та визнання» [1]. П. Бурдьє популяризує термін «соціальний капітал» і пристосовує реальні та справжні, накопичені людські відносини, стверджуючи, що «складовими соціального капіталу є довіра, зв'язки і норми» [2 с. 61]. Це дало можливість послідовнику політологу Роберту Патнему розкрити простір досліджень, визначивши, що «з точки зору політичної стабільності, ефективності урядів і навіть економічного прогресу, соціальний капітал може виявитися ще найважливішим чинником, ніж економічні або людські ресурси» [3], показавши та розкривши, що

робота широкої мережі громадських та економічних об'єднань допомагає розвитку інформаційної та соціальної довіри, що несуть зі свого боку «особливості соціальної організації ... і сприяють координації та співпраці для взаємної вигоди» [4]. Відносини дають людям щастя та надію, індивідуальність, уміння, самооцінку, знання, навички, фінансову й емоційну підтримку та стабільність, цінності, переваги, звички тощо.

У середині минулого століття люди та їхні здібності (навички, уміння та знання) відзначалися як людський капітал. «Соціальний і людський капітали здатні до взаємовпливу. Так, знання, технічні навички людини та її заробітна плата залежать від фізичного і соціального капіталів, але вкладення в людський капітал дозволяє скорегувати вплив інших форм капіталу» [5]. Лауреат Нобелівської премії Дуглас Норт (1990) [6] зробив вклад у розуміння і значення економічних показників з їх правилами, послідовністю та нормативними інструментами, хоча першим, хто направив зацікавленість учених і розкрив безмежні можливості та потребу у вивченні соціального капіталу, був Джеймс Коулман [7], який найбільше приділяв уваги темі соціального капіталу саме в економіці, під час аналізу соціальних систем використовував принципи раціональності та раціонального вибору економістів, які передбачають свідомо й егоїстично, максимізував вигоди та користь, що може продовжити теорію соціального обміну. Дж. Коулман значно розширив на той час однобічне розуміння, необхідності подальшого розвитку і багатовекторності глибини теорії, сутності та методології індивідуального й колективного направлення соціального капіталу, акцентуючи на раціональності та прорахуванні поведінки чи дій. Соціолог Пітер Еванс підняв питання взаємовідносин держави та суспільства, а Френсіс Фукуяма [8] застосував соціальні зв'язки та мережі для управлінських рішень і соціального розвитку, акцентуючи увагу на довірі та надійності партнерів. Соціальний капітал є позитивним продуктом людських взаємовідносин як матеріальних, так і нематеріальних, може включати доцільну інформацію, прогресивні ідеї і майбутні можливості, які будуть приносити цінності їх господарям, відображаючись у соціальних мережах, установах, для спільної реалізації певних цілей та ідей. Серед дослідників

соціального капіталу існує впевненість, що люди, які прийшли до значних досягнень, результатів та успіху, краще взаємопов'язані. Дослідник Gonzalez-Brambila стверджує, що «основною перевагою є швидкий і легкий доступ до інформації» [9].

Соціальний капітал зацікавлює не тільки міжнародних дослідників, але й українських учених, які починають поглиблюватися у розуміння та систематизованість дефініцій нової теорії, що є «сукупністю матеріальних і нематеріальних активів, що констатують формування соціально-економічного забезпечення» [10], вивчення та реалізацію соціальних зв'язків і відносин для економічної вигоди та конкурентної переваги, хоча перші сходинки завжди обережні і нерішучі.

Не можна стверджувати, що шлях соціального капіталу у фундаментальній економіці простий. Значний обсяг емпіричних досліджень, невідповідність між теоретичною базою і направленістю результатів вимірювань соціального капіталу, ґрунтуючись на соціальних та економічних процесах, призводить до підриву корисності наряду. З розвитком соціального капіталу, з висуванням нових концепцій і багатовекторність широкої складової нашаровує значну кількість питань, яким не приділяється достатньо уваги, залишаючи вирішення часу, хоча деякі потребують негайної реакції та глибокого аналізу. Суперечки і конфлікти, нерозуміння та невміння слухати й аналізувати інші думки та теорії інколи призводять до тупикових ситуацій, хоча концепція соціального капіталу оспорювана і не є остаточною. Це дає надію знайти позитивні підходи та перспективи, думати по-іншому, визначати складність і приймати правильні рішення, які «можуть бути раціональними, дораціональними або навіть нераціональними» [11 с. 156].

На сьогодні немає точного поняття «соціальний капітал», також досі не об'єднано в єдину концепцію та не доведено, як саме треба поступати у певній ситуації, яка має свої раціональні й ірраціональні характеристики поведінки, що сприяє розробці індивідуальних підходів для цілей управління та реалізації соціальним капіталом, широкий спектр використання якого, існуючу плутанину та

розбіжність, починаючи з кінцевого визначення поняття, напрямів, функцій і вимірювання цього виду капіталу.

Поняття «соціальний капітал» трактується у декількох напрямках (табл. 1.1): як рівень використання сукупності ресурсів суспільства та соціальних зв'язків, як соціальні структури мережевих зв'язків та членства в певній соціальній мережі, тобто порівняння з довірою, рівень членства в суспільстві та структура мережевих зв'язків, але існують об'єднані поняття, такі як довіра та норми.

Таблиця 1.1 – Напрями та аспекти визначення поняття «соціальний капітал»

Автори поняття	Визначення
<i>1. Визначення «соціальний капітал» як рівень залученості людини та сукупності ресурсів суспільства</i>	
Дж. Коулмен [12]	Ресурс, завдяки якому кожна людина має певні можливості, переваги. Певним типом ресурс, доступного учасникам соціально-економічної діяльності, що виникає у соціальних структурах та полегшує дії їх учасників. Виступає як продуктивний ресурс соціальної організації для одного або більше акторів
П. Бурд'є [2]	Продукт суспільного виробництва, матеріальної і тим самим класової практики, засобом досягнення групової солідарності. У такому розумінні соціальний капітал виступає не тільки і не стільки причиною економічних вигод, скільки проявом соціально-економічних умов та обставин, він є груповим ресурсом і не може бути виміряний на індивідуальному рівні. Сукупність реальних і потенційних ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею більш чи менш інституціалізованих відносин взаємного знайомства та визнання, іншими словами, з членством у групі
Р. Патнем [13]	Стосується таких елементів суспільної організації, як соціальні зв'язки, норми, довіра, що створюють умови для координації та кооперації заради взаємної вигоди, характеризують єдність культури і структури. Тобто соціальний капітал – це сукупність норм, цінностей, відносин, зв'язків між людьми
Ф. Фукуяма [14]	Здатність людей утворювати колектив і працювати у ньому заради загальної мети; це сукупність норм, соціальних відносин, які й дозволяють спільно працювати, підпорядковуючи свої інтереси інтересам колективу
Л. Г. Богуш [15]	Сукупність ресурсів суспільства, що, відповідаючи визначеним у політекономії ознакам, власне, капіталу, на певному конкретному етапі розвитку соціуму можуть бути потенційно використані або вже використовуються в суспільному виробництві
О. М. Кожемякіна [16]	Розглядається як інтегративний ресурс кооперативних зусиль спільноти, що відображає якість соціальних зв'язків, які уможливають поєднання різних інтересів, взаємопроникнення та узгодження цінностей, сприяючи утворенню широких мереж результативних інтеракцій
Е. Гугнін [17]	Соціально захищені особи мають у своєму розпорядженні кращі ресурси інструментальної підтримки у разі виникнення економічних негараздів і психологічних труднощів
Н. М. Левчук [18]	Запас додаткових матеріальних та психологічних ресурсів і збереження та поліпшення індивідуального та суспільного здоров'я
<i>2. Визначення «соціальний капітал» як соціальні структури та сукупності соціальних зв'язків</i>	
Р. Берт [19]	Приятельські контакти між колегами по службі та більш широкі контакти, через які використовується власний фінансовий і людський капітал
М. Пелдем [20]	«Клей», який забезпечує додаткову кооперацію та утримує суспільство разом. Завдяки цьому «клею» люди працюють разом
Й. Рамструм [21]	Визначається як сукупність зв'язків між окремими особами й організаціями, які полегшують дії та надають можливості членам соціальної мережі, характеризуються відчуттям довіри та взаємозв'язності, що посилюється через їх позитивну взаємодію
Т. В. Шаповалова [22]	Розуміємо систему соціальних зв'язків, контактів, взаємовідносин між економічними агентами, індивідуумами, яка базується на нормах неофіційних або соціальних (довіра, партнерство, визнані моральні цінності) й офіційних або правових (законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, контракти тощо), які використовуються ними для отримання

	конкурентних переваг (доступ до ресурсів, зменшення трансакційних витрат, обмін інформацією тощо). Соціальний капітал з точки зору економіки розглядається як нематеріальний фактор, який сприяє отриманню агентами економічної вигоди і прибутку та впливає певною мірою на економічне зростання
Н. В. Коба [23]	Сукупність зв'язків і взаємовідносин між людьми, які здатні приносити дохід
І. Росколотько [24]	Інститути, відносини і норми, які формують якісно і кількісно соціальні взаємодії в суспільстві
Б. В. Саліхов, Б. А. Нейматова [25]	Варто розуміти актуалізовані, цілеспрямовано використовувані (у цьому сенсі інституціалізовані) внутрішні та зовнішні соціальні зв'язки, які забезпечують цьому підприємству сприятливий внутрішній соціальний «клімат», певну репутацію в суспільстві, а також серед реальних і потенційних клієнтів
Ю. В. Серeda [26]	Ресурс соціальних зв'язків, у який можна інвестувати та який можна трансформувати в інші блага
<i>3. Визначення «соціальний капітал» як структура мережеских зв'язків та членства в певній соціальній мережі</i>	
Р. Патнем [13]	Характеристики соціального життя – мережі, норми та довіра, – які спонукають учасників до більш ефективної спільної дії з досягнення спільних цілей
А. Портес [27]	Здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства в певній соціальній мережі або в більш широкій соціальній структурі
Ф. Фукуяма [14]	Норми, неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії у групах людей
О. Г. Рогожин, І. П. Макаренко [28]	Результат функціонування соціальних мереж міжособистісних взаємодій на основі історично обумовлених культурних цінностей і норм. Їх особливості визначають інституційну структуру суспільства, що зі свого боку впливає на характеристики соціального капіталу в контексті його сприятливості для економічного розвитку
А. О. Приятельчук [29]	Здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на основі свого членства в соціальній структурі
<i>4. Визначення «соціальний капітал» існує як об'єднуюче поняття, такі як довіра та норми</i>	
Дж. Коулман [12]	Потенціал взаємної довіри, взаємодопомоги, цілеспрямовано сформований у вигляді зобов'язань, очікувань, інформаційних каналів, соціальних норм та використовує цю категорію для характеристики соціальних мереж
Р. Патнем [13]	Має свої корені у соціальних мережах, нормах та довірі, що стимулюють координацію і кооперацію для взаємної вигоди

Джерело: систематезовано автором та створене за матеріалами визначення поняття «соціальний капітал» у науковій літературі [13–29].

На нашу думку, соціальний капітал – вигода від взаємозв'язків і спілкування на основі довіри й елементарних норм моралі та права і не має значення, як спілкуєшся: через інтернет, соціальні мережі, на роботі чи на лавочці біля під'їзду, який твій рівень на сходах суспільства, головне, щоб тобі це допомогло у здійсненні та реалізації твоїх мрій і цілей, принесло задоволення та запал на майбутнє, водночас вірити і довіряти та виконувати навіть найпростіші норми оточуючих тебе людей.

Соціальний капітал – це сучасне суспільне благо, цінність професійного партнерства, яке розвивається та створюється людиною для досягнення та прагнення власних пріоритетів та вигід під час соціальної взаємодії суспільства між собою, включаючи солідарність між людьми чи групами, полягаючи на спільні соціальні структури.

Взаємозв'язки і взаємодія в економічній сфері несуть вигоду у виробництві та підприємстві, що виникає з можливості поєднання та знаходження нових рішень, у спільних і щедрих мисленнях і діях, заснованих на взаємній повазі, довірі та взаєморозумінні, включаючи добру і відкриту волю та солідарність між людьми чи групами. У цьому випадку термін «капітал» має онтологічний сенс і використовується для відображення реальності, сфери людського буття, соціальної життєдіяльності, феноменологія та проблематика якої базується на сфері економічного життя. Мудрість – «це не те, що ти знаєш, це те, кого ти знаєш», вона чітко дає уяву основ соціального капіталу. Кожна людина хоча б раз у житті за складних ситуацій чи в радості використовує цей афоризм. Широке коло друзів і спілкування з колегами, підтримка сім'ї, розмови із сусідами, релігійні збори чи волонтерство, переписка в чаті, взаємозв'язки з партнерами по бізнесу чи окремому проєкту дає можливість старту та подальших рухів у прийнятті рішень на майбутнє. Об'єднавшись, «громади наділені багатим запасом соціальних мереж, а громадські об'єднання будуть у більш сильному положенні протистояти бідності та вразливості» [30, 31], втілювати нові інноваційні тенденції та можливості розвитку інклюзивного розвитку сьогодення.

1.2. Конвергенція соціального капіталу в концепції соціально-економічного розвитку

Соціальний капітал пов'язаний з елементарним аспектом людського існування, втілюється в наше життя, робить його більш різноманітним і цікавим, поширює нові знайомства та поновлює соціальні зв'язки, несе із собою необмежений ресурс знань і навичок. Здійснюючи аналіз трактування поняття соціального капіталу, його видів, рівнів та класифікацій, соціальних інновацій і пов'язаних з ними концепцій і процесів, що знаходять своє відображення у міждисциплінарних роботах з багатовекторними напрямленнями (психологія, соціологія, філософія, правознавство тощо), використовують методологію, яка побудована на концептуальних основах фундаментальної теорії, процесу розвитку

та сучасних досліджень у сфері соціального капіталу, що відкриває можливості конвергенції теоретико-практичного використання нової теорії.

Соціальний капітал, який відповідає за соціально-економічний розвиток суспільства, добробут громадян і піднімає рівень вартості та якості життя населення (рис 1.1, 1.2), поділяють на дві вагомні класифікації: громадський соціальний капітал (соціальні структури й інститути) та технологічний соціальний капітал (новітні технології, цифровізація, соціальні мережі, інтернет), об'єднуючи, допомагаючи і доповнюючи один одного, базуючись на нормах права і довіри.

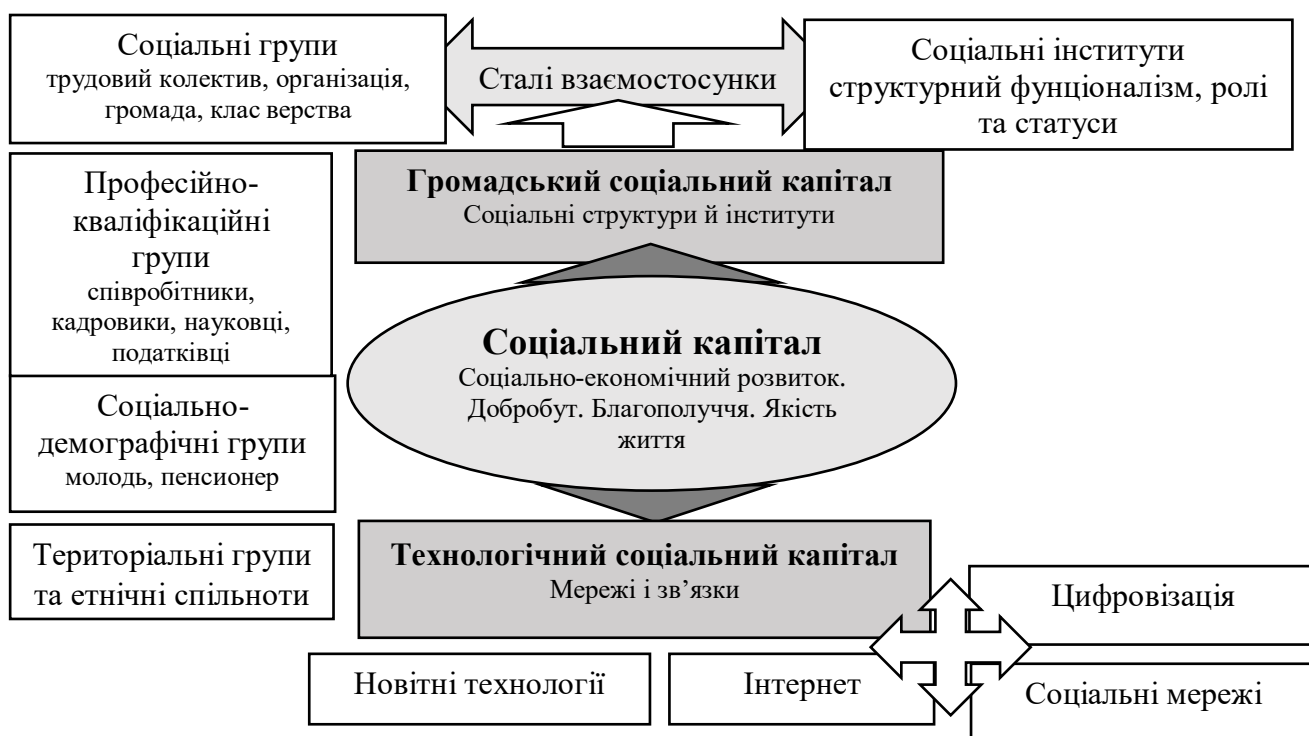

Рисунок 1.1 – Соціальний капітал

Джерело: створено автором.

Громадський соціальний капітал вивчає людину, його життєву історію, оточення і перетворюється у масштабність суспільства, починаючи із соціально-демографічної групи (юнак, пенсіонер) до соціальних груп (трудові колективи, громади, підприємства, організації) та професійно-кваліфікаційних груп (співробітники, науковці, податківці), розвиваючи стилі взаємостосунки.

Громадський соціальний капітал, який відповідає за роботу і розвиток соціальних структур та інститутів (соціально-економічний напрям держави, бізнесу і громади), ґрунтується на довірі та нормах, тому кожний учасник процесу,

несе свою відповідальність і свідомість. Держава бере на себе соціально-економічні зобов'язання: зростання добробуту людей, виплата ЗП та пенсій, пільг і субсидій, виконання соціальних проєктів та соціальної допомоги тощо, а підприємства, організації, підприємці зі свого боку повинні бути соціально відповідальними, піклуватися про людей, які працюють, сплачувати податки, які йдуть на розвиток країни і покращення рівня та якості життя людей. Громадський соціальний капітал поділяють на типи: структурний, когнітивний і реляційний. Усі класифікації, типи, підтипи та виміри соціального капіталу пов'язані та посилюють один одного й несуть функцію взаємозаміни та перетинання.

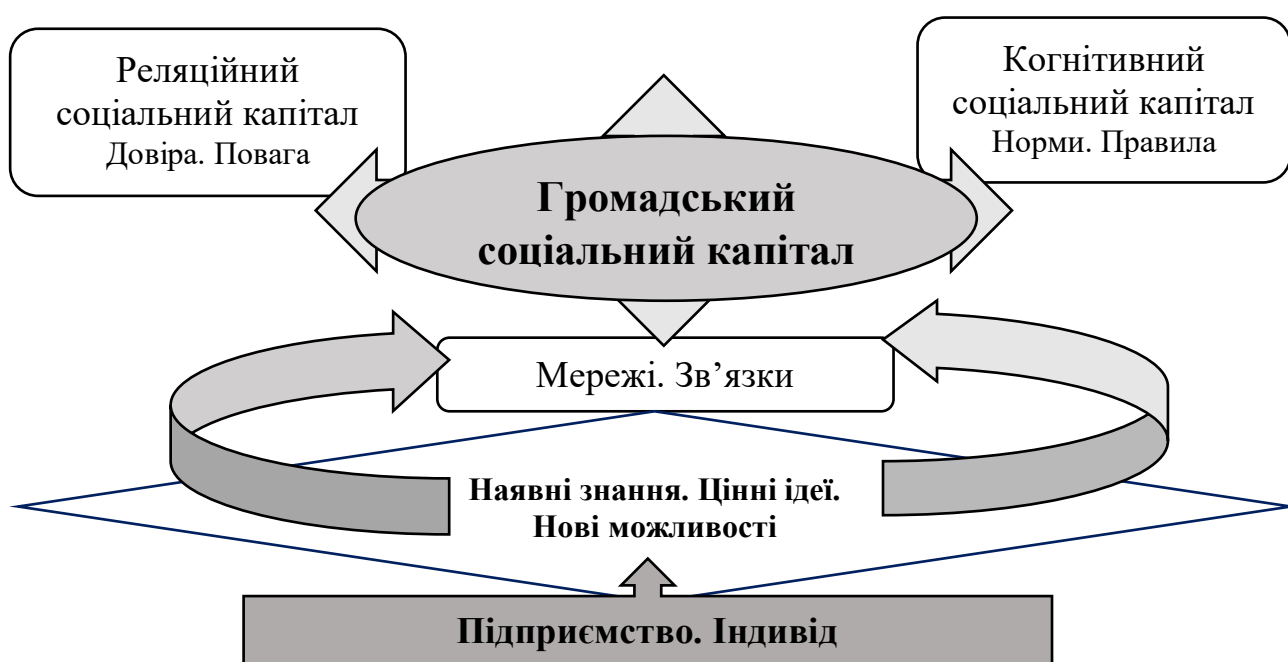

Рисунок 1.2 – Громадський соціальний капітал за типами спрямування

Джерело: створено автором.

Класифікація соціального капіталу (рис. 1.2) має в основі базові розподіли, які зазвичай поділяють основними поняттями фундаментальної теорії.

Структурний соціальний капітал належить до елементів соціальної структури держави, бізнесу та громадської спільноти із своїми встановленими правилами, процедурами, прецедентами, включаючи сформовані обов'язки та соціальні мережі, маючи історичні основи, етнічні культури, національні особливості, інститути.

Когнітивний соціальний капітал підводить до рівня взаємовідносин та взаємодій між людьми, включаючи загальні норми, цінності, переконання, погляди.

Реляційний соціальний капітал об'єднує людей, групи, організації в соціальні відносини та єдині погляди і включає довіру та надійність.

Соціальний капітал – це різноманітні соціальні відносини, які мають продуктивний результат. Інтуїтивно розуміючи, усвідомлюємо, що можемо отримати переваги та вигоду від людського спілкування і ділових відносин: знайти нового клієнта або роботу (підтримати фінансово), скористатися новим, недорогим, більш охайним механіком (економія коштів), запозичити склянку цукру у сусіда тощо. Він може заощадити час і гроші, може спростити складну ситуацію та вирішити проблему, дозволити розвинути нову ідею і встановити нові зв'язки та перспективи, які раніше були неможливі.

Різні люди, різні цінності й цілі, різні рівні та можливості тому і соціальний капітал у всіх неоднаковий і різноманітний. Розширення спілкування, взаємодія та взаємовідношення людей між собою, помноження соціальних зв'язків у мережах, налагодження інформаційно-технічного забезпечення, інтернет – усе це нове бачення нашого сьогодення. Чим більше працюєте з людьми і для людей, поширюючи свої контакти, чим більше віддаєте їм на благо, тим більше і ширше ваш соціальний капітал, який дає не тільки моральну задоволеність, а й переваги, перспективи на майбутнє. Цей вид капіталу не може використовуватися постійно, не поповнюючи, не даючи щось навзаєм, він поступово виснажується і зникає. Соціальний капітал існує між людьми і розвивається тільки за умови поліпшення та розвитку соціального капіталу інших.

Технологічний соціальний капітал (новітні технології, цифровізація, соціальні мережі, інтернет) має досить широкі можливості, тому громадський соціальний капітал вносить у своє життя технологічний прогрес. На ряду із забезпеченням ланцюгів єдиного постачання економічно-ресурсної бази стає важливе питання поширення мережевої структури, соціальної інформації, розширення та збереження каналів зв'язку правдивої інформації, виявлення

дезінформації тощо. Можливість спілкування, єднання з іншими людьми, відчуття причетності до міжнаціональної проблеми відіграють значну й особливу роль, знижуючи відчуття тривоги, стабілізуючи та налаштовуючи на рівноважне прийняття рішення, отримання підтримки і надання допомоги іншим. «У сучасних умовах комунікації відіграють вирішальну роль. Інформація стала «продуктом» не лише в економічній і політичній сферах, а й у досить несподіваних інститутах постіндустріального суспільства (гуманітарних, соціальних чи громадських та культурних)» [32]. Соціальний капітал належить до зв'язків, мереж і відносин між людьми, а також до їх цінностей, до яких можна отримати доступ чи мобілізувати її, щоб досягти успіху у житті, виконуючи інформаційну, емоційну та фінансову підтримку.

Цей вид капіталу має значні можливості і тому може застосовуватися у різних галузях науки, діяльності, дослідницькі напрацювання можуть використовуватися в усіх сферах життєдіяльності людини, починаючи з глобальних питань на рівні всесвіту чи державних органів влади до особистих простих рішень на рівні сім'ї, роботи чи організації. Соціальний капітал піднімає питання соціальної незахищеності й економічної нерівності, етнічної неоднорідності та соціальної ієрархії, висвітлює людяність, особисті цінності та переконання, зосереджує увагу на основних правилах життя; любов до сім'ї, повага до батьків і літніх людей, релігії, історії та культури своєї країни. На державному рівні розглядає політичні та економічні системи, включаючи формалізовані інституційні відносини і структури, розмір та характер державного загального добробуту населення та характеристики і силу громадянського суспільства та настрою. Вагомий вклад соціального капіталу прослідковується в активній діяльності громадських організацій та правовій і правоохоронній системі захисту населення, захисту забудов природничих територій і навколишнього середовища, контролі роботи транспорту та міських комунікацій, цифрових технологій і телебачення, оцінці освіти та медицини. З поняттям соціального капіталу пов'язані рух, тенденції та виконання норм закону на ринку праці чи проблеми міграції та живої мобільності. Це малий перелік джерел соціального капіталу, який розширюється і збільшується у прогресії проблем

сучасності та нашого невинного життя, занурюючись до глибин сучасного існування людини, і тому вимір соціального капіталу є неодмінним атрибутом розвитку та майбутнього.

Підтримка окремих людей, знайомих, їх доброзичливість, впровадження у мережу взаємодії та визнання сама по собі стає джерелом і ресурсом соціального капіталу. Працюючи на будь-яких напрямках господарства, критично оцінюючи розвиток ефективних, ділових, особистих відносин і мереж, основним залишається спілкування та довіра. Може і не побачиш цей пласт «людяного» у балансових висновках, але вони несуть суттєвий вплив на роботу суспільства, підсумковий прибуток. Реальна робота, яка базується на теоретичних концептуалізаціях і соціальних способах виробництва знань, допомагає розширити пізнання розвитку соціального капіталу, змінюючи прості виробничі ланки на складні мультиплікативні ланцюги або мережі. Виробничі мережі та ланцюги створення доданої вартості виробляють продукцію, товари або надають послуги, втілюючи сучасні інновації для посилення конкурентоспроможності, з часом стають певними нормами, збагачуючи національне надбання, що посилює і збільшує фонд соціального капіталу. Соціальний капітал досить важко оцінити, не можемо до нього доторкнутися, розгледіти, і тому вивчення соціального капіталу потребує нестандартних підходів. Існує багато критиків теорії соціального капіталу, основним критерієм є повне відокремлення від економічної науки, тобто не може бути капітал взагалі соціальним, і словосполучення «соціальний капітал» невзаємопов'язане й антиекономічне не несе глибоку наукову потужність, а носить лише інформаційну закладку поведінкових аспектів [33]. Аналізуючи останні дослідження соціального капіталу, можна стверджувати, що він розвивається та застосовується в усіх галузях науки, особливий інтерес учених-економістів до унікальної концепції впливу на збільшення купівельної спроможності, заснованої на обміні знаннями та досвідом, онлайн-спілкуванні, теорії соціальної взаємодії тощо. Соціальний капітал включає інститути, ставлення, норми і цінності, тенденції, що розкривають і регулюють взаємодію та поведінку людини.

Соціальний капітал можна виділити за окремими напрямками, які претендують на широке вивчення та розвиток. На рис. 1.3 представлені класифікації соціального капіталу за концепціями, спрямуванням і рівнями відповідальності. За концепціями пропонується поділити на основні теоретико-фундаментальні концепції соціального капіталу: структурного (мережеві, соціальні зв'язки, норми, ролі, правила й етичні процедури), когнітивного (спілкування в єдиному контенті зрозумілою темою, мовами, рівень взаємовідносин та упереджень, об'єднуючи загальними цінностями) та реляційного (довіра, надійність, індивідуальність, виконання обов'язків і суспільний результат).

Рисунок 1.3 – Види соціального капіталу

Джерело: сформовано автором на основі [34, 35].

За спрямування типу відносин соціальний капітал можна розділити на внутрішній (взаємозв'язок у середині громадського утворення) та зовнішній (відносини виходять за рамки окремих угруповань для реалізації масштабних проєктів і планів).

За типами взаємодії та взаємозв'язку (рис. 1.4) можна розділити відносини на тісні зв'язки (сильні, об'єднувальні та глибокі відносини), які об'єднують коло спілкування між рідними та близькими людьми, друзями з єдиними або різними соціальними, політичними, релігійними нормами, поглядами та характеристиками, та слабкі зв'язки (необ'єднані, поверхні відносини), які поєднуються членами груп, організацій, громад із спільними або різними інтересами, нормами, соціальними характеристиками та ін.

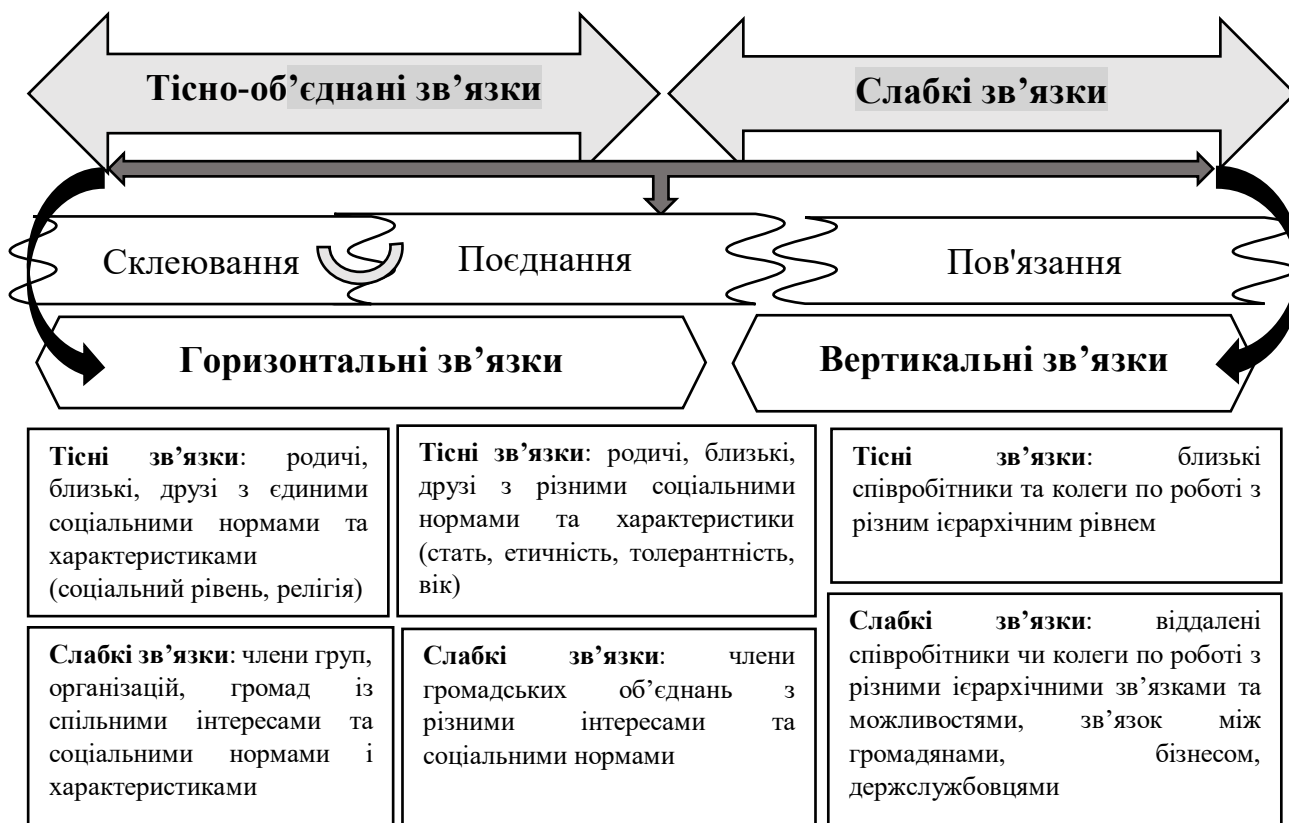

Рисунок 1.4 – Види соціального капіталу за типами взаємозв'язку

Джерело: створено автором.

Усі зв'язки між людьми з точки зору концепції соціального капіталу можна розділити на горизонтальні (склеювання та поєднання) та вертикальні (пов'язання) зв'язки. Склеювання соціального капіталу, передбачають зв'язки між людьми з відносно високим ступенем закритого простору, маючи тісні контакти між собою в межах однієї соціальної групи. Частіше це міські співтовариства, які знають один одного, пов'язані чіткими нормами, вдачами, довірою, інколи позитивними чи негативними наслідками самоізоляції. Поєднання соціального капіталу

прослідковуємо у зв'язках між людьми з відмінностями чи різними соціальними групами, які мають можливість підключатися чи приєднуватися до соціальної групи один одного, не включаючи багато спільних норм, але пов'язані взаємністю, повагою та перспективою довіри. Пов'язування соціального капіталу несе норми поваги, довіру суспільства, які взаємодіють між інституційними, авторитетними агенціями.

Теорія соціальної взаємодії була вперше згадана у середині минулого століття Блау, і тема вивчення людської поведінки в обміні знаннями, базуючись на аналізі особистих переваг та витрат, актуальна і сьогодні. Люди прагнуть максимізувати свою вигоду та прибуток і мінімізувати час та витрати, отримувати більше від своїх взаємодій та взаємозв'язків, що інколи не виправдовує очікування, «люди можуть прагнути встановити соціальні відносини, щоб отримати більше переваг, в яких вони можуть обмінюватися інформацією в цих соціальних відносинах» [36].

«Розвиток механізмів делегування повноважень державних структур є певною проявою імпульсу соціального капіталу між державою та приватним сектором» [37].

Основна робота, де соціальний капітал стає одним із ключових напрямлень, проходить у: некомерційних компаніях, які своїм пріоритетом вибирають вирішення соціально-економічних чи екологічних проблем або повертають чи перенаправляють кошти на соціальне суспільне благо; комерційних компаніях, в яких проходить аналіз вибору соціальних або екологічних проблем і їх вирішення, навіть якщо це не максимізує прибуток або деякий відсоток прибутку повертається на соціальне суспільне благо. Напрямом соціального капіталу може стати вливання інвестицій у компанію, яка має і несе соціальну чи екологічну відповідальність або не створює проблем і не отримує прибуток у цьому напрямі. Зрозуміло, що до цих категорій входить робота, співпраця або покупка товарів чи продуктів з компаніями, які є етичними та широкопрофільними із соціально-економічної та екологічної точки зору і піклуються про соціальне суспільне добро, обмінюючись інформацією про неетичних представників, активно проводячи рекламну та

агітаційну кампанію, створюючи позитивний настрій і пласт людяності, дозволяючи робити нашу країну щасливою.

Чим більше людей ви знаєте, довіряєте, тим більше робите і даєте іншим людям, тим більше знаєте й отримуєте соціального капіталу, у вас є більше переваг і можливостей отримати від нього пораду і результат, але постійно брати та виснажувати соціальний капітал неможливо, нічого не пропонуючи у відповідь. Чим більше людина буде працювати на перспективу, тим більше вона може повернути собі на користь у майбутньому, розвиваючи себе і поліпшуючи соціальний капітал інших. Соціальний капітал прослідковується в різних видах діяльності та пов'язаний з кожним аспектом людського існування, поширюючи потоки інформації та інші форми капіталу, тому і вимір його складний і різноманітний, не обмежуючи непрямі показники, необхідні для емпіричних цілей (рис. 1.5). Макрорівневі дослідження поширюються на державному рівні, необмеженому обсягу соціальних груп, макроекономічних явищах, перетинаючись у деяких аспектах з мезорівнем: економічна політика, добробут держави. Мікрорівень носить масштабний характер, тому що стосується самої людини. Основною платформою є сфера економічних відносин індивіда та суспільства, економіко-психологічні характеристики представників великих соціально-економічних груп (підприємців, службовців, найманців, безробітних тощо) та економіко-психологічні характеристики широких соціальних груп (етнічних, демографічних та ін.). На цьому рівні широко висвітлюють механізми економічної поведінки громадян щодо держави, соціальних проблем, відношення до власності, інфляції, безробіття, тіньової економіки, багатства та бідності. На соціальному мезорівні розглядаються окремі підприємства та фірми, населення конкретних регіонів зі своїми соціально-економічними особливостями і безпосередньо вивчається сфера бізнесу із середини. Направлення на окремих індивідів і малих груп, де емпіричні дослідження налаштовані на сім'ю, економічну поведінку індивіда чи малої групи в биті, розкриваючи проблеми попиту, збереження, прийняття рішення щодо сімейних бюджетів, економічна соціалізація дітей у сім'ї, взаємовідносини і взаємодії продавця та покупця, службовця податкової служби і

платника податків – це не весь перелік питань, які ставить перед собою мікросоціальний рівень.

Визначення соціального капіталу мають широку комбінацію, включаючи основні (структурні) ролі або правила, полягаючи на (когнітивні) психологічні та установчі напрями. На різних рівнях аналізу соціального капіталу існує і відмінність не тільки в теоретичних підходах, а і різниця між концептуалізацією: на індивідуальному рівні розглядають соціальні мережі та характеристики стосунків між людьми (інформаційні технології, інтернет, чати, пошти, боти), на рівні організацій чи груп (соціальні норми, соціальні структури, ролі, правила), на рівні громади (довіра, громадянські норми, членства, волонтерська діяльність, надійність). Соціальний капітал має значний потенціал для економіки та трансформації суспільства, незважаючи на різку критику досить нового економічного напрямку.

Рисунок 1.5 – Рівні соціального капіталу

Джерело: побудовано автором.

Соціальний капітал є потенційним ресурсом мережевої соціальної взаємодії, який відтворюється та накопичується колективом. Реалізація соціального капіталу людиною перетворює його у різноманітні форми. Соціальний капітал є багатомірною, нематеріальною та досить динамічною концепцією, яка з часом може продемонструвати необмежені ресурси прихованих складних частин, які чекають свого часу, накопичуючи основи у свідомості людей, такі як цінності, ставлення, звичні моделі дій та мислення. Цей вид капіталу є нематеріальний, оскільки його не можна взяти у руки та безпосередньо спостерігати, тому і вимір соціального капіталу засновується на непрямих даних і має причинно-наслідковий зв'язок, які економісти спростили до довіри, поодинокі виміри та соціальні мережі, і тому складно включити його до економічного аналізу.

Якість виміру залежить від показників практичного та теоретичного ставлення саме сьогодення, а не характеристики застарілих даних чи зовсім чогось іншого. Хоча якщо соціальний капітал є відносно нематеріальний, то кількісні дані також можна вважати певною мірою нематеріальними, але це протирічить економічному аналізу. За останні роки концепція значно розширилася і вчені схильні до перегляду теорії та підняття на більш високий рівень демократичного аналізу.

На жаль, емпіризм соціального капіталу не вирішує проблеми сучасності та основних напружень питань, не несе концептуальний розвиток, базуючись не на єдиній онтологічній основі, бере за основу різні теоретичні традиції та направлення не тільки соціології та економіки, але і психології, філософії та інші фундаментальні науки чи теорії. Усі дослідники нової теорії, починаючи з витіків вивчення, доводять, що він продуктивний і необхідний та «сприяє досягненню певної мети, досягнути якої за його відсутності неможливо» [12, с. 36].

Індивід, формуючи та реалізуючи особисті зв'язки (сімейні, робочі, колеганські, сусідські, дружні), що покращує та посилює власні позиції в суспільстві, отримуючи додаткові вигоди і дохід від проявлених якостей та умінь, стає суб'єктом нанорівня. Мікрорівень на базі підприємства, інвестиції зосереджує і направляє на втілення ідей втілення благодійних соціальних проєктів, здійснення

основ корпоративної відповідальності, що укріплюють соціальні відносини і взаємини всередині та зовні колективу, покращуючи умови діяльності й атмосферу серед працівників, піднімаючи імідж самого підприємства, отримання доступу до ресурсів та інформації, веде до зростання продуктивності праці. Мезорівень на базі корпорацій, галузі виробництва чи регіону направлений на формування ділового професійного середовища та корпоративних зв'язків, вкладення в соціальний капітал формується за рахунок інституційних концепцій, що розкривають вигоди і пріоритети економіко-соціальних складових. Макрорівень розглядає інвестиції соціального капіталу на рівні держави, розширюючи завдання та цілі національних інституцій, зосереджуючись на нормах і консолідації суспільства, зниженні бюрократії, подоланні недовіри, покращенні інвестиційного клімату та економічного прогресу. Мегарівень має широкий спектр завдань, спрямованих на міжнародне право та здійснення й удосконалення міжнародних економічних відносин і співпраці між державами, міжнародними організаціями та об'єднаннями. «Інвестиції в соціальний капітал – це вкладення різноманітних ресурсів у формування норм і цінностей, укріплення довіри, встановлення зв'язків, розвиток співробітництва з метою покращення якості життя та добробуту окремих індивідів та суспільства в цілому» [38].

Організація, група чи окрема людина може виміряти або визначити вартість соціального капіталу, акцентуючи на фактори важливості, переваг та більшої користі, і все одно єдиної та кінцевої цифри не побачимо. «Соціальний капітал – це соціальне благо, фактичні та потенційні ресурси, наявність спільноти або системи взаємин між окремими людьми» [39].

На сьогодні саме Всесвітній банк (2003) запропонував шість напрямів та вимірів соціального капіталу, які використовуються в наукових дослідженнях і досить часто беруться за основу: групи та мережі, довіра і солідарність, колективна дія та співпраця, інформація і комунікація, соціальна згуртованість та інклюзія, розширення прав і можливостей та політична діяльність.

«Всесвітній банк позначив шість напрямів вимірювання, які будують платформу соціального капіталу:

- групи та мережі (характер і ступінь відносин та участі людини чи групи в багатовекторних соціальних організаціях і неформальних мережах);
- довіра та солідарність (довіра і надійність між людьми, суспільством, економічними партнерами, незнайомцями, державою та їх зміни в часі);
- колективні дії і співробітництво (спільні угоди, плани та проєкти і вирішення й урегулювання кризових ситуацій, спільне прийняття рішень);
- інформація та комунікація (вивчення і дослідження способів інформування незахищених слоїв населення про поліпшення ринкових умов і державні послуги, допомога та розширення можливостей і доступу до соціальних мереж, інформаційних технологій та інфраструктури зв'язку і спілкування);
- соціальна згуртованість та інклюзія (визначення, вивчення і розвиток природи, ступеня відмінностей соціальної згуртованості, механізми управління та виключення);
- розширення прав та можливостей і політична дія (вивчення та дослідження почуття щастя, здатність ефективного використання та вплив на місцеві події і розширення політичних результатів)» [40].

У сучасному науковому просторі ведуться різноманітні дискусії стосовно загальновизнаних показників оцінки соціального капіталу, обумовленими відсутністю основного та єдиного розуміння сутності і складності виміру цього виду капіталу, що допоможе ще більш якісно та широко оцінити потенціал суспільства. Чим більше ви знаєте чи спілкуєтеся з людьми, тим більше віддаєте та робите для них, водночас чим більше ви віддаєте цим людям, тим більше ваш соціальний капітал, який несе вигоди та переваги для вас. Хоча ця теорія може існувати за певних умов – компроміс, інакше будемо спостерігати його виснаження та зменшення. Соціальний капітал не можна переслати чи зняти готівкою з банківського рахунку, хоча концепція не відрізняється від бартерних систем, подаючи та пропонуючи послуги й інформацію. Цей вид капіталу існує між людьми, розвивається шляхом інвестування у соціальні відносини, а може проявлятися та відновлюватись з почуття приналежності, що несе із собою довіру, людяну взаємність, перспективи знайомства з новими людьми. У короткостроковій

перспективі сучасний бізнес досить часто переходить від мегавідносин, які поза межами ринку до концепції нановідносин, які всередині компанії і несуть передумови успішного ринкового зростання. Мегавідносини використовуються у стратегічних і структурних перспективах, наприклад постачальник залишиться без ринку збуту чи використовується успішною лобістською компанією під час продажу цінних знань у проєкті просування продукту. Нановідносини передбачають внутрішній ринок і необхідні умови для зовнішніх ринкових відносин, наприклад постачальник-клієнт між центрами. Дослідження щодо сегментації аудиторії та її цілі, пов'язані з мисленням CRM (управління взаємовідносин з клієнтом), використовуються в процесах і розвитку маркетингу.

Рисунок 1.6 – Вимір соціального капіталу

Джерело: створено автором.

Не бізнес співпрацює з бізнесом, а людина співпрацює з людиною. У дослідженні запропонований розширений аналіз і складові виміру, напрямів та

кваліфікацій соціального капіталу (рис. 1.6), які можна пристосувати саме до реалій українського суспільства.

На сьогодні можна запропонувати три виміри соціального капіталу: структурний (модель єдиної спільної комунікації між людьми, вислови та позиції користувачів за темами, вихід до ресурсів актуальної та необхідної інформації, відображення якості, структури і розвитку взаємовідносин у соціальній мережі), когнітивний (сприяння та відношення особистості до сьогодення у контексті інформаційних технологій), реляційний (рівень довіри, якість особистих відношень і робота з іншими учасниками процесу).

Структурний вимір відповідає за теоретико-технічне наповнення дослідження, де направлення розглядається із середини, висвітлюючи напрями довіри, структури мереж (багатовекторність, розмір, щільність) та саму структуру об'єднань суспільства, критерії групуваності, волонтерства та політичної соціальної симпатії.

Когнітивний вимір соціального капіталу поширює дослідження інтелектуальних можливостей і рівня освіченості та знань людини, показники якого дають змогу визначити рівень групуваності й асоційованості особистості в суспільстві та рівень норм і принципів цінностей, які є основними правилами, потребуючих виконання.

Реляційний вимір соціального капіталу зосереджується на правилах поведінки взаємозв'язків і взаємодії між учасниками процесу та за її межами. Соціальні мережі своїми методами поєднання, зв'язування і склеювання допомагають суспільству знайти один одного, налагодити зв'язки та направити на подальше поєднання, спрямоване на довірливу співпрацю вирішень питань, виходячи на новий рівень розвитку та прогресу.

Дослідження соціального капіталу торкаються різних векторів розвитку, тому не можна назвати концепцію простою і проводити вимірювання однією формулою чи алгоритмом, треба починати розкривати вимір соціального капіталу не тільки на макрорівні, а й переходити на весь спектр розрахунків концепції, проводити аналітику та порівняння в усіх галузях науки, формування теоретичних основ,

індикаторів визначення рівня і впливу до сучасності, визначення стратегічних напрямів підвищення інституційної ефективності. Зацікавленість дослідників економічної аналітики й учених-економістів до соціального капіталу зумовлена розумінням ролі та значущості людського і соціального ресурсу в розвитку усіх сфер діяльності, і мала частка використання феноменального капіталу «є однією з основних причин економічних невдач та перешкод на шляху до високорозвиненої соціально орієнтованої економіки України, оскільки ключовим компонентом у зміцненні інноваційного функціонального складника соціального капіталу України є сектор малого та середнього підприємництва (60 % підприємств середнього та малого бізнесу в розвинених країнах є інноваційно активними) [41, с. 50].

Одним із основних компонентів соціального капіталу є соціальні структурні можливості, які в час інформаційних технологій стрімко увійшли у наше життя, змінюючи не тільки навколишній світ, а й саму людину, її соціальний капітал, уже не уявляючи сьогодення без незамінних помічників технічного зв'язку та інформаційного спілкування. Технічний прогрес не зупиняється у розвитку і доповнюється цікавими новинками програмного й апаратного забезпечення, що дозволяє користувачам соціальних мереж висловлювати свої думки та взаємодіяти з іншими, інколи набуваючи популярності. «Найголовніше, що виникло з моменту розвитку соціальних мереж у світі, це тема соціальних мереж, яку коротко називають соціальною комерцією» [42]. Одним з головних аспектів розвитку соціальної комерції є збір інформації і правильне використання й обмін знань, що дозволяє вивчити та зрозуміти бажання клієнтів, мати уявлення зацікавленості певного продукту чи послуги, які можна пристосувати в роботі податкової служби. Чим більше інформації обробляється та передається, тим більше взаємовідносин, обмінів і створення більш широкої електронної мережі, зв'язків між людьми, тому компанії, які працюють у сфері соціальних мереж, зацікавлені у процвітанні і роботі соціальної комерції та обміну інформації. «Одним з найважливіших аспектів, який може вплинути на обмін інформацією, є соціальний капітал» [43], який є незамінним джерелом різного типу організаційних, міжособистих зв'язків, широким збором ресурсів, створених із ситуацій, стосунків і взаємодії між людьми,

сім'ями та суспільством, об'єднувальним елементом соціальних мереж, будучи вагомим джерелом для створення цінності. Соціальний капітал несе в собі не тільки розуміння між людьми, але і налагодження сумісної роботи для досягнення єдиних цілей та вигід, заохочуючи активних людей брати участь в отриманні економічних ресурсів, це «сума ресурсів, реальних чи віртуальних, які накопичуються в окремій особи чи групи з наявністю міцної мережі більш-менш інституційних відносин взаємного знайомства і визнання» [44], це набір інтегрованих ресурсів для соціально-економічної діяльності.

З розвитком інформаційних технологій, соціальних відносин та взаємодій між людьми за допомогою кіберпростору бачимо і стрімкий розвиток самої людини. У мінливому та конкурентному бізнес-середовищі набуває попит на довгострокові відносини з клієнтами, що є запорукою успіху та стійкості на ринку підприємства і послуг. З розвитком сучасного суспільства бачимо прорив інноваційного технологічного розвитку, який стає невід'ємною частиною нашого життя. Основним пріоритетом соціального капіталу є саме людина та її навколишній світ, і тому економічна концепція теж пристосовується до реалій життя, змінюючи напрямлення та виміри.

На нашу думку, є необхідним виділення технологічного соціального капіталу в окрему класифікацію (рис. 1.7), яка матиме більш широкі і детальні можливості вивчення, додаючи сучасні технології та інновації. Технологічний соціальний капітал можна поділити на структурний, який орієнтується на новітні комп'ютерні, цифрові, ІТ-технології, розмір, щільність користувачів, багатовекторність поглядів та інтересів, і когнітивний (штучний інтелект, роботизація), який уже використовується в новітніх проєктах. Реляційний технологічний соціальний капітал не прослідковується в єдиній концепції. Маючи в основі довіру, повагу і надійність спілкування та взаємин у суспільстві, базуючись на духовності й ідентичності, технології не мають змоги дати і передати психологічні аспекти стану людини.

Між видами соціального капіталу можна прослідкувати значну відмінність: громадський соціальний капітал, заснований на довірі, на людських принципах,

нормах і цінностях, яких немає в технологічних машинах та пристроях. Коли об'єднуємо види соціального капіталу, коли людина використовує, працює з інформаційно-комунікаційними, комп'ютерними технологіями, можна спостерігати ефективність компетенцій і навичок користувача та перехід на вищий рівень професіоналізму. Основними удосконаленнями технологій соціальних мереж соціальних структур соціального капіталу є доступність, охоплення та інтерактивність, які дають необмежені можливості у разі взаємодії з клієнтом, використовуючи та дозволяючи бізнесу контактувати безпосередньо із значною кількістю потенційних, реальних клієнтів на економічному просторі.

Рисунок 1.7 – Класифікація соціального капіталу за технічно-інноваційним спрямуванням

Джерело: створено автором.

Вважаємо, що, крім виділення цифрового капіталу в окрему направленість сучасності [45], новітні технології, які чітко увійшли в процес життя людини,

мають можливість розвиватися і в основних фундаментальних теоріях капіталів, доповнюючи концепції своїми властивими індивідуальними можливостями, розширюючи горизонти вивчення та розвитку в усіх напрямках науки. Соціальний капітал теж використовує весь потенціал сучасної цифрової, комп'ютерної, інформаційної комунікацій, використання ІТ-технологій, роботизація, штучний інтелект актуальними та застосовними стали у процесі пандемії під час обмежень пересування і контактування. Нині нас направляє віртуальний консультант у необхідному напрямку до спеціаліста щодо вирішення особистого, індивідуального питання, зберігаючи час та напругу. На прикладі майбутнього можна представити звичайного державного службовця чи інспектора податкової служби, який виконує механічну роботу зі збору інформації поруч з інтелектуальним віртуальним роботом, невтомним працівником і чітким виконавцем.

У соціального капіталу багато компонентів, які допомагають саме людині впоратися з поточним, але й у цього виду капіталу є свої проблеми, які вже існують і потребують реакції та дій. Якщо брати проблеми розвитку соціального капіталу із самих істот, то першочерговою є невизначеність поняття, остаточних вимірів, широкий спектр дискусій і направлень та його ролі в суспільстві, також блукання та розширення меж концепції економіко-соціальної моделі національної економіки стримує розвиток і напрями формування. Розвій соціального капіталу в Україні має свої певні протиріччя, українське суспільство, зокрема і представники середнього та малого бізнесу, звичайний підприємець і проста людина, зазвичай вирішує свої насущні проблеми не в органах державної влади та громадських організаціях, за підтримки держави, як це проходить у західних країнах, а самотійно, покладаючись частіше на родинні чи приятельські відносини та зв'язки, що несе недовіру між гілками влади і громадою. Особливу увагу треба приділяти підростаючому поколінню, ми повинні розмовляти з молоддю, вчити правилам спілкування, пояснювати, що життя не розвивається шаблонно та лінійно, і постійно йти вперед, не зупиняючись ні на хвилину, іноді переважаючи тяжкі уроки життя. Прикро, що навички розмови та зв'язку між різними поколіннями

сучасності нами втрачені. З посиленням і стрімким розвитком технічного прогресу відчуваємо голод спілкування «очі в очі», взаємозв'язок не з технологіями, а конкретними особистостями, діалог реальних людей із своїми знаннями та ідеями. Треба створювати не необмежені профілі та систему ботів, а соціальні структури, об'єднання, кістяк патріотичних людей, які поведуть маси до перемоги, прийдуть на допомогу, організують роботу суспільства. Болючість, актуальність і невикористання нематеріальних ресурсів феномену повним обсягом саме малого та середнього бізнесу несе проблеми покращення роботи і надання економічної сфери послуг так, що зі свого боку перекладається на державні можливості податкової служби. Українське суспільство стоїть на перетині пошуку новітніх форм і концепцій прояву соціального капіталу, притаманного саме вільній нації.

1.3. Поведінковий механізм розвитку соціального капіталу в роботі органів податкової служби України

Можна чітко констатувати, що основним принципом соціального капіталу залишається вагома роль людини, а її активи виступають у вигляді відносин, спілкування та співпраці, де персонал, співробітники й учасники сумісного процесу відіграють роль партнерів, де культурна компетентність, свідомо дисциплінованість й емоційний інтелект допомагають виконувати пріоритетні цілі.

Перед концепцією соціального капіталу постають нові принципи направлення:

- основна увага приділяється особистості, саме людина стоїть у центрі вивчення й аналізу;
- людськи взаємовідносини та зв'язки стають основними активами у подальшому розвитку;
- учасники процесу, починаючи з індивідуального підприємця до керівників великих фінансових структур, виступають у ролі партнерів на основі довіри та поваги у вирішенні спільних цілей;
- глибокий інтелект, широкий спектр знань;
- культурно-емоційна компетентність, свідомість і дисциплінованість.

«За даними Світового банку, питома вага цих видів капіталу у структурі багатства країн становить 60–80 %, тому постає актуальним питання: яку роль відіграє та як саме впливає невидимий капітал на економічний розвиток країни» [46]. Одним із основних документів соціального капіталу є Міжнародні стандарти інтегрованої звітності, де «соціальний капітал – це інститути і відносини в рамках спільнот і між ними, а також між групами зацікавлених сторін й іншими групами, і здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального й колективного добробуту» [47].

Найголовнішим завданням реформування усіх сфер суспільного життя в країні є розвиток та використання ресурсів соціально-економічного зростання, втілених у високоякісних відносинах між людьми і суспільством, заснованих на довірі, розумінні та взаємовигідній співпраці, що веде до процвітання і добробуту населення. Світова криза та сучасний стан економіки визначають переосмислення ролі саме людини та її соціального капіталу для цілей розвитку держави з її проблемами і прийняттями рішень, з її історичними коріннями та національними особливостями, з її потребами та можливостями, з її минулим чи майбутнім, з її соціальним капіталом, який є елементом взаємодії між державними інституціями та соціумом і потужним показником сформованості суспільства. Об'єднана спільна мета й інтереси всього суспільства, а не окремих, обмежених верст населення сприяють плідному розвитку позитивного капіталу, який прослідковується за останні роки в динаміці індексу процвітання. «Позитивний соціальний капітал передбачає забезпечення безпеки держави за рахунок формування її іміджу на міжнародній арені, здійснення інформаційного обміну у різних сферах діяльності, налагодження міжнародної співпраці, консолідації зусиль для подолання глобальних загальнонаціональних проблем, формування міжнародної фінансової культури під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Саме його розвиток вимагає напрацювання належних стратегічних ініціатив, додаткових капіталовкладень з метою його збагачення» [48].

Поділяючи на позитивні та негативні складові соціального капіталу, треба констатувати, що основою соціально-економічних процесів у державі стає саме

людина, і тенденції для оптимізму зустрічаємо не в усіх напрямках економічного потенціалу, насамперед звертаємо увагу на рівень довіри, починаючи з держави, президента, органів влади, судової ланки, керівництва й апарату соціальної, освітньої, медичної, правової сфер, податкової служби, політичних утворень до простого державного службовця, що несуть напругу в суспільстві, неузгодженість чітких рішень між управлінням і державою, корупцію, відмову від національних цінностей та єдиних орієнтирів. Для системного подолання проблем довіри, співпраці та реалізації розвитку соціального капіталу в усіх сферах соціально-економічного процвітання треба звернути увагу на послідовність роботи та інформованість суспільства діяльності органів державної влади, співпрацю з активними громадянами, які направлені та налаштовані на розвиток позитивного соціального капіталу, підтримувати взаємозв'язки для контролю і реалізації ефективності роботи та прийнятті рішень, не зупинятися і навчатися новому у співпраці з інституціями та науковими розробками. Усі ці прагнення можна застосувати й у роботі податкової служби, що виведе на новий прогресивний, технічний і спрощений рівень обслуговування й оподаткування. Нова Державна податкова служба України за останні роки показала ефективність і спрямованість у роботі щодо збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, що спостерігається вже у другій половині 2019 року, сприяла розширенню можливостей та бази оподаткування за рахунок тіньової економіки, виділивши основні якості: зручність, справедливість і прозорість.

Завдяки компонентам і властивостям соціальний капітал допомагає вирішувати завдання та стратегічні цілі як окремих заходів і програм державного регулювання, так і сприяє впровадженню різноманітних нововведень і реформ (табл. 1.2). У процесі створення чітких цілей, завдань та направленості баченням кінцевого результату держава має змогу впливати і стимулювати бізнес, громадські організації та звичайних платників податків у розвиток та інвестиції соціального капіталу, а саме державні програми і стратегічні плани, що є опосередкованими та впливовими на ефективність і формування соціально-економічної співпраці у суспільстві.

Таблиця 1.2 – Стратегічний план Державної податкової служби України
на 2022–2024 рр.

№	Ініціатива
<i>Стратегічна ціль 1. ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ</i>	
1.	Удосконалення розвитку системи внутрішнього контролю в частині оновлення моделі функціонального та структурного забезпечення ДПС
2.	Удосконалення та автоматизація робочих процесів і процедур
3.	Розвиток ефективної, сучасної, стабільної та захищеної ІТ-інфраструктури
<i>Стратегічна ціль 2. ЕФЕКТИВНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ, ПЛАТЕЖІВ</i>	
1.	Спрощення адміністрування податків
2.	Удосконалення підходів та процедур податкових перевірок
3.	Удосконалення погашення податкового боргу
4.	Посилення контролю за повнотою оподаткування доходів фізичних осіб
5.	Удосконалення прогностно-аналітичної роботи
<i>Стратегічна ціль 3. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДПС ЯК СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА З ВИСОКИМ РІВНЕМ ДОВІРИ У СУСПІЛЬСТВІ</i>	
1.	Розвиток зручних і доступних сервісів для платників
2.	Забезпечення якісного та швидкого консультування платників
3.	Розвиток системи зворотного зв'язку з платниками
4.	Удосконалення зовнішніх комунікацій
5.	Удосконалення системи надання індивідуальних податкових консультацій
6.	Удосконалення та налагодження діалогу з платниками за рахунок впровадження практики медіації
7.	Удосконалення процедури судового оскарження
8.	Виховання майбутнього сумлінного платника серед школярів і студентів
<i>Стратегічна ціль 4. ПРОТИДІЯ УХИЛЕННЮ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ ШЛЯХОМ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ</i>	
1.	Упровадження сучасної стратегії дотримання податкового законодавства, спрямованої на просування концепції добровільної сплати податків
2.	Ефективне управління ризиками та підвищення аналітичної спроможності
3.	Здійснення заходів щодо виявлення, протидії та припинення функціонування моделей ухилення від сплати податків і зборів
4.	Удосконалення системи здійснення контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів
5.	Ефективна та скоординована міжнародна співпраця і посилення міжнародного обміну інформацією
6.	Удосконалення процедури обміну звітів FATCA від фінансових агентів через ІТС «Міжнародний обмін» відповідно до угоди між Урядом України та Урядом США
<i>Стратегічна ціль 5. ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКОВАНОЇ, ЕФЕКТИВНОЇ ТА МОТИВОВАНОЇ КОМАНДИ</i>	
1.	Формування корпоративної культури: місії, цінностей і цілей ДПС
2.	Здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції і контроль за дотриманням вимог антикорупційного законодавства та правил етичної поведінки в апараті ДПС, її територіальних органах
3.	Підготовка Антикорупційної програми Державної податкової служби України на 2023–2025 роки

Джерело: сформовано автором за матеріалами [50].

Соціальний капітал Державної податкової служби України є комунікативною ланкою між державою та громадянином, представниками державної політики і платником податку, податківцем та індивідом.

Згідно з наказом Державної податкової служби України від 22.11.2021 № 965 «Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022–2024 роки» «з метою забезпечення ефективного функціонування організації, реалізації встановленої місії Державної податкової

служби України, а також врегулювання окремих питань внутрішнього середовища ДПС відповідно до Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів, ... з урахуванням Національної економічної стратегії на період до 2030 року» здійснити «плани заходів щодо реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову політику» [49].

Стратегічний план Державної податкової служби України на 2022–2024 роки, представлений у табл. 1.2, починається з єдиної місії і констатує, що є «повністю транспарентною, сучасною та технологічною податковою службою, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції» [50].

План поділено на п'ять напрямлень ефективності та формування: управління діяльністю (правильність структуризації та налагоджений механізм управління); адміністрування податків, зборів, платежів (поповнення бюджету, соціальні проекти та квоти, виплата пенсій і заробітна плата держслужбовців, підтримка ветеранів, освіта, медицина тощо); імідж ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри в суспільстві (членство ЄС, професійна кваліфікація, високий рівень обслуговування платників податку, представників бізнесу, довіра і надійність); протидія від ухилення від оподаткування; кваліфікаційна, ефективна і мотивована команда (податкова культура і суспільна свідомість). Кожна складова стратегії взаємопов'язана між собою, доповнює усі напрямлення розвитку і має єдину направленість розуміння правильності та своєчасності питання, тому що пов'язана із соціальним капіталом, який націлений на добробут української нації.

Саме соціальний капітал виконує функцію виконання сприятливості та накопичення соціально-економічної складової взаємодії державних органів, бізнесу і суспільства Державної податкової служби України та платника податків. Розглянемо взаємозв'язок соціального капіталу та Державної служби України (рис. 1.8), які доповнюють і направляють одне одного виконувати основні завдання системності та формування соціальної мобільної організації взаємовідносин і

співпраці, орієнтованих на максимальну результативність розв'язання і вирішення соціально-економічних завдань на основі довіри, прозорості та рівноправності.

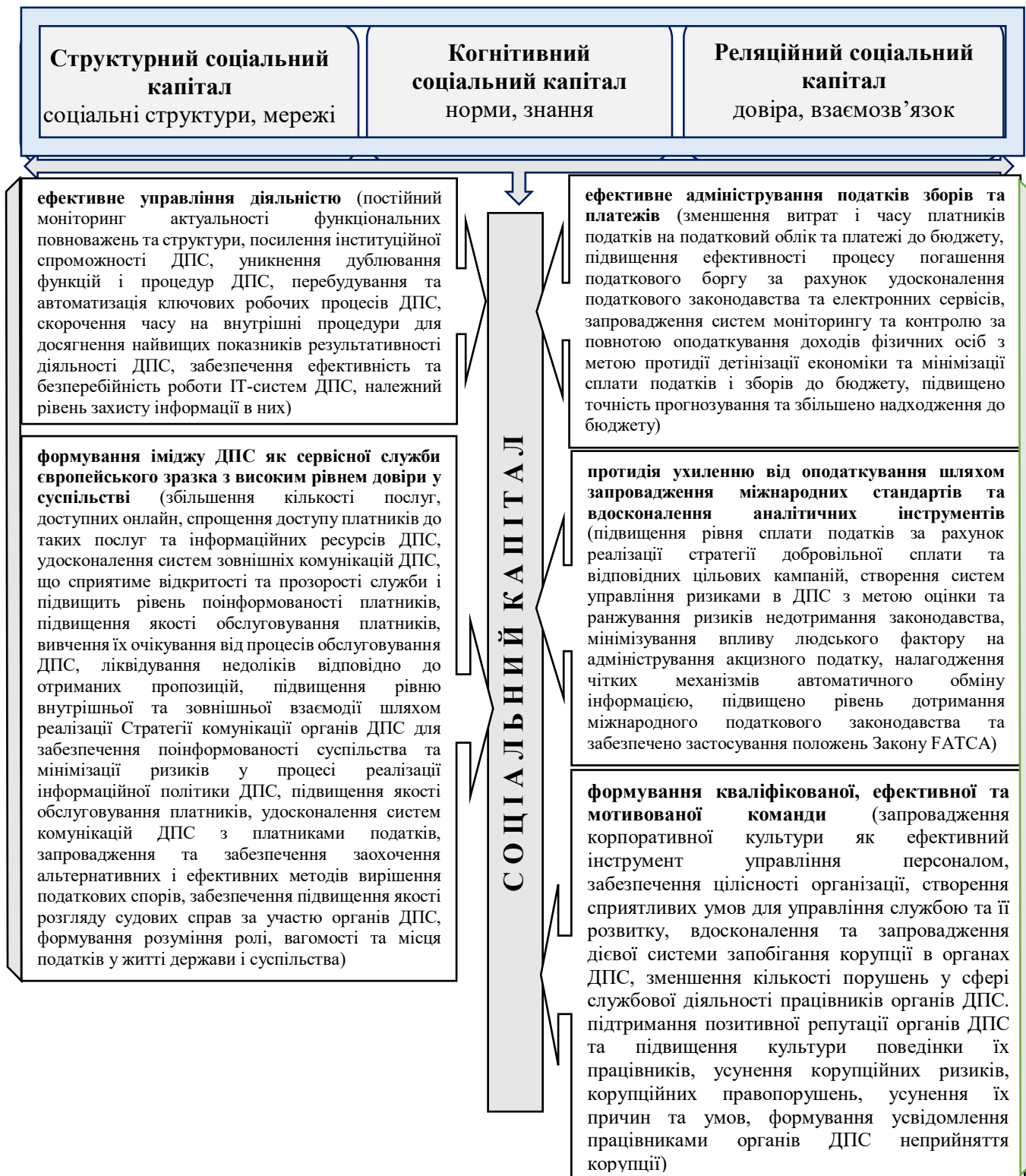

Рисунок 1.8 – Взаємозв'язок соціального капіталу та

Державної податкової служби України

Джерело: сформовано автором за матеріалами [50].

Прогнозування перспектив, розробка програм, планів органів управління держави на різних рівнях від макрорівня до мікрорівня, від державних установ до підприємця сприяють передбаченню змін, визначенню методів і цілей, завдань, стратегій і комплексів питань щодо вирішення проблем в економіко-соціальній сфері, що відновлює діалог між представниками всіх гілок влади, бізнесу, громади та відроджує довіру до держави. «Інтегральні ризики ідентифіковано в контексті глобальних ризиків: неефективність державного управління, критичні показники боргового навантаження, критичні масштаби й темпи втрати людського капіталу» [51]. «Основними завданнями Державної податкової служби є реалізація та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо державної податкової політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону» [52].

Україні потрібна сформована нова державна політика для побудови справедливої та стабільної системи оподаткування, захищаючи фіскальні інтереси держави і соціальні потреби платників податків, зменшуючи податковий тиск та кількість перевірок. Україна пройшла складний шлях становлення держави, і податкова система теж змінюється постійним реформуванням, продиктованим дефіцитом бюджетних коштів і нерівномірністю податкових надходжень до бюджету. Збільшення податкової ставки не є актуальною темою, тому у сучасності створюються усі передумови для розвитку інших сегментів податкової діяльності –

знаходження резервів зменшення податкового навантаження та збільшення доходів за рахунок підвищення податкової дисципліни, податкової свідомості та рівня податкової культури в суспільстві, посилюючи адміністративну та кримінальну відповідальність за правопорушення оподаткування [53].

Пропонується розглянути можливі сценарії взаємодії (позитивні і негативні щодо варіантів раціональної та ірраціональної поведінки) податкової служби України та насущних проблем економіки країни (рис. 1.9).

Рисунок 1.9 – Державна податкова служба України у взаємодії із соціально-економічними процесами сучасності

Джерело: створено автором.

Сучасна реальність диктує нам позитивні та негативні сценарії дій майбутнього. Дослідження соціального напрямлення, поєднаного з економічними компонентами, мають право на існування та вивчення, вибравши шлях для аналізу та розвитку: вивчення впливу економічних факторів на соціальне уявлення і поведінку суб'єктів, вплив соціально-психологічного фактору на економічну поведінку та відносини. Комплекс дій і механізмів, орієнтованих на ефективну реалізацію соціального капіталу, створює також основу поведінки з усіма парадоксами та виключеннями.

Суспільство бачить зв'язок податкової служби і добробуту громадян, звертаючи увагу на якість фіскальних послуг. Якщо соціальні відшкодування низькі та неефективні, а якість державних благ не відповідає розумінню та баченню суспільства, то податкові платежі сприймаються несправедливими і громадянин відмовляється їх сплачувати. Низький середній розмір повернення соціальних благ на душу населення несе за собою втрату довіри до держави, несправедливість і податковий внутрішній протест.

Болючою темою українського суспільства є тема повернення та справедливого цільового використання грошей громадян у вигляді якісних соціальних благ. Постає питання корупції й ухилення від сплати податків, сумлінні платники несуть на собі весь тягар податкової системи. «Основне завдання – здійснити податкову реструктуризацію в такий спосіб, щоб завдати найменшої шкоди доходам державного бюджету (так званий *revenue neutral tax shift*) і стимулам до праці та інвестицій ... потрібно здійснити загальний перерозподіл податкового навантаження шляхом застосування всього переліку податків, їх елементів (платники, об'єкти, база, пільги, ставки тощо), а не грубими діями, ставлячи під загрозу доходи бюджету, скасовуючи одні податки та впроваджуючи невідомо що. Ознака здорової податкової політики – стабільність податкової системи під час кризи» [54].

Державна податкова служба України підтримує взаємозв'язки та взаємодії економічних і соціальних напрямлень, які можуть бути досить різноманітними,

глибокими та широкими, і тому виходити за рамки фундаментальної теорії, що приводить до самостійності наукового напрямлення.

Таблиця 1.3. Дії держави для посилення індексу сплати податків

Позитивний сценарій		Негативний сценарій
Напрямки змін	Дії держави	Приклади порушень
1. Стабільність економіко-фінансової системи для зростання податкових можливостей і потенціалу розвитку. 2. Єдині умови та преференції для платників податків	- Зміни до Податкового кодексу (2023 рік) - Угода між Україною та ЄС про участь України у програмі ЄС для співробітництва в галузі оподаткування «Fiscalis» (2022).	Для держави. Зменшення доходів, (недофінансування соціальних проєктів, програм). Нові податки і збільшення ставок. Збільшення витрат на адміністрування. Зростання податкової заборгованості.
		Для платника. Тіньова економіка, офшори (використання фіктивних підприємств та легалізація прихованих доходів, конвертаційні схеми, контрабанда, порушення митного контролю, контрафакт). Скорочення виробництва. Високе податкове навантаження.
3. Податкова культура. Виконання цілей і принципів етичних правил поведінки податківців.. 4. Підвищення кваліфікації і компетентності податківців. 5. Відновлення та зростання рівня довіри до державних інституцій.	- Правила етичної поведінки в органах Державної податкової служби України (2020) - Верховна Рада України; Закон від 15.06.2021 № 1539-ІХ, щодо детінізації доходів та підвищення податкової культури.	Для держави. Некомпетентність співробітників податкової служби. Невчасна інформованість населення. Недовіра суспільства. Низький рівень податкової етики і культури.
		Для платника. Непоінформованість платників податків щодо змін податкової системи (штрафи, податкові санкції). Необосноване покарання невиконання податкового законодавства.
6. Електронна база даних платників податків та боржників. 7. Співпраця та обмін інформації з усіма фінансовими органами для здійснення лояльного податкового контролю.	- Наказ Державної податкової служби України від 22.11.2021 № 965 «Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022 – 2024 роки» (із змінами). - Приєднання ДПС України до проєкту МТД «Підтримка ЄС цифрової трансформації України» (2022).	Для держави. Зменшення можливості контролю з боку держави (неоподаткована зарплатня). Збільшення та зловживання податковими пільгами.
		Для платника. Податкова оптимізація, навмисне зменшення суми доходів (сірі схеми, долучення ФОПів 1-2 групи інвалідності для податкових преференцій (зниження виручки) та 3 групи інвалідності (неофіційне переведення в готівку, тощо).
8. Вдосконалення правових податкових норм законодавства 9. Боротьба з корупцією	- Верховна Рада України; Закон від 15.06.2021 № 1539-ІХ, щодо детінізації доходів та підвищення податкової культури.	Для держави. Невиконання законодавства держави веде до обмеження соціальних зобов'язань і фінансовому колапсу (переміщення прибутків за кордон, експорт до «офшорів», відтік та вивіз національного та особистого капіталу). Недосконалість податкового законодавства. Зростання рівня корупції.
		Для платника. Невиконання податкового законодавства держави веде до зниження надходження до державного бюджету.

Джерело: створене автором.

Для досягнення поступових і послідовних змін на краще, підвищення економічного добробуту та соціального благополуччя громадян, створення нових демократичних інститутів, розбудову громадянського суспільства, незважаючи на різні інтереси, очікування, настрої в різних соціальних групах в умовах ринкової

економіки та демократичного суспільства, соціальне партнерство діє як особистий напрям діяльності держави, що створює площину нових соціально-економічних відносин на сучасному етапі. (табл.1.3).

За історію існування нашої молодшої держави з коренів мудрого наставництва сформувалося нове покоління українців, які відроджуються у новітніх умовах демократичної сучасності. Незважаючи на протиріччя та складності, розбіжності у виборі напрямку та суперечності стратегічного і соціально-економічного розвитку, протидії в середині суспільства та за його межами, країна існує.

У Конституції України чітко закріплені соціальні гарантії та права для всього українського народу: рівність конституційних прав як для чоловіків, так і жінок (ст. 24); право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достойний життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48); право на охорону здоров'я, безкоштовну медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та піклування (ст. 52); право на освіту (ст. 53) тощо [55]. Соціальна країна не може існувати без економічного конкурентоспроможного розвитку, який направлений на благо, стабільність і покращення умов та рівня життя людей, отримання справедливої заробітної плати, якісної освіти, медичного забезпечення та своєчасної соціальної допомоги, повноцінного відпочинку і впевненості у завтрашньому дні. «Враховуючи цінність систем соціальної сфери, які впливають на процеси та результати соціального, економічного і культурного розвитку країни, демографічну ситуацію і стан національної безпеки, а також є важливим соціальним критерієм ступеня розвитку і суспільного добробуту, основними правилами, за якими необхідне фінансове забезпечення досліджуваних систем» [56]. Орієнтиром правильного та ефективного розвитку соціально-ринкової економіки є стратегія покращення соціальної політики, яка працює не на обмеження, а на збільшення можливостей та направленостей економічного прогресу, встановлюючи справедливий перерозподіл суспільного єдиного блага.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

З початку нашого століття наукова теоретико-практична сфера терпить глобальні перетворення. Фундаментальна наука почала розширювати межі свого наукового простору завдяки поєднанням міждисциплінарних напрямлень, одним із результатом якого є нове теоретичне направлення економіки – соціальний капітал, дослідження якого, його трактування, вимір і зв'язок з економічним розвитком залишає відкритими багато питань, починаючи з визначення остаточного поняття і закінчуючи дослідженнями економічної природи, напрацювання робочого механізму, виміру й оцінювання. В дисертаційній роботі досліджені та узагальнені теоретико-методичні підходи щодо понятійного апарату та трактування сутності соціального капіталу, яке, на відміну від існуючих, характеризується як сучасне суспільне благо, цінність професійного партнерства, яке розвивається і створюється людиною для досягнення та прагнення власних пріоритетів і вигід, під час соціальної взаємодії суспільства між собою, включаючи солідарність між людьми чи групами, що базуються на спільних соціальних структурах, обґрунтований авторський підхід щодо трактування визначення та сутності соціального капіталу. У розділі розглянуто та аналізовано категоріальний апарат з основних понять концепції, виділені класифікаційні ознаки соціального капіталу за спрямуваннями, рівнями відповідальності, типами взаємозв'язку, видами взаємодії, що стало підґрунтям для розробки авторського внеску щодо представлення рівнів, принципів, напрямлень і вимірів соціального капіталу (структурний, реляційний та когнітивний), взаємозв'язків між структурними елементами соціального капіталу і соціальної відповідальності суспільства та бізнесу; виділена спрямованість поєднання соціальних структур, соціальних зв'язків із соціальним капіталом в суспільстві.

Соціальний капітал пов'язаний з елементарним аспектом людського існування, втілюється в наше життя, робить його більш різноманітним і цікавим, поширює нові знайомства та поновлює соціальні зв'язки, несе із собою необмежений ресурс знань і навичок. Можна чітко констатувати, що основним

принципом соціального капіталу залишається вагома першочергова роль людини. В дисертаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти формування соціальних структур як базису вимірювального апарату соціального капіталу, що дасть можливість охарактеризувати основні напрями взаємодії та взаємозв'язку між індивідом і суспільством. Авторський поділ концепції соціального капіталу на громадський та технологічний дає можливість багатовекторного використання напрямку в усіх сферах сучасного суспільства, включаючи органи влади.

Реформування соціально-економічної складової не існує без податкової служби України. В роботі визначено особливості соціального капіталу у сучасному середовищі як базису ресурсного забезпечення розвитку органів Державної податкової служби України та обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки державного соціального забезпечення та захисту населення, результативності фінансового забезпечення у процесах сприяння розвитку соціального капіталу в податковій службі. Стратегії розвитку Державної податкової служби та аналіз дій позитивного оподаткування держави дають можливість розробити позитивні та негативні сценарії поведінки людей у взаємодії із соціально-економічними процесами сучасності.

Соціальний капітал податкової служби повинен передбачати чітку концепцію розвитку, дієвий кадровий потенціал, інформаційну стратегію з якісним, простим сервісним обслуговуванням, корпоративні цінності й індивідуальні особливості для створення та закріплення іміджевої, позитивної репутації, багатовекторність зв'язків, рівень довіри не тільки в експертному середовищі, а у простих людей. Саме соціальний капітал податкової служби може стати визначним трампліном у виявленні нових розробок вивчення, виміру чи дослідження і спрямування єдиного підходу.

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

2.1. Тенденції та особливості розвитку соціального капіталу в умовах інформаційно-мережевої економіки

Основною метою сучасного економічного розвитку країн, що розвиваються, є формування постіндустріального суспільства, заснованого на інноваційних напрямках виробництва, що змінює не тільки структуру економіки, а й роль та положення самої людини в економіці, що дає старт формуванню та накопиченню соціального капіталу, проявляючи комунікативні, інтелектуальні та творчі можливості. Процвітання передбачає набагато більше, ніж багатство, воно виходить за межі економічного, фінансового, політичного, судового, добробуту та характеру нації – це створення середовища, де людина може розкрити весь свій потенціал і нагромаджує соціальний капітал. Нація процвітає, коли вона має відкриту економіку, інклюзивне суспільство, потужні інституції та наділених повноваженнями людей, які є здоровими, освіченими і безпечними. Це приводить до підвищення рівня добробуту та накопичення соціального капіталу. Саме тому розвиток соціального капіталу обумовлює становлення інклюзивного суспільства та є основою процвітання нації. Соціальний капітал в основі має громадський соціальний капітал з «помічником» (новітніми технологіями та мережами зв'язку), які споріднені і взаємодоповнені, тобто саму людину із взаємовідносинами і спілкуванням, тому і відповідає за всі напрями життя та розвитку: як соціального, так і економічного.

За оцінками рейтингу щорічного Індексу процвітання (табл. 2.1), який охоплює 149 країн (96 % населення світу та 99 % світового ВВП), Україна по 100-відсотковій шкалі набрала на початок 2020 року 43,91 % якісної реалізації соціального капіталу, що, порівняно з 2007 роком, на 7,3 % більше ніж 2021 року. Найкращий рівень зазначається саме 2021 року – 50,71 %, а найгірший – 2008 року –

36,6 %, тут можна припустити, що на таке явище вплинула світова фінансово-економічна криза, яка мала в Україні свої поглиблюючі негативні явища.

Таблиця 2.1 – Динаміка показників рівня розвитку
соціального капіталу за оцінкам Індексу процвітання за 2007–2021 рр.
Prosperity Index – Social Capital – Score

Країни	Роки															Відхилення
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Абс. 2021–2007
Україна	36,61	36,6	37,37	35,36	41,21	41,71	40,64	40,52	39,95	40,86	43,89	44,46	43,03	43,91	50,71	7,3
Румунія	42,9	41,08	39,8	41,4	39,42	40,36	42,87	43,36	43,33	46,77	48,1	48,01	47,43	46,49	48,91	3,59
Словаччина	43,93	43,93	43,93	43,75	45,27	47,02	46,11	45,5	46,78	47,44	51,15	53	51,12	51,57	55,76	7,64
Польща	47,08	50,77	52,51	50,4	54,03	49,46	51,36	47,53	52,77	48,75	52,77	48,75	47,56	48,99	55,33	1,91
Молдова	39,71	42,9	43,05	41,17	43,5	44,44	41,83	40,54	39,29	40,89	40,77	41,72	48,33	47,71	56,67	8
Угорщина	48,04	49,26	48,31	49,51	47,23	49,91	50,28	52,71	45,4	45,34	49,09	51,22	49,76	54,08	56,37	6,04

Джерело: побудовано та розраховано автором за джерелом [57].

Згідно з показниками Індексу процвітання «Створення шляхів від бідності до процвітання» соціальний капітал «вимірює міцність особистих і соціальних відносин, інституційну довіру, соціальні норми та громадську участь у країні» [57]. Українська нація твердо втілює принципи розвитку, оскільки інструментом втілення системного розвитку соціального капіталу в Україні є значення та роль громадянина, основного провайбера суспільства. Соціальний капітал вказує на ті напрями соціально-економічного розвитку, які стосуються саме людини і рівня життя (вартість та якість життя, безпека людини й охорона її здоров'я, напрями освіти та самореалізації), маючи широкі можливості та структури подолання бар'єрів і прийняття рішень на шляху реалізації (цифровізація, новітні технології, інтернет, соціальні мережі), виконуючи всі правові норми, прийти до процвітання і довіри. За 2022 рік світ відновлюється від наслідків пандемії та економічної кризи, а на долю України лягла особлива відповідальність перед майбутнім поколінням – збереження української ідентичності, історії та державності.

За даними міжнародних рейтингів Україна посилювала до 2020 року свої позиції (табл. 2.2). Індекс щастя відновив позицію країни, порівняно з 2016 роком, серед інших країн світу, відповідно, 2020 року Україна зайняла 123 місце.

Таблиця 2.2 – Позиції України у міжнародних рейтингах за 2016–2020 рр.

Назва	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення 2020–2016
Індекс щастя (Happiness)	123	132	138	135	123	0
Рейтинг Doing Business	83	80	76	71	64	19 ↑
Індекс сплати податків (Paying Taxes)	84	43	54	57	65	19 ↑

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними [58].

Позиції України у міжнародних рейтингах за 2016–2020 рр. поступово посилювались, отже, 2020 р., за рейтингом Doing Business, зміни позицій ведення бізнесу покращились на 19 пунктів відповідно до 2016 року. Щодо Індексу сплати податків (Index Paying Taxes), у складі загального рейтингу Doing Business з 84 місця Україна 2020 року зайняла 65 позицію, що на 19 пунктів вище у рейтингу серед 190 країн світу.

Рівень сплати податків (Index Paying Taxes) в Україні, за даними Індексу Doing Business, 2020 року оцінювався за показниками податкових платежів, які відображають загальну кількість сплачених податків і внесків, спосіб сплати, періодичність сплати, періодичність подання та кількість агенцій, залучених до стандартизованої компанії, що досліджує процеси сплати податків суб'єктами господарювання, впродовж другого року роботи. Index Paying Taxes включає податки, які утримує компанія, такі як податок з продажу, ПДВ і податки на оплату праці працівників. Ці податки традиційно збираються компанією зі споживача або працівника від імені податкових органів. Хоча вони не впливають на звіти про прибутки та збитки компанії, вони збільшують адміністративний тягар, пов'язаний з дотриманням податкової системи, і тому включаються до показника податкових платежів.

За динаміки показників рівня сплати податків в Україні Doing Business, 2020 р. оцінювався за 5 виплатами (табл. 2.3): єдиний соціальний внесок, податок на прибуток підприємств, земельний податок, екологічні податки, податок на додану вартість (ПДВ), що, порівняно з показником середньостатистичної кількості податкових виплат країн Європи та Центральної Азії (14,4), менше на 9,4 видів податків, а з країнами з високим доходом ОЕСР (10,3) менше на 5,3 види податків.

Проте загальний витрачений час кваліфікованими кадрами на підприємствах та в організація для сплати податків в Україні більший, тобто 328 годин на рік.

Таблиця 2.3 – Динаміка показників рівня сплати податків (Paying Taxes) в Україні за даними Індексу Doing Business 2020 року

Індикатор	Рейтинг			
	Україна	Європа та Центральна Азія	ОЕСР високий дохід	Найкраще виконання
Виплати (кількість за рік)	5	14,4	10,3	3 (2 економіки)
Час (годин на рік)	328	213,1	158,8	49 (3 економіки)
Загальна ставка податків і внесків (% від прибутку)	45,2	31,7	39,9	26,1 (33 економіки)
Індекс постфілювання (0–100)	86,0	68,2	86,7	Жодного 2018–2019

Джерело: побудовано автором за даними [58].

Щодо загальної ставки податків і внесків, то варто відмітити, що показник призначений для повного вимірювання вартості всіх податків, які несе бізнес. Вона відрізняється від встановленої законом ставки податку, яка лише визначає коефіцієнт, який варто застосовувати до податкової бази. Під час обчислення загальної ставки податків і внесків фактичний податок або внесок, що підлягає сплаті, ділиться на комерційний прибуток. Такий показник в Україні становить 45,2 %, що, порівняно з показниками країн Європи та Центральної Азії (31,7 %), більший на 13,5 % за обсягом сплачених податків, а з країнами з високим доходом ОЕСР (39,9 %) більше на 5,3 % податків.

Індекс постфілювання або «після подання декларації» в Україні становить 86,0 і відповідає показнику країн з високим доходом ОЕСР. Індекс постфілювання базується на чотирьох компонентах: час для виконання вимог щодо відшкодування ПДВ, час для отримання відшкодування ПДВ, час для виконання вимог щодо виправлення податку на прибуток підприємства і час для завершення виправлення податку на прибуток підприємства. Чотири компоненти включають час для виконання та проходження податкової перевірки. Індикатори базуються на розширених припущеннях з прикладного дослідження. Усі компоненти впливають на загальний соціально-економічний розвиток країни, що в свою чергу є базисом економічного добробуту, соціального благополуччя та майбутнього.

За даними світових рейтингів порівняльної статистики (табл. 2.4, 2.5) можемо зробити аналіз соціально-економічного розвитку країн. Високий рейтинг щодо вартості життя присутній у розвинених країнах США та Європи – Німеччина (74,35), Китай (44,56) та Польща (45,20) мають майже рівні позиції і низький рейтинг – Україна (25,98) та Індія (26,88). Індекс рівня життя в розвинених країнах досить високий: Німеччина займає 6 місце у світі (статистика якості життя 190,04), США – 9 місце, Велика Британія – 17, Китай має 55 місце у загальностатистичному рейтингу (якість життя 99,43) та Україна – 58 місце (якість життя 95,96). Високий рівень кредитної стабільності: Німеччина (4 місце), США (13), Велика Британія (17), Китай (31 місце) і, на жаль, Україна має нестабільну кредитну історію і посідає 105 місце у світовій економічній статистиці. Бачимо і паралельно тотожні зміни у рейтингах щодо рівня безпеки, якості медицини та купівельної спроможності.

Таблиця 2.4 – Загальні статистичні рейтинги країн на 2022 рік

Take-profit. Біржовий портал № 1. Рейтинг Форекс Брокерів 2022 р.

Країна / напрям	Україна	Китай	США	Німеччина	Велика Британія
Кредитний рейтинг	105	31	13	4	17
Індекс рівня життя	58	55	9	6	17
Ранг корупції	109	78	22	12	11
Легкість ведення бізнесу	70	46	8	24	9

Джерело: сформовано автором за [59].

За даними світових соціально-економічних рейтингів Take-profit. Біржового порталу № 1, статистичні показники під час порівняльного аналізу для України невтішні. Війна внесла свої негативні корективи, які впливають не тільки на розвиток економіки (легкість ведення бізнесу – 70 місце, рівень корупції – 109 місце (2021 р. – 77 місце), що впливає на низьку кредитку привабливість – 105 місце), як результат, рівень інфляції за рік (вересень 2022 року) – 24,6 %, темпи росту ВВП – 19,2 %, рівень безробіття – 10,6 %, ділова довіра – 80 %, а і на рівень життя українців (58 місце), який знижується і сприяє нестабільному настрою українського пересічного громадянина. Негативні тенденції розвитку економіки й економічного клімату, нестабільності політичної та соціальної сфери впливають не тільки на загальний стан держави, а безпосередньо на кожного українця. Люди відчують невизначеність і відсутність перспективи на майбутнє для себе та своїх

дітей і шукають допомоги у тих, хто поруч і має можливості. У порівняльному аналізі світових соціально-економічних рейтингів можна стверджувати, що соціальний капітал теж втрачає позиції і впевненість для подальшого розвитку, що веде до бідності населення світу.

В останній час багато наукових досліджень зосереджено на об'єднанні основних теоретичних концепцій і вектор соціального капіталу теж проявляє інноваційну мобільність застосування. У дисертаційній роботі представлений аналіз прихованого зв'язку інтернет-технологій з бідністю, які допомагають оцінити вплив інформованості щодо річного скорочення бідності й активність у боротьбі з проблемою в окремих країні та у світі в цілому. Соціальний капітал є об'єднаною складовою як економічного розвитку людини, так і технологічного, тому з'ясуємо, як техніко-інноваційний соціальний капітал виконує цілі сталого розвитку (основна стратегія світу) і впливає на вирішення завдання подолання бідності, підняття рівня життя світового суспільства.

У вересні 2015 року у Нью-Йорку на Саміті ООН зі сталого розвитку був задекларований підсумковий документ Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [60], в якому затверджено 17 цілей сталого розвитку: подолання голоду та бідності, гідна праця, соціально-економічний розвиток, підвищення якості медицини та освіти, гендерна рівність, збереження природних і водних ресурсів, партнерство заради стійкого розвитку, мир та справедливість, де «висока якість життя населення є показником сталого розвитку країни. Саме тому необхідна активна співпраця уряду країни і громадян з метою підтримки власного виробництва, поліпшення інфраструктури та створення привабливих умов життя і праці для населення» [61].

«Сталий розвиток повинен бути зосереджений не лише на регулярній допомозі бідним, а й на заохоченні їх особистого розвитку, посиленні їхньої ролі в суспільстві та розширенні можливостей вибору власного майбутнього, забезпечуючи водночас відповідальність за свій вибір. Індивіди стають центром прогресу людства, оскільки людський розвиток є не тільки вирішальною метою, а й важливим фактором соціально-економічного розвитку, фактором підвищення

добробуту суспільства. Соціальна політика України носить пасивний характер і спрямована в основному на допомогу бідним, а не на зменшення бідності, розширюючи можливості цих верств населення. Це викликає культуру залежності, коли пільговики стають пасивними одержувачами, які розраховують на матеріальну допомогу» [62].

Незважаючи на активну боротьбу та реалізацію подолання бідності, яка є основним ключем Цілей сталого розвитку, більше одного мільярда людей живуть за межею бідності, 1 % населення світу отримав близько 82 % світового доходу. Кожна країна бореться з бідністю по-своєму, враховуючи специфіку держави (природні ресурси, людський фактор тощо) та національні традиції кожного регіону. Дослідники іноді використовують термін «хронічна бідність», що означає бідність, яка досить часто асоціюється з розвиненими країнами і передається від одного покоління до наступного. Наприклад, щоб вийти з кола хронічної бідності в Індії, уряд та організації проводять агітаційну роботу серед населення і навчають молоді сім'ї, як заробляти на життя. Це явище прослідковується в Індії, де проживає третина бідних громадян світу, на додаток до низьких доходів і нерівності, хронічна бідність означає відсутність влади і нездатність заробити на життя.

До національної кризи 2008–2009 років рівень абсолютної бідності в Україні поступово знижувався, але посткризова стагнація економіки створила принципово нові причини і форми бідності, з якими Україна ніколи раніше не стикалася, наприклад з медичною бідністю. [63]. Новим викликом для українського населення стала раптова бідність, що виникла внаслідок військового конфлікту на сході країни, яка призвела до того, що люди миттєво втратили своє майно, роботу та заощадження і змусили змінити своє місце проживання [64]. Стратегія подолання бідності в Україні пропонує, крім набору впевненості, спрямованого на підвищення рівня життя, розширення сучасної соціальної мережі між людьми, а саме якісного телефонного зв'язку, доступу до інтернету та мовлення ТВ. Також пропонується створити спеціалізовану інформаційно-комунікаційну мережу соціального захисту населення для забезпечення доступу сільського населення до програм соціальної підтримки й інших базових послуг, гарантованих державою [65]. Національна

стратегія подолання бідності Китаю, згідно з якою бідність буде знищена за 200 років, пропонує переселення у сільські райони. У Казахстані є соціальна нерівність, а Болгарія визнає недостатній рівень освіти та кваліфікації.

Бачимо, що всі країни намагаються цілеспрямовано працювати на благо та розвиток, але завдяки економічним кризам і пандемії не мають змоги підняти рейтинги та показники в усіх сферах життя (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Країни ЄС та Азії; рейтинг вартості життя та місцевий індекс купівельної спроможності 2021–2023 років

	Румунія			Угорщина			Польща			Китай			Індія			Казахстан		
	20 21	20 22	20 23	20 21	20 22	20 23	20 21	20 22	20 23	20 21	20 22	20 23	20 21	20 22	20 23	20 21	20 22	20 23
Місце у рейтингу щодо вартості життя	93	102	91	74	81	82	78	86	87	76	80	83	135	137	138	123	129	124
Індекс вартості життя	38	35	37	42	41	39	42	39	39	42	42	39	25	24	22	30	29	28
Індекс продовольчих товарів	33	23	32	35	35	34	33	32	31	45	46	41	26	26	23	26	25	25
Індекс купівельної спроможності	45	48	52	50	52	53	47	60	64	57	60	62	47	50	67	35	32	38

Джерело: створено за даними [66].

Тільки Румунія (93/91) покращила показники за останні роки, Угорщина (74/82), Польща (78/87) та Китай (76/83) знизили індекси купівельної спроможності та продовольчих товарів, що впливає на вартість життя. Найдешевший рівень життя у Пакистані, Афганістані, Індії, Колумбії та Алжирі.

Україна йде в ногу з прогресивною частиною людства, «віддана цінностям та цілям, з 2015 року розпочато ряд реформ, спрямованих на здійснення соціально-економічних перетворень і зміцнення демократичного устрою». «Стратегічне бачення сталого розвитку України передбачає: подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах; трансформацію економічної діяльності; побудову мирного та безпечного, соціально згуртованого суспільства; забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти й організацій громадянського суспільства; повну зайнятість населення; високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я; підтримання довкілля в належному стані; збереження національних культурних цінностей і традицій» [60]. Цілі сталого розвитку (ЦСР) інтегровані в державну політику на засадах «нікого не залишити осторонь» [67]. Великим значенням у

розвитку країни є поєднання бізнесу та держави, знаходження спільних перетинань звичайного споживача та суспільства на основі довіри та норм. «Україна посіла 36 місце у рейтингу 165 країн світу за Індексом сталого розвитку, який щорічно складається ООН і Фондом Bertelsmann, Україна випередила Грецію (37 місце), Ізраїль (38), Люксембург (42)» [68].

Таблиця 2.6 – Україна; рейтинг вартості життя та місцевий Індекс купівельної спроможності 2020–2023 років (на початок року)

Країна	Україна			
	2020	2021	2022	2023
Місце у рейтингу	107	127	121	133
Індекс вартості життя	33,3	29,2	30,7	25,6
Індекс продовольчих товарів	26,0	24,3	26,3	22,2
Індекс купівельної спроможності	31,8	30,1	37,2	38,1

Джерело: створено за даними [66].

За даними агентства Numbeo (табл. 2.6), за 2022 рік, Україна займає 121 місце із 139 країн за рейтингом вартості життя, яка базується на показниках вартості продовольчих товарів, товарів першої необхідності, вартості житла, купівельної спроможності населення тощо. У передньому періоді Україна мала позитивний рейтинг (107 місце за показниками 2020 року), а вже 2023 року – різке зниження вартості та рівня життя українського народу.

Таблиця 2.7 – Соціально-економічні рейтинги країн ЄС та Азії на 2021–2023 роки (на початок року)

	Румунія			Угорщина			Польща			Китай			Індія			Казахстан		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Рейтинг індексу вартості життя	93	102	91	74	81	82	78	86	87	76	80	83	135	137	138	123	129	124
Рейтинг індексу якості життя	40	42	42	37	39	40	38	38	38	65	67	65	63	60	54	72	76	74
Рейтинг індексу безпеки	111	117	109	95	102	103	109	114	116	106	115	124	67	76	77	39	45	48
Рейтинг індексу охорони здоров'я	71	71	71	83	78	79	63	66	65	40	40	40	42	44	45	58	58	58
Рейтинг індексу забруднення	65	65	62	79	82	78	72	73	71	13	15	15	15	35	3	35	33	30
Рейтинг співвідношення ціни на нерухомість до доходу	68	70	68	58	65	34	39	58	45	8	10	5	60	73	80	75	69	75
Рейтинг індексу неефективності	53	55	53	54	54	52	64	62	57	29	31	35	9	9	8	51	46	47

Джерело: створено за даними [66].

Порівняльні дані та прогнози на 2019–2023 роки України та країн ЄС і Азії: індекси вартості та якості життя, індекси безпеки й охорони здоров'я, цін на нерухомість тощо; країни, які розвиваються, переживають значні коливання показників індексів соціально-економічного розвитку, що лежить в основі соціального капіталу (табл. 2.7, 2.8). Аналізуючи дані таблиці, можна передбачити перспективи розвитку країн ЄС та Азії, для цього є усі можливості, щоб подолати перешкоди на шляху розвитку і процвітання. На сьогодні, на початок 2023 року, на жаль, бачимо невтішні дані реалій соціально-економічного стану.

Краплинні, незначні покращення прослідковуються в Румунії: вартість життя – 102/92 рейтингове місце, Угорщина ефективно просувається в напрямі охорони здоров'я і розвитку медицини (83/79) та вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища (82/78), Китай поступово виходить із пандемії і вирішує житлове питання (10/5), Індія піднімає рейтинг якості життя (60/54). Ці незначні зміни не перекривають масштабного зниження рівня життя населення, що призводить до бідності та нереалізованості. «Концепція бідності несе в собі не тільки обмаль грошей, а й позбавляє людину пізнати і розкрити себе повною мірою, здібність приймати правильне рішення й реалізувати свій соціальний капітал» [69].

Таблиця 2.8 – Соціально-економічні індекси України на 2019–2023 роки
(на початок року)

Країна	Україна									
	2019		2020		2021		2022		2023	
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг
Індекс вартості життя	27,9	112	33,2	107	29,2	127	30,71	121	25,6	133
Індекс якості життя	102,3	62	104,8	65	107,4	59	111,9	59	112,5	59
Індекс безпеки	51,1	41	51,5	46	51,7	54	53,1	62	53,3	68
Індекс охорони здоров'я	51,0	77	52,3	78	53,4	79	54,3	75	55,2	75
Індекс забруднення	66,6	39	65,1	50	64,3	50	62,91	55	62,1	55
Співвідношення ціни на нерухомість до доходу	14,3	22	12,2	50	10,8	66	11,0	63	12,2	54
Індекс неефективності	125	29	135	33	133	40	132	40	132	38

Джерело: створено за даними [66].

За аналізом даних соціально-економічних індексів України за 2019–2023 роки (табл. 2.8), бачимо поступове, систематичне зростання негативних тенденцій показників в усіх основних напрямках розвитку, які сприяють на соціально-

економічний розвиток країни, рівень та якість життя і результативність соціального капіталу. Україна знижує свої позиції у світових рейтингах за 2019–2023 роки: вартість життя населення (112/133), його безпека (41/68) й охорона здоров'я, ефективність економіко-інноваційного реформування та впровадження (29/38), житлове питання (22/54) й актуальність збереження навколишнього середовища (39/55).

Усе це відповідає стратегії сталого розвитку, яке є основою соціального капіталу. Прослідковуємо стабільність у показниках якості життя (62/59) і наслідки реформування соціально-економічної політики, яка проводилася країною в останні роки у плані ефективності (29/38), яка безпосередньо пов'язана з роботою податкової служби.

Як саме впливають сучасність, новітні інноваційні технології, цифровізація, інтернет, соціальні мережі на соціально-економічний розвиток країни? Як, об'єднавши сучасні соціально-економічні проблеми та цифровізацію і зв'язок, можна подолати бар'єри нерівності та несправедливості? І чи варто стверджувати, що з розвитком технічних інновацій, за їх допомогою можна подолати бідність? Проаналізуємо і розглянемо взаємовплив розвитку інноваційних технологій та економічний потенціал країн, що розвиваються, зокрема України, Болгарії, Румунії, Казахстану, Індії та Китаю.

Одним з електронних способів зменшення бідності є залучення людей до ринку праці шляхом самозайнятості та створення малих підприємств, які забезпечать робочі місця та дохід, необхідні для виживання. Стаємо свідками історичного моменту, коли в наше життя вступають інформаційні технології та безпека information, які розширюють і збагачують наш соціальний капітал, змінюють поведінку людей, трансформують і створюють нове покоління. Науковці стверджують, що «макроекономічні детермінанти та середовище новацій мають вирішальне значення для процвітання, спричиненого інформаційно-комунікативними технологіями (ІКТ), країни, що розвиваються, повинні проводити підтримуючу політику в поєднанні з належним фінансуванням, наприклад: просувати електронну комерцію та електронне урядування з

відповідною підтримкою досліджень; надавати технічну підтримку на основі штучного інтелекту через чат-боти; оцифрувати галузі та об'єкти, які обслуговують населення, за ними йдуть винагороди на основі надання якісних товарів і послуг», зокрема і послуги податкової служби [70]. «Впровадження інформаційних технологій (мобільні телефони, інтернет, інтернет-сервери та хед broadband) у повсякденному житті населенню дає можливість сприяти: самозайнятості, підприємництву, в рамках просування бізнесу через інтернет; самоосвіті; дистанційному навчанню; роботі в зручний час» [71].

Інформаційні технології також змінюють традиційні форми зайнятості для багатьох членів суспільства, наприклад, замінюючи повний робочий день на роботу в онлайн-межах під час заміщення суворих погодинних обмежень віддаленим режимом у зручному для працівника місці або часі. В Україні працівники податкової служби змушені були перейти на онлайн-обслуговування, консультування та надання послуг, що підвищило рівень кваліфікації та використання технологій і зв'язкових мереж. «Цифровізація сприяє не тільки економічному та підприємницькому розвитку, але й покращенню стандартів життя в цілому, а також зменшенню розриву між міським та сільським населенням і створенню нових можливостей як для бізнесу, так і для домогосподарств» [72].

«ІКТ-інфраструктура разом з індексом споживчих цін (ІСЦ), зайнятістю та валовим хед формуванням капіталу збільшують економічне зростання в країнах з високим рівнем доходу» [73]. «Світова економіка стала більш інтегрованою за допомогою ІКТ. У цьому контексті національні економіки керуються цифровими платформами, і в результаті цієї взаємодії ІКТ стали драйверами економічного зростання» [74]. Отже, довгострокове зростання у групі країн з високим рівнем доходу залежить від співпраці та гармонізації ІКТ-політики, прямих іноземних інвестицій і відкритості торгівлі. «В економіках із середнім рівнем доходу існує також довгострокове економічне зростання у взаємозв'язку між інфраструктурою ІКТ, податковими надходженнями та макроекономічними змінними (державні витрати, валове формування капіталу, прямі іноземні інвестиції та інновація)» [75]. Дослідники стверджують, що існування зв'язку між ІКТ і макроекономічними

змінними є складним процесом, який може мати приховану природу, тому для виявлення причинно-наслідкових зв'язків необхідний ретельний емпіричний аналіз шляхом моніторингу за останнє десятиліття.

Розглянемо економіки шести країн, які розвиваються, використовуючи статистику, на прикладі України [76; 77]. Моніторинг проходив за період охоплення дослідження 2010–2022 рр. Як приклад, розглянемо дані зростання ВВП та використання інтернету в Україні (табл. 2.9), (Додаток М).

Таблиця 2.9 – Зростання ВВП та інтернет – Україна – дані Світового банку
(1997–2023 рр.)

	19 97	19 99	20 02	20 16	20 17	20 18	20 19	20 20	20 21	20 22	2023 проєкт
Приріст ВВП (річний %)	–2.1	0.7	6.3	2.9	2.8	4	3.8	–3.8	3.4	3.2	3.5
Інфляція, спож. ціни дефлятор ВВП (річний %)	18.1	27.4	5.3	17.1	22.1	11	7.9	2.7	9.4	30	32
Інтернет. Активні користувачі (%)	1	1	2	53	59	63	70	75	77	78	*
Безробіття (%)	11	11.7	10.1	9.4	9.5	8.8	8.3	9.1	8.9	11	*

*дані відсутні.

Джерело: сформовано автором за даними [78].

Еволюція бідності в дослідженні була розглянута на предмет зміни ВВП на душу населення під час паритету купівельної спроможності (ПКС) у поточних цінах (міжнародних доларах), досліджуваних за останні 12 років, і результати показали, що останнє десятиліття характеризується нерівномірністю зростання ВВП у поєднанні з інтенсивним зростанням користувачів інтернету. Для визначення взаємозв'язку між еволюцією бідності та розвитком інформаційних технологій метод ранжирування застосовувався шляхом порівняння двох світових рейтингів, таких як Індекс розвитку ІКТ [77] та GDP [78]. Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між еволюцією бідності та інформаційною технологією порівнювалися такі показники:

– доступність ІКТ-послуг (мобільний широкосмуговий зв'язок, фіксований стаціонарний широкосмуговий зв'язок, мобільний зв'язок та голосовий зв'язок з низьким рівнем використання, мобільні дані та голосовий зв'язок з високим рівнем використання);

– наявність навичок ІКТ (базових / стандартних / просунутих) та показника бідності (визначення кількості людей у країні, які належать до групи з низьким рівнем доходу, після 1 квінтилю доходу).

Прогалини у практиці в контексті взаємодії суспільства й інформаційної технології у вигляді низької технічної грамотності та освіти були ідентифіковані, що вказували на неявний зв'язок між вимірюваними змінними у дослідженні. Серед показників добробуту країн розглядається лише валовий внутрішній продукт і не враховується рівень безробіття, доступ до освіти та зайнятості. Усе це вимагає подальших досліджень, щоб забезпечити аргументовану емпіричну кон'юнктуру існування зв'язку між еволюцією бідності й інформаційними технологіями.

Унікальний внесок інформаційних технологій у суспільство полягає в тому, що завдяки їх використанню створюються нові відносини в бізнесі, уряді та між людьми. Ця трансформація об'єднує всі аспекти життя, особливо життя бідних. До групи бідних належать особи, економічне становище яких не дозволяє з них задовольняти основні потреби повсякденного життя. У більшості випадків рівень бідності країн оцінюють, орієнтуючись на показник ВВП, який надає інформацію про розміри національної економіки.

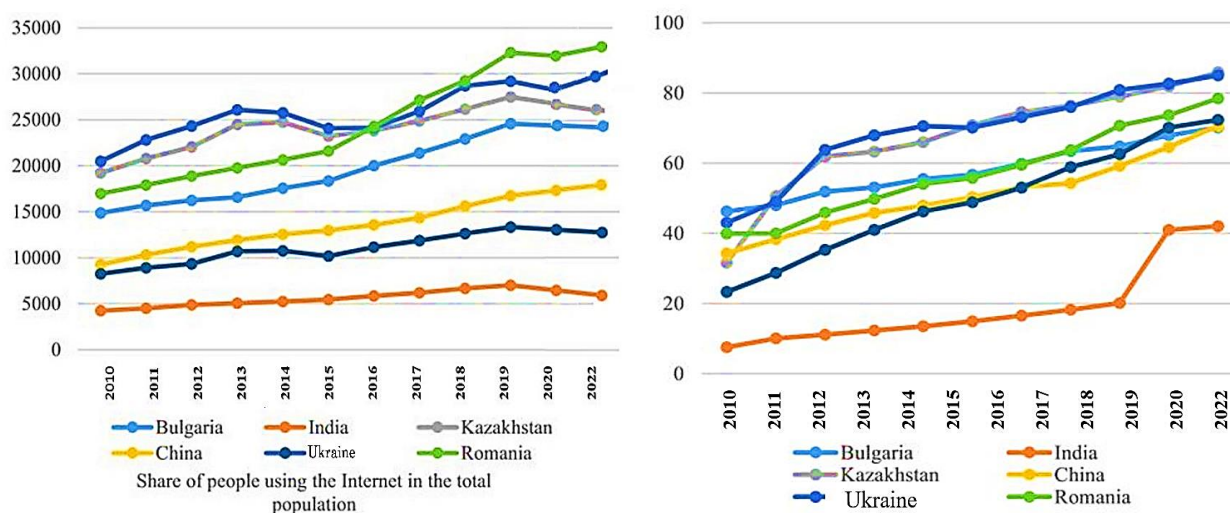

Рисунок 2.1 – Зміни валового внутрішнього продукту та кількості користувачів інтернетом за період 2010–2020 років (%)

Джерело: створено за даними [76–78].

Порівнюючи країни за рівнем ВВП, можна вказати, які країни є найбільш благополучними за рівнем життя стандартів населення. Оскільки спочатку всі країни публікують дані в національних валютах, моніторинг рівня ВВП проводиться на основі конвертації отриманих значень усіх країн в одну валюту за ПКС. Результати дослідження змін ВВП за останні 12 років у Болгарії, Китаї, Індії, Казахстані, Румунії та Україні і залучення жителів цих країн до користування інтернетом представлені у графічному вигляді (рис. 2.1).

І ВВП, і кількість користувачів інтернету помітно зросли за останніх 12 років в усіх досліджуваних країнах (Додаток П). Зростання користувачів інтернету, однак, було більш стабільним, незважаючи на волатильність валового внутрішнього продукту в деяких країнах. Хоча значення валового внутрішнього продукту різняться, форма ламаних ВВП за період з 2010 по 2022 рр. практично ідентична в таких парах країн: Китай і Індія, Болгарія і Румунія, а також Україна і Казахстан. Більш того, в Китаї та Індії ВВП неухильно зростав упродовж останніх 12 років. І в Болгарії, і в Румунії також спостерігалось значне зростання валового внутрішнього продукту, а з 2015 року спостерігається різке зростання. Що стосується Казахстану, то форма кривого ВВП вказує на ознаки волатильності зростання ВВП за останні 12 років; особливо помітні стрімке зростання валового внутрішнього продукту з 2010 по 2013 роки і сильне скорочення в 2015 і 2016 роках. Крива динаміки ВВП в Україні відрізняється від інших пар країн: зростання рівня ВВП з 2010 по 2013 роки змінюється зигзагоподібною кривою до падіння з 2013 по 2015 роки і з 2015 по 2016 роки без видимих змін, після чого з 2016 року ВВП продемонстрував позитивну тенденцію зростання. Динаміка користувачів інтернету за цей період показала стабільне стрімке зростання.

Важливо зазначити, що на тлі пандемії (2019–2020 рр.) усіх країн показують падіння ВВП на душу населення щодо ПКС за поточними цінами за період, крім Китаю. Подібність у динаміці ВВП за період з 2010 по 2022 роки для пар країн, перерахованих вище, може свідчити про вплив взаємин між країнами-сусідами та схожістю їх географічних умов. Найактивнішими користувачами інтернету є жителі Казахстану та Румунії – від 78,4 до 85,9 %. Середня активність зафіксована

в Україні, Болгарії, Китаї – 70,2–82,3 %, відповідно. Найменш активними у Всесвітній павутині є жителі Індії (42,0 %). Майже такий самий рейтинг опитаних країн припадає на Індекс розвитку ІКТ (який характеризує практичні знання населення у галузі ІКТ) та рейтинг ВВП.

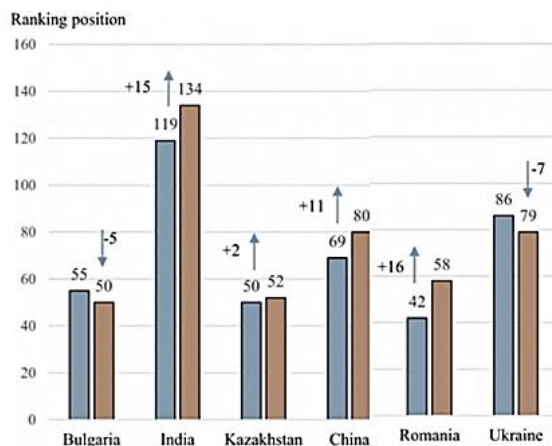

Рисунок 2.2 – Порівняння рейтингів ВВП та ІКТ

Джерело: створено за даними [79–80].

Порівнюючи позиції країн у двох рейтингах: ВВП та ІКТ (рис. 2.2), можна помітити, що досягнення Румунії (+16), Індії (+15), Китаю (+11) та Казахстану (+2) у розвитку ІКТ випереджає економічний розвиток. Протилежна динаміка спостерігається в Україні (7), Болгарії (5). Важливо зазначити, що країни з найбільшою кількістю користувачів інтернету (Казахстан, Румунія – 52, 58 місця, відповідно; Китай, Болгарія, Україна – 42, 46, 50 місця, відповідно) також мають високий рейтинг ВВП. Країна з найменшою кількістю користувачів інтернету (Індія) має найнижчий рейтинг ВВП. Це свідчить про те, що існує кореляція між ВВП та використанням ІКТ. На практиці доходи населення можуть бути нерівномірно розподілені. Тому для встановлення прихованих зв'язків між бідністю та інформаційною технологією розглянемо показник бідності – частку доходу, яка належить до найбідніших 20 % (розподіл доходів за квінтільними групами), та нормативно-правове середовище розвитку інформаційних технологій у країні за двома прямими показниками: у таблиці представлена доступність ІКТ-послуг та грамотність ІКТ.

Таблиця. 2.10 – Доступність ІКТ-послуг та грамотність населення ІТ-технологій

Країна	Ціни на послуги ІКТ					ІКТ грамотність			Індикатор бідності
	Мобільні дані та голосовий зв'язок з високим рівнем використання: 140 хв + 70 SMS + 1,5 ГБ + 3G і вище у % ВНД на душу населення	Статіонарний широкосмуговий доступ у % на душу населення	Мобільні дані та голосовий зв'язок з низьким рівнем використання: 70 хв + 20 SMS + 500 ГБ + 3G і більше у % ВНД на душу населення	Мобільний зв'язок: 70 хв + 20 SMS у % ВНД на душу населення	Мобільний широкосмуговий доступ: 1,5 ГБ, інтернет 3G і вище незалежно від пристрою, у % ВНД	Люди з базовими навичками, %	Люди зі стандартними навичками, %	Люди з підвищеною кваліфікацією, %	
Україна	1.8	1.6	1.6	1.6	1.5	NA	NA	NA	9.7
Болгарія	2.2	1.7	1.7	1.7	1.2	44	20	1	3.8
Румунія	1.0	1.0	0.9	0.9	0.7	21	12	1	5.4
Казахстан	0.9	0.7	0.6	0.4	0.3	14	15	6	9.8
Китай	1.1	0.6	0.5	0.5	0.3	NA	NA	NA	6.5
Індія	3.2	1.6	1.6	1.6	1.6	NA	0	0	8.1

Джерело: створено за даними [77–80].

Як показано в таблиці 2.10, уряди проаналізованих країн досягли цільової доступності голосового зв'язку з високим і низьким рівнем використання, мобільного зв'язку та фіксованого широкосмугового зв'язку, відповідно до узгоджених на міжнародному рівні кошиків послуг, з менш ніж 2 % щомісячного ВНД на душу населення, за винятком Індії (3,2 %) та Болгарії (2,2 %).

Однак під час досягнення цільового показника в 2 % для країн, у таких як Казахстан і Україна, рівень бідності досягає 9,8 і 9,7 %, відповідно.

Крім того, з табличних даних видно, що бар'єрами для ІКТ у таких країнах, як Болгарія, Казахстан, Румунія, є низьке володіння навичками інформаційних технологій, а в Індії, Китаї, Україні відсутні такі навички, що свідчить про низьку регуляторну політику, яка проводиться на цих територіях, або її неактуальність для сучасної економіки. Тільки в Болгарії більше 1/4 людей мають базові навички і 1/3 в Румунії та Казахстані – навички використання інструментів копіювання та вставки. Лише 12–20 % населення Болгарії, Казахстану та Румунії мають стандартні навички, а саме встановлення стандартних комп'ютерних програм і використання своїх можливостей у професійній та особистій діяльності. Тільки 1–6 % цих країн використовують спеціальну мову для написання комп'ютерних програм. Варто констатувати, що, незважаючи на можливість надання ІКТ-послуг всередині країни, тенденція до низького рівня придбання або відсутності навичок

ІКТ зберігається у всіх досліджуваних країнах з порогом бідності 3,8–9,8 %. Це свідчить про те, що регуляторне середовище має значний вплив на управління економікою та отримання доходів, у країнах, що розвиваються, перебуває на стадії становлення. Підбиваючи підсумок, можна зробити висновок, що регуляторна політика, яку проводять уряди на досліджуваних територіях, забезпечує населення цифровим ресурсом у вигляді доступних ІКТ-послуг, але без технічних навичок, які сьогодні перебувають на низькому рівні або відсутні. Така ситуація не сприяє більш безпечному і здоровому способу життя та показує приховані зв'язки між бідністю і розвитком інформаційних технологій у вигляді прогалин у грамотності й освіті та може перешкодити соціально-економічному розвитку країни.

У дослідженні відстежується зв'язок між еволюцією бідності й інформаційними технологіями через показники ВВП на душу населення за ПКС у поточних цінах і кількість користувачів інтернету на територіях країн, що розвиваються, з подальшим рейтинговим порівнянням, і варто зазначити, що в сучасній економіці ІКТ є важливим виробничим фактором через розвиток економіки знань, тому що знання / навички, інновації та технологічні зміни стають необхідним фактором для економічного зростання. «Якщо проникнення фіксованого широкосмугового зв'язку збільшилося на 10 %, то відбулося зростання ВВП на 1,4 %» [81]. Багато дослідників стверджують, що інформаційні технології можуть сприяти зменшенню бідності, оскільки вони прискорюють соціально-економічний розвиток, стимулюючи обмін інформацією і розширюючи спектр ділових операцій [82]. Рівень бідності у дослідженні був визначений кількістю населення, що живуть менш ніж на 2 долари на день, коефіцієнтом Джині, який вимірює розрив у доходах, а також глибиною бідності та її поширеністю, і результати показали, що, незважаючи на можливість використання ІКТ-послуг та активних користувачів інтернету, існують бар'єри у взаємодії ІКТ та розвитку громад у вигляді низьких або відсутніх навичок ІКТ на рівні порогів бідності 3,8–9,8 % у всіх досліджуваних країнах. Отже, варто констатувати, що існує неявний зв'язок між бідністю й інформаційними технологіями у формі грамотності та прогалин в освіті. «Можна бути користувачем інтернету з низькою цифровою

грамотністю, що допомагає отримати роботу за більш короткий проміжок часу; і оволодіння навичками ІКТ передбачає процес навчання й інвестування часових ресурсів, але технічна грамотність дає можливість поліпшити якість життя» [83]. Так, працівники з високим рівнем кваліфікації отримують більше вигоди від впровадження інформаційних технологій, ніж працівники з низькою кваліфікацією, тому впровадження інформаційних технологій збільшує розрив у доходах і позитивно впливає на збільшення заробітної плати та розрив рівня бідності окремих працівників, однак для цього потрібні знання і навички у галузі ІКТ [83], які можна у подальшому використовувати в органах виконавчої влади, відділах податкової та митної служб.

Питання про вплив інформаційних технологій на бідність у глобальному масштабі не є однозначним. Якщо дивитися на розвинені економіки, то інформаційні технології сприяють зменшенню бідності. Коли йдеться про країни, що розвиваються, то в цьому дослідженні результати показали, що скорочення бідності залежить від зрілості регуляторного середовища всередині країни. «ІКТ є джерелом поліпшення якості життя як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, якщо уряди правильно використовують свої переваги» [84]. Необхідно стверджувати, що використання інформаційних технологій може як збільшити основний капітал країни (людський, соціальний, національний), так і створити цифровий розрив і нерівність, тому місія урядів по всьому світу полягає в тому, щоб усунути бар'єри для освіти населення, запровадивши методи навчання та забезпечивши достатнього безперебійного фінансування безперервного навчання.

Аналіз змін валового внутрішнього продукту за останнє десятиліття на прикладі шести країн показав нетотожність кривих ВВП і користувачів інтернету. Зокрема, спостерігається стабільне зростання ВВП у Китаї та Індії, Болгарії та Румунії, а також нестабільне зростання ВВП у Казахстані й Україні, у цих країнах ВВП зріс і впав, особливо з 2015 по 2016 роки. На відміну від ВВП, інформаційні технології стабільно розвивалися у всіх розглянутих у дослідженні країнах, що розвиваються. Найбільших успіхів, завдяки державним програмам, досягнуто у

Казахстані, Румунії (інтернетом користується понад 78,46 % населення), а найнижчого – в Індії (42,03 %). Характерне збільшення двох показників може свідчити про кореляцію, але варто не забувати, що зростання ВВП зумовлене не лише інформаційними технологіями, а й іншими складовими. Було встановлено, що позиції, зайняті досліджуваними країнами в рейтингу, складеному за ВВП, збігаються з позиціями цих країн у рейтингу індексу розвитку ІКТ, що зі свого боку відображає зв'язок між ними. Крім того, в дослідженні для всіх країн вивчалися бар'єри зрілості нормативно-правової складової країни, які порушують взаємодію між суспільством та інформаційними технологіями у вигляді низького рівня навичок ІКТ або відсутності їх серед населення. Ця трансформація дії має особливо негативний вплив на групу бідних. Отже, можна стверджувати, що існує прихований зв'язок між еволюцією бідності й інформаційними технологіями, які не враховуються регуляторною політикою країни.

Практично всі країни світу намагаються зменшити бідність за допомогою різноманітних методів і засобів, а одним із популярних інструментів покращення ситуації вважаються інформаційні технології. Україна – країна, що розвивається, теж не зупиняє прогрес, значна увага направлена на розвиток автоматизації управління економікою та економічний розвиток, систематизацію великих даних, кібербезпеки різного рівня, електронної та мережевої торгівлі інтернет-речей, блокчейнів, адитивного виробництва, хмарного обчислення, розробки й інновації: штучний інтелект, віртуальна та доповнено-змішана реальність і геоінформаційні й ІТ-технології. Потенціал розширеної перспективи України, її участь у розповсюдженні та наданні послуг в інформаційно-технологічно-комунікаційній сфері має великі можливості та високі оцінки. 2020 року в рейтингу Індексу електронної участі ООН Україна посіла 46 місце та 69 місце за Індексом розвитку е-урядування (E-Government Development Index) (із 193 країн світу). За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності, посідає 45 місце (із 131 країни) у глобальному рейтингу інновацій, що свідчить реальність входження до світових інформаційно-інтелектуальних інфраструктурних проєктів, і впевнено підтверджує свої позиції як «цифрова» країна. За рейтингами Всесвітнього економічного форуму (The Network Readiness Index), стосовно фіксованого і мобільного

інтернету та мережевої готовності наша країна посіла 64 місце (із 134 країн). Функціонування електронних порталів відкритого доступу даних, на яких можна прослідкувати хід будівництва, проаналізувати використання бюджетних коштів, піднімають питання охорони здоров'я, безпеки, освіти, землі.

Основними цифровими технологіями сьогодні є BioTech, NanoTech, BlockChain, RetailTech, FinTech, LegalTech, Digital-marketing, Grid-технології, GovTech, e-ID. Серед них «найпопулярнішими в Україні інноваційними трендами сучасного соціально-економічного середовища є цифрові технології, товари, продукти, послуги й інструменти, а саме: інтернет-речі, електрокари, хмарні технології, 3D друк, Big data, BlockChain, RetailTech, FinTech, LegalTech, Digital-marketing, Grid-технології, GovTech, e-ID, TeleHealth, ePrescription, е-демократія, Digital-страхування, BioTech, NanoTech» [85 с. 65]. Для України необхідно докласти значних зусиль до «створення принципово нової технічної бази виробництва з метою збільшення вітчизняного експорту технологічної продукції на міжнародні ринки та формування людського капіталу, здатного ефективно використовувати новітні інформаційні технології; формування та прийняття нормативно-правової бази у сфері цифрової безпеки; розширення повсюдного доступу до мережі «Інтернет» [86].

Стаючи більш залежним від технічного прогресу, інноваційних технологічних напрямів електро- та соціальних мереж і установ, людина робить себе більш керуючим. Усе більше досліджень припадає на взаємовідносини, стратегії взаємозв'язків між фірмами та підприємствами сфер фінансів, технологій і програмного забезпечення, які сприяють економічному розвитку на фоні технічної революції, хоча інтерес до домогосподарств і громад на мікрорівні, спираючись на характер та обсяг громадської ініціативи й обміну інформацією, залишається на часі. Допомога в реалізації правильної, швидкої, компетентної та грамотної співпраці містить у собі принцип технічних інновацій. Новітні технології, інтернет, мережеві зв'язки і цифровізація виконують безліч завдань, починаючи з мобільного додатку чи онлайн-магазинів до штучного інтелекту, розвиваючись, людина збагачує свій соціальний капітал.

Таблиця 2.11 – Загальна статистика цифровізації України 2017–2022 років

	2019		2020		2021		2022	
	млн люд.	%	млн люд.	%	млн люд.	%	млн люд.	%
Кількість мобільних користувачів (різні оператори)	62,62	143	60,88	139	60,78	139,4	62,64	144,6
Кількість користувачів інтернету	40,91	93	27,46	63	29,47	67,6	31,10	71,8
Через мобільний зв'язок	*	24,6	*	27,8	*	30,7	*	36,43
Через комп'ютерний пристрій	*	72,8	*	71,1	*	68,2	*	62,36
Через планшет	*	0,9	*	1,1	*	1,1	*	1,20
Ігрові приставки	*	0,01	*	0,01	*	0,02	*	0,01
Програма Chrome	*		*	65,4	*	65,7	*	65,78
Програма Opera	*	9,6		11,4	*	12,5	*	13,10
Кількість користувачів соціальних мереж	17,00	39	19,00	43	25,70	58,9	28,00	64,6
Facebook	*	41	*	41,4	*	42,7	15,45	59,15
Twitter	*	*	*	6,0	*	*	*	5,59
Instagram	*	40	*	33,6	*	26,4	*	9,18

*дані відсутні.

Джерело: створено за даними [87].

Якщо аналізувати статистику сучасної цифровізації України за 2019–2022 роки (табл. 2.11) (Додаток Л), можна проводити тенденції збільшення інтересу, популяризації та використання технічних засобів спілкування і зв'язку між респондентами. Бачимо, що кількість мобільних користувачів (144 %) тримається на певному рівні, перевищуючи кількісне населення України, це свідчить про наявність різноманітних можливостей вибору мобільного оператора, а використання інтернету змінюється за вимогами часу і на сьогодні це 71,8 % від усього населення.

Серед українського населення, за результатами опитування КМІС, найпопулярнішим засобом комунікацій та зв'язку спілкування є вайбер (73,6 %), друге місце посідає меседжер «Фейсбук» (42,7 %), за ним розділяє третє місце телеграм (31,6 %), інстаграм (26,4 %) та WhatsApp (25,3 %). Соціальні мережі стають більш популярними й інформативними, поєднавши майже 28 млн осіб (64,4 %), переваги мають фейсбук – 15,45 млн осіб (59,15 %) та інстаграм (9,18 %). На 2022 рік понад 5 млрд осіб користуються технічними засобами й інтернетом, маючи переваги до Chrome (64,53 %), Safari (18,84 %), Microsoft edge (4,05 %), Opera (2,22 %), що на сьогодні є 63 % світового населення в онлайн, і ця цифра зростає щороку приблизно на 200 млн людей. 5,32 млрд осіб (67 %) мають та

використовують мобільний зв'язок, який проводять через мобільні смартфони (56,43 %), комп'ютери (41,14 %), планшети (2,40 %), ігрові пристрої (0,04 %).

Сьогодні електронна соціальна мережа не зупиняється, втілює та удосконалює мобільні технології (смартфон, планшет), розширюючи і насичуючи у майбутньому нові тендеми та послуги (подорожі, курси, спортивні клуби, фітнес), що сприятиме розвитку на майбутнє.

Таблиця 2.12 – Як користування інтернетом змінило ваше життя 2021 року?

(% опитаних)

Питання / червень 2021 року	Полегшило	Не полегшило і не ускладнило	Ускладнило	Важко відповісти
У робочих цілях	55,5	1,3	28,9	14,3
У цілях навчання	49,5	3,1	31,0	16,4
У повсякденному житті	64,4	1,5	22,2	11,9

Джерело: створено за даними [88].

З кожним роком піднімається планка значимості присутності в житті інтернету та засоби зв'язку (табл. 2.12). Більше половини респондентів із задоволенням використовують технічні засоби в цілях навчання (49,5 %), розширення знань, вирішення робочих питань (55,5 %) та просто у повсякденному житті (здійснення онлайн-покупок, користування різноманітними державними онлайн-сервісами, онлайн-банкінгом тощо) (64,4 %).

За даними опитування Українського центру економічних і політичних досліджень (червень 2021 року), щодо впливу процесів цифровізації та автоматизації у повсякденному житті, респонденти найчастіше користувалися доступом до адміністративних послуг – 56,7 % опитаних, онлайн-розкладу та онлайн-продажу квитків на громадський і міжміський транспорт – 57,4 %, пошуком роботи та працевлаштування – 50,8 %, послугами онлайн-консультацій з медичними працівниками та замовлення ліків – 46,3 %, можливістю започаткування бізнесу – 33,2 %. Цифрові мережі відіграють важливе значення економічного розвитку, соціальної значимості, зростання людського потенціалу, захисту навколишнього середовища тощо. Пандемія країни відкрила та дала поштовх новим можливостям і підтвердила вагомість різноманітного технічно-комунікативного прогресу, завдяки якому вдалося запобігти та мінімізувати кризи

державних і ділових операцій, зокрема і в органах податкової служби України, зосередити увагу на питанні соціальної обізнаності та взаємної довіри, розширити межі обміну інформаціями і знаннями у сферах охорони здоров'я, освіти та суспільства. «Гід державних послуг» – офіційний інформаційний онлайн-портал про сервіси та державні послуги в Україні, які надаються органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, допомагають у режимі онлайн самостійно задекларувати доходи, сплатити податки та збори ФОП, змінити місце реєстрації, подати електронну петицію тощо [89], і тут важливу роль грає Державна податкова служба України.

Таблиця 2.13 – Чи користуєтеся ви інтернетом?

(% опитаних)

	2018	Червень 2021
Користуюся з мобільного пристрою (мобільний телефон, смартфон, планшет)	35,6	60,6
Користуюся вдома	61,4	58,5
Користуюся на роботі	21,6	29,9
Не маю потреби і ніколи не користуюсь	21,2	16,3
Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо	6,6	7,1
Маю потребу, але не маю можливостей користуватися	2,1	3,1
Не відповіли	0,0	0,9

Джерело: створено за даними [90].

Аналізуючи кількісні дані користувачів мобільних пристроїв за період 2018–2021 років (табл. 2.13), бачимо збільшення (60,6 %). Перед пандемією та під час локдаунів маємо високі показники користування інтернетом і технічними засобами зв'язку вдома (61,4 %), що має тенденцію до знижування вже 2021 року (58,5 %). Співробітники досить часто стали звертатися до інтернет-послуг у робочий час (29,9 %).

Позитивний соціальний капітал на основі стабільності й емоційно-психологічного та економічного єднання формує шляхи колективізму, розуміння, співробітництва й соборності, оскільки це – суспільне благо, негатив складається з відсутності довіри між людьми, бізнесом, владою, зловживання та криміналізації економіки, корупції та лобізму тощо. Під впливом інформаційно-технічного прориву спостерігаємо реструктуризацію економіки, яка у майбутньому буде змінювати, впливати та корегувати економічний уклад і суспільство. Позитивним

напрямом технічного прогресу є те, що новий економічний ландшафт зрушить з місця старе бачення і сприйняття світу, глибоке осмислення життєвих принципів, цінностей, ідентичності та сенсу на основі комунікацій і взаємодії між людьми, державою, національного бізнесу, але існує і перспективне ускладнення, відчутне скорочення фахівців і професіоналів своєї справи, особливо у сфері надання послуг, і податкова служба України не є винятком. Україна ставить і виконує стратегічні плани Державної податкової служби України в важкий воєнний час (2022 р.- 3.6 млн. адміністративних послуг). Незважаючи на перешкоди реалій податкова система працює і ефективно виконує поставлені задачі і цілі (2022 р. – 145 адміністративних послуг). На початок 2023 року працює і надає весь перелік послуг: 5 міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з ВВП, 25 головних управлінь ДПС в областях та м. Києві, 528 Державних податкових інспекцій (апарат ДПС 1629 осіб, територіальні органи ДПС 23217 співробітників), нажалі 81 установа тимчасово припинила діяльність. (табл. 2.14.)

Таблиця 2.14. Статистика надання адміністративних послуг ДПС України

№	Послуги-роки	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	Загальна кількість наданих адміністративних послуг ДПС України (млн)	5.1	5.5	5.4	4.7	5.04	3.6
2	Кількість адміністративних послуг в електронному вигляді (млн)	0.0	0.0	0.8	1.24	1.84	1.5
3	Кількість (перелік) адміністративних послуг ДПС України	68	67	96	126	142	145

Джерело: створено автором за даними [175].

Статистичні дані свідчать про інтенсивне використання новітніх технологій, цифровізацію та електронні можливості баз даних, що спрощують та модернізують процес обслуговування платника податків (2022 р. працює 559 точок єдиної системи надання податкових сервісних послуг). На 2022 рік сервісне обслуговування залучає нових користувачів: Е-кабінет використовує 4 млн. осіб + 500 тис. осіб за 2022 рік, InfoTAX – 56.7 тис. осіб + 7.3 тис. за 2022 р., Вебпортал ДПС – 2.28 млн. переглядів, Telegram-канал ДПС – 53.2 тис. користувачів, FACEBOOK ДПС – 113 тис. осіб заходять у чат. З початку 2022 року реалізована програма Дія (розділ «Мої податки», портал, мобільний застосунок), Дія City, яка швидко поширюється в діловому колі, завдяки простоті, зручності і

інформованості. Вдосконалюються та реалізуються основні правила податкової сучасної направленості: «підвищення рівня податкової культури; вдосконалення функціонування Контакт-центру, ЦОП, Е-кабінету при наданні платникам інформаційно-роз'яснювальних послуг, адміністративних послуг, сервісів; гнучкість, масштабність та легке адаптування нової сервісної моделі до функціонування в будь-яких умовах, пов'язаних з форс-мажорними обставинами, зокрема такими як карантинні заходи та воєнний стан» [175].

Багато виконано, але є заплановані напрямки, які вимагають ретельності і професіоналізму, перспективи розвитку Державної податкової служби на 2023 рік реальні: провадження CRS та автоматичний обмін звітами (CbC), Е-аудит (SAF-T), Автоматизація роботи з Big Data/ аналізу ризиків ТЦУ, Е-акциз, тощо. На нашу думку, одним із головних пріоритетом майбутнього розвитку ДПС України – розвиток довірливих і свідомих взаємин всіх членів процесу оподаткування, яка базується на підвищенні: культури добровільного, дисциплінованого декларування (етика спілкування); інтерактивність навчально-практичної бази, як для платників так і податківців (технічна інформаційність); модернізація, цифровізація та техно-інновація контакт-центрів податкових служб (можливості е-кабінету: мобільний додаток, інтеграція в систему Дія, електроні профілі платника, електроні черги до інспектора, автозаповнення податкових декларацій, тощо).

Впровадження та розвиток блокчейн-технологій у майбутньому може привести до зниження потреби фінансових, юридичних посередників, держслужбовців і співробітників податкових органів. Зрозуміло, що йдеться не про повне зникнення усієї ланки професіоналів державного органу, але настає новий етап переходу високих вимог професійного, конкурентоспроможного середовища. Зі свого боку набувають значення зміни самих моделей бізнесу і державного регулювання, переосмислення самої економічної філософії та економічної поведінки, формування податкової культури і довіри на основі довгостроковості. Державне регулювання, податкова політика можуть бути зв'язуючою ланкою, ставлячи перед собою такі пріоритети: під час інновацій надавати пільгові чи безкоштовні інформаційні послуги з метою поширення і зниження рівня

необізнаності та невизначеності, створення консультаційних програм для влади, бізнесу, платників податків, представників громадського суспільства простих і прозорих, захищених від корупційних дій направлень з питань реалізації та розробки соціально-економічних стратегій і адаптації інноваційних новітніх технологій, підтримки й адаптації пріоритетних наукових досліджень державних інституцій.

За підтримки ЄС у рамках Стипендіальної програми для лідерів суспільно-громадського направлення країн Східного партнерства, а також центри технологій України розпочали навчання держслужбовців, підвищення кваліфікаційних знань і компетенцій у сферах державного сектору завдяки програмного забезпечення та мовою R, насамперед і податківці не залишилися осторонь. У серпні була відновлена робота Єдиного Державного вебпорталу відкритих даних, що дає сподіванні на посилення розвитку та відновлення відкритих даних на території України. «Основна мета тренінгу – навчити ефективно користуватися відкритими даними мовою програмування R. Під час навчання учасники дізналися про те, як: готувати дані до оприлюднення; трансформувати дані; здійснювати імпорт / експорт даних у середовище R studio; використовувати мову програмування R тощо» [91].

Державні установи України, зокрема і державні податкові підрозділи країни, в умовах інтенсифікації та ускладненні інноваційно-трансформаційних змін потребують нових переважань до інформаційного напрямку, допомагаючи швидко і професійно одному співробітнику вирішувати управлінські та виробничі процеси, опановуючи значний обсяг даних, що можливо тільки в творчому колективі з єдиними цілями і завданнями, який здатний до генерації, реформування й аналізу та обробки інформаційного матеріалу. Постійно оновлюючий фонд інформацій можливий у разі спільної взаємодії між податківцем та особистістю, тобто під час розвитку та втілення соціального капіталу різного рівня, запроваджуючи шлях компетентності й обережного приватного використання для швидких рішень у складних діях. Інноваційно-комунікативні мережі, новітні технологічні потоки відображають співробітника податкової служби обізнаним

професіоналом, який володіє, може використати та реалізувати знання й отриману інформацію для прийняття правильного рішення та швидкого подолання проблем. Відкриті доступи, інформованість, інформаційність і цифровізація населення в середині податкової служби чи зовні, прозорість двобічного взаємозв'язку змінює характер праці й оновлює принципи податкових підрозділів, сприяє соціальному контролю, працює на позитивний результат довіри та репутації. Сприйняття, знання і довіра платників податків до дії податкових держслужбовців у сучасних реаліях зумовлені його іміджем, лояльністю до клієнтів, соціальною відповідальністю, відносинами персоналу в середині служби. «Цифровізація як глобальний тренд світової економіки має значну кількість інтерпретацій та впливає на усі сектори національної економіки й економічної діяльності суб'єктів господарювання на основі цифрових технологій. Основними драйверами глобальних трансформаційних викликів є наявність в економічній системі інноваційних технологій і бізнес-процесів, що мають ознаки прикладних інструментів, наприклад мережі, цифрові дані, цифровий доступ клієнтів, автоматизація» [92]. У довгостроковій перспективі очікується скорочення населення по всьому світу і більшість соціальних медіа замислюються над новими зацікавленими методами заохочення людей до своєї соціальної мережі та технології, перемагаючи конкуренцію і пошук активних користувачів, збільшуючи доступність усіх видів мереж і зв'язку, охоплення більшої кількості користувачів, розповсюдження інтерактивності та зацікавленості, що дає необмежені можливості під час взаємодії з клієнтами, використовуючи та дозволяючи бізнесу контактувати безпосередньо із значною кількістю потенційних, реальних клієнтів на економічному просторі. У діловому аспекті соціальний капітал – це вклад в успіх організації, який можна віднести до особових відносин і мереж, зовнішньо-та внутрішньоорганізаційні. Соціальний капітал – це сукупність єдиних цінностей, яка дозволяє групі людей ефективно працювати разом для досягнення єдиних цілей.

Соціальне навчання приймає широке значення, включаючи саморозвиток, самоконтроль, інтеграцію та досвід особистих досліджень і самонавчання за

допомогою нових соціальних мереж і зв'язків, створення зовнішніх та внутрішніх структур у межах економічного суб'єкта. Інформаційний потенціал, відтворюючий сформовані структури на майбутнє, разом із соціальною пам'яттю та основами соціальних знань забезпечує передачу і розвиток соціальної інформації та нагромадження для виживання суспільства на віка.

2.2. Фінансове забезпечення соціального капіталу для соціально-економічного розвитку України

Активна трансформація без чіткої та спрямованої стратегії на державних, регіональних чи галузевих рівнях з необхідністю відокремлювання негативних процесів зовнішнього та внутрішнього середовища на потенціал держави, а саме і на соціальний капітал доводить українську економіку до низької сходинки розвитку. Основою соціально-економічного розвитку є сприяння та реалізація прогресивного втілення усіх теоретичних процесів і моделей емерджентного вектора, що в останній час поступово нарощує темпи розвитку й оптимізує структурні зміни, нестійкість і мінливість економіки. Системними ефектами є цілісність, емерджентність, інтегративність, структурність, функціональність і гомеостатичність [93, с. 55].

Моделювання економіко-фінансового розвитку України повинно бути спрямоване на інноваційно-інвестиційне стимулювання, насичення та контроль грошовими потоками, утримання чи зменшення інфляції, пом'якшення та спрощення податкового клімату й оподаткування, розвиток пріоритетних галузей, монетизацію та стабілізацію валютного ринку. Прогнозування перспектив, розробка програм, планів органів управління держави на різних рівнях: від макрорівня до мікрорівня, від державних установ до підприємця – сприяють передбаченню змін, визначенню методів і цілей, завдань, стратегій і комплексів питань щодо вирішення проблем в економіко-соціальній сфері, що відновлює діалог між представниками всіх гілок влади, бізнесу, громади та відроджує довіру до держави.

Український бізнес починає розглядати соціальний капітал як інвестиції, а складові цього капіталу виділяють у контексті впровадження сталого розвитку (підкування та соціальна турбота на підприємствах, волонтерство, благодійність, соціальні акції). Ці дії актуальні у важкий час для країни. Концепція соціального капіталу, за висновками дослідження, має три напрямлення: структурний соціальний капітал (мережеві, соціальні структури, наповнення, направленість, гнучкість мережевого контенту, заповнення), когнітивний соціальний капітал (законодавчо-правова база та соціальні норми, використання знань, вмінь і практичне застосування для реалізації планів та проєктів) і реляційний соціальний капітал (довіра, соціальна поведінка). Нова концепція має багатовекторність визначення та сприймання, і тому «показник рівня емерджентного соціального капіталу формується на основі джерел структурних, когнітивних, реляційних, інтелектуальних вимірів та динамічних процесів розвитку цифрового середовища, яке сприяє взаємодії та формує соціальні мережеві зв'язки» [94].

Концепція соціального капіталу підприємств та організацій має безпосередні взаємини і зв'язки із соціальною відповідальністю, оскільки «...основним результатом соціальної відповідальності бізнесу є нагромадження соціального капіталу, що проявляється як окремий ресурс та засіб мобілізації необхідних ресурсів» [34] і несе у собі потенціал суспільного розвитку. Проводячи аналіз причинно-наслідкових рівнів двох споріднених понять, виникає висновок першопричини відображення соціального капіталу для впровадження розвитку, принципів і догм соціальної відповідальності як бізнесу, так і суспільства. За рівнями відповідальності соціальний капітал можна виділити на основний (базовий) соціальний капітал, який орієнтується на правові аспекти та напрями економічної відповідальності, етичний, який базується на соціально-етичні норми, та високо-дискреційний, який несе філантрогічну відповідальність (рис. 2.3).

Соціальний капітал є «...сукупністю здатних забезпечувати дохід зв'язків і соціально-економічних відносин, які виникають у певній соціальній мережі на основі існуючих норм та довіри» [95], і тому наявне виконання соціальних правил і законодавчих норм на основі довіри, втілюючи та застосовуючи новітні способи

зв'язку та взаємодії, доповнює та розкриває дві концепції для нових можливостей для зростання і розвитку, формуючи довірчі відносини між стейкхолдерами. Накопичення та втілення соціального капіталу для реалізації спільних проєктів і вигід залучує до процесів широкий спектр ресурсів і механізмів, що сприяють взаємному розвитку та впровадженню стратегій і принципів соціальної відповідальності.

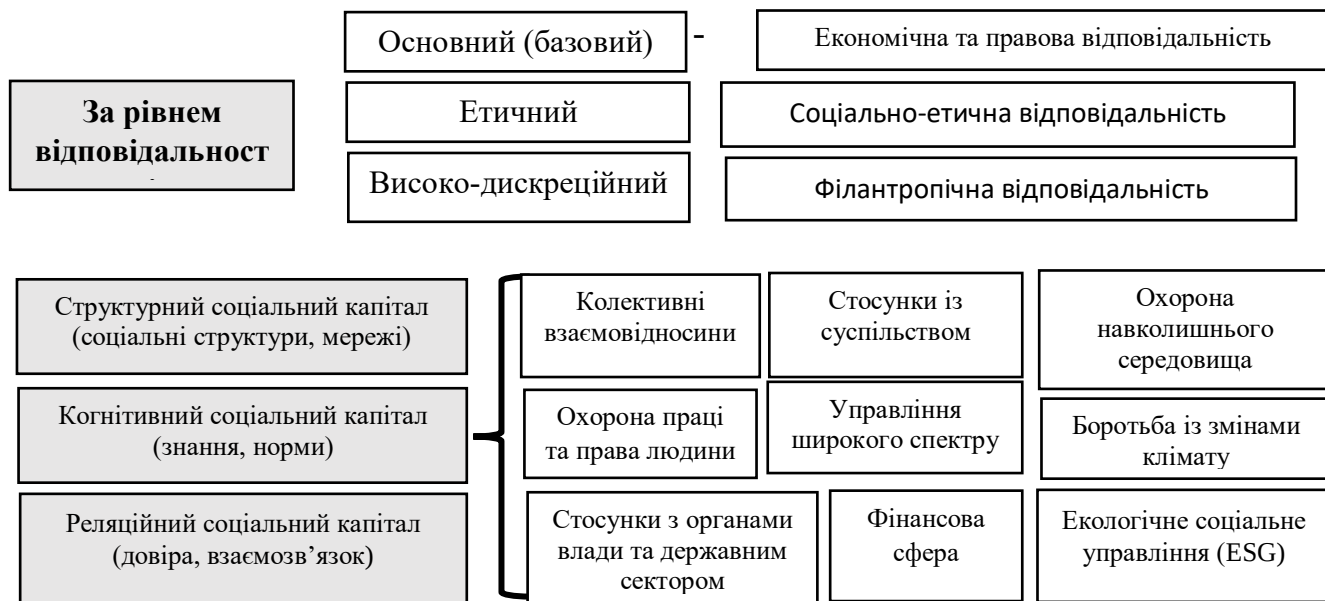

Рисунок 2.3 – Взаємозв'язки соціального капіталу і соціальної відповідальності суспільства та бізнесу

Джерело: сформовано автором, доповнено рисунок 1.2.

«Формування соціального капіталу можливо завдяки прямим інвестиціям у програми адаптації, спільного навчання, наставництва, що сприятиме формуванню розвиненої соціальної мережі, підвищенню рівня довіри в трудовому колективі і, як наслідок, накопиченню соціального капіталу підприємства» [96]. Наприклад, рівень довіри й удосконалення норм і правил у суспільстві та бізнесі сприятимуть захисту особистих прав власності, інвестицій, охорони праці, законодавчо-правових баз діяльності підприємств, розвитку соціальних зв'язків і мереж, захисту навколишнього світу, сприянню дисциплінованості та соціальній свідомості, та багато іншому, що приведе до соціального розширення й інвестування, вкладу в

розвиток освіти, культури, охорони здоров'я, активності громад, екології, соціальної інфраструктури та покращення умов і рівня життя людей.

Основними джерелами соціальних відшкодувань сучасності є економічна складова, поєднуючи матеріальні вигоди та філантропічну, інколи безкорисну відповідальність, що «означає служіння людству. Цей критерій привертає увагу до добробуту непривілейованих або нужденних людей, які надто потребують нашої підтримки для існування на цій планеті. Компанії виконують свої благодійні обов'язки, жертвуючи свій час, гроші чи ресурси благодійним організаціям та організаціям на національному і міжнародному рівнях. Ці пожертви зазвичай спрямовують на ряд гідних цілей, серед яких права людини, національна допомога у разі стихійних лих і програми чистої води й освіти у слаборозвинених країнах» [97].

Сучасний бізнес, який орієнтується на економічну відповідальність, приймає економіко-фінансові проекти й рішення, які базуються на добрі та добробуті, поліпшуючи свій базис, забезпечуючи прибутки не тільки собі, а й приносячи вигоди та користь нашій громаді. І всі базові концепції економічної відповідальності можна приєднати до основ соціального капіталу. Розвиток і формування соціальної відповідальності поділяють на чинники дії та чинники забезпечення. До чинників дії належать: державна податкова система і система державного управління; субсидії, державні доплати, дотації, винагороди; соціальні накопичення, спеціальні фонди; волонтерство та приватна ініціатива тощо. Основним фундаментом як державного, так і місцевого рівня є вплив податкового сегмента та системи державного управління через субсидії, державні виплати, доплати, спеціальні соціальні фонди та проекти, волонтерство, що дає можливість поставити соціальну відповідальність на рівень невід'ємної позиції функціонування сучасного бізнесу, здійснюючи поєднання виробничо-господарської діяльності із соціальним забезпеченням.

Однією з важливих проблем сучасного соціального капіталу є виділення ролі й оцінки рівня важливості капіталу та розробки гнучкого і чіткого застосування на практиці інтегрального показника, який розкриє значення та вплив економічної

стратегії. Враховуючи різноманітність характеристик і багатовекторність суспільних співпраці і взаємодії, які впливають на багатовимірність соціального капіталу, пропонується індексно-рейтингова методологія для повної репрезентативної оцінки.

Для аналізу економічної стійкості особистості, виявлення рівня стресоподолання маємо виділити основні показники світового рейтингу Індексу процвітання Legatum для України за період 2017–2021 років (табл. 2.15). Вимірювання ступеня безпеки та захисту (негативний вплив війни, терору, конфліктів, злочинності та їх наслідки, які дестабілізують ситуацію).

Таблиця 2.15 – 9 ступенів процвітання (порівняльна статистика показників економічного зростання та соціального капіталу України за період 2017–2021 рр.)

	2008	2010	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Загальний рейтинг країни	86	89	102	107	112	96	92	78
Економічна якість та відкритість				84	97	87	77	74
Бізнес-середовище, бізнес-інфраструктура				102	106	99	91	75
Ефективне врядування, демократія та політична участь і верховенство права				130	129	81	73	77
«Особиста свобода»				95	90	85	85	73
Соціальний капітал				115	119	148	147	102
Національна й особиста безпеки				135	128	145	144	134
Освіта та людський капітал				48	43	37	38	40
Медицина та профілактика				135	137	114	115	104
Природне середовище				108	105	127	110	106
Інвестиційне середовище				*	*	113	119	123
Якість життя				*	*	95	69	76
Легкість ведіння бізнесу				*	*	71	74	72

*дані відсутні.

Джерело: сформовано автором за даними [98].

Для України тема міжнародної агресії та військових дій актуальна і болюча. Питання національної та особистої безпеки 2021 року (134 місце) постало на рівень 2017 року (135 місце), на жаль, показники 2022 року значно негативні, що впливає на стресостійкість населення і на рівень особистої свободи (виконання основних індивідуальних законних прав і свобод, толерантності та соціальної терпимості). Україна з 2017 року (95 місце у світовому рейтингу) подолала протистояння, розширюючи поняття багатовекторності свободи, і 2021 року вже посіла 73 місце. Ступінь втручання й обмеження владою в управлінські процеси бізнесу (ефективне

врядування, демократія та політична участь і верховенство права, рівень корупції) зі 130 місця покращило позицій до 77, хоча тема корумпованості державного сектору й органів самоврядування на часі, що впливає на інвестиційний клімат економічної привабливості (зі 113 до 123 місця). Рівень якості життя (житло, матеріальний ресурс, надання послуг, добробут) піднявся за три роки на 19 позицій (з 95 до 76 місця), рівень освіти та людського капіталу (можливості розвиватися та кваліфікації, навички дорослого покоління) укріпився із 48 до 40 місця у світовому рейтингу, охорона здоров'я (доступ до медичних послуг, системи, фактори, ризики захворювання, основне фізичне та психічне здоров'я, рівень смертності, профілактична допомога) зі 135 місця перейшла на 104, природне середовище (якість природного середовища, екологічний тиск і зусилля щодо збереження) погіршилося. За період 2017–2021 років Україна мала всі шанси зайняти ключові місця серед країн світу, які розвиваються, у виконанні цілей сталого розвитку у сфері соціально-економічного зростання. За цей період позитивні показники в економічному секторі збільшуються: ступінь нормативно-правового виконання актів, відкритість, розвиток і конкурентоспроможність бізнесу, стабільність логістичних сфер і розвинена інфраструктура (із 102 до 75 місця); відкритість економіки, макроекономічні показники, основи зростання, економічні можливості й ефективність фінансового сектору, економічна якість (бар'єри для інновацій і гнучкість ринку праці, взаємодія між державою та бізнесом у сфері людського капіталу) (з 84 до 74 місця) – усе це давало можливість прогнозувати на 2022 рік позитивну динаміку соціально-економічного розвитку української держави. Вищевказані показники Індексу процвітання взаємопов'язані між собою, утворюючи єдиний організм існування, який не може перебувати без людини і її соціального капіталу. Соціальний капітал (міцність і стабільність міжособистих та соціальних зв'язків і відносин, соціальні норми, інституційна довіра та громадянська активність, підтримка соціальних мереж) зміцнював та укріплював свої позиції впродовж останніх років (зі 115 до 102 місця), наповнюючи суспільство гарантіями та перспективою розвитку.

На усіх рівнях сучасна економіка набула необхідності цього виду капіталу, що покращує потенціал і процес мереж економічних напрямів, підвищує ефективність і конкурентоспроможність усієї економічної системи. Аналізуючи всі ланки розвитку потенціалу підприємництва та його вартість, можна з впевненістю заявити, що значною мірою прослідковується нематеріальна унікальна складова, яка впливає на прибуток суб'єкта підприємницької діяльності, підприємств та організацій, забезпечуючи конкурентні переваги на ринку. Нематеріальні ресурси не тільки інформаційні технології, соціальні економічні мережі чи секрети виробництва, а й зв'язки з постачальниками, налагодження взаємодії з клієнтами, корпоративна культура, довіра між менеджерами, репутація в економічному просторі, все це – соціальний капітал економіки, який об'єднує всі інші види капіталу (партнерський, творчий, клієнтський, мережевий тощо) в єдину концепцію і стає початком створення нової вартості, або емерджентної вартості. Емерджентна вартість є позитивним результатом реалізації емерджентного потенціалу соціально-економічної системи. Емерджентна економічна система може бути сформована на різних економічних рівнях – від світової економіки, міжнародних альянсів, національної економіки країн і регіонів до окремих промислових та/або торговельних підприємств.

Тобто в основу соціальної економіки закладена ефективна реалізація соціального капіталу, а саме поведінка людини, її індивідуальний і соціальний розвиток, що проявляється у вигляді емерджентних властивостей певної економічної системи, але методологічні засади розвитку як інституціональної системи, заснованої на інноваційному підході та посиленні системоутворюючих факторів економіки знань, інформаційного суспільства, цифрової економіки, роботизації та штучного інтелекту, поведінкової та нейроекономіки, не знайшли достатнього відображення в сучасних наукових дослідженнях, тому заслуговують на увагу та деталізацію цих процесів. Парадигма розвитку соціального капіталу базується на суспільних відносинах і виходить за межі неокласичної теорії, поєднуючи нетрадиційні й неекономічні фактори, які потенційно впливають на економічне зростання нації. Методологічною основою дослідження розвитку

соціального капіталу виступають процеси формування інституціональної системи, яка базується на загальних підходах теорії систем, теорії дзеркал, системного аналізу, хаосу, графів, нечітких множин, таксономічного аналізу, концепції моделювання складних багатоагентних систем і синергетики.

Система розвитку соціального капіталу, яка прослідковується в державних установах, особливо яскраво проявляючись у податкових напрямках і службах, утворює певну цілісність об'єкта та являє собою упорядкований комплекс правил організації і взаємодії складових елементів, де виокремлюються субчастини з певними інтеграційними взаємозв'язками й факторами впливу між собою. Ключовою характерною ознакою системи податкової служби стає ієрархія та субординація рівнів поведінки її суб'єктів. Сукупність взаємодіючих суб'єктів, які діють за правилами і нормами інституцій з розвиненим інституціональним середовищем, забезпечують розвиток соціального капіталу.

У фокусі становлення та змісту нової економіки постають інтегральне і системне мислення, які визначають необхідність оновлення існуючої методології досліджень з розвитку соціального капіталу. Під впливом роботизації та цифрових процесів в економіці виникають емерджентні ефекти (властивості) цифрового прогресу, які розширюють можливості інтелектуалізації систем управління.

Основним ресурсом накопичення та розвитку соціального капіталу є знання, навички і взаємодія громадян у суспільстві для максимізації рівня конкурентоспроможності країни та підприємництва як важливої бюджетоутворюючої сфери національної економіки – розвиток соціального капіталу. Саме соціальний капітал є носієм та основним драйвером інновацій в емерджентній економіці [99].

Рівень винагороди за виконану роботу за умов реалізації соціального капіталу є продуктивною силою стимулювання та впливу на кінцеві результати роботи у вигляді доданої вартості продукту, товарів і послуг. Тому розглядаючи специфічні характеристики й можливості реалізації соціального капіталу податкової служби та побудови для його вимірювання економетричної моделі розвитку в умовах емерджентної економіки, варто врахувати набуті навички, компетентності та рівень

довіри. Система розвитку соціального капіталу в емерджентній економіці зосереджена на фінансовому забезпеченні та соціальній взаємодії у професійній діяльності. Вона вимагає адаптивності і гнучкості від банківської справи до малювання, від співробітника-податківця до звичайного громадянина. У парадигмі розвитку соціального капіталу державної служби до нетрадиційних і неекономічних факторів ватро віднести такі: цифрові, інформаційні, техніко-технологічні, екологічні, енергетично-ресурсні, нейропсихологічні та нейролінгвістичні, етичні, культурно-релігійні, політико-інституціональні та ін.

До основних властивостей системи розвитку соціального капіталу (Додаток Н), зокрема і соціального капіталу податкового підрозділу, відносять природні та розвинені елементи. До природних належать: потенціал взаємодії або соціоресурсність під час досягнення працівниками результатів діяльності підприємства або установи; здатність нагромадження – створення мереж соціальних зв'язків; конвертованість, використання ботів та інтернет-зв'язку як обміну на безеквівалентній основі; здатність до обміну та на інші ресурси у кількісному вимірі; ліквідність як можливість обміну на еквівалентній основі; прибутковість як економія трансакційних витрат співпраці або одержання соціальної ренти тощо.

До розвинених елементів соціального капіталу належать: корпоративні якості, включаючи здатність працювати командою та колективом; орієнтованість на нові знання і саморозвиток; адаптаційні та комунікативні здібності (емоційний та адаптивний інтелект); дотримання моральних норм і правил поведінки; набуті загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності, що формують інтегральну компетентність. У системі розвитку соціального капіталу, особливо соціального капіталу податкової служби, в емерджентній економіці сконцентровані всі рівні соціального успіху особистості в економічній системі, включаючи коефіцієнти інтелекту (IQ, intelligence quotient) та емоційного інтелекту (EQ, emotional quotient), до яких належать такі важливі характеристики, як розвиток адаптивного інтелекту (AQ, adaptability quotient), комплексного вирішення проблем (complex problem solving), критичного мислення (critical

thinking), креативності (creativity), управління людьми (people management), координацією з іншими (coordinating with others), судження та прийняття рішень (judgment and decision-making), клієнтоорієнтованість (service orientation), переговори (negotiation), когнітивна гнучкість (cognitive flexibility), контроль якості (quality control), активне слухання (active listening). Адаптивний інтелект (AQ, adaptability quotient) на сьогодні стає інноваційним фактором успіху особистості (економічного агента), що виявляється у цілеспрямовано розвиненій її здатності ефективно реагувати на будь-які зміни державних установ і бізнес-середовища та максимізувати результати реалізації стратегії розвитку.

Як зазначають експерти BBC, «ідеальний кандидат має володіти трьома компонентами», тобто ключовими компонентами ідеального кандидата (економічного агента) є: IQ, який допомагає пройти іспити для отримання кваліфікації; EQ, який відповідає за зв'язок з інтерв'юером, коли він знаходить роботу та розвиватиме у майбутньому відносини з клієнтами і колегами; у разі змін систем або за умов змін середовища функціонування (наприклад, під час автоматизації, цифровізації) виникає потреба в адаптації або прояві адаптивного інтелекту AQ, який відповідає за способи виконання ролі за нових умов. Усі три коефіцієнти профілю ідеального кандидату доповнюють один одного, оскільки допомагають вирішувати проблеми й адаптуватися. Досягнення такого трикомпонентного комплексу якостей кандидатом (економічним агентом) є позитивним емерджентним ефектом розвитку особистості.

До базових індикаторів результативності системи розвитку соціального капіталу в економічній системі варто віднести такі індикатори, розроблені Р. Харпером [100], а саме:

- суспільна діяльність (кількість соціальних агентів, кількість членів громадських і волонтерських організацій, соціальна активність членів організацій);
- соціальні зв'язки і взаємодія (частота зустрічей з рідними, колегами, друзями, сусідами, інтенсивність спілкування у соціальних мережах, кількість

соціальних агентів, що розраховують на допомогу, кількість соціальних агентів, що готові надати допомогу, рівень задоволення життєвим простором);

- довіра і соціальні норми (рівень довіри до оточення на рівні мікросередовища та зовнішнього середовища, рівень спільної соціальної взаємодії, сприйняття загальних культурологічних цінностей);

- громадська активність (рівень довіри до державних, громадських установ, влади усіх рівнів; сприйняття можливостей впливу на події, соціальна відповідальність; рівень обізнаності про державні та місцеві справи, стан справ; участь в ініціативних групах, участь у виборах, голосуванні);

- загальні норми та цінності (відношення до поглядів, традицій на території проживання; рівень задоволеності місцем життєдіяльності, інфраструктурою; задоволеність працею, соціально-трудовими відносинами, життям; рівень відповідальності за стан соціально-трудої сфери та соціальну безпеку).

До специфічних індикаторів результативності системи розвитку соціального капіталу, які застосовуються в державних установах, зокрема і в податковій службі, які виділяють особливі характеристики досягнення системних ефектів поведінки та взаємодії суб'єктів (економічних агентів) в емерджентній економіці, належать такі:

- рівень адаптаційного інтелекту суб'єктів (економічних агентів) у непередбачуваних умовах функціонування (швидкість пристосування, комунікативність, швидкість відновлення «резилієнс», стресостійкість);

- формування цифрової культури, етики, толерантності та віртуальне терпіння;

- співтворчість, самоорганізація та саморозвиток суб'єктів у світі VUCA;

- рефлексія (аналіз власного розуміння освіти та навчання);

- перехід від економіки уваги до економіки участі (досягнення емоційного зв'язку та розвиток соціальних навичок через залучення);

- креативне та критичне мислення;

- комерціалізація й управління знаннями в економічній системі.

У державній податковій службі це можна прослідкувати в різних аспектах і рівнях виконавчого апарату, починаючи з простого держслужбовця-податківця до вищого керівництва. Особливості рівня обізнаності податківця, особливі характеристики досягнення системних ефектів поведінки та взаємодії у співпраці «податківець – платник податків» відкривають специфічні індикатори результативності системи розвитку соціального капіталу як у середині держустанови, так і зовні. Співробітника податкової служби можна порівнювати з багатьма робітниками державного апарату, але якості: інтелект (рівень знань податківця стає основою системності й ефективності роботи податкової служби), рівень кваліфікації (підвищення довіри та податкової свідомості), швидкість прийняття рішень та управління знаннями (конфліктні ситуації), володіння новітніми технологіями і цифрова грамотність (цифровізація та допомога ІТ-грамотності платника податків), етика спілкування, рівновага, податкова культура (специфічні етико-моральні принципи, податкова свідомість, що сприяє поповненню бюджету), самоорганізація та самореалізація, національна ідентичність – «і призводять до змін у свідомості, громадській думці та поведінці, яка базується на довірі» [101].

Вимірювання соціального капіталу на макроекономічному рівні часто зводиться до економетричного моделювання щодо виявлення інноваційного ефекту на основі виробничої функції Кобба – Дугласа, що встановлює зв'язок між витратами та результатами інноваційної діяльності. Так, наприклад, Ф. Перез та колектив авторів представили економетричну модель накопичення соціального капіталу у вигляді індексу, що розраховується емпіричним шляхом:

$$sk_{it}^* = \beta \left(\frac{1 + \lambda(N-1)}{N} \right) \frac{y_t}{\bar{w}_t C(Is_{it})} (1-G) \frac{1 - \left(\frac{\partial}{1+\rho} \right)^{T-t}}{1+\rho-\delta} \quad (1)$$

Як зазначають О. Г. Рогожин та І. П. Макаренко, під час вимірювання інноваційного ефекту соціального капіталу така модель прямо і позитивно залежить від доходу y_t , апроксимованого ВВП; зворотно залежить від нерівності за доходами G , апроксимованої регіональним індексом Джині, оскільки ризик бути відлученим від участі у споживанні колективного доходу за збільшення нерівності

зростає; позитивно залежить від очікуваної тривалості життя T , оскільки це збільшує кількість років, упродовж яких індивід братиме участь у соціальних мережах; негативно залежить від рівня зарплати $\bar{w}_i$; негативно залежить від граничних витрат на взаємодію $C'(Is)$, апроксимованої часткою людей з вищою освітою серед людей працездатного віку; від рівня знецінювання соціального капіталу d ($\delta = (1 - d)$ – рівень окупності інвестицій у соціальний капітал), апроксимованого рівнем безробіття; від фактора знижки (discount factor) ρ , який приймається у 4 %. Параметр β виробничої функції Кобба – Дугласа на одного працюючого може бути оцінений на основі національних рахунків.

Експоненційно помножена трифакторна модель за параметрами β виробничої функції Кобба – Дугласа на одного працюючого може бути оцінена на основі показників національних рахунків щодо фінансового забезпечення соціального розвитку, яка включає частку соціального забезпечення та захисту в загальному фонді заробітної плати; прибутковість (продаж і взаємне відношення прибутку) та рентабельність заробітної плати визначається за формулою:

$$I_{cz} = \frac{C33_g}{BB_\partial} \cdot \frac{1}{P_n} \cdot P_{cv} = \frac{C33_g}{BB_\partial} \cdot \frac{1}{P_n} \cdot \frac{ВВП}{СВВ_\partial}, \quad (2)$$

де I_{cz} – індекс фінансової віддачі від соціального забезпечення та соціального захисту; $C33_g$ – обсяг соціального забезпечення та соціального захисту, млн грн; $ВВ_\partial$ – видатки державного бюджету, млн грн; $1/P_n$ – обернений показник рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств; P_{cv} – рентабельність соціальних видатків державного бюджету (співвідношення ВВП до $СВВ_\partial$ соціальних видатків державного бюджету).

На нашу думку, з метою виявлення впливу ефективності реалізації соціальної політики країни для цілей розвитку соціального капіталу доцільно запропонувати чотирифакторну модель результативності та віддачі фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу (впливу соціального інвестування на синергетичний та емерджентний ефект), яка матиме такий вигляд:

$$I_{pci} = \frac{C33_g}{BB_\partial} \cdot \left(1 + \frac{ДБ_{cn}}{СВВ_\partial}\right) \cdot \frac{1}{P_{nc}} \cdot \frac{ВВП}{СВВ_\partial}, \quad (3)$$

де I_{pci} – індекс результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу; $ДБ_{cn}$ – дохідна частина бюджетних платежів від надходження соціальних податків (єдиний соціальний внесок, податок і військовий збір з доходів фізичних осіб), млн грн; $СВБ_d$ – обсяг соціальних видатків державного бюджету на охорону здоров'я, духовний і фізичний розвиток, освіту та соціальне забезпечення та захист, млн грн.

Чотирифакторна модель результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в країні слугує для виявлення системних ефектів, таких як синергетичний та емерджентний ефекти, за методом виявлення ізольованого впливу факторів у ході ланцюгових підстановок.

У першому варіанті представлена система у вигляді, де змінюється первинна a ознака щодо інших ознак b, c, d, j (змінюються не одночасно, а в певній послідовності), а наступні зміни останніх ознак змінюються з урахуванням первинної. Відповідно, факторні зміни будуються за схемою:

$$4_a = \frac{a_1 b_0 c_0 d_0 j_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_b = \frac{a_0 b_1 c_0 d_0 j_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_c = \frac{a_0 b_0 c_1 d_0 j_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_d = \frac{a_0 b_0 c_0 d_1 j_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_j = \frac{a_0 b_0 c_0 d_0 j_1}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}. \quad (4)$$

У другому варіанті розрахунок системи, де змінюються ознаки у певній послідовності одночасно, за цих обставин наступні зміни останніх ознак змінюються з урахуванням первинної. Відповідно, факторні зміни будуються за схемою:

$$4_a = \frac{a_1 b_0 c_0 d_0 j_0}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_b = \frac{a_1 b_1 c_0 d_0 j_0}{a_1 b_0 c_0 d_0 j_0}; -4_c = \frac{a_1 b_1 c_1 d_0 j_0}{a_1 b_1 c_0 d_0 j_0}; -4_d = \frac{a_1 b_1 c_1 d_1 j_0}{a_1 b_1 c_1 d_0 j_0}; -4_j = \frac{a_1 b_1 c_1 d_1 j_1}{a_1 b_1 c_1 d_1 j_0}. \quad (5)$$

Абсолютні частинних приростів результативної ознаки ΔY під час зміни первинної a ознаки щодо інших ознак b, c, d, j за рахунок п'яти факторів за методом зворотних ланцюгових підстановок як різниці між чисельником і знаменником відповідного індексу визначаються так:

$$\begin{aligned}
\Delta Y_a &= a_1 b_0 c_0 d_0 j_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_b &= a_0 b_1 c_0 d_0 j_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_c &= a_0 b_0 c_1 d_0 j_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_d &= a_0 b_0 c_0 d_1 j_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_j &= a_0 b_0 c_0 d_0 j_1 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0.
\end{aligned} \tag{6}$$

Абсолютні частинних приростів результативної ознаки ΔY , де змінюються ознаки у певній послідовності одночасно за рахунок п'яти факторів за методом зворотних ланцюгових підстановок як різниці між чисельником і знаменником відповідного індексу, визначаються так:

$$\begin{aligned}
\Delta Y_a &= a_1 b_0 c_0 d_0 j_0 - a_0 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_b &= a_1 b_1 c_0 d_0 j_0 - a_1 b_0 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_c &= a_1 b_1 c_1 d_0 j_0 - a_1 b_1 c_0 d_0 j_0; \\
\Delta Y_d &= a_1 b_1 c_1 d_1 j_0 - a_1 b_1 c_1 d_0 j_0; \\
\Delta Y_j &= a_1 b_1 c_1 d_1 j_1 - a_1 b_1 c_1 d_1 j_0.
\end{aligned} \tag{7}$$

За методом логарифмування представлена чотирифакторна модель результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в країні (впливу соціального інвестування на синергетичний та емерджентний ефект) матиме такий вигляд:

$$4_Y = \frac{Y_1}{Y_0} = \frac{a_1 b_1 c_1 d_1 j_1}{a_0 b_0 c_0 d_0 j_0} = \frac{a_1}{a_0} \cdot \frac{b_1}{b_0} \cdot \frac{c_1}{c_0} \cdot \frac{d_1}{d_0} \cdot \frac{j_1}{j_0} = i_a \cdot i_b \cdot i_c \cdot i_d \cdot i_j. \tag{8}$$

Логарифми лівої та правої частин співвідношення матимуть такий вигляд:

$$\ln(i_Y) = \ln(i_a) + \ln(i_b) + \ln(i_c) + \ln(i_d) + \ln(i_j). \tag{9}$$

Логарифмічний метод не виокремлює синергетичний ефект сумарного впливу факторів.

Розрахунки функції матимуть такий вигляд:

$$\begin{aligned}
\ln(i_Y)_{2017} &= (-0,755) + (-1,759) + (-1,099) + (1,620) + (-0,476) = -2,470; \\
\ln(i_Y)_{2018} &= (-0,488) + (-1,159) + (-1,504) + 1,679 + (-0,442) = -1,915; \\
\ln(i_Y)_{2019} &= (-1,481) + (-1,591) + (-2,128) + 1,708 + (-0,358) = -3,851; \\
\ln(i_Y)_{2020} &= (-0,395) + (-1,384) + (-2,251) + 2,106 + 0,746 = -1,178; \\
\ln(i_Y)_{2021} &= (-0,525) + (-1,480) + (-2,434) + 2,226 + 0,788 = -1,424.
\end{aligned}$$

Абсолютні частинних приростів результативної ознаки ΔY за методом логарифмування, де змінюються ознаки одночасно, матимуть такий вигляд:

$$\begin{aligned}\Delta Y_{a_i} &= \frac{\ln(i_a)_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{a_{2017}} = \frac{-0,755}{-2,47} = 0,306; \Delta Y_{a_{2018}} = \frac{-0,448}{-1,915} = 0,255; \Delta Y_{a_{2019}} = \frac{-1,481}{-3,851} \\ &= 0,385; \Delta Y_{a_{2020}} = \frac{-0,395}{-1,178} = 0,335; \Delta Y_{a_{2021}} = \frac{-0,525}{-1,424} = 0,368; \\ \Delta Y_{b_i} &= \frac{\ln(i_b)_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{b_{2017}} = \frac{-1,759}{-2,470} = 0,712; \Delta Y_{b_{2018}} = \frac{-1,159}{-1,915} = 0,605; \Delta Y_{b_{2019}} = \frac{-1,591}{-3,851} \\ &= 0,413; \Delta Y_{b_{2020}} = \frac{-1,384}{-1,178} = 1,175; \Delta Y_{b_{2021}} = \frac{-1,480}{-1,424} = 1,039; \\ \Delta Y_{c_i} &= \frac{\ln(i_c)_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{c_{2017}} = \frac{-1,099}{-2,470} = 0,455; \Delta Y_{c_{2018}} = \frac{-1,504}{-1,915} = 0,785; \Delta Y_{c_{2019}} = \frac{-2,128}{-3,851} \\ &= 0,553; \Delta Y_{c_{2020}} = \frac{-2,251}{-1,178} = 1,911; \Delta Y_{c_{2021}} = \frac{-2,434}{-1,424} = 1,709; \\ \Delta Y_{d_i} &= \frac{\ln(i_d)_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{d_{2017}} = \frac{1,620}{-2,470} = -0,656; \Delta Y_{d_{2018}} = \frac{1,679}{-1,915} = -0,876; \Delta Y_{d_{2019}} = \frac{1,708}{-3,851} \\ &= -0,443; \Delta Y_{d_{2020}} = \frac{2,106}{-1,178} = -1,788; \Delta Y_{d_{2021}} = \frac{2,226}{-1,424} = -1,563; \\ \Delta Y_{j_i} &= \frac{\ln(i_j)_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{j_{2017}} = \frac{-0,476}{-2,470} = 0,193; \Delta Y_{j_{2018}} = \frac{-0,442}{1,915} = 0,231; \Delta Y_{j_{2019}} = \frac{-0,358}{-3,851} \\ &= 0,093; \Delta Y_{j_{2020}} = \frac{0,746}{-1,178} = -0,633; \Delta Y_{j_{2021}} = \frac{0,788}{-1,424} = -0,553.\end{aligned}$$

За результатами факторної моделі результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу можна представити розрахунок системного ефекту (синергетичного й емерджентного) у вигляді сукупності властивостей системи, що не були притаманні як сумі компонентів системи в цілому, так і її окремим елементам, формула матиме такий вигляд:

$$Esc = \Delta Y_a - \Delta Y_b - \Delta Y_c - \Delta Y_d - \Delta Y_j, \quad (10)$$

де Esc – системний ефект (синергетичного й емерджентного); ΔY_a – приріст індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу; ΔY_b – приріст питомої ваги видатків на соціальне забезпечення та захист; ΔY_c – приріст оберненого показника рентабельності підприємств країни; ΔY_d – приріст рентабельності соціальних видатків державного бюджету; ΔY_j – приріст індексу

доходів державного бюджету від соціальної сфери до соціальних видатків державного бюджету.

Застосовуючи метод виявлення ізолюваного впливу чинників і логарифмічний метод, у таблиці 2.16 представлено зміну віддачі за рахунок визначених економічних факторів.

Умова: $a + b + c + d + j > 1$ – відповідає максимально можливому позитивному системному ефекту (синергетичному й емерджентному) й інтенсивному типу розвитку соціального капіталу.

За умови: $a + b + c + d + j = 0$ до 1 – має місце помірно-відтворювальний і соціально-стримуючий тип розвитку соціального капіталу.

Таблиця 2.16 – Динаміка показників фінансового забезпечення соціального капіталу України за 2016–2021 рр.

Показник	Роки						Абсолютне відх. 2021 до 2016	Відносне відх. 2021 до 2016, %
	2016	2017	2018	2019	2020	2021		
ВВП, млн грн	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574	3076392	129,09
Видатки державного бюджету, млн грн	684743,4	839243,7	985842	1072891,5	1288016,7	1490258,9	805515,5	117,64
Соціальні видатки державного бюджету, млн грн (соціальне забезпечення та соціальний захист, охорона здоров'я, духовний і фізичний розвиток, освіта), зокрема:	370842,8	590412,2	664233,7	720471,7	510329,3	589591,5	218748,7	58,99
соціальне забезпечення та соціальний захист, млн грн	151965,5	144478,3	309363,6	218628,6	322720,3	339278,9	187313,4	123,26
Доходи держ. бюджету у розрізі соціальних надходжень	270781,80	366 686,10	426 755,30	503 483,30	1 076 016,70	1 296 852,90	1026071,1	378,93
Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств, %	0,6	3	4,5	8,4	–9,5	11,4	10,80	–
Індекс доходів державного бюджету від соціальної сфери до соц. видатків бюджету (j0 j1)	0,73	0,62	0,64	0,70	2,11	2,20	1,47	–
Питома вага видатків на соціальне забезпечення та захист, коеф. (b0 b1)	0,22	0,17	0,31	0,20	0,25	0,23	0,01	–
Обернений показник рентабельності підприємств (c0 c1)	1,67	0,33	0,22	0,12	–0,11	0,09	–1,58	–
Рентабельність соціальних видатків державного бюджету (відношення ВВП до соціальних видатків державного бюджету) (d0 d1)	6,43	5,05	5,36	5,52	8,22	9,26	2,83	–
Індекс результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу, грн (a0 a1)	4,11	0,47	0,61	0,23	–0,67	0,59	–3,52	–

Джерело: сформовано та розраховано автором.

Якщо $a + b + c + d + j = 0$ до (-1) , то це працезбережний і капіталовитратний тип розвитку соціального капіталу.

Якщо $a + b + c + d + j < (-1)$, то це означає, що приріст фінансового забезпечення соціального капіталу утворює негативний системний ефект (синергетичний та емерджентний), має місце екстенсивний тип розвитку соціального капіталу.

$$\Delta Y_{a1i-ni} = \frac{\ln(i_{j-nj})_i}{\ln(i_Y)_i}; \Delta Y_{a2021-2016} = \frac{-1,939}{-3,390} = 0,572; \Delta Y_{b2021-2016} = \frac{0,026}{-3,390} = -0,008; \Delta Y_{c2021-2016} = \frac{-2,944}{-3,390} = 0,869; \Delta Y_{d2021-2016} = \frac{0,365}{-3,390} = -0,108; \Delta Y_{i2021-2016} = \frac{1,103}{-3,390} = -0,325;$$

$$Esc = 0,572 - (-0,008) - 0,869 - (-0,108) - (-0,325) = 0,144.$$

Аналіз змін результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в Україні за 2016–2021 рр. свідчить про негативні зрушення у структурі соціальних видатків щодо соціального забезпечення та захисту населення, показники індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу чотири періоди з п'яти є від'ємними (2017 р. – 6,322; 2018 р. – 0,026; 2019 р. – 0,093; 2020 р. – 0,084; 2021 р. – 0,578) (табл. 2.17).

Приріст фінансового забезпечення соціального капіталу в Україні утворює позитивний (0,144) системний ефект (синергетичний та емерджентний) і носить характер інтенсивного типу розвитку соціального капіталу.

За умови зміни первинної a ознаки найбільший негативний вплив на факторну змінну I_{pci} – 6,322 за методом ізолюваного впливу чинять показники $1/P_{п}$ із значенням – 6,768. Змінна b має середній рівень впливу та незначний c із значенням – 1,601. Тобто у разі зменшення доходів бюджету від соціальної сфери та рентабельності соціальних видатків зменшується результативність фінансового забезпечення для розвитку соціального капіталу. За умови зміни a, b, c, d, j ознак одночасно мають найбільший вплив видатки на соціальне забезпечення та рентабельність соціальних видатків державного бюджету. Саме ці два показники є драйверами розвитку соціального капіталу в країні.

Таблиця 2.17 – Моделювання системного ефекту та факторний аналіз результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в Україні за 2016–2021 рр.
(на основі індексної мультиплікативної чотирифакторної моделі)

Показник	Метод виявлення ізольованого впливу факторів				Логарифмічний метод	
	За умови зміни первинної a ознаки щодо інших ознак b, c, d, j		За умови зміни a, b, c, d, j ознак у певній послідовності одночасно		За умови зміни a, b, c, d, j ознак одночасно	
	Факторна змінна	ΔY	Факторна змінна	ΔY	$\ln(i)$	ΔY
Індекс результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу (I_{pci}), a						
2017/2016	0,114	–6,322	0,114	–6,322	–2,169	0,489
2018/2017	1,306	0,026	1,306	0,026	0,267	0,481
2019/2018	0,370	–0,093	0,370	–0,093	–0,993	0,513
2020/2019	–2,964	–0,084	–2,964	–0,084	1,085	0,407
2021/2020	–0,878	–0,578	–0,878	–0,578	–0,139	0,536
Питома вага видатків на соціальне забезпечення та захист, b						
2017/2016	0,776	–1,601	0,776	–0,156	–0,254	0,057
2018/2017	1,823	0,070	1,823	0,094	0,600	1,083
2019/2018	0,649	–0,052	0,649	–0,021	–0,432	0,223
2020/2019	1,230	0,005	1,230	–0,044	0,207	0,077
2021/2020	0,909	–0,028	0,909	0,026	–0,096	0,369
Обернений показник рентабельності підприємств ($1/P_n$), c						
2017/2016	0,200	–6,768	0,200	–0,431	–1,609	0,363
2018/2017	0,667	0,005	0,667	–0,069	–0,405	–0,732
2019/2018	0,536	0,004	0,536	–0,018	–0,624	0,322
2020/2019	–0,884	0,010	–0,884	0,440	–0,128	–0,048
2021/2020	–0,833	0,039	–0,833	0,470	–0,186	0,717
Рентабельність соціальних видатків державного бюджету (відношення ВВП до соціальних видатків держ. бюджету) (P_{cv}), d						
2017/2016	0,786	–1,526	0,786	–0,023	–0,241	0,054
2018/2017	1,060	0,005	1,060	0,008	0,059	0,106
2019/2018	1,030	0,004	1,030	0,001	0,029	–0,015
2020/2019	1,490	0,010	1,490	0,101	0,399	0,149
2021/2020	1,127	0,039	1,127	0,027	0,119	–0,459
Індекс доходів державного бюджету від соціальної сфери у співвідношенні до соц видатків бюджету, j						
2017/2016	5,632	–1,067	0,851	–0,122	–0,162	0,036
2018/2017	0,757	0,003	1,034	0,004	0,034	0,061
2019/2018	0,955	0,013	1,088	0,005	0,084	–0,043
2020/2019	0,325	0,043	3,017	–0,127	1,104	0,414
2021/2020	–0,320	0,013	1,043	–0,012	0,042	–0,163
Синергетичний й емерджентний ефекти			0,144			

Джерело: розраховано автором.

За умови зміни a , b , c , d , j ознак одночасно за методом логарифмічним найбільший вплив на I_{pci} $-2,169$ чинить c (обернений показник рентабельності підприємств у національній економіці, або коефіцієнти покриття). Тобто витрачені ресурси (зокрема, соціальний капітал) на випуск продукції, товарів і послуг. Проте логарифмічний метод не відображає системного ефекту, але є більш чуттєвий, тому акцентуємо увагу на результатах методу ізольованого впливу.

Позитивне значення системного ефекту характеризує, відповідно, сприятливі тенденції для розвитку соціального капіталу у структурі соціальних видатків щодо соціального забезпечення та захисту населення, а перехід від позитивних до негативних значень показників індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу у період 2021-2017 рр. характеризують нестабільну тенденцію у процесах віддачі від надання державою соціального забезпечення, тобто це є певним тригером, оскільки зменшуються грошові потоки дохідної частини бюджету у майбутньому.

Під час зменшення доходів бюджету від соціальної сфери та рентабельності соціальних видатків зменшується результативність фінансового забезпечення для розвитку соціального капіталу. Породжується негативна ланцюгова реакція у грошових потоках на соціальне забезпечення.

Водночас за умови зміни усіх ознак одночасно в моделі найбільший вплив мають видатки на соціальне забезпечення та рентабельність соціальних видатків державного бюджету, адже вони є драйверами розвитку соціального капіталу в країні. Така ситуація пов'язана з тим, що не використовуються в повній мірі потенціал та можливості соціального капіталу. Як супутні фактори, варто вказати зменшення очікуваної тривалості життя, погіршення здоров'я населення, недостатній рівень реалізації інтелектуального капіталу суспільства та відсутність необхідних заходів його підтримки з боку держави, зменшення чисельності висококваліфікованих кадрів, відсутність досконалої системи підготовки та перепідготовки кадрів на підприємствах, яка б відповідала вимогам сучасного розвитку техніки і технологій, невідповідність між рівнем розвитку науки і техніки.

Характерною ознакою є миттєва реакція соціуму на зміни у фінансовому забезпеченні розвитку соціального капіталу, тобто у перший рік внесення змін у соціальне забезпечення проявляється біфуркація, після якої настає послаблення соціальної напруги, що доводить наявність ефекту адаптації або адаптаційного інтелекту в українців. «Одним із важливих питань є соціальний захист малозабезпечених і вразливих верств населення шляхом розподілу фінансових ресурсів у процесі соціальної інтеграції. Соціальний захист – це система заходів соціальної політики, спрямованих на дотримання соціальних прав, задоволення соціальних потреб. Соціальний захист під час забезпечення соціальної інтеграції проявляється в системі пріоритетів і механізмів реалізації законодавчо встановлених фінансових, соціальних, економічних і правових гарантій громадян; включає систему соціальних служб, органів, установ, які забезпечують певний рівень соціального захисту, досягнення соціально прийняттого рівня добробуту громадян з особливими потребами та різних вікових груп відповідно до мінливих умов суспільного розвитку» [62]. Важливу роль відіграє кількість економічних факторів впливу на соціальний капітал. Чим більше розширюються канали фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу, тим більший є вплив на посилення негативного системного ефекту, тобто виникає незадоволення у суспільства, посилюється негативна емпатія та недовіра.

На основі авторської моделі мультиплікатора індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу на показник рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств і рентабельності соціальних видатків державного бюджету доведено, що збільшення частки фінансового забезпечення суттєво впливає на ефективність реалізації соціального капіталу. У процесі факторного аналізу, що був представлений за даними України, модель виявляє тісний взаємозв'язок між показниками рентабельності підприємств і ВВП, фінансовими показниками соціального забезпечення та захисту населення. Після проведених розрахунків можна стверджувати, що національна система розвитку соціального капіталу носить характер екстенсивного типу, яка пов'язана з недостатнім використанням можливостей соціального капіталу.

Соціальний капітал базується та виникає на основі стійких ділових взаємовідносин, «має високу цінність як один із ключових чинників економічного розвитку підприємства, а також як концепт для пояснення причин економічного прогресу» [102], тому і потребує особливого ставлення, обліку і звітності не лише у фінансових результатах суб'єктів підприємницької діяльності, підприємств й організацій, а й у сукупній доданій вартості.

Наша країна вела і вестиме відкрити, прозору економіку, була і буде одним із найголовніших експортером агропромислової продукції, мала значний ринок металургії та ІТ-послуг, отримувала значні надходження від сприятливого географічного розташування та виходу до морів і жила за законами про державний бюджет. На початку 2022 року на території України більшість компаній, які відповідають за значну частину ВВП, зупинила свою діяльність, а це несплата податків і ліквідація робочих місць. Бюджетний кодекс України дозволив уряду розпоряджатися та перерозподіляти бюджетні кошти і будь-які видатки на свій розсуд. (рис. 2.4.)

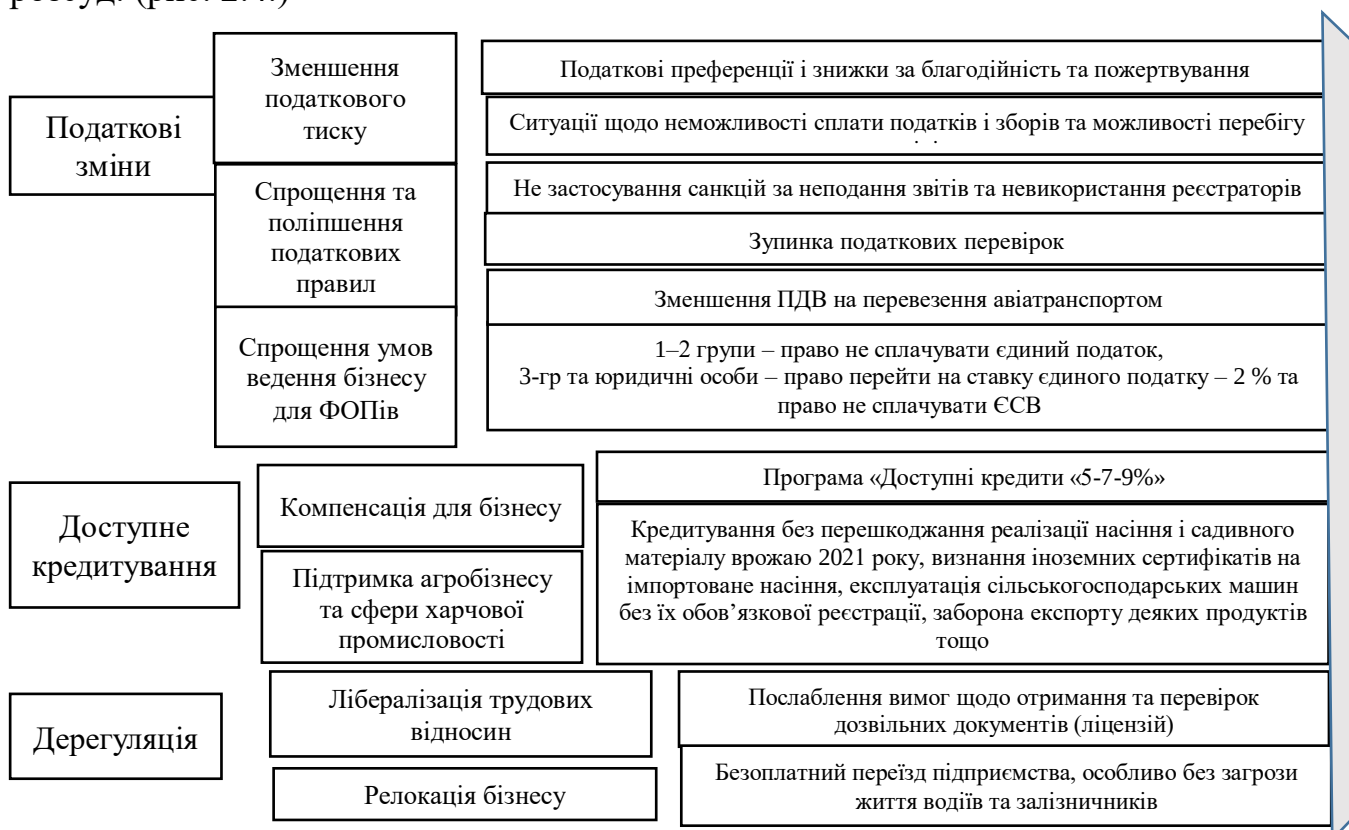

Рисунок 2.4 – Інформаційна пам'ятка законодавчих змін та нововведень в умовах війни

Джерело: створено за даними [103].

«Підприємці та бізнес, здатні стабільно працювати в умовах війни, – це справжній хребет української економіки. Налагодження роботи національного бізнесу є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а населення зберігатиме платоспроможність» [103].

На офіційному вебпорталі парламенту України, Верховної Ради України від 11 квітня 2022 року створена інформаційна пам'ятка законодавчих змін і нововведень: податкові зміни, що знижують тиск на бізнес і підприємництво, спрощуючи і поліпшуючи податкові правила й умови ведення бізнесу (зміна графіку перевірок, лояльність до змін графіку оподаткування, податкові преференції у разі задіяння у благодійності, волонтерстві, логістична преференція, можливий перехід до єдиного податку), підтримка бізнесу та підприємництва кредитуванням та інвестиціями, лібералізація трудових відносин і релокація бізнесу.

«Основне завдання України нині – інтенсифікувати економічні процеси. Зокрема, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Вкрай важливе завдання – залучити до роботи максимальну кількість працездатного населення. Як свідчить досвід країн, що пережили військові конфлікти, найбільш успішною є робота за принципом державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати бізнес до цільових проєктів стабілізації економіки та відновлення інфраструктури. Пріоритет тим підприємствам, які зможуть забезпечити обороноздатність, необхідні для роботи критичної інфраструктури та продовольчої безпеки, а також невеликим виробництвам, МСБ. Невеликі підприємства є більш гнучкими, швидше реагують на зміну умов, їх легше евакуювати, а також продублювати логістичні ланцюжки. В умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава створює для цього всі необхідні умови» [104]

За даними соціологічного опитування [105], люди, які мають роботу, теж стикаються з обмеженнями та проблемами. Чверть бізнесу працює не на повну потужність (31 %), що змушує керівництво й органи влади скорочувати заробітну плату, скасовувати премії та надбавки (28 %), втрачаються ринки збуту,

згортаються проекти, зменшується клієнтська база (16 %), порушуються логістичні ланцюги налагодженої роботи (14 %), вимушений перехід до дистанційного співробітництва (16 %). «В умовах обмеженості державних ресурсів, що можуть бути спрямовані на соціально-економічний розвиток України, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, нагальним питанням є переосмислення сутності національних пріоритетів і стратегічних цілей на основі узагальнення підсумків пройденого державою шляху» [106].

Український народ дивиться у майбутнє з перспективою на покращення. За останні пів року українська сім'я намагається зберегти економічний рівень 2021 року, але майже 74 % населення України відчуває показове погіршення рівня життя та економічного стану в колі сім'ї, 84 % опитаних українців вважають соціально-економічний стан країни, в якому інфляція призводить до погіршення ситуації. На майбутнє, 2023 року, українська сім'я бачить покращення економічного становища з 2 до 25 %, а українська економіка зросте з 3 до 34 %. (табл. 2.18).

Таблиця 2.18 – Зміни економічного становища (% , липень 2022 року)

Економічний стан / питання	Однозначно покращилось / однозначно покращиться	Скоріше покращилось / скоріше покращиться	Не змінилось / не зміниться	Важко відповісти	Скоріше погіршилось / скоріше погіршиться	Однозначно погіршилось / однозначно погіршиться
Економічний стан сім'ї (липень 2022 року)	1	1	23		29	45
Економічний стан сім'ї (липень 2023 року)	7	18	26	17	21	11
Економічний стан України (липень 2022 року)	1	2	8	3	34	51
Економічний стан України (липень 2023 року).	11	23	17	12	23	14

Джерело: сформовано автором за даними [107].

У червні 2022 року у Звіті Світового банку прослідковується посилення уповільнення зростання світової економіки на тривалий період із суттєвим підвищенням інфляції та ризиком стагфляції з наслідками, особливо для країн середнього та низького надходження. «Країнам, що розвиваються, доведеться збалансувати потребу в забезпеченні фіскальної стійкості з необхідністю пом'якшення наслідків криз сьогодення, що накладаються на їхніх найбільш вразливих громадян» [108]. 2022 року планувалося поповнення бюджету непрямыми

податками на 520 млрд грн, а це 40 % доходів усього бюджету. За підрахунками, у березні доходи повинні були бути майже 40 млрд грн, а надійшло лише 7 млрд.

Таблиця 2.19 – Напрямок розвитку України (% , червень 2022 рік)

Напрямок / рік	2013	2014	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Правильний напрям	15	34	15	23	15	52	34	31	73
Важко відповісти	16	18	17	15	12	25	17	8	15
Неправильний напрям	69	48	68	61	73	15	49	61	12

Джерело: сформовано автором за даними соціологічного опитування [107].

За даними опитування українських респондентів 2013–2022 років (табл. 2.19), крім 2019 року, прослідковується вагома недовіра до органів влади, розуміння неправильного напрямку економічної складової держави, маючи до 70 % невідтримуючих. Уже 2022 року різке збільшення показників у бік правильного руху до 80 % підтримки. Це свідчить про консолідацію та об'єднання людей перед загрозою, подолання перешкод, довіри до влади та прагнення перемоги. Одним із позитивних шляхів довіри до гілок влади і бізнесу, подолання економічних перешкод є європейське майбутнє.

Нині усі гілки влади повинні забезпечувати та відпрацьовувати виконання чотирьох основних компонент подальшого проходження шляху до приєднання європейської спільноти.

Основними тезисами сьогодення є:

- збереження спільної роботи, взаємозв'язку, діалогу та взаємодії всіх гілок влади і громадянського суспільства;
- забезпечення належного координування зусилля між гілками влади;
- посилення інституційної спроможності і залучення фахівців, особливо у сфері гармонізації нормативно-правового українського законодавства з європейським правом;
- мати реальну, недекларовану, політичну волю до реалізації складних рішень. Усі ці економічні стратегії невід'ємно пов'язані із соціальним капіталом, бо стосуються саме людини та її процвітання і «потрібно визначити пріоритетні завдання для руху в ЄС з точки зору їх поділу на найбільш пріоритетні, а також такі, що мають бути виконані в середній і дальній перспективі» [109].

Забезпечення здійснення інноваційних прогресій і сталого розвитку сучасної ринкової економіки лягає основою і на служби оподаткування, в планах яких є досягнення економічного зростання, в умовах невизначеності та ризику у ході впливу зовнішніх і внутрішніх факторів (політична ситуація, стабільність національної валюти, енергозбереження, рівень підготовки кадрів тощо). Ефективність вирішень проблем формується на моделі інтелектуальної інноваційної підтримки прийняття рішень, що пов'язано із соціальним капіталом і в прогнозуванні стратегій, планів, ризиків та альтернатив на майбутнє і зменшенню витрат. «Впровадження організаційних та управлінських рішень, спрямованих на впровадження інноваційної політики, може здійснюватися шляхом спеціалізованого навчання працівників, впровадження нових департаментів або реорганізації існуючих. Впровадження управлінських заходів вимагає модернізації системи управління, здійснення операцій з ініціювання, здійснення, контролю та моніторингу» [110].

Цілями сталого розвитку (ЦСР) є зробити технічні мережі доступними, простими й універсальними для всіх верст населення країни. У цілому ситуація підключення до мереж непогана, але існують проблеми покриття й охоплення інтернету мешканців сільської місцевості та об'єктів соціального значення. Наприкінці 2021 року в країні не підключено до мереж «Інтернет» понад 40 % шкіл, що впливає на якість дистанційного навчання, 92 % бібліотек, що не дає змогу поповнювати й оновлювати бібліотечні фонди, до 37 % лікарень та акушерських пунктів, що негативно впливає на розвиток охорони здоров'я людей, впровадження телекомунікативної медицини та онлайн-консультації.

Для України одними із пріоритетних напрямів подолання проблеми соціально-економічного ризику у майбутньому, на які треба негайно реагувати, є: збільшення показників зайнятості населення та зменшення безробіття чи неповної зайнятості, міграція, соціальна незахищеність і нестабільність, конфлікти та втручання зовні, маргіналізація населення, збільшення нерівності доходів, втрата національних цінностей, культури, історії тощо, тому «...Україні необхідна активна інвестиційна політика, яка б мала систему стратегічних і тактичних цілей, а також оцінку необхідних ресурсів для їхнього досягнення» [111, с. 86].

Сьогодні соціальний капітал вважається цінним, як і фінансовий капітал, і це не тільки соціальна допомога держави, оскільки соціальний капітал це насамперед зв'язки, мережі чи відносини між людьми, а також їх цінності. Суспільство з високим рівнем соціального капіталу більш щасливе і здорове, люди знаходять кращу роботу і живуть довше, вони мають більш високі досягнення та рівень економічного зростання. Є велика площина дослідження соціального капіталу у світі, тому що воно вивчає щастя. У світовій площині дослідження соціального капіталу є актуальним, це доводить до впровадження індексів інклюзивного розвитку країни, індексу щастя та рівень корупції. Особливо коли йдеться про відповідальне оподаткування, довіру суспільства до фіскальних органів і насамкінець самооподаткування, що має стати орієнтиром під час вибору стратегії розвитку Державної податкової служби України.

2.3. Вплив розширення соціального капіталу на розвиток Державної податкової служби України

В економічній науці зацікавленість та інтерес до соціального капіталу прослідковується не тільки наявністю соціальних мереж і відносин, особистих поведінкових якостей саме людини, таких як взаємність, соціальні настрої та навички, толерантність, співпраця, а також і масштабні інституційні заходи, які несуть правову та громадську відповідальність перед суспільством, соціальні можливості, згуртованість, соціальну інфраструктуру, що допомагає вимірювати і розвивати цей вид багатовекторного капіталу. Поєднання економічного добробуту та соціального благополуччя стає пріоритетом сьогодення.

Згідно з Меморандумом про співпрацю між Державною податковою службою України та Університетом державної фіскальної служби України (нині – Державним податковим університетом) від 31.12.2020 м. Київ за підтримки Державної податкової служби м. Київ та Київської області, активної участі Громадської організації «Рідні Нивки» м. Київ та викладацького складу і студентства «Київського інституту бізнесу і технологій» м. Київ Шевченківського

району в зборі даних щодо проведення письмового анонімного опитування-моніторингу, анкетування та інтернет-тестування на тему соціального капіталу, добробуту та рівня соціального самопочуття населення м. Київ та Київської області було здійснено дослідження «Опитування громадської думки та працівників податкової служби для оцінки змін в обізнаності громадян щодо соціального капіталу, економічного добробуту та соціального благополуччя, рівня довіри і перспектив розвитку економічного суспільства, липень-листопад 2021 рік» за темою дисертаційної роботи (рис. 2.5). Метою дослідження є аналіз та моніторинг соціального капіталу, інтегральний індекс соціального самопочуття та рівень довіри і добробут працівників податкової служби України та мешканців м. Київ. Методологія: кількісне дослідження населення України (співробітники та науковці податкової служби України і мешканці Києва (Шевченківський район). Розмір вибірки: 607 респондентів – 239 співробітників і науковців податкової служби Києва та Київської області і 368 мешканців м. Київ (Шевченківський район). Дизайн вибірки: письмове опитування-моніторинг та інтернет-тестування було проведено для респондентів віком від 18 років і старше. Вибірка є репрезентативною для дорослого населення України за віком, статтю, областю та типом населеного пункту, відповідно до даних Державної служби статистики України, станом на 01.01.2019 (крім АР Крим та непідконтрольних територій). Метод дослідження: анкетування на робочому місці, практичних зустрічах, інтернет-тестування, письмове анонімне опитування-моніторинг у приміщенні громадської приймальні й опитування вдома у респондентів під гаслом «Крок на зустріч» на тему соціального капіталу, економічного добробуту та рівня соціального самопочуття та благополуччя населення Києва та Київської області. Термін проведення: липень-листопад 2021 року. Похибка: межа похибки є різною для кожного тесту та відповіді кожного питання всього дослідження. (Додаток Б, В, Д).

Соціальні сфери включають: 1) викорінення бідності та соціальну ізоляцію; 2) адекватні та стабільні пенсії; 3) доступну, якісну та стабільну медичну допомогу. [62]. Концепція важливості соціальних відносин стає першочерговою,

зосереджуючись на стратегічному виборі раціональності за різних бюджетних, правових, часових та інших обмежень. Соціальний капітал належить до соціальних структур і мереж на основі взаємної довіри та норм, які сприяють колективному розвитку. Бажання бути в соціальному контексті вимагає від нас визнати, що люди є соціальним продуктом, сформованим соціальним впливом і тенденцією сучасності. (Додаток Ж).

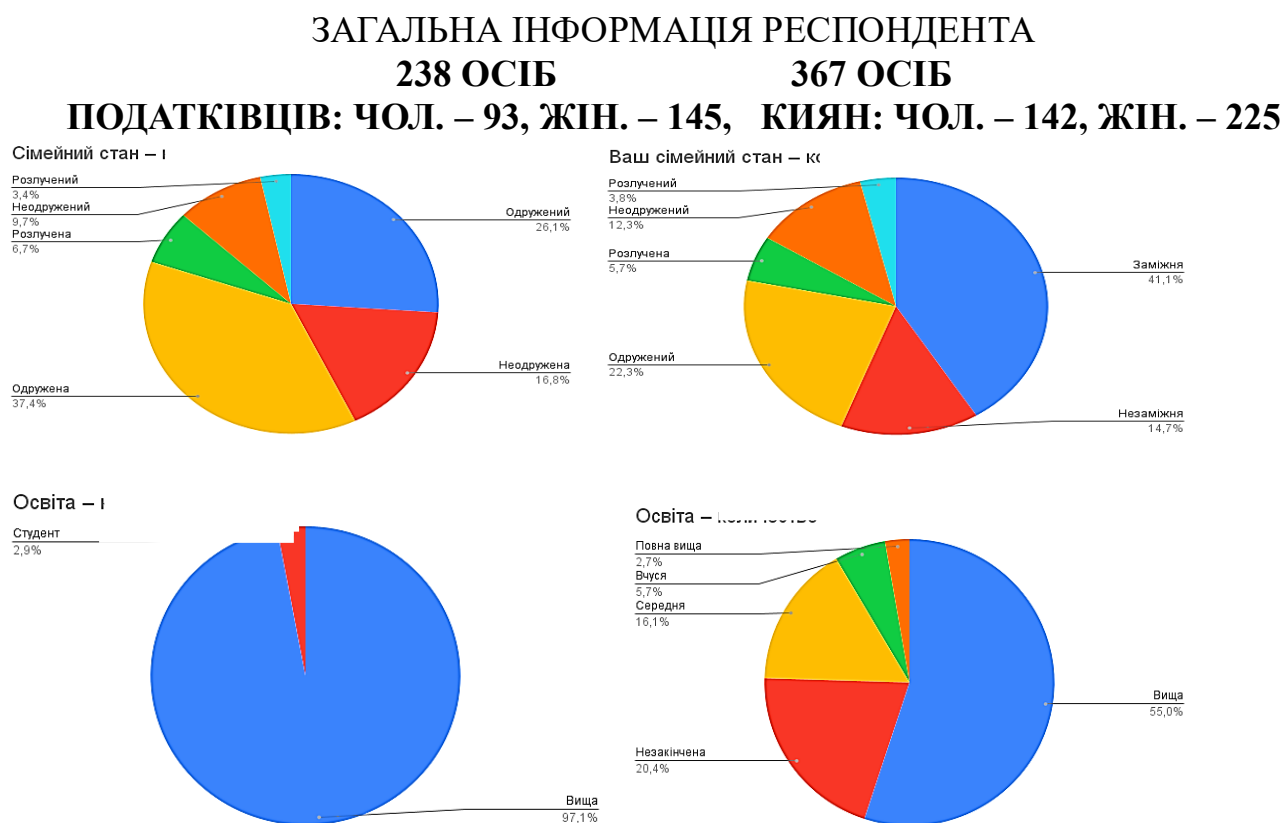

Рисунок 2.5 – Загальна інформація респондента

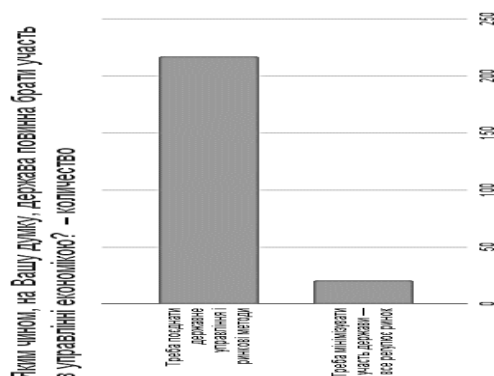
Джерело: створено автором.

Критерії соціальної єдності адекватні трьом соціальним сферам соціальної політики, які пов'язані між собою до соціальної інтеграції. Кожен з них також складається з ряду економічних цілей і показників свого фінансового забезпечення. Соціальні сфери включають: 1) викорінення бідності та соціальну ізоляцію; 2) адекватні та стабільні пенсії; 3) доступну, якісну та стабільну медичну допомогу. [62]. (Додаток Ж). Концепція важливості соціальних відносин стає першочерговою, зосереджуючись на стратегічному виборі раціональності за різних бюджетних,

правових, часових та інших обмежень. Соціальний капітал належить до соціальних структур і мереж на основі взаємної довіри та норм, які сприяють колективному розвитку. Бажання бути в соціальному контексті вимагає від нас визнати, що люди є соціальним продуктом, сформованим соціальним впливом і тенденцією сучасності. Соціальне життя в організаціях також включає міжгрупових відносин і соціальні переваги людини разом з членством у групі, і не варто забувати, що все це відбувається в контексті соціальних процесів на рівні широкого суспільства.

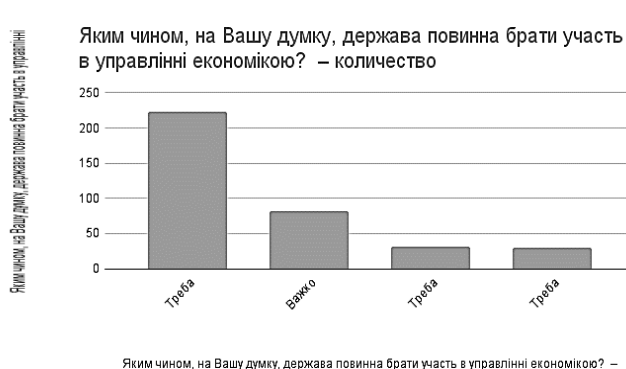
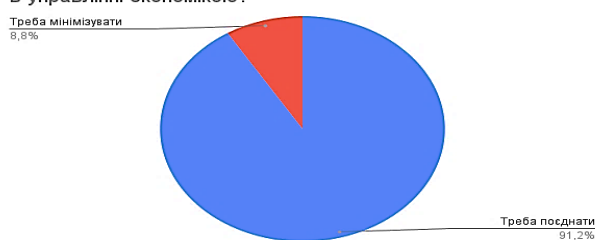
Як саме, на вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою?

– Треба мінімізувати участь держави – все регулює ринок. – Треба поєднати державне управління і ринкові методи. – Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю – важко зазначити

Податківець

Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? –

Киянин

Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? –

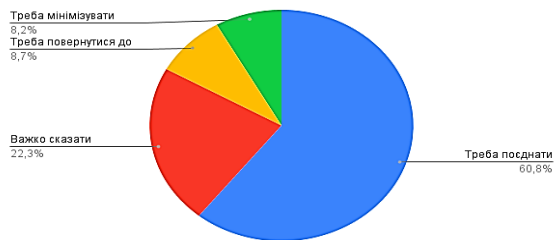

Рисунок 2.6 – Опитування респондентів «Роль держави в управлінні економікою»
Джерело: створено автором.

Таблиця 2.20 – Роль держави в управлінні економікою

	Треба мінімізувати участь держави	Усе регулює ринок	Треба поєднати державне управління і ринкові методи	Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю	Важко зазначити
Податківець	8,8 %	—	91,2 %	0	0
Киянин	8,2 %	—	60,8 %	8,7 %	22,3 %

Джерело: створено автором.

Аналізуючи дані опитування респондентів м. Київ та області 2021 року (рис. 2.6, табл. 2.20), стосовно участі та ролі держави в управлінні українською економікою, службовці податкової служби здебільшого підтримують поєднання державного управління і ринкові методи (91,2 %), а мінімізування участі держави – усе регулює ринок – підтримали тільки 8,8 % опитаних. Кияни відмітили більш широку направленість питань стосовно взаємодії держави та ринкових відносин і підтвердили: поєднання державної та ринкової економічної коаліції – 60,8 %, повернення до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю – 8,7 %, дати можливість розвитку ринкових відносин та мінімізувати участь держави – 8,2 %, не визначилися – важко зазначити – 22,3 % респондентів. Суспільство схильється до безпосередньої участі держави в економічному розвитку і контролю державних інституцій у направленості та застосуванні народних коштів.

Основними показниками прогресу та невдач на 2021 рік у роботі була стабілізація попиту на український експорт, стійкий внутрішній попит, нестабільність цін на енергоносії та падіння неенергетичного імпорту, кількісне пом'якшення і збій роботи міжнародного туризму. У соціологічних дослідженнях стосовно покращення рівня життя населення бачимо незначні розбіжності. (рис.2.7).

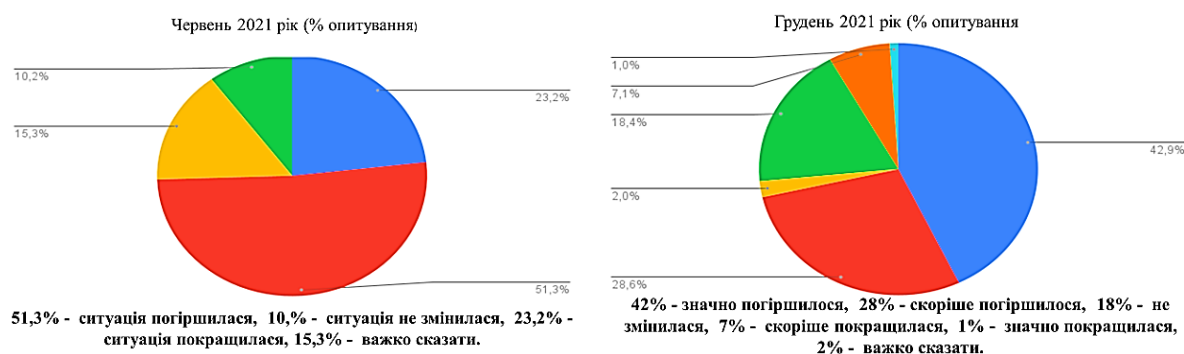

Рисунок 2.7 – Економічна ситуація в країні на червень-грудень 2021 року

Джерело: сформовано автором за даними [112].

У червні 2021 року майже 51 % респондентів вважали економічну ситуацію в країні важкою та нестабільною, 10 % опитаних бачили ситуацію незмінною, без значних коливань і різких зрушень, хоча понад 23 % людей вважають економіку країни стабільною та з високими можливостями у розвитку. А в грудні 2021 року бачимо зростання сумнівів до розвитку економічного сектору: 42 і 28 % – ситуація погіршилася, збільшилася кількість респондентів (18 %), які вважають, що нічого суттєво не змінилося, тільки 8 % опитуваних побачили позитивні зміни в економічному зростанні.

За даними соціального опитування мешканців м. Київ та області на червень-грудень 2021 року, стосовно оцінки економічної ситуації в країні на стан червень-жовтень 2021 року є незначні розбіжності (рис. 2.8, табл. 2.21). Надто негативну економічну ситуацію в країні відмітили всі учасники опитування порівну у відсотках (податківець – 28 %, кияни – 28 %), що свідчить про єдине бачення дійсності. Також засвідчили досить повільний розвиток економіки країни (податківець – 33 %, кияни – 30 %), стабільність економічної ситуації (податківець – 33 %, киянин – 32 %) респондентів, впевнений стан економічного розвитку «добре» позначили (податківець – 6 %, киянин – 10 %)

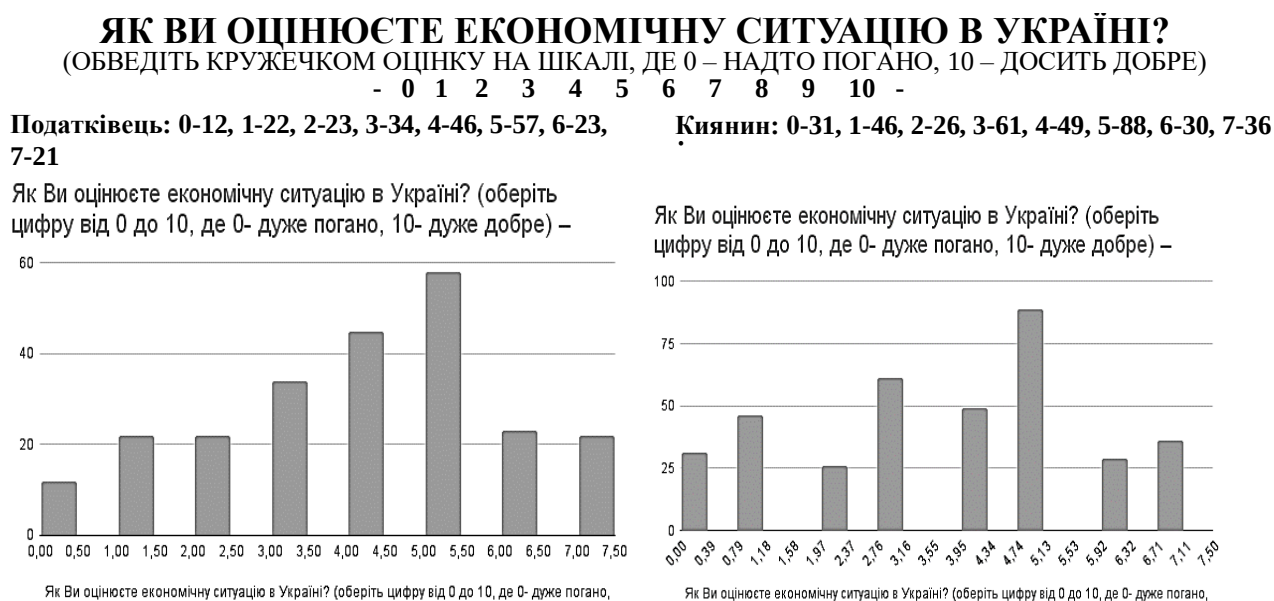

Рисунок 2.8 – Опитування респондентів «Оцінка стану економіки України»

Джерело: створено автором.

Таблиця 2.21 – Оцінка стану економіки України

	0–2 (надто погано)	3–4 (нестабільно)	5–6 (стабільно)	7–8 (добре)	9–10 (досить добре)
Податківець	67/28 %	80/33 %	80/33 %	21/6 %	0
Киянин	103/28 %	110/30 %	118/32 %	36/10 %	0

Джерело: створено автором.

На жаль, позитивних змін і проривів економічно-соціального зростання не виділив ніхто. Аналізуючи ці опитування мешканців міста Київ та області, порівнюючи погляди на економічний стан у країні, не бачимо суттєвих різниць. Суспільство здебільшого ставиться негативно до економічних реалій і не бачить у майбутньому стабілізації та покращення соціально-економічних розвитків. Деструктивність української економіки, розбалансування соціально-економічної політики, неможливість виконання норм і правил стратегії сталого розвитку країни, відсутність твердої руки керівництва, розкрадання народного багатства, недовіра на різних рівнях влади, бізнесу є суттєвими проблемами українського соціально-економічного напрямку суспільства.

Таблиця 2.22 – Найбільш актуальні проблеми суспільства у країні на 2021 рік (жовтень 2021 р.)

Проблема	Лютий 2021 р.	Вересень 2021 р.	Листопад 2021 р.
Падіння виробництва	11	10	11
Високі податки	8	8	8
Трудова міграція – масовий виїзд за кордон	9	10	9
Відсутність підтримки розвитку малого та середнього бізнесу	8	7	5
Зростання рівня злочинності	5	4	4
Недоступність і висока вартість якісної освіти	6	4	4
Зовнішнє управління країною	6	4	4
Інше	2	2	2

Джерело: сформовано автором за даними [113].

Одним із основних проблемних аспектів у подоланні кризової ситуації в соціально-політичній сфері (табл. 2.22) на ряду з падінням виробництва (майже 11 % респондентів не бачать перспектив у цьому напрямі), трудовою міграцією та відсутністю державної підтримки економічного розвитку малого та середнього бізнесу (8–9 % опитуваних негативно ставляться до мір держави у вирішенні

питання) є проблема податків та оподаткування (8 % людей вважають велике неефективне податкове навантаження на бізнес і суспільство).

Держава намагається реформувати процес розвитку, і всі ці стремління можна застосувати й у роботі державних органів, зокрема податкової, фіскальної, митної служб, що виведе на новий прогресивний, технічний і спрощений рівень обслуговування й оподаткування.

Виділені ключові передумови виникнення соціальної недовіри та актуалізації на стратегічному напрямку розвитку національного господарства: «повільний прогрес зростання суспільного блага і розширення нерівності сприяли політичній поляризації та ерозії соціальної згуртованості в багатьох розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Консенсус з питань розробки всеосяжної моделі соціально-економічного зростання призвело до виникнення поняття інклюзивності економічного зростання. Сьогодні поступово збільшується потреба у поглибленні концепції інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth)» [114].

Саме держава, органи влади, політичні та громадські організації несуть відповідальність за настрої та рівень довіри суспільства. За даними соціологічного опитування (лютий-листопад 2021 року) face-to-face зі структурованої інтерактивної анкети щодо оцінки соціально-політичних настроїв населення України станом на жовтень 2021 року, проведений Українським інститутом майбутнього спільно з Нью імідж маркетинг Груп (Національний проєкт), більшість громадян України вважають, а це майже 70 %, напрями розвитку і подій у країні негативні та ведуть до антипоказників економічного, соціального і політичного настрою суспільства. Тільки 16 % бачать позитивні рухи та 14 % не визначилися.

«Основною проблемою в Україні, порівняно з іншими, громадяни називають низькі заробітні плати, пенсії (38 %). На другому місці одразу ряд проблем: війна на Донбасі (32 %), корупція (32 %), високі комунальні тарифи (31 %), світова проблема пандемії коронавірусу (30 %). За відсутності значних загострень на лінії зіткнення та за відсутності квитанцій за опалення на момент

опитування, проблеми війни, тарифів і пандемії перебувають на умовному другому місці. Втім за будь-яких обставин вони є одними з основних, які непокоять громадян». [115] (табл. 2.23).

Таблиця 2.23 – Найбільш актуальні проблеми українців на 2021 рік

Проблема	Лютий 2021 р.	Вересень 2021 р.	Листопад 2021 р.
Низький рівень зарплат, пенсій	36	41	38
Війна / військовий конфлікт	28	34	32
Корупція	35	33	32
Високі комунальні тарифи, введення тарифу на транспортування	39	33	31
Пандемія коронавірусу Covid-19	16	19	30
Зростання цін на основні види товарів	21	28	26
Безробіття, відсутність робочих місць	23	20	20
Низька якість та висока вартість медичних послуг. Дорогі ліки	20	19	20
Непрофесійність діючої влади	18	15	18

Джерело: сформовано автором за даними [115].

Треба констатувати, що рівень заробітної плати українського населення залишається мінімальним та є найнижчим в ЄС і мало хто відчуває задоволення від власного існування та добробуту. Проблема оплати праці, роль заробітних плат, довгий проміжок часу не розглядалися як фактор зростання добробуту, що породило недовіру до державних органів влади та скептичне ставлення громадян до економічних інституцій. Порівняно з 2000-ми роками рівень заробітної плати піднявся, але питання купівельної спроможності населення від отриманих доходів залишається на часі. Середньо статистичний чоловік здебільшого не може дозволити придбати необхідні товари та послуги, а інколи товари першочергової необхідності стають вибором. Крім товарів, які входять у продовольчу кишеню, одягу, побутової техніки та непродовольчих товарів, ще є товари інформаційно-технічного напрямку: мобільні телефони, планшети, ноутбуки, якими користуються навіть у віддалених районах країни і які виконують роль не тільки зручних помічників, а й є носіями інформаційно-комунікаційної взаємодії, що надає добробут населенню.

Соціальна політика повинна бути дотичною до кожного українського громадянина. За роки незалежності соціальний капітал не модернізувався, а якщо і

звертав на себе увагу, то тільки уривками, не поглинаючись у проблеми суспільства. Слідкуючи за останніми реформами, проведеними за роки самостійності в Україні, вбачаємо прийняття більшості рішень без оцінки впливу на саму людину та її соціальний капітал, що призводить до скорочення напрямів і можливостей соціально-економічного розвитку, зниження трудової та соціальної активності населення і, як наслідки, буксування нормативно-правової бази, тіньової економіки та зайнятості, неконтрольованої трудової міграції, пониження рівня працевлаштування тощо. Цілеспрямоване формування і нарощування соціального капіталу дає змогу знайти шлях до гармонізації політичних, соціальних, економічних інтересів, покращити можливості їх раціонального вираження не тільки на державному рівні, а й на рівні особистості. У сучасному світі, коли суспільство стає досить полярним і розділеним, постають усе більш загостреними питання класової нерівності.

Таблиця 2.24 – Яким є в цілому матеріальне становище вашої родини?

(% опитаних)

	Лютий 2020	Червень 2022	Примітки
Ледве зводимо кінці з кінцями	13,6	9,2	→
Вистачає на харчування та необхідне	35,6	38,3	→
У цілому на життя вистачає	39,7	43,8	→
Живемо забезпечено	8,3	6,4	→
Дозволяємо без обмежень	0,1	0,9	→
Важко відповісти	2,8	1,4	→

Джерело: сформовано автором за матеріалами [88].

Аналіз даних (табл. 2.24) свідчить про невелике збільшення прошарку населення середнього достатку, якому у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку, таких як меблі, холодильник, телевізор, уже викликає труднощі (43,8 %), вистачає на харчування та придбання необхідних недорогих речей (38,3 %). Можливість дозволити придбати практично все, що викликає бажання, становить майже 1 % від усіх опитаних. Знизилися відсотки за показниками: ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (9,2 %), живемо забезпечено, але придбати деякі речі досі не маємо змоги (купити квартиру, автомобіль тощо) (6,4 %).

Проаналізувавши дані опитування співробітників податкової служби Києва, Київської обл. та науково-педагогічного складу Державного податкового університету (рис. 2.9), свідчимо, що ніхто не голодує. Більшість податківців має стабільність, грошових надходжень вистачає на продукти і проживання (82 %). У повному достатку живуть і роблять заощадження 2 % спеціалістів.

Рисунок 2.9 – Матеріальний стан вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці.

Опитування співробітників податкової служби та науково-педагогічного складу
Державного податкового університету

Джерело: створено автором.

Більшість людей не встигають адаптуватись у мінливому середовищі, відстаючи на крок або на декілька від українських реалій. Оскільки соціальний клімат погіршується, життя стає жорстким і менш людським, водночас накопичуються та примножуються соціальні проблеми. Соціум втрачає впевненість у майбутнє та довіру у суспільні цінності. Такі умови життя ставлять під загрозу можливість самого існування нації. Тому популярність набирають дослідницькі зусилля у галузі економіки та соціальної науки, а саме дослідження соціального капіталу, який сприяє налагодженню прозорих стосунків, заснованих на довірі та взаємодії.

У сучасному світі, коли суспільство роздроблене і поляризоване, коли соціальна мораль жорстока і нелюдська, соціальні проблеми множаться і

поширюються, не маючи надію на майбутнє, втрачаємо впевненість у моральні цінності, лишаємося соціального капіталу, зневірюємося в те, що об'єднує націю.

Розглянемо результати опитування мешканців міста Київ і співробітників податкової служби України м. Київ та Київської області (рис. 2.10, табл. 2.25).

Якою мірою ви в цілому задоволені своїм становищем і життям загалом у суспільстві на сьогодні?

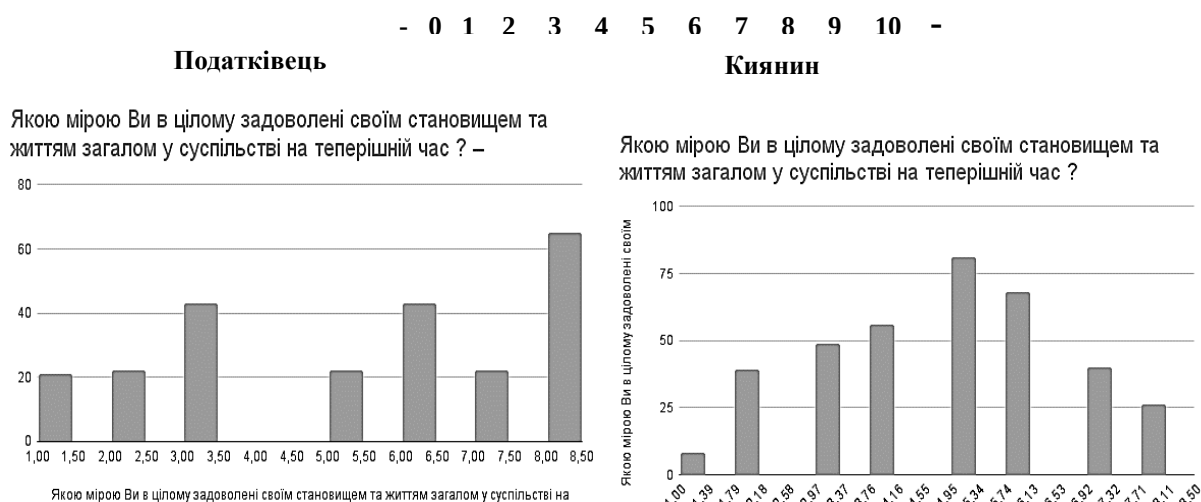

Рисунок 2.10 – Опитування респондентів «Оцінка задоволення становищем і життям загалом»

Джерело: створено автором.

Таблиця 2.25 – Оцінка задоволення становищем та життям загалом

	1–2 (критичне незадоволення)		3–4 (суттєве незадоволення)		5–6 (вистачає на необхідне)		7–8 (усе вистачає)		9–10 (немає обмежень)	
	Ос	%	Ос	%	Ос.	%	Ос	%	Ос	%
Податківець	38	16	43	18	68	29	89	37	0	0
Киянин	47	13	105	29	149	40	66	18	0	0

Джерело: створено автором.

Проводячи аналіз даних письмового, анонімного опитування та тестування, спостерігаємо відхилення між двома діаграмами: різниця між суттєвим незадоволення своїм становищем і життям загалом у суспільстві наприкінці 2021 року у відсотковому відношенні співробітника податкової служби та киянина значно прослідковується (18/29), вистачає на необхідне (29/40), усе вистачає (38/18). Задоволеність своїм становищем у працівників податкової служби чітко виражені, домінують і перевищують можливості пересічного мешканця столиці.

Проведемо аналіз, на якому саме рівні соціальних сходинок вбачають себе мешканці міста Київ і співробітники-податківці та науковці міста й області (рис. 2.11, табл. 2.26).

Уявіть собі, що на сходах деякої «драбинки» розташовані люди з різним становищем у суспільстві. На яку з цих сходинок ви поставили б себе?

0 – ті, хто має найнижче становище, 10 – ті, хто має найвище становище

Податківець: 2-22, 5-64, 6-108, 7-19, 8-25

Київлянин: 1-18, 2-40, 3-48, 4-60, 5-82, 6-67, 7-39, 8-21

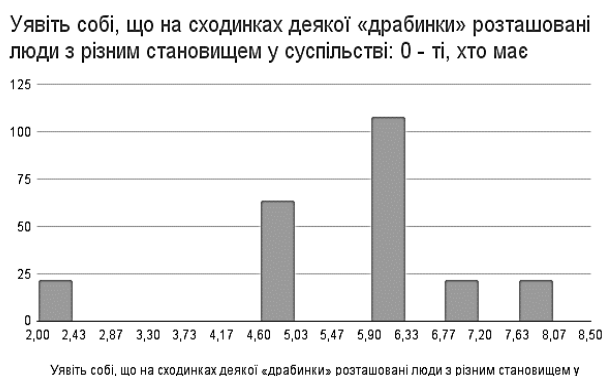

Рисунок 2.11 – Опитування респондентів «Оцінка рівня добробуту»

Джерело: створено автором.

Таблиця 2.26 – Оцінка рівня добробуту

	1–2 (найнижче становище)		3–4 (невпевнене становище)		5–6 (середнє становище)		7–8 (впевнене становище)		9–10 (найвище становище)	
	Ос.	%	Ос.	%	Ос.	%	Ос.	%	Ос.	%
Податківець	22	10	0	0	172	72	44	18	0	0
Київлянин	50	14	108	29	149	40	60	17	0	0

Джерело: сформовано автором за матеріалами дослідження.

Бачення соціального добробуту співробітників податкової служби та мешканців столиці стають основою внутрішньої та зовнішньої трансформації стабільності, яке впливає на розуміння матеріального і соціально-економічного стану населення чи окремих слоїв. У процесі аналізу діаграм наприкінці 2021 року прослідковується домінування середнього та вище середнього відсоткового показника особистого розуміння посідання на соціальній сходитці податківця з досить упевненим баченням перспектив, ніж звичайні мешканці м. Київ, де домінує непевнене та середнє становище.

У дослідженні приділяється значна увага соціальній складовій суспільства, широкому пласту інформації, який об'єднує тези сталого розвитку: вміння

вливатися в життя сучасних умов, відношення до здоров'я, медицини, освіти та знань, наявність необхідних речей і продуктів, симпатії політичних напрямлень, проблема забруднення та клімату, перспективи розвитку сім'ї, дітей, суспільства.

Таблиця 2.27 – Чого з наведеного вам не вистачає?

Насущі питання %	Не вистачає		Важко сказати		Вистачає		Не цікавить	
	Податківцець	Київ	Податківцець	Київ	Податківцець	Київ	Податківцець	Київ
Вміння жити в нових суспільних умовах	15,5	33,7	22,7	22,0	61,8	41,6	0	2,7
Здоров'я	30,3	41,6	15,1	10,6	54,6	47,8	0	0
Роботи, що підходить	30,3	32,6	23,5	24,2	46,2	32,6	0	3,3
Необхідного одягу	7,6	6,5	15,1	14,4	77,3	78,0	0	1,1
Добротного житла	22,7	71,2	7,6	12,0	69,7	16,8	0	0
Сучасних економічних знань	14,3	28,0	16,4	16,8	69,3	52,2	0	3,0
Упевненості в своїх силах	22,7	33,0	16,0	16,6	61,3	49,6	0	0,8
Необхідної медичної допомоги	53,8	51,4	31,1	28,3	15,1	19,8	0	0,5
Сучасних політичних знань	15,5	19,0	23,5	19,3	45,8	47,3	15,1	14,4
Рішучості в досягненні своїх цілей	9,2	10,6	17,6	19,0	73,1	67,1	0	3,3
Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів	54,2	41,8	27,7	23,6	8,8	27,7	9,2	6,8
Можливості повноцінно проводити відпустку	54,6	42,7	9,2	15,5	36,1	39,9	0	1,9
Можливості мати додатковий заробіток	36,6	33,4	37,0	33,7	26,5	29,6	0	3,3
Можливості купувати найнеобхідніші продукти	0	6,8	18,1	26,4	81,9	66,8	0	0
Ініціативи і самостійності у розв'язанні життєвих проблем	0	7,1	27,3	29,1	72,7	63,9	0	0
Повноцінного дозвілля	36,1	31,3	27,7	31,0	36,1	35,1	0	2,7
Можливості працювати з повною віддачею		11,7	27,7	30,4	72,3	56,3	0	1,6
Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	18,5	25,5	8,8	18,5	72,7	56,0	0	0
Сміливості протидії керівництву	36,6	34,5	36,1	39,9	18,5	19,8	8,8	5,7

Джерело: створено автором.

Аналіз проведеного анкетування (табл. 2.27), тестування й опитування 2021 року співробітників податкової служби м. Київ і Київської області та мешканців столиці центрального району виявляє різницю бачення та перспективи розвитку добробуту суспільства. Значних коливань між вибраними категоріями не спостерігається, але одиничні економічні напрямлення, які, за ствердженнями опонентів, є вагомими для життя, можна відслідити. Основною проблемою мешканців м. Київ є неякісне чи зовсім відсутнє житло (72,1 %), тоді як

співробітники податкової служби мають можливість утримувати добротне житло, сплачувати комунальні послуги (69,7 %). Високими показниками нестачі є необхідне медичне обслуговування та допомога (53,8 / 51,4 %), що призводить до значної проблеми здоров'я і фармакології (30,3 / 40,6 %), і низький рівень юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів (54,2 / 41,8 %). Значний напрям, де прослідковуються складові незадоволеності роботою (30,3 / 32,6 %), якою займається людина, незначний відсоток можливості підробітку та додаткового заробітку (36,6 / 33,4 %), що призводить до невизначеності перспективи повноцінно проводити відпустку (54,6 / 42,7 %) тощо.

Треба відмітити і позитивні аспекти, які виявляються як у співробітників податкової служби, так і у звичайних мешканців столиці: вміння пристосовуватися до соціальних умов життя в сучасних реаліях (61,8 / 41,6 %) та в ініціативах і самостійності у розв'язанні життєвих проблем (72,7 / 63,9 %), що базується на аналізі, цікавості та високому рівні сучасних соціально-економічних знань (69,3 / 52,2 %). У порівняльному процесі спостерігається широка можливість податківців у тенденціях необхідного одягу (77,3 / 78,0 %), у можливості купувати найнеобхідніші продукти (81,9 / 66,8 %), харчуватися відповідно до своїх смаків (72,7 / 56 %), тому і роботу з повною віддачею (72,2 / 56,3 %), з рішучістю в досягненні своїх цілей (73,1 / 67,1 %) співробітники податкової служби виконують з наполегливістю та сумлінням. Наприкінці 2021 року бентежить показник політичних знань (15,4 / 14,4 %), який починає коливатися вже на початку 2022 року. «Відмінною рисою підходу до соціального капіталу є його підхід до розуміння бідності. Проживання на межі існування, соціальний капітал бідних – це той актив, який вони потенційно можуть отримати, звертаються за допомогою до переговорів про шлях через непередбачуваний і невблаганний світ. Надто бідні мають «щось втратити», а саме один одного» [116].

Ключовими основами інклюзивного зростання є інновації та інвестиції в людський капітал, який невід'ємний і тісно пов'язаний із соціальним капіталом. Це не тільки створення нових робочих місць, соціальний захист та інтеграція, структурна трансформація економіки, недопущення дискримінації, зрозуміла і

прогресивна податкова політика, а й взаємовідносини між людьми та суспільством, взаємодія влади й індивідуума, використання інноваційних, високих технологій і соціальні мережі, використання та збір інформації, які несуть розвиток і процвітання. Інформаційні технології, інтернет заходять у кожную домівку і домогосподарство, все більш стають господарями сьогодення й основними генераторами світових безмежних платформ, направляють і надають орієнтири людям, соціальним групам, підприємствам, організаціям, владі. Активізація технологічних платформ несе у собі не тільки забезпечення зв'язку всіх членів суспільства до інформаційних ресурсів, але і спонукає до активної участі в обмінах, взаємодіях і розвитку інформаційних технологій, що сприяє до реалізації самовираження, обміну досвідом, удосконалення своїх вмінь і навичок, особистому вдосконаленню тощо.

Таблиця 2.28 – З якою метою ви використовуєте інтернет?
(матеріали дослідження)

Питання	Податківець, %	Киянин, %
Знайомлюся з останніми новинами, поточною інформацією	100	63
Шукаю інформацію для навчання / підвищення кваліфікації	89	26
Просто блукаю по мережі	—	5
Спілкуюсь у чатах, соціальних мережах («Фейсбук», «Вайбер», «Телеграм» тощо)	100	89
Беру участь у форумах, конференціях	100	12
Користуюся електронною поштою	100	73
Шукаю інформацію для виконання професійних обов'язків	83	32
Знаходжу і читаю / переписую художні книги	59	37
Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис тощо)	61	74
Шукаю інформацію про вакансії, можливості працевлаштування	3	62
Знаходжу і слухаю / переписую музику, фільми	47	69
Граю в комп'ютерні ігри онлайн	1	20
Шукаю однокумців, партнерів для реалізації нових ідей, проєктів, ініціатив	61	43
Спілкуюсь за допомогою спеціальних програм (скайп, сіпнет тощо)	63	27
Шукаю інформацію про товари / послуги	34	47
Здійснюю покупки онлайн	82	69
Підробляю, додатковий заробіток (створюю сайти, поширюю рекламу тощо)	44	67
Відвідую сайти державних, громадських структур тощо	79	48
Інше	0	0

Джерело: створено автором.

Працівники та науковці податкової служби мають більш нейтральну позицію щодо інтернету, використовуючи ресурс переважно як наукове джерело для роботи чи у суспільстві, не спостерігаючи одностайного (негативного, позитивного) відношення, кияни висловлюють різні думки стосовно інтернету (табл. 2.28).

Аналізуючи опитування співробітників і науковців податкової служби та мешканців м. Київ, є деякі розбіжності інтересів і використання технічних засобів та інтернету. Наприклад, податківці більше уваги приділяють поточним та останнім новинам, податківці-науковці слідкують і моніторять літературу наукового напрямлення (100 %), шукають інформацію для навчання / підвищення кваліфікації (89 %), беруть участь у форумах, конференціях і круглих столах (100 %), відвідують сайти державних, громадських структур (79 %) та шукають інформацію, для виконання професійних обов'язків (83 %). На основі активного способу життя, на позиції, широкого спілкування з колегами та співробітниками всі користуються електронною поштою, вайбером, спілкуються в чатах, соціальних мережах (100 %) та за допомогою спеціальних програм скайп, сіпнет (63 %). У киян спостерігаємо високі показники в позиції: шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис тощо) (74 %), ознайомлююся з останніми новинами, поточною інформацією (63 %), шукаю інформацію про вакансії, можливості працевлаштування (62 %), підробляю, додатковий заробіток (створюю сайти, поширюю рекламу тощо) (67 %), із чого можна зробити висновок, що тема працевлаштування в Україні досить актуальна та болюча. Користуються електронною поштою (73 %), спілкуються в чатах, соціальних мережах («Фейсбук», «Вайбер», «Телеграм» тощо) (89 %), підтверджуючи високий рівень володіння та користування технічними засобами й інтернетом. Дві категорії респондентів приділяють достатньо уваги здійсненню покупок онлайн (82 / 69 %) та пошуку інформації про товари / послуги (34 / 47 %).

Звичайні пересічні респонденти (кияни м. Київ), маючи можливість багатовекторного напрямлення, проводять широку планку моніторингу і більш категоричні у судженнях: переважно та зовсім не довіряють інтернету – 42,2 % опитаних і переважно та цілком довіряють – 19,6 %. (рис. 2.12, табл. 2.29).

Який рівень вашої довіри інтернету?

Зовсім не довіряю – переважно не довіряю – важко сказати – переважно довіряю – цілком довіряю

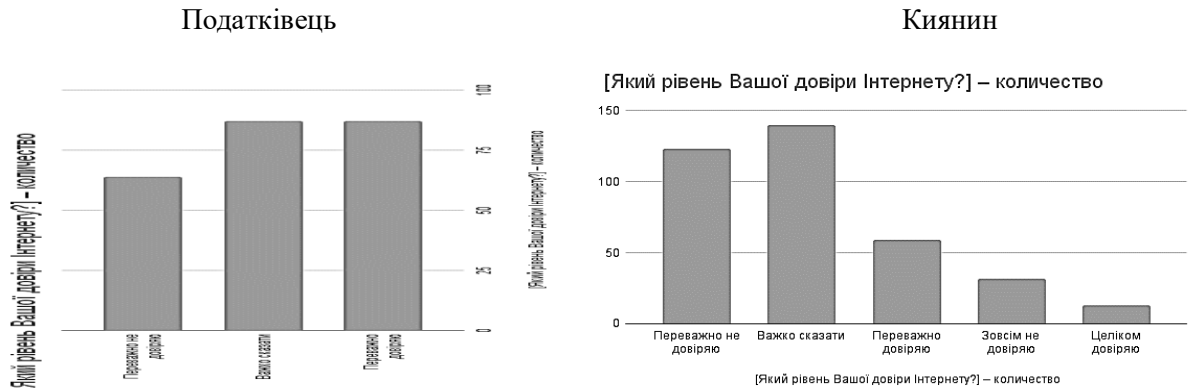

Рисунок 2.12 – Опитування респондентів «Оцінка рівня довіри інтернету»

Джерело: створено автором.

Таблиця 2.29 – Оцінка рівня довіри інтернету

	Зовсім не довіряю	Переважно не довіряю	Важко сказати	Переважно довіряю	Цілком довіряю
Податківець, %	0	26,9	36,6	36,6	0
Киянин, %	8,7	33,5	38,1	16,1	3,5

Джерело: створено автором.

У цьому допомагає електронний доступ, який є важливим елементом управління відносин з клієнтами вирішувати та швидко знаходити необхідне у безмежних потоках інформації за допомогою електронних інтерфейсів, хоча вони часто можуть змінюватися. Нові послуги (змінені дані реклами, нове ціноутворення), нові поля даних (доступ до посилань і змін між користувачами) постійно потребують аналізу та перегляду електронних інтерфейсів, зокрема великих підприємств та організацій, які безпосередньо пов'язані з думкою суспільства, не забуваючи про захист даних, особливо персональних. Інколи до системи «залучають треті сторони, які пропонують різноманітні послуги до соціальних стратегій і засновані на створенні й обробці вмісту, створеного користувачами» [117], аналізуючи та досліджуючи поведінку користувачів, маркетингові агенції збагачують і діляться проєктами щодо збільшення зацікавлених користувачів, а в майбутньому і потенційних покупців,

відпрацьовують та обробляють аналітичні дані прогнозованого успіху продажів, зв'язків з постачальниками й інше. Ці сторонні агрегатори збирають інформацію, обробляють загальнодоступний вміст соціальної платформи і надають через уніфіковані інтерфейси до зацікавлених компаній необхідні дані, хоча, на нашу думку, соціальний вміст не є джерелом істини.

Під час аналізу чи дослідження цього аспекту традиційні засоби масової інформації (газета, телебачення) більш вселяють довіру і несуть правдиву інформацію. Проводячи аналіз вікової категорії, вбачаємо більшу довіру молодих людей до електронних носіїв та інформації з інтернету, люди старшого віку ставляться критично до соціальних зв'язків та безпеки своїх даних, хоча інколи бувають винятки (акція з платною рекламою чи публічною особою). Головне, як використовувати ці дані чи інформації, не забуваючи про прозорість і конфіденційність. «Основна цінність соціальної мережі полягає в тому, що вона в сучасних умовах уже є не просто засобом комунікації, а проявляє себе як механізм конструювання комунікативного простору сучасного суспільства» [118].

Одним із ключових завдань сьогодення є досягнення високого рівня і підвищення добробуту населення, що невід'ємно пов'язане з радістю життя та щастям. Поєднання нематеріального (благополуччя) і матеріального (добробуту) завжди приваблювало науковців. Якщо добробут людини можна підрахувати і виміряти, то тема виміру благополуччя і досі обговорюється. Основною метою сучасних досліджень є вікова мрія – виділити формулу добробуту з поєднанням благополуччя та щастя, знайти універсальний теоретичний механізм, який був би методом підстановки швидко, системно і без похибок визначити задоволеність людини своїм життям і рівень задоволеності та процвітання. У попередніх наукових виданнях акцент виміру соціального капіталу базувався на узагальнених даних довіри, не розділяючи на своєрідні напрямлення, що робить вимір соціального капіталу неточним і стислим. Сучасні дослідники соціального капіталу пропонують багатомірну концепцію з використанням панельних даних, де зосереджується увага не тільки на інституційних вимірах, включаючи узагальнену довіру суспільства, а і додаються довіра близького оточення та

взаємозв'язки середовища, що в поєднанні дає виявлення більш точного показника значимості та рівня щастя. Недоліком програми є неможливість аналізувати, отримувати дані та проводити дослідження в усіх країнах, охоплюючи вибіркові регіони, без врахування національних особливостей, і тому єдине бачення алгоритму виведення універсальної формули під питанням. Кожна країна особиста, де народ має свої традиції, ментальність та історію, яка, на нашу думку, теж впливає на рівень довіри людей.

Таблиця 2.30 – Рівень довіри до державних інституцій (2021-2022 роки), %

Державні інституції	Довіряють		Не довіряють		Баланс довіри-недовіри	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Президенту України	32	49	45	41	-13	8
Верховній Раді України	12	36	67	41	-55	-5
Уряду України	14	41	61	34	-47	7
Збройним силам України	66	67	15	12	52	55
Громадським організаціям	39	18	23	34	16	-16
Звичайним людям у Вашому населеному пункті	67	72	12	9	55	63
Переселенцям	41	63	18	29	23	34

Джерело: створена автором за даними соціологічного опитування [174].

За результатами опитування стосовно довіри державним інститутам за 2021-2022 роки (табл. 2.30), велику повагу і покладання відповідальності несуть Збройні сили України, майже 55 % респондентів підтримують армію в складний час, на фоні низького рейтингу довіри до виконавчих органів влади. Особливістю ситуації є єднання суспільства, допомога звичайних простих людей, підтримка переселенцям, постраждалим, малозабезпеченим.

Люди загалом стали більше довіряти один одному (табл. 2.31). Майже 63 % респондентів 2022 року стверджують, що стали більше вірити людям, 2021 року рівень довіри був нижче і становив 45 %. За усіма позиціями: довіра знайомим, близьким, жителям населеного пункту – бачимо збільшення показників, що свідчить про високий рівень залучення суспільства до допомоги тим, хто в ній потребує (державі, армії, співгромадянам).

Таблиця 2.31 – Рівень довіри у суспільстві (2021–2022 роки)

Суспільство	Довіряю (скоріше+повністю)		Не довіряю (скоріше+повністю)		Важко сказати	
	Жовтень 2021	Червень 2022	Жовтень 2021	Червень 2022	Жовтень 2021	Червень 2022
Мешканцям населеного пункту	46 %	67 %	40 %	24 %	14 %	8 %
Сусідам та людям, що живуть поруч	62 %	46 %	29 %	40 %	9 %	14 %
Знайомим	66 %	80 %	21 %	15 %	13 %	6 %
Людям загалом	45 %	63 %	42 %	29 %	14 %	7 %

Джерело: сформовано автором за матеріалами [120].

«В Україні відбувається консолідація суспільства, і зростаючий рівень довіри дозволяє українцям легше координуватись, донатити на рахунки незнайомців і звертатися за допомогою не лише до людей з кола своїх друзів. А найголовніше – вирішувати проблеми національної значимості на рівні «людина-людина». Без довіри це все було б неможливим» [121].

Аналіз досліджень і літератури саме соціального капіталу державних установ, на жаль, показує, що сьогодні немає науково-методичної технології, не сформовані оцінки вже існуючих результатів, не існує обґрунтованої діагностики проваджень і нововведень для розуміння фактичного рівня концепції, розробки інноваційних програм та стратегій, використання й опанування практичної складової. Економічні, соціальні та статистичні методи, які базуються на матеріальній складовій і є основою класичних наук, неможливо усі підігнати під стандарти соціального капіталу.

Аналізуючи вислови міжнародних експертів, «для проведення вимірювання на національному рівні потрібні інші інструменти порівняно з тими, які використовуються у ході традиційного регіонального або місцевого аналізу» [122], а саме почати розкривати вимір соціального капіталу не тільки на макрорівні, а й перейти на весь спектр розрахунків концепції, проводити аналітику та порівняння в усіх галузях науки, формування теоретичних основ, індикаторів визначення рівня та впливу до сучасності, визначення стратегічних напрямів підвищення інституційної ефективності. Є дослідники, які вважають, що соціальний капітал пов'язаний тільки з економічними аспектами, «щастя не в

грошах, а в їх кількості». Інші стверджують, що основою соціального капіталу є здоров'я людини [123], пріоритети отримання повної та перспективної освіти і знання, реалізуючи свої мрії та плани, і теж мають рацію, але, на нашу думку, усі ці напрями направлені тільки на особистість, а соціальний капітал поняття суспільне, і не може людина бути із соціальним капіталом наодинці.

Велика кількість невизначеності теоретичної складової, характеристик, методології, практичних проявів соціального капіталу підштовхує вчених, і нас особисто, приділити увагу саме структурі (довіра, правила, громадські взаємини, загальні норми та соціальні мережі) і вимірюванню (структурне, пізнавально-когнітивне та реляційне) цього соціального феномену. Відсутність і плутанина фундаментального базового поняття структури соціального капіталу, відірваність від методико-практичної складової ускладнює його вимір. Поєднання та порівняння емпіричних вимірів сучасних дослідників, діагностика отриманих даних, висновки програм Світового банку та Європейської комісії дослідження якості життя і соціальної згуртованості в європейських країнах у перспективі отримання остаточної загальноприйнятої методології для використання застосування на практиці. Соціальний капітал паралельно разом з розвитком людини, її світогляду, поширюючи можливості та перспективи, нарощує демократичний напрям системи, а його тиснення призводить до безвідповідальності, нерозуміння та корумпованості державного сектору. «Проблема розвитку демократичної держави полягає в тому, що громадські рухи можуть бути організовані в короткий термін, а ті цінності та поведінка суспільства, на які спирається демократія, не можуть виникнути спонтанно. Навпаки, вони повинні бути набуті, поширені й історично накопичені як соціальний капітал у результаті довгострокової громадської активності» [124].

«Враховуючи специфіку функціонування соціального капіталу в країнах колишньої системи державного соціалізму, особливо актуальним, на нашу думку, видається дослідження іншої форми капіталу – соціального капіталу, що пов'язує індивідів у суспільстві. Саме остання форма розповсюджена в суспільствах з

розвиненою мережею родинно-дружніх зв'язків, до яких належать пострадянські суспільства й українське зокрема» [125].

У науковому середовищі, наводячи вагомі аргументи, панує думка, що саме довіра примножує та збільшує загальний добробут населення. Дослідники Андреас Берг і Крістіан Бйорнсков на прикладі 77 країн переконані, що і «величину державного загального благополуччя можна передбачити на основі рівнів довіри» [126]. Деякі дослідники вважають, що добробут людини і є благополуччям, але ці два окремі поняття лише перетинаються між собою у вузлах рівня і направленості виміру довіри. Вимір соціального капіталу – це формула загального економічного добробуту та соціального благополуччя, де «благополуччя є одним із важливих результатів людського життя, і це важливе поняття в соціальній науці. Відчуття благополуччя і щастя підвищують інтелект, силу та продуктивність особистості» [127].

Коли в суспільстві домінує раціональність поведінки, орієнтуючись на прагматичне вирішення особистих проблем, то на інших уже обмаль часу. Українське суспільство, маючи тисячолітню історію процвітання і страждань, усе ще не втратило можливості співчуття та допомоги, тому під час виміру середньостатистичного добробуту пересічного українця необхідно враховувати особисті національні корені та традиції країни і насамперед національну довіру, яка притаманна цьому регіону. Отже, для більш точного розуміння й аналізу рівня економічного добробуту та соціального благополуччя до структурного виміру соціального капіталу (інституційний, загальний, міжособистий) пропонуємо ще одну складову – національну довіру.

Письмові анонімні опитування-моніторинги, анкетування на робочому місці, інтернет-тестування були поділені на питання чотирьох напрямів, в яких направлення тематики пов'язано з виявленням рівня соціально-економічної довіри у громадян, зосереджуючись саме на внутрішньому стані та поведінці суспільства: загальний вимір, інституційний, міжособистісний і національний. Направлення першої групи питань включали в себе питання загального ставлення суспільства до влади, уряду, президента, поліції, армії, політичних партій, судів

тощо. Питання загального (суспільного) структурного виміру соціального капіталу охоплюють питання довіри до структур суспільства (відношення до засобів масової інформації та інтернету, ставлення до дій армії та поліції, обговорення роботи профспілок і фінансових установ, довіра до державних підприємств і благодійних фондів), усі питання, які щодня обговорюються та аналізуються. Вимір довіри до суспільства має більш широкий спектр питань, який охоплює майже усі значні сфери життя населення. Від народження дитина починає довіряти своїм батькам, пізніше з досвідом і знаннями приходить розуміння дійсності та рівень довіри до держави, суспільства, оточення. Рівень довіри в суспільстві тісно пов'язаний з освітньою платформою знань у суспільстві. Чим більше людина обізнана й інтелектуально підкована, тим ширше кругозір та є підґрунтя обумовленості індивідуальної свідомості та культури. (рис. 2. 13).

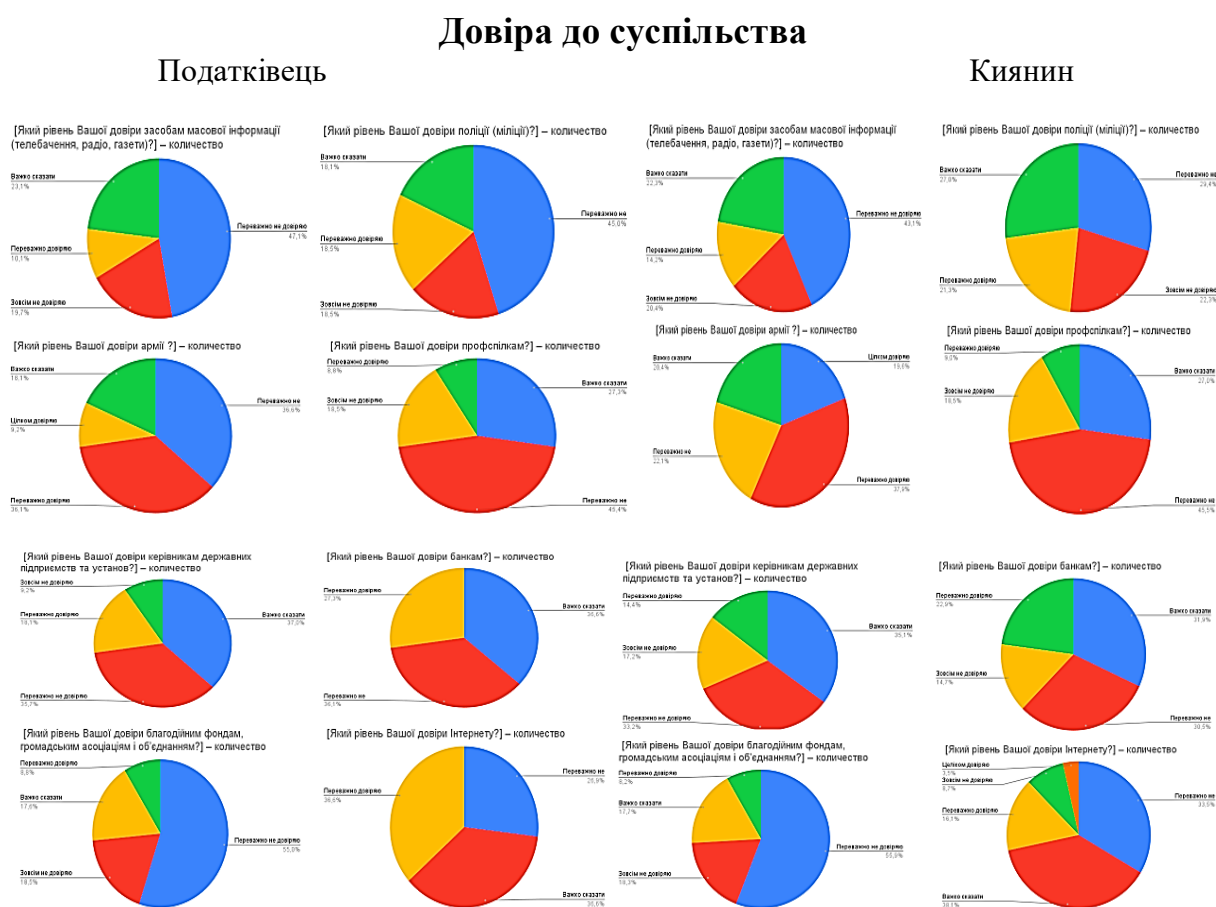

Рисунок 2.13 – Загальний структурний вимір соціального капіталу

Джерело: створено автором.

Питання інституційного (державного) структурного виміру соціального капіталу (рис. 2.14) загострює питання довіри до державних інституцій та усіх гілок влади, починаючи від ставлення до президента, уряду та місцевих органів влади до відношення до прокуратури і політичних партій.

Рисунок 2.14 – Інституційний структурний вимір соціального капіталу
Джерело: створено автором.

Міжособистісний (родинний) структурний вимір соціального капіталу (рис. 2.15) відповідає за взаємозв'язки та взаємовідношення близького оточення людини на мікрорівні. Саме цей вид структурного виміру є актуальним і позитивним для бажання відповіді. Питання довіри своїм родичам, близьким, друзям, сусідам, колегам по роботі.

Рисунок 2.15 – Міжособистісний структурний вимір соціального капіталу
Джерело: створено автором.

За історію існування нашої молоді держави сформувалося нове покоління українців, які відроджуються у новітніх умовах демократичної сучасності. Аналіз даних проведеного опитування за період липень-грудень 2021 року є спробою висвітлити та зіставити різні версти населення, відповідно, віковим категоріям, місця проживання, трудової направленості та статусу, можна відверто стверджувати, що перетворення і переосмислення менталітету суспільства є одним з основних пріоритетів трансформації сучасного українського оточення. Незважаючи на протиріччя та складності, розбіжності у виборі напрямку і суперечності стратегічного й економічно-соціального розвитку, протидії в середині суспільства та за його межами, країна продовжує існувати.

Сучасні дослідження направлені на вивчення та тестування різноманітних інтерпретацій вимірів довіри: державна влада, правова оцінка, рівень корупції, політичні симпатії, громадянська позиція, культурно-національна ідентичність, добробут, освіта, соціально-економічна рівність, оточення тощо. Є ствердження, що «етнічна однорідність створює довіру, а етнічне розмаїття – зменшує її» [128], не можна не погодитися з цим, хоча в наукових колах це бурхливо обговорюють, але і в країні за останні часи постає актуальне болюче питання соціальної сегрегації та розділення суспільства.

Рисунок 2.16 – Національний структурний вимір соціального капіталу

Джерело: створено автором.

На жаль, етнічна однорідність не є основною складовою, не впливає на збільшення та зменшення довіри, але солідарність у думках і мисленнях згуртовує людей і робить суспільство більш єдиним та національним (рис. 2.16).

Формування опитування мешканців м. Київ та самих працівників і науковців Державної податкової служби України показало рівень довіри державних інституцій, органів державної влади та місцевого самоврядування, рівень довіри до близького оточення на роботі та в сім'ї, відношення до керівництва, громадських організацій і ставлення до інноваційних технологій та інтернету.

Таблиця 2.32 – Рівень довіри та соціального благополуччя і економічного добробуту мешканців м. Київ та Київської області.

Кількісне опитування-тестування «податківець-киянин» (липень-листопад 2021 р.)

Відповідь Запитання Відсотки	Зовсім не довіряю		Перважно не довіряю		Важко сказати		Перважно довіряю		Цілком довіряю	
	Подат-ківець	Киянин	Подат-ківець	Киянин	Подат-ківець	Киянин	Подат-ківець	Киянин	Подат-ківець	Киянин
Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?	0	0	0	1,9	0	2,5	8,2	9,5	90,8	86,1
Який рівень Вашої довіри сусідам?	0	0	0	0	72,3	54	27,7	34,3	0	11,7
Який рівень Вашої довіри колегам?	0	0	0	13,9	39,9	38,1	60,1	48	0	0
Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?	19,7	20,4	47,1	43,1	23,1	22,3	10,1	14,2	0	0
Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?	18,5	22,3	45,0	29,4	18,1	27,0	18,5	21,3	0	0
Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?	21,8	23,2	47,5	43,9	25,6	30,2	5,0	2,7	0	0
Який рівень Вашої довіри Президентові, Верховній Раді України?	36,1	39,5	62,6	47,7	1,3	9,5	0	3,3	0	0
Який рівень Вашої довіри Уряду України?	36,6	36,0	63,4	58,3	0	3,5	0	2,2	0	0
Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади?	8,8	16,9	73,1	56,1	18,1	24,5	0	2,5	0	0
Який рівень Вашої довіри армії?	0	0	36,6	22,1	18,1	20,4	36,1	37,9	9,2	19,6
Який рівень Вашої довіри профспілкам?	18,5	18,5	45,4	45,5	27,3	27,0	8,9	9,0	0	0
Який рівень Вашої довіри політичним партіям?	36,1	32,7	55,0	39,0	8,9	19,6	0	8,7	0	0
Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?	9,2	17,2	35,7	33,2	37,0	35,1	18,1	14,4	0	0
Який рівень Вашої довіри банкам?	0	14,7	36,1	30,5	36,6	31,9	27,3	22,9	0	0
Який рівень Вашої довіри благодійним фондам, громадським асоціаціям та об'єднанням?	18,5	18,3	55,0	55,9	17,6	17,7	8,9	8,2	0	0
Який рівень Вашої довіри інтернету?	0	8,7	26,9	33,5	36,6	38,1	36,6	16,1	0	3,5

Джерело: створено автором.

Результати тестування співробітників податкової служби м. Київ і області та науковців Державного податкового університету м. Ірпінь і мешканців м. Київ Шевченківського району (липень-жовтень 2021 року) (табл. 2.32) розкривають єдине бачення соціально-економічних подій з поглядами суспільства та свідчать про системність проявів рівня довіри / недовіри до гілок влади і державних органів управління.

Добре та довірливе ставлення податківців і киян проявляється до колег та співробітників (податківець – 60,1 %, киянин – 48 %), що свідчить про тісні та відкриті стосунки у колективах податкової служби України. Досить високий рівень довіри прослідковується до Збройних сил України (43,3 / 57,5 %) і близького оточення: сусідам кияни довіряють більше (46 %), ніж податківці (27,7 %). Досить великий показник довіри до близького оточення у всіх верст населення (рідним, близьким та родичам 100 / 95,6 %). Переважно чи зовсім немає довіри до гілок державної і місцевої влади та громадської спільноти (Президентів та депутатам України – 98,7 / 87,2 %, Уряду України – 100 / 94,3 %, місцевим органам влади – 81,9 / 73 %, профспілкам – 63,9 / 64 %, політичним партіям – 91,1 / 71,7 %), що свідчить про негативне ставлення до соціально-економічної ситуації та розуміння реальності, хоча за результатами соціального опитування українського населення 2022 року ситуація значно змінилася у бік позитиву. Керівникам державних підприємств та установ – 44,9 / 50, 4% та банкам – 36,1 / 45,2 % представники податкової служби довіряють більше, маючи досвід і знання комерційної направленості. Благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням – 73,5 / 74,2 % на момент опитування є негативне відношення, що поступово покращує свої показники 2022 року. Засоби масової інформації (телебачення, радіо, газети) – 67,5 / 63,5 %, інтернет – 26,9 / 42,2 % висвітлюють неоднозначні показники, які свідчать про багатовекторність настроїв і преференцій. Різноманітність думок та поглядів у суспільстві направляє концепцію соціального капіталу на вивчення, занурення теоретичних основ і використання вимірів економічного направлення. Тема соціальної складової та її вплив на суспільство за останні роки розкрила свою актуальність і важливість після усвідомлення необхідності вивчення та

налагодження здоров'я громадянського життя, що дало змогу перейти соціальним інститутам на більш широкий рівень досліджень. Підхід, заснований на можливостях, підкреслює фундаментальність економічного зростання, яке сприяє покращенню особистих якостей і розширенню прийняття рішень кожної людини. «Соціальний капітал – це соціальне благо, фактичні та потенційні ресурси, наявність спільноти або системи взаємин між окремими людьми» [129].

У роботі пропонується дослідження впливу соціального капіталу на формування й аналіз середньостатистичного економічного добробуту населення України та моральну складову соціальної стабільності, а саме співробітників-податківців, науковців-податківців і мешканців м. Київ та Київської області, методом багатомірної концептуальної формули з використанням панельних даних, де зосереджується на інституційних вимірах, включаючи узагальнену довіру суспільства, додаючи довіру до близького оточення та взаємозв'язки середовища і національну довіру, що в поєднанні дає виявлення більш точного показника значимості та рівня загального добробуту та благополуччя. Самі поняття благополуччя та добробуту пов'язані один з одним фундаментальністю соціально-економічної основи, які базуються на виконанні стратегічних цілей розвитку. Але на нашу думку, до благополуччя відноситься соціальні реалізації, спокій і впевненість, життя в злагоді самім з собою, у тому числі і матеріальному. Благополуччя є соціальним напрямком, тому що сприяє постійній активності, розвитку і вдоскональності. Добробут має суто економічний напрямок: забезпечення необхідним для життя, рівень продуктивності, виробничі відносини, багатовекторні показники рівня життя людей. При об'єднанні двох напрямків, при високому рівні довіри, можливостей і перспектив можна стверджувати, що соціальний капітал є основою щасливого суспільства.

Пропонується багатомірна концептуальна формула, застосовуючи середньостатистичні панельні дані саме з довіри структурного виміру соціального капіталу (загальна, інституційна, міжособистісна та національна), використовується широкий доступний набір тест-даних в усіх напрямках та аспектах довіри.

$$Wf = (Sc + St + F + N) / 4, \quad (11)$$

де: Wf (Welfare well-being) – загальний добробут та благополуччя; Sc (Society) – загальний (суспільний) структурний вимір соціального капіталу; St (State) – інституційний (державний) структурний вимір соціального капіталу; F (Family) – міжособистісний (родинний) структурний вимір соціального капіталу; N (Nationality) – національний структурний вимір соціального капіталу.

Усі показники структурного виміру соціального капіталу не перетинаються, мають конкретні напрямлення та значення (табл. 2. 33).

Таблиця 2.33 – Статистика рівня довіри та соціального благополуччя і добробуту
(липень-листопад 2021 р. матеріали дослідження)

	Зовсім не довіряю і зовсім не пишавсь	Перважно не довіряю і переважно не пишавсь	Важко сказати	Перважно довіряю і переважно пишавсь	Цілком довіряю і цілком пишавсь
Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?	0	1,9	2,5	8,15	87,45
Який рівень Вашої довіри сусідам?	0	0	58	31	11
Який рівень Вашої довіри колегам?	0	13,9	39	54,05	0
Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?	20,05	45,1	22,7	12,15	0
Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?	20,4	37,2	22,55	19,4	0
Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?	22,5	45,7	27,9	3,9	0
Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді України?	37,15	54,15	5,4	3,3	0
Який рівень Вашої довіри Уряду України?	36,3	58	3,5	2,2	0
Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади?	12,65	63,6	21,3	2,5	0
Який рівень Вашої довіри армії?	0	29,35	19,25	37	14,4
Який рівень Вашої довіри профспілкам?	18,5	45,4	27,1	9	0
Який рівень Вашої довіри політичним партіям?	32,4	47	12	8,6	0
Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?	13,2	34,45	36,05	16,3	0
Який рівень Вашої довіри банкам?	14,7	33,3	27	25	0
Який рівень Вашої довіри благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням?	18,4	55,4	17,6	8,6	0
Який рівень Вашої довіри інтернету?	8,7	30,2	31,25	26,35	3,5
Чи пишався Ви, що є громадянином України	1	7		69	23
Середній загальний структурний вимір соціального капіталу	16	36,7	19	19,8	8,5

Джерело: створено і розраховано автором.

Соціальний капітал відповідає за рівень довіри, взаємозв'язків між близькими та друзями, збільшує активну участь у роботі суспільства, тим самим забезпечуючи економічно-грошову та психолого-емоційну підтримку, яка несе стабільність, зниження рівня смутку, депресії, самотності, стресу, розгубленості

та невизначеності, підвищуючи рівень соціальної підтримки та інтеграції, довіри до влади й установ, до діяльності політичних і економічних інститутів, захисту прав людини та власності, що веде до відчуття захищеності і спокою, задоволеності життя, перспективи розвитку та можливості.

Для порівняння та правильності виміру й обчислення добробуту та благополуччя українських людей було проведено паралельне просте дослідження шляхом моніторингу одного питання: рівень добробуту та задоволення становищем життя загалом у сьогоденні. Для опитування та тестування був запропонований єдиний формат анкети як для податківців, так і для мешканців м. Київ.

Таблиця 2.34 – Рівні довіри, добробуту та задоволеність своїм становищем і життям загалом

	Зовсім –	Переважно –	Важко сказати / Цілком вистачає	Переважно +	Дуже +
Рівень довіри	16	36.7	19	19,8	8,5
Рівень добробуту	14	35	20	24	7
Задоволеність життям, соціальним станом загалом (благополуччя)	0	28	41	18	13

Джерело: створено і розраховано автором за даними дослідження.

Аналізуючи дані опитування та тестування респондентів (співробітників і науковців податкової служби та мешканців м. Київ), можна побачити збіг показників за рівнем довіри та добробуту (табл. 2.34). Коли людина живе в колі довіри та любові, досягає добробуту. Рівень довіри впливає на рівень добробуту, ці два поняття та відчуття поєднанні і взаємозаміщені. Надто бентежать високі показники (зовсім «–» – 16/14 та переважно «–» – 36,7/35), що свідчить про низький рівень довіри і добробуту людей. На 2022 рік показники, згідно із соціальним опитуванням, погіршуються. Можна також констатувати, що задоволення життям загалом, економічні негаразди не впливають на довіру та добробут. Отже, «не у грошах щастя».

Рисунок 2.17 – Рівень добробуту та загальної задоволеності

Джерело: створено автором.

Усі типи виміру соціального капіталу ґрунтуються на довірі. Людина не може стати самодостатньою, коли вона самотня, і для самореалізації у суспільстві необхідно взаємне спілкування із соціумом, взаємозв'язок з рівними та розуміючими нас іншими особистостями фізично, емоційно, інтелектуально; це потрібно нам, якщо хочемо щось зрозуміти, і навіть для розуміння самих себе, за цих обставин кожна людина бажає та намагається взаємної, зворотної потреби у самій собі. Більша соціальна залежність спостерігається у великих містах, де обмаль часу на спілкування в очі, де вся увага зосереджується на біганину за омріяними бажаннями, де кожний виживає, як може, з надією тільки на себе. «Дослідження соціального капіталу і його трендів у міжнародному контексті ґрунтуються, як правило, на стандартних індикаторах: загальній довірі, участі (членстві) у добровільних організаціях й активності або величині неоплачуваної роботи в рамках добровільних організацій. У міжнародних дослідженнях проблеми поглиблюються культурними відмінностями у концепціях, наприклад, мереж, довіри і взаємності» [130]. Дослідження вимірів довіри людини до інститутів суспільства вивчається в останній час ретельно, широко висвітлюючи в СМІ та інтернеті, аналізуючи гігантський пласт інформації, починаючи відношення до президента і сусіда чи релігії, але саме поняття «довіра», його витoki, причини та конвергенція значного теоретичного напрямлення ставить багато питань. Коли

народжується маленька людина, вона вже має свою довіру. Але чому згодом починається антидовіра чи довіра небагатьом? Адже розширення довіри є вибиральним аспектом у розвитку і процвітанні. «Довіра робить три основні речі в житті людини»: вона створює соціальне життя передбачуваним, вона створює почуття спільноти та вона полегшує спільну роботу людей разом» [131].

У науковій літературі прослідковується багатоспрямованість поняття «довіри», це і відносини, зв'язки, поведінка, це може бути і сприйняття, акт віри чи почуття, але є єдине спостереження науковців, що людина не може жити й існувати без довіри. Щодня на різному рівні та в будь-яких ситуаціях людина покладається і залежить від ступеня довіри до інших, інакше вона не буде здатна на дію і йти вперед, «довіра перебуває під загрозою, вона завжди під загрозою з тієї простої причини, що через свою природу її легко зруйнувати і важко відновити, але у нас немає підстав думати, що ці загрози сьогодні сильніші, ніж будь-коли раніше» [132]. Людина, яка нікому не довіряє, є вразливою, вважаючи інших ненадійними та нездатними на допомогу і підтримку, і тому відчуває соціальне оточення більш загрозливим, а інколи агресивним. Недовіра втомлює і забирає більше сил своєю настороженістю та підозрілістю, що в подальшому сприяє соціальній самотності. Відсутність або незначна довіра прогресує обережність і нерозуміння, яке підриває радість, легкість життя та безпосередність натури. «Коли довіряєш іншим, то, як правило, тлумачиш їхні заяви і дії в більш позитивному світлі, ніж тоді, коли не довіряєш» [133]. З недовірою приходить негативне бачення того, що відбувається, назавжди закриваючи можливість дізнатися людину краще, яка заслуговує на довіру. Адже, по суті, жити в злагоді із собою, поруч з тими, кого кохаєш та поважаєш, кому довіряєш – це і є щастя.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За останнє десятиріччя вчені звернули увагу на соціальну складову та її значущий вплив на розвиток громадського суспільства. В економічній сфері побудова фінансової системи, яка має цілі і спрямованості, розвиток та прагнення подолання бідності, налаштовує суспільство на активний процес діяльності на

вирішення питань, пов'язаних з фундаментальними стратегіями організації виробничих систем і потужностей, позитивних та надійних переговорних взаємозв'язків і позицій, збільшення ефективності праці та виробництва. На основі статистично-порівняльних показників соціально-економічного спрямування, через аналіз динамік розвитку соціального капіталу, індексів процвітання націй, інклюзивності економічного зростання за даними міжнародних рейтингів та статистичних даних української економіки, визначено рівень консолідації і перспектив розвитку соціальної активності суспільства. Через процедури оцінювання рейтингів ВВП, ІКТ та динаміки показників фінансового забезпечення соціального капіталу, доступності ІКТ-послуг і цифрової грамотності населення як інформаційно-статистичного базису структурного соціального капіталу (інститутського, загального, міжособистісного, національного), надало можливість визначити рівень економічного добробуту та соціального благополуччя суспільства і зробити висновки щодо виявлення прихованих зв'язків між технічним прогресом і розвитком соціального капіталу (соціально-економічний розвиток, добробут, рівень життя). Інформаційні технології не мають жодного впливу на бідність у країнах, що розвиваються, і можуть бути корисні дослідникам та користувачам, які вивчають і використовують взаємозв'язок між бідністю й інформаційними технологіями, практикують технічну обізнаність та освіту, досліджують нерівність використання технічних зв'язків, соціальних мереж та інтернету, а також державним установам, які шукають шляхи досягнення однієї з цілей сталого розвитку – викорінення бідності в усьому світі.

Розглянувши результативність системи фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу на прикладі України, була розроблена комплексна система розвитку соціального капіталу – індексна мультиплікативна чотирифакторна модель вимірювання ефективності фінансування соціального забезпечення і захисту населення в країні, застосування якої дозволить створити умови для відтворення соціального капіталу та досягнення найбільш високих результатів ефективності його реалізації та чотирифакторну модель результативності і віддачі фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу (впливу соціального інвестування на синергетичний та емерджентний ефект) в країні. Запропоновано

складові елементи моделювання системного ефекту та представлено результати факторного аналізу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в Україні за 2016–2021 рр. Сприятливі тенденції розвитку соціального капіталу у структурі видатків направлених на соціальний захист та забезпечення мають системне, позитивне значення, а от перехід від позитивних до негативних значень показників індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу в досліджений період, характеризують нестабільну тенденцію у процесах віддачі від надання державою соціального зобов'язання, є певним тригером, оскільки зменшуються грошові потоки дохідної частини бюджету у майбутньому.

Якість життя є багатомірним поняттям з різними факторами впливу, яке визнано корисним конструктивним елементом у дослідженнях у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення, на яке впливають різні фактори. Дослідження соціального капіталу показало важливість добровільної діяльності, довіри, норм суспільства, соціальної мережі, інших джерел соціального капіталу, які тісно пов'язані із широкими та необхідними спектрами нашого життя. В дисертаційній роботі ідентифіковано рівень взаємодії соціального капіталу з економіко-соціальними процесами, бізнесом та розвитком соціально-економічної системи, в тому числі Державної податкової служби України, на основі чотирьох запропонованих напрямлень довіри. Якщо об'єднати усі вигоди соціального капіталу на основі довіри, то можна впевнено зазначити, що почався економічний добробут, соціальне благополуччя і щастя.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи формування суспільної свідомості та податкової відповідальності платників податків на шляху посилення довіри суспільства

Без індивідуального бачення всесвіту, сьогодення, проблем особистості та обмеження соціального капіталу не можна охопити і побачити усі сторони економіко-соціального суспільства, базуючись на довірі та надійності, хоча останні аспекти викликають багато питань і нарікань. Довіра та надійність лежать в основі соціального капіталу, є необхідним компонентом усієї концепції, оскільки без них не може існувати ефективність колективної ініціативи, дозволяючи знаходити точки перетину мирними та стабільними шляхами соціальних відносин, що є платформою колективної поведінки і плідної співпраці. «Довіра життєво важлива для будь-якої форми соціальної взаємодії або обміну, а надійність «змащує соціальне життя» [134]. Довіру розглядаємо як міру й інвестуємо у взаємозв'язки, мережі та соціальні інститути, яким довіряємо, а не аналізуємо її, як саму по собі, тому і сам соціальний капітал значно складний та різноманітний: структурний, когнітивний і реляційний, поєднуючи та доповнюючи один одного, визнаючи багатовимірність джерел, будуючись на вертикалі проекту. Без довіри суспільства до бізнесу, підприємства, держави, використовуючи соціальну компоненту, не може існувати ефективної сучасної конкурентної економіки. «Довіра суспільна зокрема. Усі про неї говорять, але кожен розуміє її по-своєму. Визнаним є той факт, що політика і реформи, які побудовані на довірі, тривають значно ефективно і з найбільшою ймовірністю приводять до очікуваного результату. Загальновідомі характеристики суспільної довіри полягають у тому, що вона може швидко зникати і, навпаки, тривалий час створюється, накопичується, важко підтримується на достатньому рівні. Але саме довіра дає можливість зменшити транзакційні

непродуктивні витрати в економіці та спрямувати зекономлені ресурси саме на розвиток, на досягнення визначених цілей» [135].

Таблиця 3.1 – Рівень довіри соціальним інститутам

Якою мірою ви довіряєте соціальним інституціям?
(Результати опитування в таблицях, липень-серпень 2021 року, %)

	Зовсім не довіряю	Скоріше не довіряю	Скоріше довіряю	Повністю довіряю	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри
Державний апарат (чиновники)	38,3	37,4	11,8	3,1	9,4	-60,8
Державна податкова служба України	28,7	36,6	16,1	3,7	14,9	-45,5
Державна митна служба України	32,4	32,8	16,8	4,9	13,2	-43,5
Вищий антикорупційний суд	39,8	28,3	12,6	2,7	16,6	-52,8
Національне антикорупційне бюро України	40,4	29,2	12,7	2,5	15,3	-54,4
Профспілки	27,9	26,9	17,4	3,8	24,0	-33,6
Громадські організації	16,5	20,9	39,6	7,4	15,5	9,6

Джерело: сформовано автором за матеріалами [119].

За результатами опитування (табл. 3.1) щодо рівня довіри інститутів суспільства 2021 року, є зниження показників, «недовіра найчастіше висловлюється до державного апарату (чиновникам) (76 %), прокуратурі (71 %), комерційним банкам (71 %), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (70 %), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (70 %), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (69 %), Вищому антикорупційному суду (68 %), Державній податковій службі України (65 %), Державній митній службі України (65 %), Національному банку України (60 %)» [119]. Особливо бентежить негативне відношення до Державної податкової служби України (45 %), яке є основним гвинтиком державного оподаткування.

Одним із основних складових Національної безпеки України є економічна безпека держави (фінансова, продовольча, зовнішньо-економічна, макроекономічна, енергетична, інвестиційно-інноваційна, виробнича, соціальна, демографічна, тощо). Визначальною базою економіки країни є фінанси і тому безпека цього напрямку завжди була і буде пріоритетом для держави, «це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях

фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання зобов'язань що існують». [176].

Головними пріоритетами бюджетно-податкової безпеки нашої країни є:

- забезпечення та створення умов стабільного соціально-економічного розвитку;
- стабільність і системність платіжного обліку та прозорість фінансових показників;
- мінімізація загроз та ризиків впливів світових економічних криз;
- запобігання чи зниження відтоку фінансового капіталу за кордон;
- цільове використання та налагодження роботи по розподілу бюджетних коштів;
- оптимізація державних позиків та іноземних запозичень;
- протидія корупції, фінансовим злочинам та правопорушенням.

Рисунок 3.1. Податкова безпека.

Джерело: створене автором.

Наша держава намагається уникати загрози та ризики фінансової безпеки: Не зважаючи на часткове падіння платоспроможності українців, інколи, недостатній контроль за фінансами з боку держави, наявність корупції, податкова система витримує всі тиски, проводить реформування, які показують ефективність та сучасність системи оподаткування (підвищення податкової здатності платника,

збільшення потенціалу податкової території, справляння, спрямованість та індивідуалізація податків, тощо).

Централізація фінансів держави, міжрегіональний розрив та похибки щодо отримання коштів і доходів, неефективне та нецільове використання державних коштів, незбалансований і непрозорий розподіл пільг податкової системи, що веде до зниженню дисциплінованості, боргове навантаження на бюджет будують перешкоди до ефективної та плідної роботи системи оподаткування. На жаль, Податковий кодекс України 2010 року не змінив курс на реформування: кількість податків, умови оподаткування, податкові пільги і стимули непрозорі та заплутані, направляючи зусилля на фіскалізацію.

Остання редакція Податкового кодексу України (2023 рік) (двадцять розділів) досить проста та зрозуміла; чіткій розподіл по категоріям, систематизованість дій та варіантність і можливості використання різних засобів оподаткування та зв'язку з податковими органами. Особливо це актуально в важкий час для кожного українця, окремо, і нашої країни, в цілому. «Податки є складною й надзвичайно впливовою на всі економічні явища та процеси фінансовою категорією. З одного боку, податки - фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту громадян. З іншого боку, податки — знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп». [177].

Функції сучасної ДПС України змінюються за функціональним принципом, (рис. 3.2) роблячи кроки на упередження фіскальних ризиків та ініціюванню уніфікованих підходів до їх виявлення, поділивши роботу податкових органів на декілька напрямів: ризики в аудиті, ризики з відшкодуванням ПДВ, ризики в акцизах тощо. Податкове керівництво, працюючи над реформуванням адміністративно-територіального устрою, зменшуючи кількість пунктів податкових послуг, розуміє, що всі новації позначаються і на структурі органів влади.

Рисунок 3.2 – Функціонування Державної податкової служби України

Джерело: створено автором [139].

Державна податкова служба України сьогодні намагається знайти взаємні сприятливі дії співпраці податківця і платника податків, надаючи можливості рівної відповідальності, враховуючи особливості та спроможності всіх учасників процесу. Оподаткування стає більш гнучким, гармонійним і реформативним, стриманість фіскального тиску приводить до підприємницького ентузіазму й економічного зростання.

Розглянемо доходи до державного та місцевих бюджетів (табл. 3.2) за Зведеним бюджетом України у 2017–2021 роках. Доходи до державного та місцевих бюджетів постійно зростають (1 016 965–1 662 333 млн грн). Основне стабільне джерело надходжень до місцевих бюджетів – це підприємницька діяльність фізичних осіб (186 686–349 785) і надходження до державного бюджету – це податок на додану вартість (313 980–536 489), які збільшилися за п’ять років майже в два рази.

Таблиця 3.2 – Доходи до бюджету у 2017–2021 роках (млн грн)

	2017	2018	2019	2020	2021
	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн
Доходи:	1 016 965	1 184 290	1 289 849	1 376 673	1 662 333
до державного бюджету	787 474 – 77,4 %	920 808 – 78 %	989 619 – 76,7 %	1 065 368 – 77,4 %	1 284 320 – 77,3 %
до місцевих бюджетів	229 495 – 22,6 %	263 482 – 22 %	300 229 – 23,3 %	311 304 – 22,6 %	3 788 013 – 22,7 %
Податок та збір на доходи фіз. осіб	185 686	229 900	275 458	295 107	349 785
Податок на прибуток підприємств	73 396	106 182	117 316	118 471	163 844
Рентна плата та плата за використання природн ресурсів	51 132	50 086	52 024	57 112	89 318
Податок на додану вартість (держ. бюджет)	313 980	374 508	378 690	400 600	536 489
Акцизний податок	121 449	132 649	137 076	153 850	180 300
Ввізне / вивізне мито (держ. бюджет)	23898/643	26560/516	29855/230	30203/257	36854/1322
Єдиний податок (місц. бюджет)	24 083	29 564	35 270	38 031	46 282
Доходи від власності та підприємницької діяльності	73 894	89 030	116 045	120 734	57 700
Власні надходження бюджетних установ	52 658	65 884	63 676	82 201	107 306

Джерело: сформовано автором за даними [136].

Поступове зростання спостерігається в усіх напрямках оподаткування, хоча і дефіцит становить 2021 р. – –196 871 млн грн, 2020 р. – –237 061 млн грн, 2019 р. – –84 515 млн грн.

Своєчасна сплата податків – це своєчасні видатки на повагу минулого та розвиток майбутнього. Одним із основних факторів несплати податків є низький рівень зворотності грошей, а без довіри це неможливо.

Таблиця 3.3 – Видатки за бюджетами у 2017–2021 роках

	2017	2018	2019	2020	2021
	млн грн	млн гр	млн грн	млн грн	млн грн
Видатки	1056973	1250189	1372350	1595395	1845367
До державного бюджету	566850	686912	814820	1127944	1288473
До місцевих бюджетів	490123	563277	557530	467451	556894
Загальнодержавні	166295	191550	203109	204819	252752
Оборона	74360	977024	106627	120374	127527
Громадський порядок, безпека, судова влада	88485	118025	143694	159509	176149
Економічна діяльність	102883	140761	154218	262916	293637
Охорона навколишнього середовища	7349	8242	9731	9056	10620
Житлово-комунальне господарство	27187	30345	34490	32214	56935
Охорона здоров'я	102392	115852	128384	175789	204121
Духовний та фізичний розвиток	24342	28993	31550	31710	43358
Освіта	177915	210032	238758	252283	312917
Соціальний захист	285761	309363	321786	346720	367346

Джерело: сформовано автором за даними [136].

Аналізуючи показники видатків за бюджетами, спостерігається зростання за всі напрямки (табл. 3.3): економічна діяльність (102 883–293 637), громадський

порядок, безпека, судова влада (88 485–176 149) тощо, і тільки охорона навколишнього середовища і соціальний захист мають незначні коливання. «Соціальний захист – це система заходів соціальної політики, спрямованих на дотримання соціальних прав, задоволення соціальних потреб. Соціальний захист під час забезпечення соціальної інтеграції проявляється в системі пріоритетів і механізмів реалізації законодавчо встановлених фінансових, соціальних, економічних і правових гарантій громадян; включає систему соціальних служб, органів, установ, які забезпечують певний рівень соціального захисту, досягнення соціально прийняттого рівня добробуту громадян з особливими потребами та різних вікових груп відповідно до мінливих умов суспільного розвитку» [62].

Аналізуючи соціальний захист і соціальне забезпечення (табл. 3.4), можна прослідити виконання обов’язкових видатків перед Пенсійним фондом і збільшення фінансування соціального захисту інших категорій населення.

Таблиця 3.4 – Соціальний захист та соціальне забезпечення.

Видатки Зведеного бюджету України (млн грн)

Види	2019	2020	2021
Соціальний захист на випадок непрацездатності	18 709	4 045	7 371
Соціальний захист пенсіонерів	191 227	212 328	211 948
Допомога житлового питання	41 893	39 407	51 374
Соціальний захист інших категорій населення	10 194	73 498	81 845
Дослідження і розробки у сфері соціального захисту	30	28	52
Інша діяльність у сфері соціального захисту	5 577	6 253	7 634
Соціальний захист та соціальне забезпечення	321 786	346 720	367 346

Джерело: сформовано автором за даними [136].

Враховуючи складну ситуацію країни та подальше розгортання бойових дій завдало значного удару економічній безпеці країни. Дефіцит Зведеного бюджету України у 2022 році склав -844,8 млрд грн., що свідчить про бюджетну потребу у розмірі на 657,9 млрд грн. більшу за показник 2021 року, який складав -186,9 млрд грн. дефіциту (табл. 3.5). У розрізі дохідної частини бюджету значно скоротились надходження з ввізного мита, за 2022 р. у порівнянні з 2021 роком зменшились на 127,7 млрд. грн. або на 33,5 % і склали 253,1 млрд. грн. Під час дії правового режиму воєнного стану урядом було введено низку податкових змін в частині

зниження ставок та звільнення від оподаткування визначених категорій товарів, податкові надходження скоротились, що вплинуло на збільшення дефіциту бюджету.

Таблиця 3.5. Динаміка показників доходів та видатків Державного бюджету та загального фонду Державного бюджету за 2021-2022 р.р., млрд.грн

№	Напрямки	2021 рік			2022 рік			Сальдо балансу бюджету		Показники відхилення сальдо балансу бюджету
		Доходи	Видатки	Кредитування	Доходи	Видатки	Кредитування	2021 р.	2022 р.	
1	Зведений бюджет України, млрд грн.	1662,2	1844,4	4,7	2196,2	3043,4	-2,3	-186,9	-844,8	-657,9
2	Державний бюджет (загальний фонд), млрд грн.	1296,8	1490,2	4,5	1787,3	2705,4	-3,3	-197,9	-914,7	-716,7
Доходи										
3	Податок та збір на доходи фізичних осіб	349,8			420,7			70,9		
4	Податок на прибуток підприємств	163,8			130,6			-33,2		
5	Рентна плата за користування надрами	82,2			94			11,8		
6	Акцизний податок	180,3			115,4			-64,9		
7	Податок на додану вартість	536,5			467			-69,5		
8	Ввізне мито	380,8			253,1			-127,7		
9	Місцеві податки	351,9			398,1			46,2		
10	Неподаткові надходження	202,5			368,7			166,2		
Видатки										
11	Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу та виплати за державними деривативами)	95,0			44,1			-50,9		
12	Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	157,6			157,9			0,3		
13	Оборона	127,5			1143,2			1015,7		
14	Громадський порядок, безпека та судова влада	176,1			443,3			267,2		
15	Економічна діяльність	293,4			95,4			-198		
16	Охорона навколишнього природного середовища	10,6			4,7			-5,9		
17	Житлово-комунальне господарство	56,9			0,5			-56,4		
18	Охорона здоров'я	203,6			184,3			-19,3		
19	Духовний та фізичний розвиток	43,4			11,1			-32,3		
20	Освіта	312,9			58,5			-254,4		
21	Соціальний захист та соціальне забезпечення	367,3			426,0			58,7		

Джерело: сформоване та створене автором;[179].

Логічним стало значне посилення видатків на Оборонний комплекс, у 2022 році показник збільшився на 1015,7 млрд. грн., проте це відбулось за рахунок інших статей видатків бюджету, таких як освіта, економічна діяльність, виконання загальнодержавних функцій та інших.

У 2022 році до зведеного бюджету України надійшло 2196 млрд. грн, із них 1091.4 млрд. грн (50.7%) прийшлося на Державну податкову службу України, що в порівнянні з 2021 роком вище на 10 %.

Із Державного бюджету України у 2022 році на системну роботу Державної податкової служби України виділено 9435852.1 тис. грн., із них використано 8675324.0 тис. грн. (91.9%): виконання завдань і функцій ДПС (8358935.2 тис. грн.), власні надходження (21473.0 тис. грн.), плата за послуги (291275.2 тис. грн.), соціально-економічні програми (3640.6 тис. грн.).

Велику відповідальність системи оподаткування несуть звичайні платники податків, підприємці малого і середнього бізнесу. На 2022 рік загальна кількість платників податків складає 3.59 млн. осіб (1.61 юридичні та 1.98 фізичні особи-підприємців, з яких 479.7 тис. осіб на спрощеній системі оподаткування). На початок 2023 року до органів Державної податкової служби України було подано 4939 заявок від платників податків – юридичних осіб, щодо неспроможності виконання податкових обов’язків. Критична ситуація прослідковується на окупованій та прилеглих територіях.

Чинники податково ризику суттєво впливають на рівень сплати податків - зміна чи перенаправлення податкової політики та податковий тиск, що може нести збільшення платежів, додаткових нарахувань, штрафів (непоінформованість, помилки при оформленні, тощо). І на цьому етапі вкрай важлива робота податківця. Як наслідок:

- податковий тиск (збільшення податкового навантаження, цінове зростання продукції і непрямі податки, офшори, тінізація, тощо);
- мінімізація сплати податків (легальні схеми по зменшенню сплати, роздріб бізнесу для спрощеної податкової системи, тощо);

- податковий контроль (втручання в господарську та фінансову діяльність підприємств, тощо).

Для ефективності та продуктивності налагодження роботи податкової служби є системність і прозорість податкового навантаження, що впливає на податкову безпеку і функціонування системи оподаткування на користь суспільства і держави. Прогнозування, розподіл та контроль бюджетних надходжень, оцінювання ефективності роботи податкової системи, моніторинг та розвиток бізнесу впливає із стабільності податкового навантаження. «Податкове навантаження – це показник, який демонструє ефективність податкової політики, та показує як саме чинить вплив збір податків та зборів на господарську активність та стан суб'єктів господарювання». [178].

Система оподаткування складна та постійно потребує удосконалення і реформування, направлених на простоту використання та прозорість. Для досягнення найвищих результаті необхідно розвивати і морально-етичну сторону процесу, піднімати рівень довіри і свідомості суспільства, податкову культуру і дисциплінованість громадян. Об'єднання зусиль для посилення податкової системи несе стабільність та соціально-економічний розвиток країни.

Органи податкової служби намагаються запровадити досягнення соціальної рівності й ексклюзивне ставлення до потреб не тільки суспільства, а й особисте ставлення до кожної людини, водночас ефективність діяльності податкової служби залежить від подолання негативного ставлення до себе суб'єктів господарювання.

Фактори несплати податків				
Складність і незрозумілість податкової системи	Низький рівень зворотних витратів	Навмисне ухилення оподаткування. Штрафи як стимул	Відсутність індивідуального підходу	Низький рівень довіри до податкових органів

Рис. 3.3. Фактори несплати податків

Джерело: створено автором.

Перш ніж перейти до проблеми податків треба визначити причини несплати чи часткової несплати податків: високі податки – низьке бюджетне відшкодування, низький рівень ділової активності та спроможності (військовий стан),

необ'єктивність нарахувань податкових санкцій, високе податкове навантаження (рис. 3.3).

Податки у системі сприймаються як об'єктивна втрата, а не соціальна відповідальність, не усвідомлюючи, що «по суті, податки – це обов'язкові та нееквівалентні платежі, основа державотворення» [140].

Тема сплати податків завжди була болючою і перебувала у центрі уваги. Досі немає розумної та пояснювальної відповіді, чому надається перевага роботі в тіні і заробітна плата у конверті задовольняє працівників. Державні органи не мають змоги регулювати процес, оскільки це виходить за межі їх компетенцій і законодавства. За статистикою, українці не поспішають ділитися з державою інформацією про свої власні доходи, надаючи перевагу заробітній платі у конверті готівкою та виведенню грошей за кордон, хоча парламент неодноразово схвалював законопроекти про нульове декларування (разова легалізація прихованих доходів).

«Необов'язкова обов'язковість в українському оподаткуванні – це новела нашої практики, що плюндрує фундаментальні засади функціонування податкової системи країни, підриває довіру до неї. Адже зворотний бік обов'язковості – справедливість, мірою якої є закон» [140].

Однією з проблем оподаткування великого та середнього бізнесу існує уникнення від оподаткування з використанням низькоподаткових юрисдикцій, тобто можливість несплати чи зменшення податку, переводячи дохід у низькоподаткову юрисдикцію. Основою податкової політики є підтримка відповідальності через освітні ініціативи, комфорт обліку та зручність податкової системи. Необхідно донести до українських людей, що сплата податків необхідна й обов'язкова для країни і нашої економіки. Останнім часом є інтерес до вивчення поведінкових експериментів у сфері оподаткування та податкових органах. Поведінкові економісти можуть запропонувати суспільству моделі поведінки фіскальної політики. Економічна поведінка особистості нас націлює на присутність у людей обмежених інтервалів уваги, тому податкову процедуру необхідно спрощувати і робити доступною, а несплата податків призводить до збільшення нерівності. Надмірна складність оподаткування, здатність

перевищеної зосередженості і нерозуміння оформлення податків можуть призвести до того, що дисциплінована людина з благородними намірами не заплатить внески у державну кишеню.

Досліджуючи ефективність поведінкової економіки, яка допомагає спрощенню громадянам збір податкової інформації, розрахунок платежів та ризики оподаткування, можемо прослідити і моральні ризики. Уявимо небезпечну практику надання податкової амністії, яка передбачає зниження штрафів і відсотків. Людське відношення може координально змінюватися, коли людина розуміє, що штрафи за несплату можуть бути послаблені чи змінені, просто ігноруючи правила і дивлячись на безконтрольність з боку державних органів, зовсім перестає сплачувати, що веде до зменшення податкових надходжень у майбутньому. У цій ситуації можна оперувати судовими санкціями з подальшими наслідками. Добросовісність, чесність, виконання професійних обов'язків, сприяння відродження довіри платників до державних органів є основною метою створення етичних стандартів поведінки працівників органів податкової служби.

Рівень довіри та надійності, що є морально-етичною основою соціального капіталу, характеризують якість економіко-соціальної свідомості громадян, бізнесу, представників підприємств, який проявляється та зростає під час розвитку взаємозв'язків громадського суспільства і несе результати для його процвітання. Значний обсяг досліджень соціальної свідомості, широке та різноманітне направлення вивчення напряду і зв'язок з іншими дисциплінами допомагає більш детально розкривати проблеми суспільства й окремої людини, піднімаючи питання значимості для подальшого соціально-економічного зростання та покращення життя людей, на основі міжгрупових і міжособистісних взаємодій та взаємовідносинах на високому мікрорівні, на фундаменті довіри та співпраці між суспільством і владою, єдиній роботі та розвитку державної, економічної, громадянської платформ. Саме з людини починається механізм розвитку, акумуляції та ефективного використання під час прийняття раціонального рішення у світі економічної нестабільності, тому саме соціальна свідомість особистості несе в собі основу подальшого розвитку держави. Упродовж десятиліть науковці з

економіки, соціології та психології займалися вивченням різних понять, але така категорія, як економічний суб'єкт (суб'єкт економічної поведінки, економічної діяльності, економічних відносин), вивчається досить нещодавно. Саме суб'єкт дозволяє розглядати взаємозв'язок і взаємну обумовленість свідомості та поведінки (діяльності) економічного суб'єкта, що претендує на варіантність і різноманіття індивідуальних і групових відмінностей між суб'єктами та поширення узгодження чи суперечливості змістовних характеристик економічної свідомості й економічної поведінки.

Основні компоненти свідомості – когнітивна (різноманітні форми знання про соціальні об'єкти), емоційно-оцінювана (відношення та співчуття до соціальних об'єктів) і поведінкова (готовність та прийняття рішень поведінки у відносинах соціальних об'єктів: мотиви, наміри, очікування тощо) – чітко спостерігаємо в останні роки під час аналізу результатів конкретних емпіричних досліджень, приклади яких: власність, бідність, багатство, гроші та відношення до них, види економічної діяльності, готовність особистості до самозабезпеченості, соціальна адаптація безробітних, психологія реклами, маркетинг та інші – підтверджують універсальність структури явищ економічної свідомості, незважаючи на конкретний зміст тих соціально-економічних об'єктів і явищ, які в ньому відображаються. «Під економічною свідомістю варто розуміти системну складову свідомості, вищий рівень психічного відображення людиною економічних відносин» [141].

Соціальна свідомість може об'єднувати в єдину направленість, ціль, спрямованість, може мати різні пріоритети, принципи та наполягання, але місія податкової служби разом з платником податків загальноморально-соціальна, налаштована на процвітання та добробут людей, і кожен учасник процесу оподаткування повинен дисципліновано, чітко та чесно виконувати свої обов'язки. Широкий аналіз економічної свідомості особисто податківця, групи, колективу, платника податків може підтвердити існування як базових, незмінних елементів структури, так і більш поверхових, локальних характеристик, вплив яких може бути зовні.

Поділяючи економічну свідомість на індивідуальну (проявляється та цілеспрямовано діє сама особистість із своїми творчими перетвореннями і враженнями, покладаючись на особистий досвід), групову (узагальнена свідомість на основі цілеспрямованого об'єднання уявлень і думок групи на вирішення та прийняття рішень) та масову (свідомість суспільства щодо економічних питань, які стосуються людей, мають велике значення та несуть вирішальні, альтернативні наслідки), поступово проводимо порівняння й аналіз з мікрорівня, притаманного особистості, до більш широкого мегорівня, об'єднуючи суспільство в цілому.

Економічна свідомість значно необхідна під час вивчення внутрішнього стану людини, оскільки без знань психічних проявів не зможемо остаточно зрозуміти поведінку та прийняття рішень. Структура економічної свідомості складається з економічних емоцій і почуттів (задоволення від праці чи процесу, тяга до знань, відчуття гордості та пошани, азарт, ризику, подолання страхів), перцептивної економічної поведінки (відношення і сприйняття грошей, товарів, послуг, реклами, психологія споживача) й економічних уявлень та мислень (уявлення функції та роботи економічної сфери, явищ, законів).

Соціальний капітал – «це сукупність зв'язків і соціально-економічних відносин, здатних приносити дохід, які виникають у певній соціальній мережі на основі існуючих норм і довіри» [95], та входить у сферу впливу зовнішнього середовища (суспільство, клієнти, покупці, інвестори, постачальники, кредитори, платники податків) і внутрішнього середовища (працівники, менеджери, співробітники, акціонери, податківці, наковці та ін.), має вплив один до одного, діючи на основі взаємодії та корпоративної культури, що формує і здійснює довіру зовнішніх стейкхолдерів до підприємства, продукції, послуг тощо. Так, від корпоративної культури внутрішнього середовища, яка несе не тільки довіру до підприємства, а й окремі складові, розширюються можливості на майбутні проекти та перспективи, і у подальшому може бути використана у зовнішньому середовищі. І, навпаки, відносини з постійними клієнтами, постачальниками несе довіру ринкових контрагентів, зменшуючи ризики, невизначеність, витрати та підвищуючи якість послуг і продукції, знаходячи взаємовигідні пропозиції. Однак

прояви та розвиток економічної свідомості повинні досліджуватись не тільки в зовнішньому середовищі як зміни складу уявлень, модальності відносин, рівня та направленості поведінкової готовності тощо, а й у проявах внутрішніх перетворень і протиріч психологічних змін та його елементів: досвіді минулого й аналізі нового, оцінці змін соціальних норм, готовності до дій, намірах особистості та ін., що на сьогодні є проблемою та бачення серйозного наукового осмислення. Важливим впливом на економічну свідомість є часова складова, яка розподіляє життєдіяльність суб'єкта у часі на минуле – нині – майбутнє. Аналізуючи минуле суб'єкта під час вивчення свідомості, широко застосовується індивідуальна та колективна пам'ять, ретроспективна оцінка соціально-економічних змін і знань, яка вже набула досвід. Якщо розглядати перспективу на майбутнє, то очікування, прогнози змін, очікувані наслідки з їх цілями і планами та інше стають основою прийняття рішень у різних ситуаціях. У разі взаємозв'язків явищ економічної свідомості, яка носить свою особисту направленість, та проявів зовнішньої економічної активності суб'єкта, виступаючи регулятором, покладаючись на емпіричні дослідження діалектичного характеру, одним із основних досліджень сучасності є економічна поведінка. Усі фактори носять об'єднуючий характер, узгодження чи протиріччя економічної свідомості та поведінки все одно виступають динамічним фактором до розвитку та прогресу.

Економіст Джеймс Андреоні (1998, 2002) (James Andreoni, Brian Erard, Jonathan Feinstein (1998). Tax Compliance) [142; 143], розкрив важливість психологічного фактору податковій сфері, стверджуючи, що людські емоції, такі як сором, обов'язок, почуття провини, національні особливості характеру, демографічні, соціальні та моральні компоненти, потрібно пристосовувати й інтегрувати у традиційні моделі економіки. Однією із основних тем податкової складової є система збору податків. Інколи податківець із самого початку розглядає громадянина як шахрая і потенційного неплатника, що теж сприяє негативному ставленню суспільства до податкових органів, а потім і до сплати податків. Професор економічної психології Еріх Кірхлер (2011) [144], критикував метод «злочинець та поліцейській», якій треба координально міняти на більш

лояльний підхід, використовуючи метод «клієнт та ввічливий сервіс». Дослідження економіста Джеймса Алма (2012, 2014) [145; 146] довели, що високі податкові ставки на рівних умовах теж не сприяють здоровому клімату податкової моралі та дисципліні, тим паче некоректне, суворе покарання за несплату податків і незрозумілий контроль фіскальних органів.

Щоб піднімати тему податків і їх кількості, по-перше, треба подивитися на проблему відверто і правдиво, а не свідчити, що існує лише дев'ять податків; насправді у кожному податку існує ще три податки (наприклад, податок на майно має: податок на землю, на нерухомість, на транспорт). Спілкування податкової служби країни та бізнесу у сучасності, як не прикро це констатувати, як взаємовідношення ворогів, злочинця та поліцейського, тоді як у цивілізованих країнах відношення відкрите і прозоре, податки сплачують усі однаково, і все це сприяє розвитку економіки. Єдина вимога білого бізнесу – рівні умови тоді і добровільне декларування (амністія) стане прозорим і поважним. Метою амністії є можливість людям відбілітися перед державою та повернення коштів в Україну і поповнення бюджету, хоча 300 тис. грн будуть амністовані кожному. Амністія – це добровільне декларування. У сучасній економіці «чорний» нал коштує дешевше, ніж «білий». «Варто виділити вагомість людської мотивації у боротьбі людської свідомості між раціональністю та ірраціональністю, тому дослідження поведінки людини в контексті індивідуального та соціального становлення нерозривно пов'язано з дослідженням її відчуття як члена демократичного, правового та соціального суспільства» [138].

Таблиця 3.6. Добровільне декларування активів в Україні за 2022-2023 рік

№	Види	12.05.22	05.07.22	20.07.22	25.08.22	20.09.22	06.01.23
1	Загальне сума добровільного декларування/сума амністованих активів млн. грн.	+1060	+1457.1	+4000	+4526.3	+5298.8	+6016.6
2	Поданих декларацій	+37	+92	*	+479	+527	*
3	Сума збору до бюджету млн. грн.	+ 81	+103.3	+241.7	+269.2	+316.8	+372

Джерело: сформовано автором за даними [180].

Ухилення від сплати податків дає поштовх зростанню тіньової економіки, що зі свого боку призводить до тиску на економіку та соціальні блага. Досить часто

держава перекладає на сумлінних платників весь тягар виконання бюджету, а інколи за допомогою посиленню податкового тиску чи збільшення податкових ставок забирає у підприємців останнє.

Аналізуючи досвід досліджень і практик з поведінкової економіки різних країн, ще раз переконуємося, що покарання та жорсткі адміністративні методи для стимулювання громадян до сплати податків не є плідними і правильними. Інколи ненав'язливого нагадування, привітливої та спокійної відповіді податківця, високого сервісу податкової системи достатньо для позитивного результату. Стимулювання та «мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності і задають спрямованість, межі і форми цієї діяльності, орієнтованої на досягнення певної мети» [147].

Своєчасна сплата податків і відрахувань до державного та місцевих бюджетів і фондів, згідно із законодавством країни, є податковою культурою, невід'ємним компонентом якої існує податкова дисципліна. «Податкова дисципліна – це систематичне вивчення, розвиток і контроль моральних, фінансових здібностей та можливостей платника податків розраховуватися з бюджетом» [148]. Податкова дисциплінованість залежить не тільки від людського фактору та законів, в яких прописані правила оподаткування, але і від працівника податкової служби, починаючи з інспектора і до керівництва податкової сфери.

Можна мати та використовувати досвід минулих років, опрацьовувати бази даних клієнтів і платників податків, але прогрес не стоїть на місці, і постійно необхідно оновлювати та розширювати технічні можливості, шляхи взаємодій та інформації. Усі економічні суб'єкти (держава, підприємства, фірми, індивіди) пов'язані між собою і несуть спільний розвиток соціального капіталу в систему економіко-соціальних відносин (співробітництво, взаємодопомога та взаємодія, спільна довіра, міжособистісні (колективні, ділові, групові, сімейні, особисті) зв'язки тощо) для взаємної вигоди. Спілкування, круглі столи, діалоги, обмін досвідом і знаннями, відкритість дає можливість піднімати рівень соціального навчання. «Усі наші інтелектуальні переваги – це знання, що передаються суспільством, що здобуваються у процесі соціалізації, інтеграції в систему

суспільних відносин. Ці знання характеризують соціальний інтелектуальний рівень або соціальну кваліфікацію» [149, с. 3]. Здійснюючи детальний аналіз, можна виділити подібні закономірні тенденції, які об'єднують усі основні компоненти свідомості, і підтвердити існування як базових, незмінних елементів структури, так і більш поверхових, локальних характеристик, вплив яких може бути зовні.

Людина, як основний резерв податкових зборів, прийшовши до податкової служби, повинна отримати не тільки професійну та кваліфіковану консультацію, допомогу порадою слідкувати за своєчасною сплатою, а й насамперед бачити перед собою чесного і порядного співробітника, який викликає довіру та відкритість, проявляючи терпимість і різноманітність вирішень гострих питань. Інспектор, володіючи впевненістю в собі та у важливості своєї справи, легко може переконати у правильності постановки питання і рішенні проблеми саме таким шляхом, налагоджуючи психологічний контакт з клієнтом.

Довіра між людиною і податківцем можлива у разі значного прагнення до змін, сприяючи підвищенню авторитету та консолідації суспільства, що в майбутньому переходить до позитивних довірчих відносин з владою і державою.

3.2. Формування податкової культури як стратегія соціально-економічного розвитку країни

Аналіз взаємовідносин і взаємодії на мезорівні між різними соціальними групами та податковими службами в межах інституційної парадигми може визначити реальний сучасний стан соціального капіталу, виявити характеристики рівня сформованості для розвитку структурних елементів. Простота доступу до необхідної інформації, швидкість і цілодобова робота, широке охоплення різних вікових категорій, технологічна надійність, інформація про потенційних клієнтів, гарантовані повідомлення, надання різноманітних послуг, комунікативні інструменти управління взаємин з клієнтами, регульована вартість допомагають представникам бізнесу освідомлено спілкуватися з потенційними клієнтами, споживачами, співробітниками чи партнерами. Вбачаємо стрімкий розвиток

соціальних мереж, які з часом перейдуть у глобальні мережі, та великий потік безмежної інформації перетворює людину у звичайного споживача, який зовсім не зможе у подальшому вирішити чи прийняти рішення самостійно. Сучасний економічний розвиток неможливий без обміну в інформаційному просторі між товаровиробником і споживачем, держслужбовцем та звичайною людиною, податківцем і платником податків, який формується на платформі довіри та репутаційної етики. Соціальний капітал, як кишеня, збільшується та поширюється у разі використання і зникає, коли його не поповнюють, потребуючи постійних вкладень у вигляді соціальних взаємин і відносин, підтримуючи довіру. Тільки принципові дії можуть удосконалити національний соціальний капітал країни: «застосування комплексного підходу до формування та розвитку соціального капіталу на мікро-, мезо- та макрорівні; забезпечення стійкого розвитку науки, освіти, культури як базових сфер, що формують соціальний капітал і сприяють його впливу на економічний розвиток; визнання пріоритетної ролі держави у формуванні та відтворенні соціального капіталу нації» [149].

Важливу роль в цьому процесі є взаємодія «податківець – платник податків». Податки на доходи та витрати платник завжди намагався уникнути, тому що за економічною складовою, податки – це ціна, яку сплачують за окремі державні послуги і рівень якості роботи податкової системи є ключовим драйвером оподаткування

На нашу думку, доцільно включити посилення етичних норм та підвищення податкової культури на основі довіри в методологію індексу сплати податків, яка піднімає свідомість і дисциплінованість платника податку, в свою чергу із сторони податківця прослідковується повага та взаєморозуміння. При оцінці якості системи оподаткування, при налагодженні довірливого процесу «податківець – платник податків», формується глибинне сприйняття важливості та необхідності процесу оподаткування, що є основою соціально-економічного базису. Індекс сплати податків базується на концепціях фундаментального знання та розумінні всього процесу оподаткування, який є двостороннім і взаємодоповнюючим: розробка системи управління (володіння інформацією в середині), багатовекторна

характеристика ризиків, фінансових збитків податкової системи та їх вирішення і нейтралізація, правові норми податкового законодавства, кваліфікація співробітників податкової служби, використання новітніх засобів і технологій, знання економіки, психології та соціології тощо. Не останню роль грає інформованість платника податків, на 2022 рік організовано: 5401 пресконференцій, інтерв'ю, брифінгів; 824 запитів ЗМІ; 83000 інформаційних буклетів та податкових матеріалів. Державна відкрита податкова платформа провела 858 зустрічей на болючі теми, розглянуло і обговорило 1572 звернення, тощо. Але проблема несплати податків залишається на часі.

Сучасний продукт малодосліджений, має багатовекторну концепцію суспільного виробництва, засновуючись на структурах мереж і зв'язків, допомагає досягненню групової згуртованості у здобутті загальних та особистих цілей і вигоди. Невизначеність, поліваріантність думок, пропонує безмежність дослідження, інфініцію концепції соціального капіталу, яка полягає в багатовекторному пошуку нових ідей і пропозицій, ненав'язливому та м'якому обговоренню погляду, інколи протилежному і авангардному, Досі не існує єдиної концепції рівнів аналізу соціального капіталу в напрямі спілкування та взаємодії. «Соціальний капітал стає способом вимірювання соціальної конкуренції та влади в суспільстві, він є груповим ресурсом і, власне, визначає приналежність до групи, яка здатна надати «послугу за послугою» (сім'я, друзі, церква, корпорація, громадська асоціація, спортивний або культурний клуб тощо)» [2]. На рівні особистості досить часто зосереджується увага аналізу людини саме у соціальних мережах та їх характеристиках відносин, організації, спільноти чи групи акцентують увагу на соціальних структурах, нормах та правилах, а рівень суспільства засновується на громадських нормах, надійності, довірі, членстві в асоціаціях, волонтерстві та ін. «Серед численних факторів, що впливають на економічне зростання, економісти виділяють такі специфічні фактори, як стан соціальних відносин, характер і якість зв'язків між різними економічними суб'єктами, особливості ділової репутації економічних суб'єктів, зароблений ними рівень довіри з боку клієнтів та партнерів. Узагальнене це все можна представити

як соціальний капітал» [149]. «Загальною умовою виникнення соціального капіталу можна вважати зміни, які впродовж останніх десятиліть відбуваються у структурі продуктивних сил і виробничих відносин під впливом НТП і НТР» [150, с. 71], спостерігаючи розвиток перспективного капіталу, який «не підлягає під сувору дефініцію» [12].

Під час створення нових форм соціальних взаємодій і системних структур соціальних відносин інформаційне суспільство орієнтується на механізми соціального партнерства як необхідного елемента соціальних зв'язків. Зв'язки економічного розвитку і сукупний, поєднаний соціальний капітал опосередкований домінантними цінностями суспільства. Якщо провести паралелі десяти найважливіших та основних цінностей суспільства (рис. 3.1), які допомагають бути величніше як зовні, так і всередині, з одного боку, та соціального капіталу – з іншого, то треба констатувати, що є поєднання та перетинання, яке позитивно впливає на гармонійне соціальне співіснування. Без основних цінностей, загальних норм і критеріїв життя, без довіри людські взаємини слабшають (рис. 3.4).

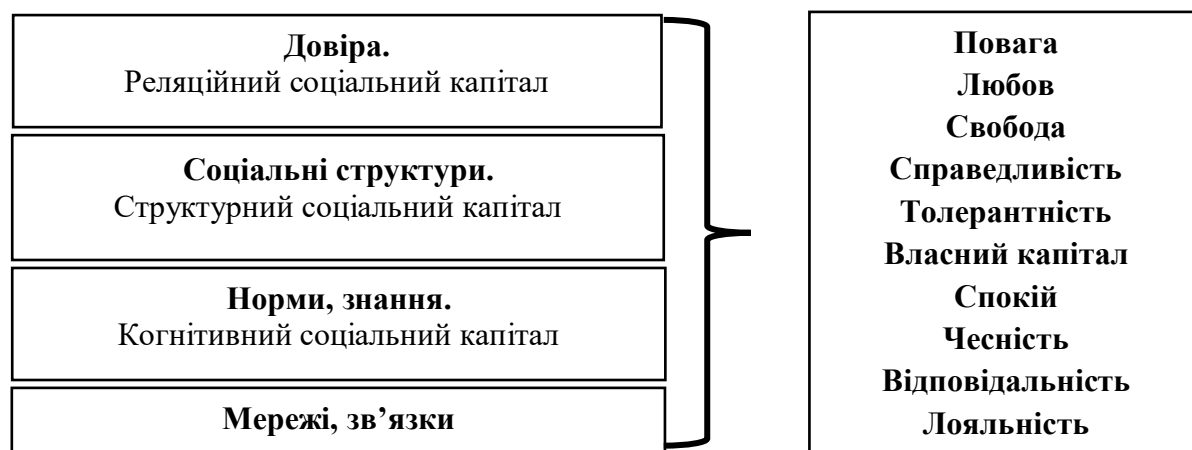

Рисунок 3.4 – Соціальний капітал та цінності суспільства

Джерело: створено автором.

Повага вносить у стосунки здатність розуміти, цінувати та поважати інших, вносячи взаємність і можливість прийняти іншу думку, підтримуючи права та обов'язки сторін. Повага є досить важливою цінністю у суспільстві, створюючи солідарність, довіру та підтримку в соціальних мережах і групах.

Основною цінністю в суспільстві є любов, яка несе і забезпечує щастя та радість іншого, індукуючи добробут і бажання догодити всім людям, які оточують. Відсутність свободи несе репресивність та диктат, обмежуючи можливості особистої реалізації, підвищуючи відповідальність і повагу, людина починає відчувати себе вільною особистістю. Толерантність – новомодна сучасна цінність, яка дає різноманітність думок, свободу способу життя, мислення та відносин, пропагує нашу різність. Мир є вищою формою співіснування в гармонії як із собою, так і з оточенням, уникаючи насильства і ворожості, нерозуміння та конфліктів. Узгодження думки та дії для спільної цілі існує запорукою соціальної цінності – чесності, яка виховує та налагоджує на основі щирості довіру між людьми. Надійність, взаєморозуміння та безпека у чесному суспільстві несе правду і свободу. Брати на себе гарантії виконання обов'язків та усвідомлення наслідків дій несе відповідальність і робить людину більш прагматичною, зрілою, надійною та етичною. Бути власником саме своєї волі, дотримуватися вірності своїм діям та ідеалам, досягати мети і цілей, зберігати стосунки та цінити дружбу – це і є лояльність. Усі цінності мають велике значення в житті кожного, а основним принципом соціального капіталу існує «першоджерело – людина». Тому перетинання цінностей і соціального капіталу будь-якої компанії, організації, державної установи, колективу, де працюють люди, пов'язане з повагою до колег, покупців, платників податків, з любов'ю до своєї відповідальної, чесної і необхідної роботи, свободи вибору, виявляючи лояльність та повагу, зі справедливістю та толерантністю до оточення й основне – сіючи мир і спокій у країні. Соціальний капітал можна поєднати з афективними цінностями людей, такі як подяка, солідарність, терпіння, люб'язність тощо. Усі ці неоціненні якості соціального капіталу є в роботі співробітників податкової служби, яка цілеспрямовано покращує не тільки рівень послуг державної установи, а і є взірцем високої культури, компетентності та зростання (рис. 3.2). «Взаємодія, моральні зобов'язання, відповідальність перед суспільством і довіра» є «базою стабільності і добробуту в постіндустріальний період» [14].

Початок 2023 року зазначився очікуваним нормативним документом, наказом «Про затвердження Правил етичної поведінки в органах ДПС» [151], підписаним Головою ДПС С. Верлановим, де зосереджені всі фундаментальні етичні основи реформування податкової служби України. Чітка відокремлена толерантність до хабарництва та корупції, високі професійно-кваліфікаційні стандарти й обізнаність, результативність роботи і послуг, рівень свідомості та поваги серед колег і податкової культури під час взаємодії з платниками податків. «Етика державного службовця – це система придатних і глибоко усвідомлених норм поведінки, певний порядок дій, правил взаємин і принципів держслужбових відносин, що належать цьому суспільству, і є нормами загальнолюдської моралі. Професіоналізм і ефективність роботи державного службовця – це показник його моральності, вірності своєму професійному обов’язку» [152].

Першочергове завдання податківця – служити Українському народу, відстоювати історично-національні інтереси та діяти в інтересах країни. «Процес фахової, оперативної і якісної роботи працівників ДПС, який також ґрунтується на високих етичних принципах, у кінцевому підсумку спрямований на формування позитивної громадської думки про службу та її головну функцію – наповнення дохідної частини бюджету.

Вимоги та правила етичної поведінки податківця:

- сумлінно, компетентно, результативно та відповідально виконувати свої обов’язки, бути неупередженими, неухильно дотримуватися загальновизнаних етичних норм поведінки, з повагою ставитися до прав, свобод і законних інтересів громадян;

- сприяти упередженню проявів корупції в органах ДПС;

- керуватися принципами етики державної служби, що ґрунтуються на нормативно-правовій базі законодавства, а саме: служіння державі і суспільству, гідної поведінки, доброчесності, лояльності, політичної нейтральності, прозорості, підзвітності.

Обов’язки податківця: неухильно додержуватися вимог закону та загальновизнаних етичних норм поведінки, шанобливо ставитися до громадян,

керівників і співробітників, дотримуватися високої культури спілкування, не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця» [153]. Принципи податківця включають: «політичну нейтральність, неупередженість, компетентність і ефективність, нерозголошення інформації, утримання від виконання незаконних рішень чи доручень» [154].

За результати дослідження, під час спілкування й опитування податківців і працівників наукової податкової сфери прослідковується великий потенціал етичних норм, який сформовувався роками (рис. 3.5). Життя і прогрес не стоїть на місці, диктує нові підходи до сучасності, тому і професійні правила етики теж перетерплюють змін. Поділяючи на духовні (морально-ціннісні орієнтири: совість, чесність, мораль, обов'язок) і практично-професійні етичні норми (нормативно-правова рівність, регулятивно-цільова спрямованість, довіра), вбачаємо відтворення нової сучасної трансформації етичного бачення на основі надійних укорінених традицій честі і моралі.

Професійна етика податківця

Рисунок 3.5. Основи Кодексу професійної етики працівника органу Державної податкової служби України

Джерело: сформовано автором за даними [154]

Поділяючи взаємозумовленість професійно-етичної поведінки податківців, відокремлюємо ставлення до обов'язків і праці (особисті морально-етичні норми і правила), взаємозв'язок і відносини в колективі та стосунки з керівництвом (етико-культурні зв'язки на професійній основі) та взаємодію із суспільством (відносини з платником податку чи представником бізнесу, прояви професійних якостей).

Розглядаючи соціальну взаємодію саме податкової служби, як вид соціального капіталу можна розділити на зовнішній та внутрішній. Зовнішній соціальний капітал податкової служби включає необмежені можливості соціально-економічних напрямлень, заснованих на податковій і соціальній культурі, партнерстві, відповідальності перед платником податків, виконуючи соціальні норми та відстоюючи імідж фінансової структури. Внутрішній соціальний капітал податкової служби – це взаємини всередині колективу, які носять неформальний характер, базуючись на взаємовідносинах, створених самим колективом (співробітник-співробітник), і формальних взаємовідносинах, заснованих на регламентованих посадовими інструкціями та правилами (співробітник-керівник). За простих відносин «головну роль» відіграє сам працівник, його репутація, психологічна адаптація, відсутність біполярності та довіра до своїх колег. За багатовекторністю взаємин, що включає не тільки відносини всередині колективу серед службовців-податківців, а й співпраця з керівництвом податкового підрозділу, на перше місце стає організація структури роботи в єдиному руслі, позитивне ставлення, взаємна довіра співробітника і керівника.

Дослідження дисертаційної роботи внесли особистий вклад у розробку та розподіл якостей податкового держслужбовця і наукового наставника майбутніх податківців (рис. 3.6). Основні принципи роботи працівників включають у себе взаємоповагу (як до колег, себе, так і до платника податку) та рівні права всіх учасників процесу, правову обізнаність і законність та правомірність (знання прав і обов'язків, законодавча нормативно-правова база знань і практичне застосування), конфіденційність і довіру (основа соціального капіталу).

Принципи та якості податківця

Впевненість і самокритичність	Рівні права	Чесність і порядність
Об'єктивність і принциповість	Довіра	Гуманізм, ввічливість, терпіння і доброзичливість
Компетентність та ерудованість	Правова обізнаність	Вихованість і людяність
Сумлінність та уважність	Законність і правомірність	Чуйність, тактовність і стриманість
Незалежність, рішучість і сміливість	Повага до себе та платника податків	
	Конфіденційність	
Загальні принципи	Основні принципи	Морально-етичні принципи

Рисунок. 3.6. Принципи та якості податківця

Джерело: створено автором.

Державна податкова служба України стоїть на морально-етичних нормах і принципах, що притаманне головному кодексу честі та гордості українського народу: честь і порядність, вихованість і людяність, гуманізм і ввічливість, терпіння та доброзичливість, чуйність, тактовність і стриманість. Податківці та науковці мають право висловити об'єктивно і принципово, впевнено і самокритично свою незалежну думку; якості: рішучість і сміливість, уважність, старанність і сумлінність є обов'язковою складовою взірця. Компетентність та ерудованість працюють на імідж Державної податкової служби України.

Суспільний розвиток поступово змінює тенденції на ідеологію індивідуалізації, тому не останнє місце займає захист власних інтересів чи груп та індивідуальні особливості працівника податкової служби. Кожний індивід вносить у колектив і сумісну роботу, свої знання та вміння, змінює принципи організації, трансформації оплати та стандартів поведінки праці, запроваджує нові гнучкі методи регулювання і контролю трудової діяльності та формування нових зв'язків, що і зі свого боку інколи вносить конфліктність між суб'єктами соціально-трудових відносин. Пристосуватися до нових умов праці та критеріїв,

вимог і норм податківця допоможе формування нових компетенцій, самоорганізація, самоконтроль і постійна робота над собою, що сприятиме надійності трудової співпраці на основі взаємодопомоги та довіри. Соціальний капітал податківця має «властивість системи соціально-професійної спільноти державних службовців, що характеризується соціальними зв'язками і відносинами, які складаються у процесі соціалізації та професійної діяльності службовців і всередині професійної спільноти, і із зовнішнім середовищем (населенням). Соціальний зв'язок може бути визначений як форма соціальної взаємодії, що є системою пов'язаних дій партнерів один щодо одного. Соціальні відносини – стійка сукупність тривалих взаємодій між партнерами. Отже, зв'язок і відносини – взаємозалежні категорії, дві сторони, що характеризують процес змін соціальної системи» [155]. Специфічні особливості соціального капіталу саме працівників податкової служби існують в її ефективній діяльності та професійній направленості, одержанні прибутку для розвитку держави та процвітання нації. «Ідеальною метою створення соціального капіталу є узгодження інтересів: особистих, органу влади і населення, якому надаються послуги. Специфічною рисою соціального капіталу державних службовців є спрямованість на налагодження зв'язків не тільки і не стільки всередині групи (професійній спільноті), а й із зовнішнім середовищем – з групами населення, що перебувають у віданні конкретного органу влади. Крім того, державна служба виступає посередником між державою і громадянським суспільством, а державні службовці як суб'єкти формування соціального капіталу – в суспільстві загалом, зокрема й за рахунок наявності власного соціального капіталу» [156, с. 95]. Основою соціального капіталу податкової служби виступає довіра, норми суспільства та соціальні, інформаційні мережі. «Соціальний капітал є неформальною практикою розуму» [157]. Неодмінною є норми, правила суспільства та «громадянська культура державних службовців, охоплюючи ціннісні орієнтири всіх суб'єктів державного управління, забезпечує «командність» органу влади, відмінну від клановості, професійну компетентність, здатність виробляти й ухвалювати ефективні рішення» [158]. «Якість внутрішніх відносин між окремими

працівниками та між структурними підрозділами, якість відносин ... з клієнтами (фактичними чи потенційними), партнерами, які безпосередньо впливають на якість послуги, відносини з іншими зацікавленими сторонами, такими як соціальні медіа, що створюють можливості впливу на репутацію, а також на репутацію, що перебувають на верхніх або нижніх ланках ланцюга чи колишніх працівників, фізична та соціальна інфраструктура, згуртованість колективу працівників та соціальна згуртованість у суспільстві» [159].

Прослідковується одночасне паралельне зростання соціального капіталу та репутаційної складової до державних служб, розглядається «як інститути і відносини в межах певних груп і між групами зацікавлених сторін та іншими групами, здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального і колективного добробуту». Основними складовими є «спільні норми і цінності та взірці поведінки; відносини та взаємозв'язки між основними зацікавленими сторонами, довіра і готовність співпрацювати» [160]. Наявність і розвиток соціального капіталу безпосередньо впливає на податкову культуру платників податків, що дає можливість досягти стабільності в адміністрування податкових платежів і сприяє демократичному розвитку податкових взаємовідносин. Водночас відсутність соціального капіталу податкової служби або його роз'єднаність гальмує розвиток податкової культури та негативно впливає на саму службу. Поступово економічні успіхи податкової служби України визначаються не тільки наявними ресурсами, технологіями й іншими суто економічними факторами, але й залежать від культурної складової – цінностей, які поділяють люди, їх соціальних взаємозв'язків, а також норм, що регулюють відносини у різних сферах суспільної діяльності.

У процесі реалізації удосконалень систем оподаткування та податкового менеджменту, оптимізації податкової служби завжди треба пам'ятати, вивчати та застосовувати знання природи і психології особистості, платника податку, що розкриває ряд і систему економічних, психологічних і соціальних якостей, властивостей та індивідуальних рис, зі своїми відносинами і думками, особистим соціальним статусом, роллю, функцією, морально-психологічною

характеристикою. Усе це відображається в людині, соціальній істоті з окремим світоглядом, громадською психологією та ставленням до держави, суспільства, маючи соціальну позицію, формуючи свої загальні оцінки й уявлення, підкріплюючи життєвим досвідом. Платник податків живе і взаємодіє у соціальному середовищі, яке направляє, спонукає та спрямовує до активної позиції самого себе, суспільства, держави і яке не може існувати без культури, культури поведінки, культури відносин.

«Податкова культура – це певний рівень податкової самосвідомості в суспільстві, при якому держава усвідомлює та втілює податкову політику, що враховує інтереси суспільства, а платники податків усвідомлюють необхідність виконання обов’язку щодо повної і своєчасної сплати законодавчо визначених податків, зборів (обов’язкових платежів) до бюджету. Податкова культура виступає найважливішим елементом удосконалення економічних відносин між державою і населенням» [161].

Поняття «податкова культура» складається з двох теоретичних платформ, які несуть у собі безліч міждисциплінарних понять та основ, а саме: «...культура – те, що складається зі знань, вірувань, законів, моральних норм, звичаїв, різних здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом певної соціальної спільності; культура – це особливо регульований механізм суспільства, засіб його адаптації до середовища проживання» [162]. Характеризуючи поняття культури, розкриваємо не тільки матеріальне чи духовне прагнення та розвиток людини, а й саму людину з її світом, оточенням, суспільством, державою та довірою і взаєминами з ними. У Законі України «Про культуру» зазначено, що культура – це: сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого впродовж тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту і відображає рівень розвитку цієї спільноти [163]. Другою теоретичною складовою поняття є «податкова», визначаючи фінансову складову взаємин суспільства і держави як обов’язковий безумовний збір до відповідного бюджету, пов’язаний з розподілом

і сплатою податків, сприяючи реалізації суспільних втілень і формуючи матеріальну платформу соціальної забезпеченості та обов'язків правової держави в суспільстві. Якість та успішність податкових операцій лежить на ментальності людей, на їх національних особливостях, свідомості, що дає змогу характеризувати рівень податкової культури. «Податкова культура – система соціально-психологічних та економіко-правових відносин між платниками податків і працівниками податкових служб з приводу сплати податкових платежів до бюджетів усіх рівнів управління та державних цільових фондів, що ґрунтуються на принципах професійності, відповідальності та культурно-етичних принципах» [164].

Податкова політика є основним компонентом добробуту суспільства і держави, інформуючи та доповнюючи населення культурою оподаткування у соціально-економічній сфері, формуючи податкову поведінку всіх учасників процесу. «Податки не лише допомогли створити державу. Вони сприяли її оформленню. Податкова система стала тим органом, розвиток якого спричинив появу інших органів» [165]. На процес та розвиток оподаткування значно впливає рівень податкової культури. Проблематикою низької податкової культури є соціальні протиріччя, що несуть несправедливий розподіл доходів у суспільстві з девіантними формами податкової поведінки та протиріччями інтересів держави, регулюючи соціально-економічні процеси за допомогою оподаткування, з низьким рівнем життя більшості населення, який погіршується в умовах економічної кризи та зростання тіньової економіки. Податкова культура – складне соціально-економічне явище, притаманне суспільству з ринковою економікою, рівень якої зумовлює фіскальний потенціал держави.

Рівень податкової культури особистості кожний розкриває індивідуально, аналізуючи та пристосовуючись до сучасних економічних і соціальних реалій сьогодення з об'єктивними можливостями «Податкова культура визначається через категорії, що охоплюють майже всі явища процесів оподаткування, специфіку фіскальних правовідносин, виступаючи засобом людської діяльності в податковій сфері, та складається із сукупності таких елементів: податкових знань

(інтелектуальний зріз); власних оцінок механізмів оподаткування та суспільних настанов, упевненості в необхідності та соціальній корисності законів і підзаконних актів (емоційно-психологічний зріз); реальної поведінки суб'єктів господарювання, уміння користуватися правовим інструментарієм: законами та іншими нормативно-правовими актами у практичній діяльності (поведінковий зріз)» [166].

Значну роль відіграють не тільки інспектори податківці, а і середня ланка податкової служби – керівники відділів, підрозділів, управлінь тощо. Завжди бути прикладом етичного взаємовідношення, відвертості і правди у спілкуванні, кваліфікаційності та знанням закону, відстоювати свою позицію, не відступати перед труднощами та бути готовим брати на себе відповідальність за невдачі, приймати правильні рішення на часі. Керівник повинен створити такий колектив та умови, щоб працівнику було зручно і комфортно працювати, а для цього він повинен розбиратися в людях, бачити ті якості, які б допомогли зробити колективну роботу ще більш потужною та необхідною. Керівник повинен бачити ставлення інспектора до роботи та колег: відданість справі, знання законодавства та професіоналізм, вміння користуватися технікою, дружелюбність, пунктуальність, терплячість, може швидко замінити колегу, ініціативний, скромний, чесний, охайний, тактичний та надійний. Кожен працівник, а саме податківець, свій авторитет складає з двох частин – авторитет посади й авторитет особистості, і на нашу думку, одне без іншого існувати не може, розділяти ці поняття недалекоглядно.

У дисертаційній роботі пропонується доповнене й удосконалене особисте бачення обов'язків керівника та його візії в контексті розширення соціального капіталу Державної податкової служби України (рис. 3.7). Одним із основних пріоритетів, які сприяють клімату в колективі та рівню соціально-економічної стійкості держслужбовця податкової служби, існує висококваліфікований, чесний і мобільний керівник, який є взірцем порядності, кваліфікованості та мобільності: піднімати соціальний капітал держслужбовця; сприяти підвищенню соціально-економічного рівня та добробуту, виплата заробітної плати і пільги, медичне

обслуговування, соціальні виплати; бути зразком етичної поведінки, прописаної у Кодексі, і вимагати дотримання норм етики від службовців; піднімати рівень довіри у колег і суспільства; піднімати морально-етичний рівень держслужбовця; розвивати здібності податківця та підвищувати кваліфікацію співробітників тощо.

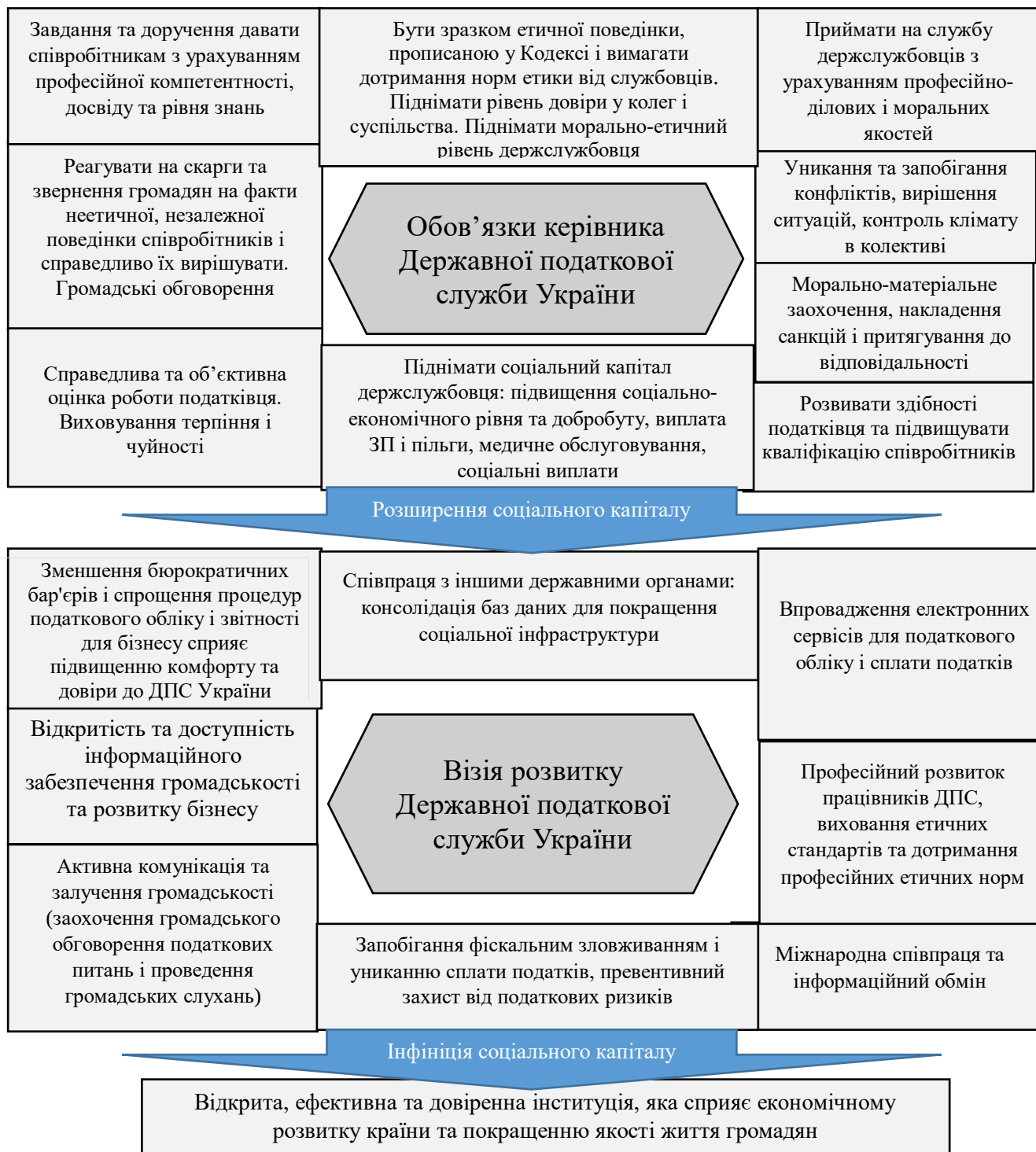

Рисунок 3.7 – Обов'язки керівника та візія розвитку Державної податкової служби України в контексті розширення соціального капіталу

Джерело: створено автором.

Досягнення сталої системи соціального капіталу в сфері економіки та оподаткування базується на підвищенні комфорту адміністративних послуг ДПС, збільшенні свідомості й довіри до ДПС, підвищенні відповідальності перед суспільством персоналу ДПС. Загальна візія розвитку ДПС України в контексті розширення та інфініції соціального капіталу повинна полягати в побудові відкритої, ефективної та довіреності інституції, яка сприяє економічному розвитку країни та покращенню якості життя громадян. Важливо, щоб обов'язки керівника та візія розвитку Державної податкової служби України в контексті розширення соціального капіталу були спрямовані на відкритість та доступність інформаційного забезпечення громадскості та розвитку бізнесу, сприяючи їхньому успіху та суспільному благополуччю.

Інфініція соціального капіталу як найвищий шабель розвитку полягає у виконанні цілей сталого розвитку країни, спрямованих на покращення рівня та життя суспільства. Інфініція соціального капіталу Державної податкової служби України є невід'ємним механізмом сталого розвитку українського суспільства, перспектива удосконалення якого полягає в постійному науково-практичному пошуку нових відповідей сучасності: соціально-економічний розвиток, нормативно-правове забезпечення та захищеності прав і високого рівня довіри.

Керівництво податкової служби, за підтримки держави, повинно передбачати чітку концепцію розвитку, дієвий кадровий потенціал, інформаційну стратегію з якісним, простим сервісним обслуговуванням, корпоративні цінності й індивідуальні особливості для створення та закріплення іміджевої, позитивної репутації, багатовекторність зв'язків, рівень довіри не тільки в експертному середовищі, а у простих людей. Усі інструкції щодо неправомірних наказів і поведінки керівництва податкової служби, правила етичної поведінки працівника податківця, зосереджуючи увага на подоланні корупції, затвердили в правилах етичної поведінки податкової служби, які повинні стати настільним посібником усіх співробітників ДПС України. Основним положенням Закону України «Про державну службу» є дотримання принципу «добročесності, неупередженості, спрямованості дій кожного державного службовця, ставлячи інтереси держави

вище приватних, формуючи нетерпиме ставлення до корупційних проявів, поважаючи права, свободи та законні інтереси громадян».[167].

Одним з компонент професіоналізму податкового інспектора є особиста ініціатива співробітника, вміння встановлювати контакти, правильність позитивного спілкування з людьми, який приходить з досвідом і часом. Постійна робота над собою, активне відношення до себе, підвищення кваліфікації – все це податковий інструмент для держслужбовця, який використовується у спілкуванні з платниками податків. Репутація гарного податківця відпрацьовується роками, і втратити її досить легко, комусь нагрубивши чи не виконавши доручення.

Якщо податковий інспектор має авторитет у суспільстві, викликає довіру та повагу у людей, існуючи безпосереднім представником влади, то і суспільство буде більш відповідально ставитися до своїх обов'язків, держави, закону.

Розберемо перше знайомство платника податків з працівником податкової служби. Взаємний контакт інспектора з відвідувачем починається з позитивного привітання, уваги, слідкуванням за жестами, словами. Почати правильно розмову, чітко ставлячи пріоритети, надати повну інформацію, професійно увійти в контакт є основою плідної подальшої роботи з платником податків. Відвідувач не повинен сумніватися, що про свідчить податківець, підтримуючи розмову запитаннями, службовець робить акцент на важливості проблеми. Податковий інспектор є першою і центральною ланкою в податковій службі і від його особистих якостей та знань залежить імідж ДПС України і подальша співпраця з членами суспільства. Доводи інспектора будуть ефективні, якщо він сам буде впевнений у правильності прийняття рішення та справедливості закону, володіючи даними і цифрами. Під час контакту з відвідувачем необхідно зрозуміти рівень його обізнаності, враховуючи компетентність, оцінити реальні результати, розгледіти особисті якості і потім розробити шляхи успішного виконання у сплаті податків. Починати розмову з негативу та виявлені недоліків досить неправильно, тим самим провокуючи людину на самозахист. Лише позитивний початок, розмова про важливість цієї людини у процесі оподаткування з державних і соціальних позицій сприяє володінню інспектором ініціативи, яка створить усі передумови для

одержання позитивного результату. «Сьогодні ми формуємо нову податкову службу, в якій нульова толерантність до корупції, а працівники є професіоналами, що дотримуються високої культури спілкування з платниками податків, а платники зі свого боку поважають професію податківця» [168].

Державна податкова служба України працює над високими показниками ділової репутації, соціальних стандартів, етичних норм поведінки та культури, прозорості інформації, готовності до співпраці з усіма зацікавленими рівнями суспільства, бізнесу, держави для покращення життя та добробуту людей на часі, тому і ретельне відношення до самих працівників податкової служби України. Здебільшого податківці мають єдину позицію із суспільством, приєднуючись до думок і напрямів українців. Як і більшість, хоче мати цікаву та добре оплачену роботу, підтримувати здоров'я близьких та освіту і майбутнє дітей, облаштовану оселю та комфорт, справедливе відношення і підтримку влади, бажання миру та злагоди.

Усвідомлюючи правильність поведінки, інспектор завжди повинен пам'ятати, що, прислухаючись до порад грамотних колег і не піддаючись критиці, помилок можна уникати, створюючи атмосферу взаєморозуміння. Тиск з боку податкового інспектора відразу сприяє на відштовхування від себе людини, яка прийшла виконати свій обов'язок. Конфліктні ситуації в податковій сфері обслуговування досить часто приводять до загальмованості, а інколи і замороження сплати податків. Бачення в кожному платникові податків злочинця, а в кожному податківцеві – корупціонера посилює напругу у стосунках між платниками податків і фіскалами та не може сприяти конструктивному діалогові між ними, а отже, і прозорому веденню бізнесу, і внаслідок – наповненню бюджету з максимальною ефективністю [169]. Коли йдеться про конфлікт, більшість людей його асоціюють з агресією, війною, суперечками, загрозами, і тому завжди відчуття небажаності й уникнення всіма можливостями, хоча ситуація потребує негайної аналітики і розв'язання. Звичайний побутовий конфлікт – явище непомітне, і на робочому місці розглядається, як склоки, а суперечки, обговорення на засіданні колективу інколи приносять плідний результат,

пропонуючи різні точки зору, додаткову інформацію, можливість висловлювати свою думку, виявлення альтернатив у прийнятті ефективних рішень. Обговорення різноманітних точок зору приводить до вирішення конфлікту і підвищує ефективність організації, хоча це неможливо без управління процесом, який може призвести до хаосу. Знання причин виникнення конфлікту, його тип, наслідки, які очікуються згодом, необхідні для ефективного вирішення та розв'язання проблеми. У психології поділяють чотири типу конфліктів: конфлікт між собою (групою), міжгруповий, міжособистий та внутрішньоособистий.

Не існує єдиної мети, уявлень, цінностей, різного рівня виховання, поведінки й особистісних якості, обмеження ресурсів та їх розподілу, усе це може сприяти виникненню конфлікту. А конфлікт, зумовлений особистістю і стилем роботи керівництва служби, може базуватися на недостатній роботі з кадрами, несистемним стилем управління та підготовки колективу, насамперед на особливості характеру керівника, його грубощах, нечесності, непослідовності, надмірної владності, неповаги до співробітників, неврахування тощо.

Активна діяльність співробітника характеризується цілями і мотивами його роботи, ґрунтуючись на професійній етиці робітника, піднімаючи авторитет податкової служби. Ділові, чесні та відкриті взаємовідносини – основна зброя працівника ДПС України. Працюючи з людиною, податківець стикається з пропозиціями та проблемами платника податків, тим самим бере на себе частину відповідальності у прийнятті рішень. На основі інтересів, запобіганню конфліктів, єдиних поглядів, симпатій відтворюються особисті відносини, які сприяють довірі та позитивному результату. Усе це базується на умінні, навичках, знаннях податкового оподаткування та законодавства, знань психології, соціології, вміння пристосовувати етичні норми поведінки й обслуговування.

Державна податкова служба України просуває високі стандарти якості податкової діяльності (взаємодовіра та розуміння з платником податків, дотримання та знання законів, інноваційність та технологічність, прозорість та лідерство) які базуються на ключових цінностях корпоративної культури: професіоналізм, компетентність, вміння працювати в команді, доброчесність,

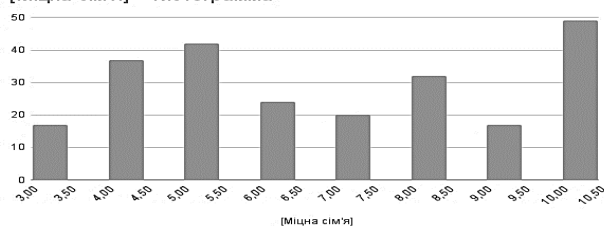
відповідальність, правдивість та чесність. «Впровадження та дотримання цінностей корпоративної культури дозволить зробити її ефективним інструментом управління персоналом, забезпечить цілісність організації, створить сприятливі умови для управління організацією та сприятиме стабільному розвитку».[180].

3.3. Стратегічні напрями соціального капіталу як ресурсу розвитку Державної податкової служби України

Візьмемо за основу теоретичні поняття і наявність елементів економічної свідомості (наміри, думки, оцінки, уявлення тощо), які можливо застосовувати, об'єднувати і свідчити про психологічні схожості як до індивідуальних, так і групових соціально-психологічних явищ, що можна пристосовувати в державних установах. Прикладом таких трендових і сучасних досліджень є опитування, базуючись на висловлюваннях респондентів, фіксуючи їх індивідуальні уявлення, думки, оцінки, здійснюючи масштабний та якісний аналіз емпіричних даних, оцінюючи загальні й особисті характеристики економічної свідомості, переводячи їх від індивідуального до групового. Широкий спектр питань і думок висловили співробітники податкових підрозділів.

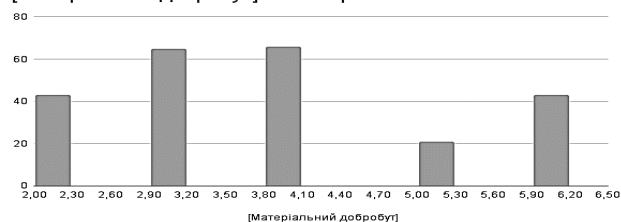
За даними дослідження та аналізу тестування співробітників і науковців-викладачів податкового підрозділу можемо виділити основні пріоритети податківців і рівень особистого ставлення та розуміння важливості навколишнього. Опитування проводилося за п'ятьма напрямками та 10-бальною шкалою, що об'єднували напрями якості особистості, відношення близького оточення і суспільства, державні, міські та політичні інституції тощо. (Додаток Ж).

[Міцна сім'я] – гистограма

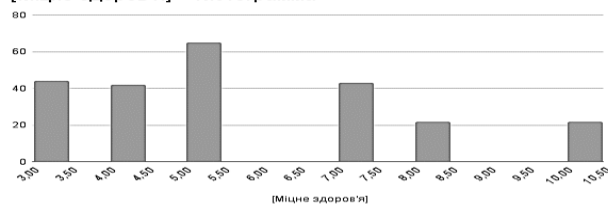
3 – 17, 4 – 37, 5 – 42, 6 – 24, 7 – 20, 8 – 32, 9 – 17, 10 – 49

[Матеріальний добробут] – гистограма

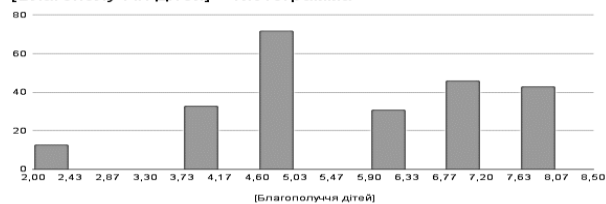

2 – 42, 3 – 65, 4 – 66, 5 – 21, 6 – 44

[Міцне здоров'я] – гистограма

[Благополуччя дітей] – гистограма

3 – 44, 4 – 42, 5 – 65, 7 – 43, 8 – 23, 10 – 21

2 – 13, 4 – 33, 5 – 72, 6 – 31, 7 – 46, 8 – 43

Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10

Рисунок 3.8 – Головні стратегії податківця (рівень сімейних цінностей)

Джерело: створено автором.

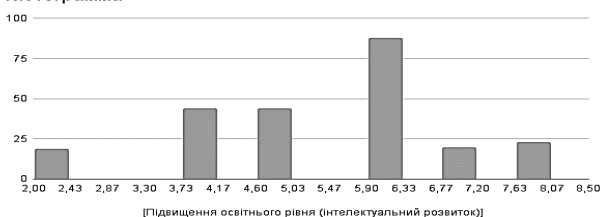
Таблиця 3.5 – Головні стратегії податківця (рівень сімейних цінностей)

Питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Міцна сім'я	0	0	17	37	42	24	20	32	17	49
Міцне здоров'я	0	0	44	42	65	0	43	23	0	21
Матеріальний добробут	0	42	65	66	21	44	0	0	0	0
Добробут дітей	0	13	0	33	72	31	46	43	0	0

Джерело: створено автором.

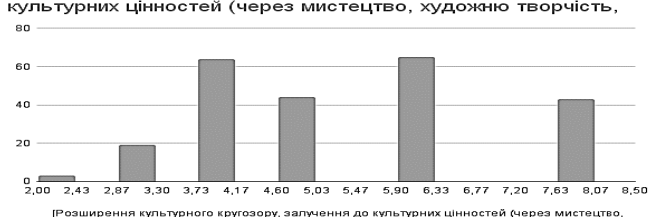
Опитування респондентів (рис.3.8, табл.3.5) виявило високий рівень сімейних цінностей та особливе ставлення до здоров'я, добробут рідних і близьких. Міцна сім'я і міцне здоров'я людей, які тебе оточують, добробут і реалізація дітей є пріоритетом для податківця, вважаємо, як і для більшості українців.

[Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)] – гистограма

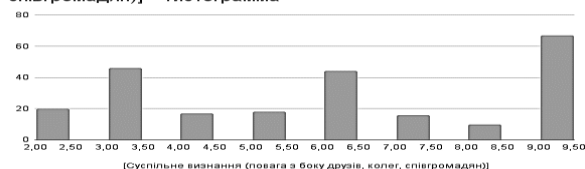
2 – 19, 4 – 43, 5 – 45, 6 – 88, 7 – 20, 8 – 23

[Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, ...)] – гистограма

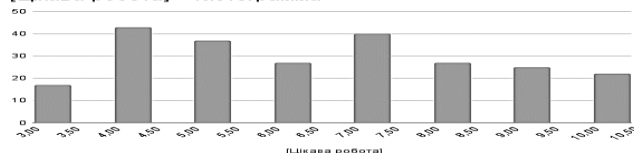

2 – 3, 3 – 19, 4 – 64, 5 – 44, 6 – 65, 8 – 43

[Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)] – гистограма

[Цікава робота] – гистограма

2 – 20, 3 – 46, 3 – 17, 5 – 18, 6 – 44, 7 – 16, 8 – 10, 9 – 67 3 – 17, 4 – 43, 5 – 37, 6 – 27, 7 – 40, 8 – 27, 9 – 25, 10 – 22

Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10

Джерело: створено автором.

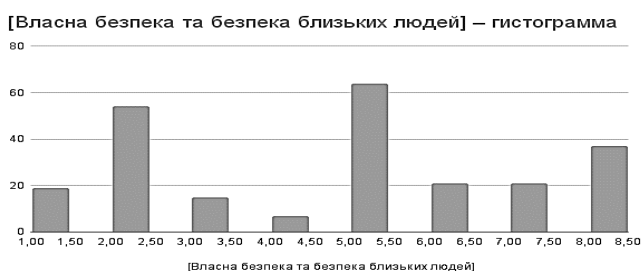
Таблиця 3.6 – Головні стратегії податківця (пріоритети роботи)

Питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	0	19	0	43	45	88	20	23	0	0
Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість тощо)	0	3	19	64	44	65	0	43	0	0
Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)	0	20	46	17	18	44	16	10	67	0
Цікава робота	0	0	17	43	37	27	40	27	25	22

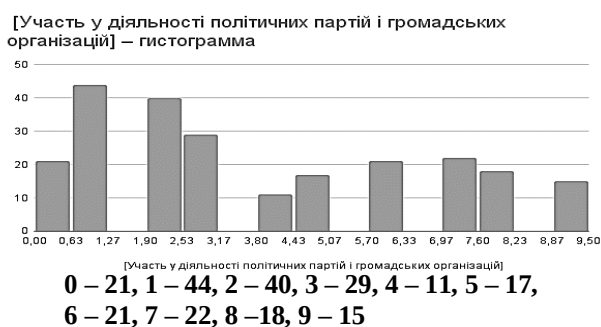
Джерело: створено автором.

Повага друзів, визнання професіоналізму колег по роботі, демонстрація високих якостей і знання справи виділяє співробітника у колективі та суспільстві, тому спостерігаємо високий рівень зацікавленості й інтересу до роботи, яка виконується (рис. 3.9, табл. 3.6). Однією із основних цілей людського існування існує вибір професії, яка веде до самореалізації та самоповаги, ставить і направляє на правильний та цікавий шлях до професійного успіху. Державний податковий університет у м. Ірпінь до початку 2022 року давав унікальну можливість школярам, майбутнім студентам поринути у світ університетського життя. Викладачі кафедр сумлінно, з великою обережністю розповідали про ази фінансової грамотності, цікаві моменти роботи підприємця, ризики, нові реформи, які допомагають у роботі бізнесу, оподаткування та нові технології, які сприяють підвищенню якості послуг податківця.

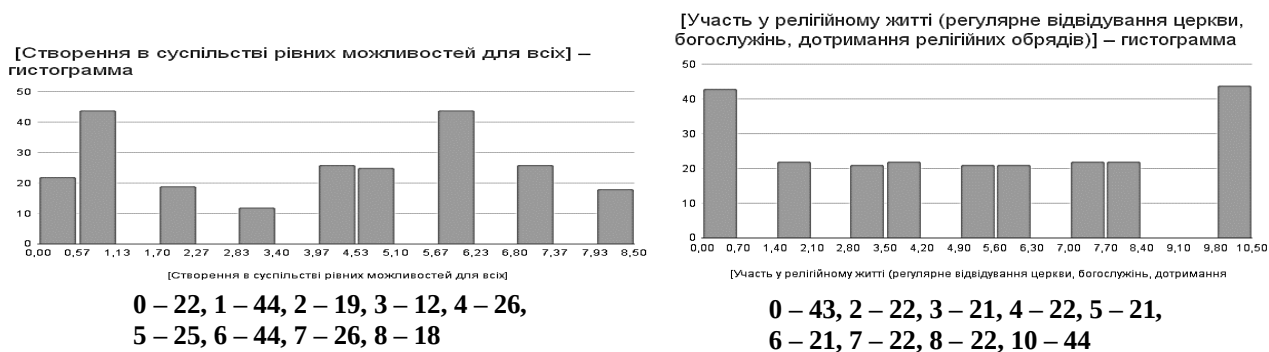
Профорієнтаційна робота з підростаючим поколінням досить важлива, оскільки спрямована людиною на пізнання й ознайомлення саму себе, ставить перед дорослим і відповідальним вибір, розкриває можливості та пріоритети, інтереси, бажання і потенціал, розвиваючи позитивне ставлення до праці і відношення до результату роботи інших. Податківці та науковці Державного податкового університету цінують і поважають свою роботу, вона приносить задоволення та підвищення рівня знань і навичок.

1 – 19, 2 – 54, 3 – 15, 4 – 7, 5 – 64, 6 – 21,
7 – 21, 8 – 37

0 – 21, 1 – 44, 2 – 40, 3 – 29, 4 – 11, 5 – 17,
6 – 21, 7 – 22, 8 – 18, 9 – 15

Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10

Рисунок 3.10 – Головні стратегії податківця (пріоритети життя)

Джерело: створено автором.

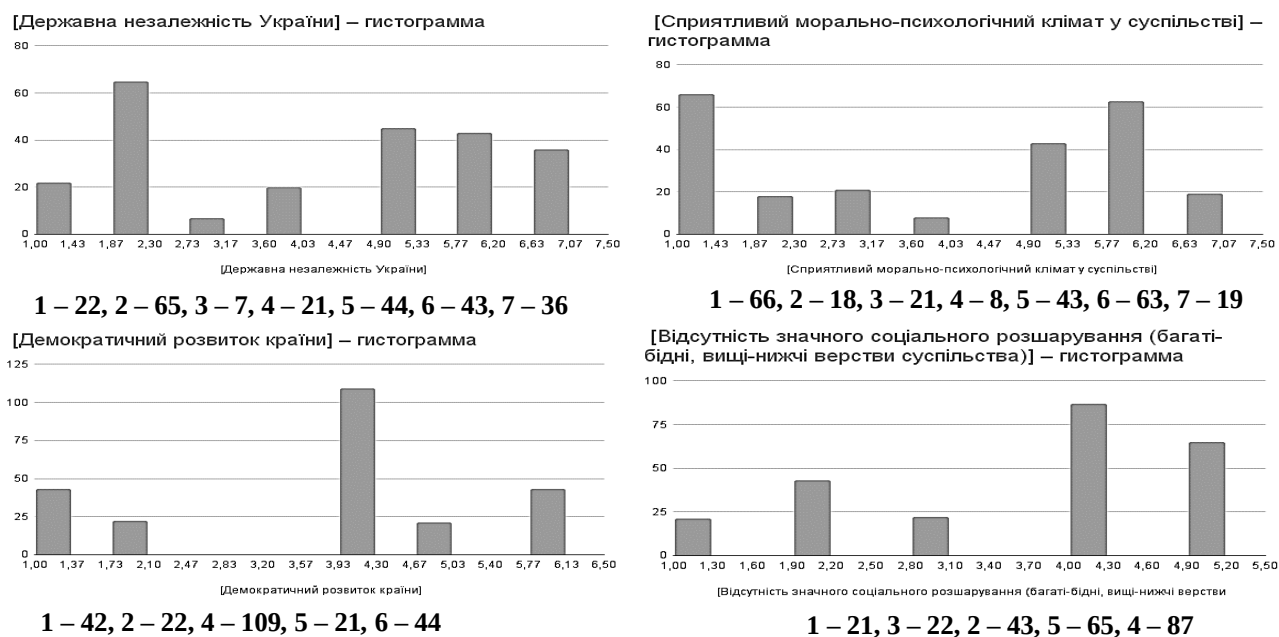
Таблиця 3.7 – Головні стратегії податківця (пріоритети життя)

Питання	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Власна безпека та безпека близьких людей	0	19	54	15	7	64	21	21	37	0	0
Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	21	44	40	29	11	17	21	22	18	15	0
Створення в суспільстві однакових можливостей для всіх	22	44	19	12	26	25	44	26	18	0	0
Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів)	43	0	22	21	22	21	21	22	22	0	44

Джерело: створено автором.

Бентежать показники власної безпеки та безпеки близьких людей, що вказує на ненадійність у респондентів захищеності у суспільстві (рис. 3.10, табл. 3.7). Біполярне відношення до релігії, відвідування церкви, релігійних обрядів і одностайне відношення до політичної тенденції свідчать про втому і недовіру суспільства до політичних партій.

Високий рівень показника негативного морально-психологічного клімату в суспільстві, неодностайне відношення до демократичного розвитку країни та незалежності держави виявляє багато питань. (рис. 3.11, табл. 3.8). Більшість респондентів вважають присутність у суспільстві полярності верст населення у відносинах, забезпеченості, соціальних сходах та значне соціальне розшарування.

Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10

Рисунок 3.11 – Головні стратегії податківця (пріоритет державності)

Джерело: створено автором.

Таблиця 3.8 – Головні стратегії податківця (пріоритет державності)

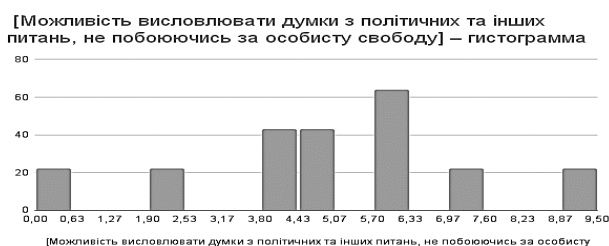
Питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Державна незалежність України	22	65	7	21	44	43	36	0	0	0
Сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві	66	18	21	8	43	63	19	0	0	0
Демократичний розвиток країни	42	22		109	21	44	0	0	0	0
Відсутність значного соціального розшарування (багаті-бідні, вищі-нижчі версти суспільства)	21	43	22	87	65	0	0	0	0	0

Джерело: створено автором.

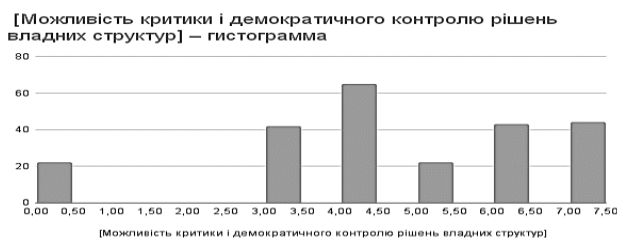
За нестабільної та негативної ситуації основним аспектом, фундаментом соціального капіталу є соціально-економічна стійкість особистості, той багаж знань і досвіду, здібностей і навичок, який є у людини, межа можливостей на перспективу і бажання розвиватися у майбутньому. За різним рівнем наявності та формою соціального капіталу, іноді за нульовим показником людина виключається з корисної взаємодії, сходить зі шляху соціалізації, інституції, процесів буття, що перешкоджає і зменшує соціальну стійкість. На нашу думку, концепцію соціального капіталу за типами взаємозв'язку як джерела соціальної індивідуально-колективної стійкості можна поділити на: пов'язуючий соціальний капітал (високий рівень взаєморозуміння та подібності, ставлення до цілей, виконання проєктів у єдиному відношенні до ресурсів і можливостей, тісні відносини),

об'єднуючий соціальний капітал (єдине розуміння проблеми, але розділ за критеріями (вікові, релігійні), сполучно-нестійкий соціальний капітал (широкі взаємодії, чіткі правила інституційної влади, основа довіри, поваги та норми).

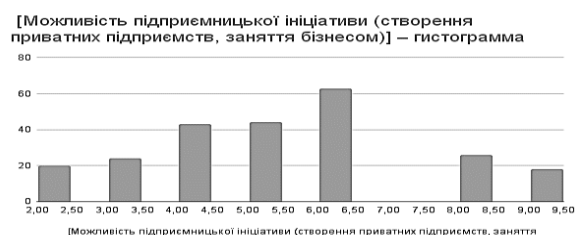
Чому людина не завжди використовує цей неоціненний особистий арсенал допомоги у складних життєвих ситуаціях, інколи ховаючись за власні вимотуючі переживання, а інколи ігноруючи обставини та почуття? «Складна ситуація перестає бути стресовою, як тільки починаємо ставитись до неї як до певного завдання, що потрібно вирішити. У такому разі життєві труднощі перестають нас лякати і ми зосереджуємось на їх подоланні, а саме: ретельно аналізуємо проблеми; шукаємо творчі вирішення проблеми; рішуче керуємо власним життям; активно відшукуємо шляхи підвищення особистісної ефективності; надаємо соціальну підтримку та допомогу; використовуємо складну стресову ситуацію як можливість навчитися новому, збільшити свій багаж ресурсів» [170]. Варто концентрувати увагу на позитивному вирішенні проблем, не тікаючи від труднощів, знімаючи релаксацією емоційні стреси та напруження. На 2021 рік респонденти визначили нейтральну позицію можливості висловлювати думки з політичних та інших питань. Спостерігається досить високий показник національно-культурного відродження, яким завжди славилася наша держава.

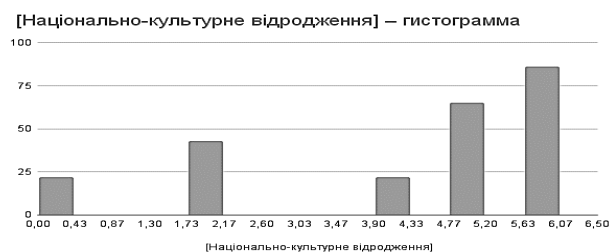
0 – 24, 2 – 20, 4 – 41, 5 – 45, 6 – 64, 7 – 21, 9 – 23

0 – 23, 3 – 42, 4 – 65, 5 – 21, 6 – 43, 7 – 44

2 – 20, 3 – 24, 4 – 43, 5 – 44, 6 – 63, 8 – 25, 9 – 19

0 – 21, 2 – 43, 4 – 23, 5 – 65, 6 – 86

Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10

Рисунок 3.12 – Головні стратегії податківця (пріоритет свободи і незалежної думки)

Джерело: створено автором.

Таблиця 3.9 – Головні стратегії податківця (пріоритет свободи і незалежної думки)

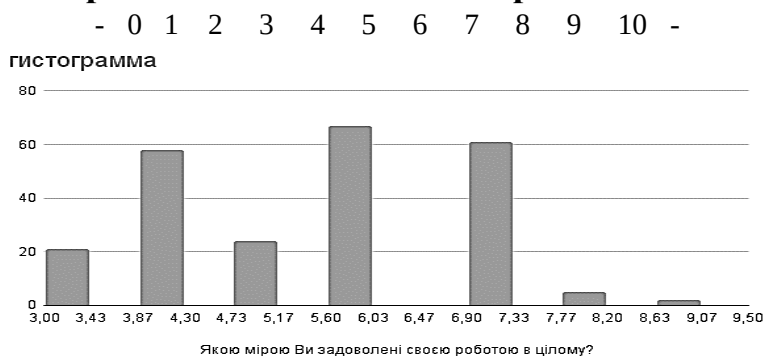
Питання	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу	24	0	20	0	41	45	64	21	0	23	0
Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом)	0	0	20	24	43	44	53	0	25	19	0
Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	23	0	42	65	21	43	44	0	0	0	0
Національно-культурне відродження	21	0	43	0	23	65	86	0	0	0	0

Джерело: створено автором.

Виділивши основні стратегії податківця (рівень сімейних цінностей, пріоритети роботи, життя, державності, свободи і незалежної думки), варто зробити висновок, що першим пріоритетом для податківця є цікава робота і суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян) (114), на другій сходинці стоїть сім'я, сімейні цінності, здоров'я (87) та духовність (44), свобода і незалежність думок (42) (рис. 3.12, табл. 3.9).

Нові якості економічної системи виникають завдяки груповій діяльності людей, суб'єктів господарських відносин у разі їх соціальної взаємодії, де виникнення непередбачених емерджентних властивостей розвитку економічної системи відносять до поведінки суб'єктів. В основі дослідження поведінкових аспектів економічних суб'єктів конкурентного ринку лежать психологічні фактори та впорядковані уподобання, які можуть впливати на рішення людей у різноманітних економічних ситуаціях, змінюючи саму економічну систему [138].

Якою мірою ви задоволені своєю роботою в цілому?

3 – 21 ос.,
4 – 58 ос.,
5 – 24 ос.,
6 – 67 ос.,
7 – 61 ос.,
8 – 5 ос.,
9 – 2 ос.

Рисунок 3.13 – Рівень задоволеності роботою податківця

Джерело: створено автором.

Під час опитування податківців основним питанням було визначити рівень задоволеності співробітників-податківців і науковців-податківців (рис. 3.13). Досить негативних відповідей (0–2) не спостерігаємо і на третє усього 21 особа. Середньостатистичні дані (4 – 58, 5 – 24, 6 – 67, 7 – 61) стабільні та рівномірні, що свідчить про задоволеність і зацікавленість роботою як простого співробітника податкового відділення, так і науковців-викладачів Державного податкового університету. Дійсно, коли відвідуєш податкові служби, відчуваєш тишу й атмосферу праці, охайний вигляд працівників, спокійний, доброзичливий і розумний погляд співробітника, наявність усіх технічних пристроїв, можливість вирішити всі питання швидко та якісно. Маючи можливість торкнутися безперервного, насиченого життя кафедр університету м. Ірпінь, серцем відчуваєш любов та повагу викладачів і співробітників до своєї роботи, позитивні відгуки студентів, майбутніх податківців тому підтвердження.

На запитання «Що найбільше приваблює вас у нинішній роботі?» (рис. 3.14), податківці виділяють зміст роботи, її складову та насиченість (34,9 %), не останню роль відіграє гарантія зайнятості та стабільність працевлаштування (11,8 %), виділяють добрі стосунки з колегами (12,2 %) та довірливі відношення з керівництвом (11,8 %), що свідчить про сприятливий і діловий клімат у колективах.

Привабливість у роботі податківця

Опитування співробітників податкової служби Києва, Київської обл. і науково-педагогічний склад Державного податкового університету
(підкреслити усі можливі варіанти)

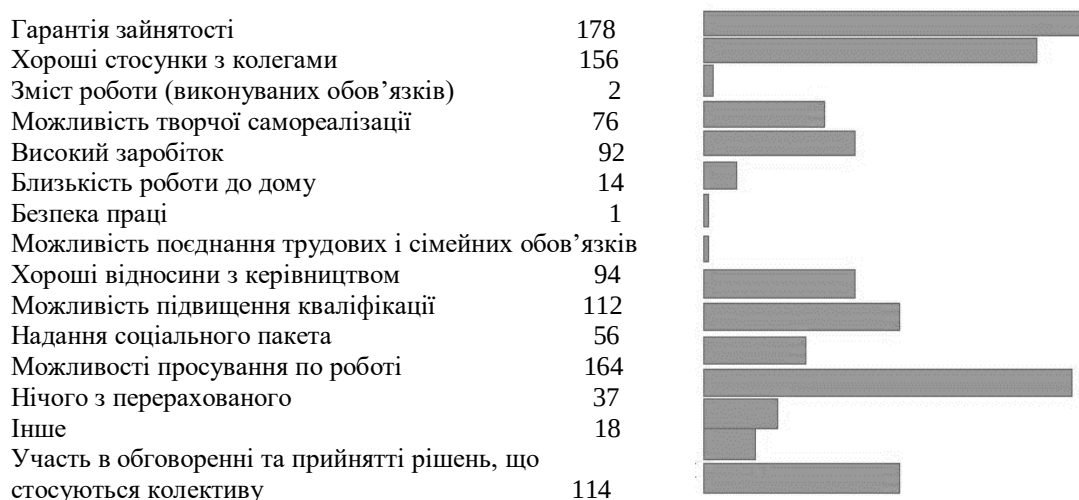

Рисунок 3.14 – Рівень привабливості роботи податківця

Джерело: створено автором.

В анкетах були відмічені можливості підвищення кваліфікації та зростання по кар'єрній сходинці, можливості творчого та наукового підйому, надання соціальних пакетів і пільг. Велике значення для людини має прийняття та членство саме у рідній за думками та цілями групі, емоційна значимість і прагнення до соціальної ідентичності зі своїми правилами, нормами та цінностями, прийнятними моделями поведінки, обов'язками й очікуваннями, історією та мовою. «Членство забезпечує доступ до безлічі переваг, таких як соціальна підтримка, доступ до ресурсів і можливості поліпшити своє особисте і суспільне становище» [171], хоча інколи спостерігаємо перегини згуртованості однодумців і нав'язливість своїх ідей суспільству, що несе обмеження дій і розвитку, гальмування новаторства та творчості.

Аналізуючи питання, яке стосується законодавства та виконання усіх норм праці, спостерігаємо бажання якісного виконання своїх обов'язків, інколи за рахунок особистого вільного часу (рис. 3.15). Працівники податкової служби мають стабільний, нормований робочий час (29,9 %), а представники наукової викладацької категорії приділяють більше часу підготовці до лекцій, конференцій, круглих столів, засідань кафедр, написання статей тощо (52,1 %).

Яка тривалість робочого часу на вашій основній роботі?

Працюю повний робочий тиждень (40 годин на тиждень). Працюю постійно понаднормово (більше 40 годин на тиждень). Працюю час від часу понаднормово. Працюю неповний робочий тиждень (менше 40 годин на тиждень). Працюю за викликом окремі години (необхідні для виконання робіт). Інше

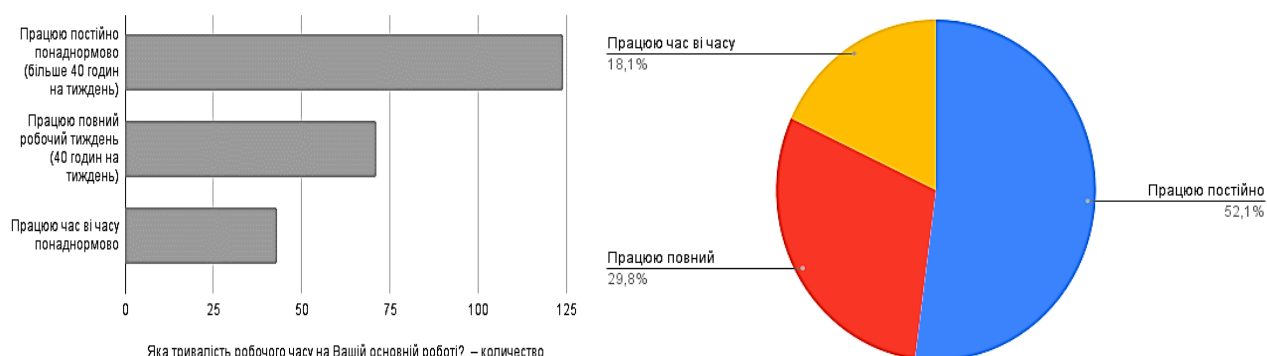

Рисунок 3.15 – Тривалість робочого часу податківців

Джерело: сформовано автором.

Відокремлюючи соціальні взаємодії в колективі, за допомогою опитування, анкетування, неформальної бесіди можна отримати повне бачення психологічного настрою, оцінити емоційний клімат, рівень взаємної підтримки в колективі та ступінь довіри між співробітниками, керівництвом і зрозуміти силу та вплив факторів, які сприяють ефективності та покращенню робочої атмосфери. Фактори соціальної взаємодії державної податкової установи мають широкі компетенції та висвітлюють у внутрішніх відносинах самого співробітника його індивідуальні особливості характеру, прагнення, цілі, стремління та досягнення, відношення до праці, активність, а в зовнішніх відносинах приділяється увага регуляції умов праці, рівню інноваційно-комунікативного інформування, взаємній повазі та довірі до професіоналізму і компетентності всіх колег та керівників. У простій бесіді під час неформального спілкування можна розділити тематику за різними напрямками: вік, стать, психологічні параметри та сумісність, освіта, довірливе й етичне ставлення до колег і керівництва, або дотримуючись формальних правил (опитування, анкетування), можна виявити задоволеність умовами праці, оплатою та стимулюванням труда, діями керівництва та репутаціями співробітників. Небайдужість, прагнення покращення роботи й активність працівника прослідковується у громадській активності, застосуванні інноваційних методів роботи, володінні посадовими інструкціями, інформаційним забезпеченням, завданнями, цілями підрозділу, постійному інтелектуально-професійному, творчому зростанні, прийнятті керівницьких рішень і відповідальності за власні робочі функції. Аналіз факторів соціальної взаємодії дає можливість виявити невикористаний ресурс позитивного розвитку, розробку нових напрямлень чи посилення вже існуючих робочих програм. Державна податкова служба України йде поруч із сучасними напрямленнями реформування, постійно стоїть у напрямі інноваційно-інформаційної трансформації, цифровізації, удосконалення правил трудових відносин, сфери зайнятості та довіри, що впливають на тенденції розвитку та формування соціального капіталу. Усі працівники-податківці володіють принаймні базовими знаннями інформаційно-комунікативних технологій, і під час прийому на роботу ця графа в анкеті є пріоритетною. Завданням держави, бізнесу, органів оподаткування у «побудові цифрової економіки» є, по-перше, створення умов щодо підвищення цифрової грамотності

населення (користування цифровими ресурсами), по-друге, створення умов для капіталізації таких навичок, перетворення цифрового інтелекту у важливий ресурс економічного зростання економіки. Отже, саме соціальний капітал, знання, таланти, навички, вміння, досвід, інтелект людей перетворюються у рушійну силу цифрової економіки, а цифрові компетенції громадян стають ключовими серед інших у сфері зайнятості» [172]. Розвиток інноваційно-інформаційних трансформацій спрощує та піднімає роль і попит податкових нововведень, моделює взаємодії учасників, змінює способи та механізми впливу економічних, управлінських складових на процес надання послуг, які забезпечують нові можливості розвитку та реалізації соціального капіталу.

Досліджуючи тему дисертації, часто доводилося спілкуватися зі справжніми професіоналами податківцями та науковцями, які творять нове покоління держслужбовців, фанатами своєї професії, які горять на роботі і не зупиняються (досить часто на особистому ентузіазмі), але є оборотна сторона податкової служби. Часті зміни керівництва, нехтування базою багаторічного досвіду та співпраці, безсистемність державних структур, кадрова політика оновлення складу працівників – усе це призвело до гострого «кадрового голоду» та зниження рівня професіоналізму і компетентності посадових осіб, що веде до знищення рівня довіри до органів державної влади, а саме Державної податкової служби України, «стрімко знижується, якість прийнятих управлінських рішень є низькою і незрозумілою для більшості громадян, зовнішня та внутрішня політика розвивається хаотично, за результатами чого, безумовно, спостерігатимуться негативні тенденції у розвитку соціального капіталу на усіх рівнях» [173]. Хтось наголосить, що це проблема всієї системи і такий нині скрутний час для нашої держави, але збереження людяності та сили волі, соціально-економічної та морально-етичної стійкості зароджувалося разом з нами і в кожному серці українця. Із хворобливою гіркотою спостерігаємо зміни сьогодення, життя стає більш жорстоким і менш людяним, соціальні проблеми накопичуються та множаться, соціальний клімат погіршується, більшість людей не мають змоги адаптуватися у сучасності і, відстаючи на крок, не беруть участі у благах економічного зростання. Втрачаємо впевненість у майбутнє і посилюємо недовіру у цінності, які нас об'єднують.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На перетину минулого та майбутнього є точка сьогодення, яка завдяки зовнішнім та внутрішнім соціально-економічним вимогам активізує самого суб'єкта. Важливим елементом досліджень економічної свідомості людини є соціальна політика держави, а саме удосконалення підвищення ефективності освіти, охорони здоров'я та інших галузей соціально-культурної сфери, що дозволить знищити негативний вплив зовнішніх факторів та спростити процес прийняття рішень кожного. В дисертаційній роботі запропоновано комплекс показників для оцінювання динаміки рівня розвитку соціального капіталу, через дані бюджету (надходження, видатки) і показники соціальної спрямованості, індексу процвітання, соціально-економічних індексів та індексів розвитку соціального капіталу та дані статистичного аналізу підтримки бізнесу і соціального суспільства українською державою, а саме податковою службою на основі довіри, податкової свідомості та дисциплінованості.

У роботі пропонується аналіз і розгляд впливу поведінкових аспектів на соціальний капітал податкової служби та практичне його використання: визначено основні стратегічні напрями, пріоритети роботи і життєвої позиції працівників податкової служби, рівень їх незалежності та задоволеності, привабливості працевлаштування в органах Державної податкової служби України, з урахуванням нормативних складових тривалості робочого часу податківця та науково-педагогічних працівників у сфері економіки й оподаткування, окреслено стратегічну візію розвитку ДПС України та обов'язків керівників і підлеглих, принципи їх роботи та якості виконання службових обов'язків, що дало змогу розкрити основи Кодексу професійної етики працівників органів Державної податкової служби України для досягнення Європейських стандартів у системі державного регулювання економікою. Розкрито загальну візію розвитку ДПС України в контексті розширення та інфініції соціального капіталу, яка повинна полягати в побудові відкритої, ефективної та довіреності інституції, яка сприяє

економічному розвитку країни та покращенню якості життя громадян.

У розділі дисертаційної роботи використовуються матеріали дослідження, виявлення думки й особистого відношення співробітників і науковців-податківців державної служби та мешканців м. Київ шляхом письмового опитування-моніторингу та інтернет-тестування всіх актуальних сфер суспільства.

Суспільна економічна свідомість, податкова культура платників податків, податкова дисциплінованість є неодмінною необхідною складовою, провідними компонентами економічної, соціальної та національно-культурної самоідентифікації суспільства в умовах глобалізації, які методами поштовху, довіри розкриватимуть перед людьми нові можливості прийняття рішення, нові вирішення їх проблем, нові винаходи чи інтереси, які допоможуть розкритися людині повною мірою та подивитися у майбутнє з перспективою на щастя.

ВИСНОВКИ

За останні роки науковці все більше приділяють увагу нематеріальній складовій буття, вивченню та розумінню покращення добробуту, його важливості, впливу на людину та здоров'я суспільства. Соціальна єдність і довіра, ґрунтуючись на фундаментальній ролі економічного розвитку й особливостей кожної людини і її вибору, розкриває шлях до економічного зростання та процвітання сучасного суспільства. Люди, колективи, які спілкуються між собою, володіють, несуть і використовують необхідну інформацію, примножуючи довіру та стабільність, що веде до збільшення потенціалу самої людини, й активізують участь у зростанні емерджентного потенціалу. Усі ці процеси та напрацювання прослідковуються в новій концепції економічної науки як соціальний капітал, теорія якого констатує, що довіра, взаємовідносини, участь, взаємозв'язки, співпраця допоможе громадянам проявляти активність і небайдужість до сьогодення. Усі ці питання пов'язані з новим теоретичним направленням економіки – соціальним капіталом, дослідження якого, його трактування, вимір та зв'язок з економічним розвитком залишає відкритими багато питань, починаючи з визначення остаточного поняття і закінчуючи дослідженнями економічної природи, напрацювання робочого механізму, виміру й оцінювання. В дисертаційній роботі пропонується особисте бачення та визначення сучасної концепції, що дає можливості розкрити необмежені простори дослідження, а остаточні визначення, характеристики та виміри дозволять спільно рухатися на правильному шляху, оскільки маловивченість несе у собі глибокі протиріччя, а інколи і тупиковий напрям. У дисертаційній роботі пропонується особисте визначення соціального капіталу та його взаємодія з державним сектором, а саме органами влади та податковою службою. У дослідженні виділяються авторські теоретичні основи концепції: класифікація, направлення, рівні, види, принципи і джерела соціального капіталу, які є результатом розуміння важливості та перспективності напряму економічної науки, аналізу наукової літератури й

особисте бачення подальшої практичної реалізації, взаємодії та взаємозв'язку соціального капіталу і податкової служби України.

В роботі використовуються сучасні методології, поєднання основ міждисциплінарних досліджень, виконання інновацій і пов'язаних з ними концепцій, поєднання та активне впровадження соціальної відповідальності, глибоке вивчення тематичного аналізу соціального капіталу й об'єднання людей єдиною ідеєю та метою на основі довіри і взаємодії – покращення життя веде до нових вимірів та етапів економічного зростання нашої держави, і, навпаки, невиконання зобов'язань і програм, безкарність, несправедливість несе велике розчаруванням у людських цінностях, що є породіллям пасивності. Усі рівні економічного життя суспільства розкривають різнопланові та векторні підходи розвитку, які потребують аналізу і вивчення безпосередньо напрямів і вимірів соціального капіталу.

Ресурсами економічного розвитку та поширення глобального напрямку суспільства – подолання бідності завжди використовуються основи соціального капіталу, покладаючись на доступність усіх сфер діяльності та напрямів суспільства, приносячи перспективні проекти та дивіденди у вигляді всіх видів довіри. В дослідженні проводиться паралель розуміння нематеріального активу (знання, культура, управління змінами тощо), які є в будь-якій установі чи бізнесі, аналізуючи середовище (співробітники, керівництво) та вплив, з реальним життям комерційної сфери. Побудова, використання чи, можливо, знищення соціального капіталу потребує ретельної уваги й осмислення, тому що це стосується людини.

В дослідженні, на основі статистичного аналізу сучасного стану соціального капіталу на фоні економічного розвитку за оцінками Індексу процвітання для України, представлених даних рейтингів вартості життя та місцевий індекс купівельної спроможності, актуальні проблеми людей і суспільства, відношення співробітників-науковців податкової служби та мешканців м. Київ до економічної ситуації в країні, спроможність держави справлятися з викликами сучасності дало можливість виміру соціального капіталу на основі довіри та напрямів розвитку економічної концепції. Основною метою соціального розвитку суспільства

залишається покращення життя людини, а це неможливо без довіри суспільства до всіх сфер буття, починаючи від довіри до державних органів до довіри близького оточення, і налагоджена робота податкової системи сприяє чіткому виконанню економічних функцій.

Традиційна економіка розвитку базується виключно на збільшені ВВП на душу населення шляхом технологій, інновацій, покращення ринкової економіки та суцільних благ, і всі версти населення будуть дотримуватися єдиних правил поведінки. Але було виявлено, що зміна правил і моделей може «сформувати нових людей» з поширеними можливостями, і це досить важливо для бідних людей, оскільки стрес бідності змінює пізнання і переваги. Дане дослідження спрямоване на виявлення прихованих зв'язків між еволюцією бідності у країнах, що розвиваються, та інформаційними технологіями, методологія яких ґрунтується на моніторингу світових статистичних даних, характеризуючи економічний розвиток країн і рівень бідності, а також міжнародних показників використання інноваційних технологій та інтернету. У результаті аналізу простежено еволюційні зміни та встановлення зв'язку між ВВП і розвитком інформаційних технологій, підтвердженого на основі методу рейтингових балів. Порівняльний аналіз показників для відстеження нормативно-правового середовища в країнах, що розвиваються, таких як доступність послуг інформаційно-комунікативних технологій, ІТ-грамотність і рівень бідності, висвітлив причинно-наслідкові зв'язки між еволюцією бідності й інформаційними технологіями, що вказує на нерівність зростання ВВП і наявність цінової політики інформаційних технологій, та є прогалини у вигляді низьких або відсутності ІКТ-грамотності на порозі бідності 3,8–9,8 %. Це демонструє прихований зв'язок між бідністю та практичними знаннями населення у галузі інформаційних технологій і може використовуватися в напрямлені цифровізації населення, інклюзивної освіти та стимулювати соціально-економічний розвиток країни, що є основною стратегією податкової служби України.

У дисертаційній роботі досліджено складові системи розвитку соціального капіталу в емерджентній економіці, які зосереджені на фінансовому забезпеченні

соціального захисту та соціальній взаємодії у професійній діяльності. З метою виявлення впливу ефективності реалізації соціальної політики країни для цілей розвитку соціального капіталу через досягнення системних ефектів (синергетичного й емерджентного) розроблено чотирифакторну модель результативності та віддачі фінансового забезпечення (державного соціального забезпечення). У процесі побудови запропоновано упорядкований комплекс правил організації та взаємодії складових елементів системи розвитку соціального капіталу в емерджентній економіці, де виокремлюються субчастини з інтеграційними взаємозв'язками й факторами впливу між собою. За результатами чотирифакторної моделі представлено науково-практичний підхід до розрахунку системного ефекту (синергетичного й емерджентного) у вигляді сукупності властивостей системи, що не були притаманні сумі компонентів системи в цілому. У чотирифакторній моделі застосовано методи виявлення ізольованого впливу факторів за ланцюговими підстановками та логарифмічний метод. Апробовано представлену методику моделювання на макроекономічних факторах впливу на розвиток соціального капіталу України. Представлено систему умов ефективного фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу, що впливає на посилення позитивних і негативних системних ефектів.

Позитивне значення системного ефекту характеризує, відповідно, сприятливі тенденції для розвитку соціального капіталу у структурі соціальних видатків щодо соціального забезпечення та захисту населення, а перехід від позитивних до негативних значень показників індексу результативності фінансового забезпечення розвитку соціального капіталу у досліджуваному періоді характеризують нестабільну тенденцію у процесах віддачі від надання державою соціального забезпечення, оскільки зменшуються грошові потоки дохідної частини бюджету у майбутньому.

Спостерігаємо тісний взаємозв'язок соціального капіталу з податковою службою, бо основи концепції та державного органу єдині. В дисертаційній роботі були досліджені теоретичні підходи застосування соціального капіталу в Державній податковій службі України, узагальнені класифікації соціальних

структур, соціальних зв'язків з подальшим практичним застосуванням в сфері оподаткування, що сприяло визначенню характеристик основних напрямів взаємодії та взаємозв'язку між індивідом, владою і суспільством. Визначені особливості соціального капіталу у сучасному середовищі як базису ресурсного забезпечення розвитку працівників органів Державної податкової служби України та обґрунтовано, на основі аналізу рівня і якості життя та індексів процвітання, науково-методичний підхід до оцінки державного соціального забезпечення та захисту населення, результативності фінансового забезпечення у процесах сприяння розвитку соціального капіталу в податковій службі України.

Дослідження дисертаційної роботи базується на соціально-економічному аналізі та письмового опитуванні-моніторингу працівників податкової служби та мешканців м. Києва та області, що дало змогу розробити оцінювання рівня розвитку соціального капіталу, який ґрунтується на структурно-функціональних, причинно-наслідкових взаємозв'язках, економічній поведінці особистості та результатів діяльності для розбудови стратегічної візії керівного складу і профілю співробітників Державної податкової служби України.

У роботі представлено обов'язки керівника та загальна візію розвитку ДПС України в контексті розширення та інфініції соціального капіталу, яка спрямована на побудову відкритої, ефективної та довіреної інституції, що сприяє економічному розвитку країни та покращенню якості життя громадян. В результаті буде досягнуто найвищий щабель розвитку – стала система соціального капіталу в сфері економіки та оподаткування країни.

Запропоновано основний теоретико-практичний базис соціального капіталу, який є основою та стратегічним завданням на ближні перспективи розвитку Державної податкової служби України. Рівень довіри та надійності характеризують якість економіко-соціальної свідомості громадян, бізнесу, представників підприємств, який проявляється та зростає під час розвитку взаємозв'язків громадського суспільства і несе результати для податкової служби.

Міждисциплінарна та багатовекторна методологічна концепція соціального капіталу з питань розвитку має можливості використовувати в усіх сферах життя,

розвивати більш продуктивну й інклюзивну економіку, оскільки працює безпосередньо з людьми і для людей. Розвиток суспільства та формування інститутів громадянства й економічного зростання невід’ємно пов’язано з новим економіко-соціальним поняттям, що є стимулом самоорганізації та встановлення міжособистісних і міжгрупових стосунків, ведучи на шлях гармонізації, заснований на щирій допомозі та довірі.

Завдяки компонентам і властивостям соціальний капітал допомагає як вирішувати завдання та стратегічні цілі окремих заходів і програм державного регулювання, сприяє впровадженню різноманітних нововведень та реформ, так і слугує джерелом індивідуально-колективної стійкості особистості під час прийняття рішень і подолання перешкод соціального характеру. У процесі створення чітких цілей, завдань і напруженості баченням кінцевого результату держава не має змоги впливати і стимулювати бізнес, громадські організації та звичайного пересічного громадянина в розвиток та інвестиції соціального капіталу, а саме державні програми і стратегічні плани, що є опосередкованими та впливовими на ефективність і формування соціально-економічної співпраці у суспільстві та позитивного настрою соціально-економічної сфери.

Концепція соціального капіталу на сьогодні є перспективною нішею соціально-економічного напрямлення, оскільки насамперед стосується самої людини та її рівня життя і майбутнього процвітання. Виділення цього напрямку в окрему теорію розкриває необмежені простори дослідження, а остаточні визначення, характеристики та виміри дозволять спільно рухатися на правильному шляху для подолання і практичної допомоги суспільству справлятися з негативними наслідками економічної руйнації, військової агресії, соціальної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурдьє П. Форми капіталу. *Довідник теорії та дослідження для соціології освіти*. Н. Р., 1985. С. 16–29.
2. Бурдьє П. Форми капіталу / пер. М. С. Добрякова. *Економічна соціологія*. 2002. № 5. С. 60–75, с. 61.
3. Патнем Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. Творіння демократії. Традиції творення громадської активності в сучасній Італії. К. : Основи, 2001. С. 266–271.
4. Патнем Р. Д. Боулінг наодинці: крах і відродження американської спільноти. Нью-Йорк, 2000.
5. Беккер Г. С. Людський капітал: теоретичний і емпіричний аналіз з особливим посиленням на освіту. Н. р. : Університет Чикаго, 1964. С. 257–298.
6. Норт Д. К. Інститути, інституційні зміни та економічні показники 1990. 1997. 180 с. ISBN 5-88581-006-0
7. Коулман Дж. С. Основи соціальної теорії. Кембридж : Видавництво Гарвардського університету, 1990. С. 302.
8. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні добродії і шлях до добробуту. 2008.
9. Гонсалес-Брамбіла К. Н. Соціальний капітал в академічних колах. *Наукометрія*. 2014. № 101 (3). С. 1609–1625.
10. Шпикуляк О., Мазур Г. Інституційні засади формування соціального капіталу в механізмі розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2014. № 8. С. 63–68.
11. Вулкок М. Соціальний капітал та економічний розвиток: на шляху до теоретичного синтезу та політичної бази. *Теорія і суспільство*. 1998. № 27 (2). С. 151–208.
12. Коулмен Дж. Капітал соціальний і людський. *Соціальні науки і сучасність*. 2001. № 3. С. 122–139.
13. Патнем Р. Процвітаюче суспільство. Соціальний капітал і суспільне життя. *The American Prospect*. 1993. Vol. 4, № 13. Р. 1–2.
14. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні чесноти та шляхи процвітання / пер. з англ. 2006. 730 с.

15. Богуш Л. Г. Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку. *Економіка та держава*. 2010. № 4. С. 15–20.
16. Кожемякіна О. М. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1. С. 118–131.
17. Гугнін Е., Чепак В. Феномен соціального капіталу. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 1. С. 49–57.
18. Левчук Н. М. Асоціальні явища як наслідок дефіциту соціального капіталу в Україні. *Український соціум*. 2011. № 1. С. 135–147.
19. Burt R. The Social Structure of Competition Structural Holes. Cambridge : Harvard University Press, 1992. DOI : <https://doi.org/10.4159/9780674029095>
20. Paldam M. Social capital: one or many? Definition and Measurement. *Journal of Economic Research*. 2000. Volume 14, issue 5. P. 629–654.
21. Раструм Й. Inter-організаційна міжособиста відповідальність: дослідження процесів соціального капіталу у відносинах між північноєвропейськими та етнічними китайськими фірмами. *Управління промисловим маркетингом*. 2008. Том 37. С. 502–512.
22. Шаповалова Т. В. Вплив соціального капіталу на економічне зростання. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 14(1). С. 167–175.
23. Коба Н. В. Вплив соціального капіталу на процес комерціалізації знання в організації. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 208–214.
24. Росколотько І. Соціальний капітал як продуктивний ресурс соціальних зв'язків. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 17–20.
25. Саліхов Б. В., Нейматова Б. А. Функціональна структура інтелектуального капіталу підприємства як об'єкт управління. *Креативна економіка*. 2008. № 11 (23). С. 50–58.
26. Середа Ю. В. Роль соціального капіталу у формуванні ставлення до ринкової економіки в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 2. С. 72–89.

27. Portes A. Social capital: its origin and application in modern sociology. *Annual review of sociology*. 1998. Volume 24. P. 1–24.
28. Рогожин О. Г., Макаренко І. П. Інноваційний соціальний капітал: питання ідентифікації та вимірювання. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2. С. 82–92.
29. Приятельчук А. О. Власність і капітал: сутність, структура та основні функції. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 63. С. 48–52.
30. Moser, Caroline. *Confronting Crisis: A Comparative Study of Household Responses to Poverty and Vulnerability in Four Poor Urban Communities* 1996 (Washington, DC: The World Bank).
31. Narayan, Deepa. *Voices of the Poor: Poverty and Social Capital in Tanzania* ESSD Studies and Monographs Series. 1997. Vol. 20. (Washington, DC: The World Bank). (1999) “Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty” Policy Research Working Paper No. 2167 (Washington, DC: The World Bank).
32. Гаджієв Дж. Інституціоналізація медіа-комунікацій у представництві соціальної політики. *Гуманітарні та соціальні науки*. 2019. Випуск 7(6). С. 834–840. DOI : <https://doi.org/10.18510/hssr.2019.76126>
33. Файн Б., Мілонакіс Д., Fine В. Теорії соціального капіталу: політична економія та розвиток. Лондон : Плутон Прес ; IPPE, 2010. 304 с.
34. Bazylevych V. D. et al. Accumulation of social capital as a positive externality of corporate social responsibility development in transition economies. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2019. Vol. 1. P. 132–139.
35. Грицаєнко М. І. Сутність соціального капіталу та його особливості в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 60–65.
36. Разак А. Теорія обміну знаннями в бізнес-стратегії. *Економіка процедур і фінанси*. 2016. № 37. С. 545–553.
37. Басс А. Я., Ермашкевич Н. С. Соціальний капітал Френсіса Фукуями. *Ідеї і ідеали*. 2010. № 2(4), т. 1. С. 85–93.

38. Грицаєнко М. І. Інвестиційне забезпечення розвитку соціального капіталу. *Аграрна галузь сучасної України; проблеми та перспективи розвитку* : збірник матеріалів конференції. 2021. URL : <file:///C:/Users/user/pdf>
39. Гурочкіна В. В. Розвиток людського капіталу як основа інноваційної активності підприємництва. Молдова : МНК, 2019. № 1–2. С. 528–534.
40. Виміри соціального капіталу за допомогою комплексного анкетування / Всесвітній банк. Робочий документ. 2003. С. 18. URL : <http://wwds.worldbank.org/Measuring0social0capital.pdf>
41. Стежко Н. Роль соціального капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку. *Економіка*. 2010. № 1(101). С. 47–51.
42. Лю, Чунг і Лі. Емпіричні дослідження поведінки обміну інформацією на сайтах соціальної комерції. *Міжнародний журнал управління інформацією*. 2016. Вип. 36. С. 686–699.
43. Роберт К. Соціальний капітал та інтеграція. *Дослідження інформаційних систем*. 2008. № 19. С. 314–334.
44. Бурдьє П. Запрошення до рефлексивної соціології. Чикаго : Університет Чиказької Преси, 1992. С. 119.
45. Park S. Digital Capital. London, United Kingdom: Palgrave Macmillan. 2017. DOI 10.1057/978-1-137-59332-0
46. Геєць В. М. Довіра як елемент соціального капіталу в економічному розвитку України. *Економічна теорія*. 2010. № 3.
47. Міжнародний стандарт інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Council ('IIRC')). 2013. URL : <http://www.theiirc.org>
48. Руда Т. В. Соціальний капітал як елемент забезпечення національної безпеки НДІ фіскальної політики. *Наука оптимальних податкових рішень*. 2020. URL : <https://www.ndifp.com/1374/>
49. Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022–2024 роки : наказ ДПС України від 22.11.2021 № 965 / в. о. голови Є. Олейніков ; Державна податкова служба України. URL :

<https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/76677.html>

50. Стратегічний план Державної податкової служби України на 2022–2024 роки / офіційний вебсайт ДПС України. 2021. URL : <http://www.tax.gov.ua>}

51. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine//docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

52. Міністерство фінансів України. Державна податкова служба України. URL : https://mof.gov.ua/uk/derhavna_podatkova

53. Рябініна Н. Соціально-економічна свідомість – ключовий драйвер податкової служби України. *Економічний журнал*. Рига : Видавництво «Три моря», 2021. Вип. 1, № 2. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/ua/cooperation/TSJournal/>

54. Швабій К. COVID-19, бюджетний дефіцит плюс офшоризація всієї країни. Чи вчасно влада ініціювала чергову податкову реформу. URL : <https://zn.ua/ukr/internal/covid-19-byudzhetniy-deficit-plyus-html>

55. Конституція України. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

56. Гордей О., Грабовська І., Негрішна В. Проблеми та перспективи удосконалення фінансового забезпечення складових соціальної сфери в Україні. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31, № 3. С. 74–82. DOI : <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.074>

57. Індекс профсфери Легатум 2021. Створення шляхів від бідності до процвітання. Таблиця рейтингів. Legatum Prosperity Index™. URL : <https://www.prosperity.com/>

58. Індекс Doing Business 2020 року, Індекс сплати податків (Index Paying Taxes), URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf> URL : https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine#DB_tax

59. Take-profit. Біржовий портал № 1. Рейтинг Форекс Брокерів 2022. Статистика по країнам. URL : <https://take-profit.org/>

60. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine//docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

61. Trunina I. M., Khovrak I. V., Pryakhina K. A., Usanova O. P. Life quality as an indicator of sustainable development: international statistical research. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2021. № 30 (4). Pp. 772–780. DOI : <https://doi.org/10.15421/112171>

62. Social Integrations a Direction for Humanization of Economic Relations and Improvement of Social Welfare / Voronkova O., Hordei O., Barusman A., Ghani E. *Socio Economic Challenges* : Journal article. 2019. Vol. 3, Issue 4. Pp. 52–62. DOI 10.21272/sec.3(4).52-62.2019

63. Черенко Л. Нові форми бідності в Україні: ключові виявлення і оцінки масштабу уяви. *Демогр. соц. економ.* 2015. № 1 (23). С. 11–21.

64. Чала Н. Взаємодія власті і бізнесу у боротьбі з бідністю в Україні. 2017. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11941>

65. Про затвердженні Стратегії скорочення бідності : постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р / Кабінет Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80/paran10#n10> (дата звернення: 12.03.2021).

66. Дослідницький сервіс Numbeo. Європа: показники / Укрінформ ; Numbeo. 2022. URL : <https://www.numbeo.com/quality-of-life/>

67. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні / ООН. Україна. 2020. URL : <https://ukraine.un.org/sites/default/files/202110/VNR%20SDG%20Ukraine%202020.pdf>

68. Звіт сталого розвитку по Україні 2021 р. Україна на 36 місці в глобальному рейтингу сталого розвитку ООН / Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265142-ukraina-na-36-misci-v-globalnomu-rejtingu-stalogo-rozvitku-onn.html>

69. Туленті Д., Лихузова Т., Рябініна Н. Пошук прихованих зв'язків між еволюцією бідності в країнах, що розвиваються, та інформаційними технологіями. *Міжнародний журнал інноваційно-технологічного менеджменту*. Всесвітня видавнича компанія Scientic. 2022. 16 с. DOI : 10.1142/S0219877022500183

70. Saranghi and Pradhan. ICT infrastructure and economic growth: critical assessments and policy implications. *Solution*. 2021. № 47, 3. С. 363–383.

71. Тунио М. Н., Соомро А. А., Богенхольд Д. Вивчення самозайнятості на рівні МСП по відношенню бідності в країнах, що розвиваються. *Бізнес і управлінські дослідження*. 2017. № 6, 2. С. 33–39.

72. Асонгу С., Боатенг А. Вступ до спеціального випуску: Мобільні технології та інклюзивний розвиток. *Журнал африканського бізнесу*. 2019. № 19, 3. С. 297–301.

73. Прадхан Р., Маллик Г., Багчи Т. Інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та економічний ріст. *Огляд управління ІМВ*. 2018. № 30, 1. С. 91–103.

74. Арвин М., Прадхан Р., Наир М. Виявлення взаємозв'язку між підключенням і проникненням ІКТ, відкритістю торгівлі, прямими інвестиціями, економічним зростанням: приклад країн G-20. *Телематика і інформатика*. 2021. № 60, 5. С. 1–25.

75. Meshkovskiy et al. Procedure for Consideration of Pharmaceutical Inspections in the Eurasian Economic Union (Obzor). *Development and registration of medicines*. 2021. 10, 3: 138–146.

76. Світовий атлас даних. Кноэма (2021a). Валовий внутрішній продукт на душу населення на основі паритету купівельної спроможності в поточних цінах URL : <https://knoema.com/atlas/topics/Economy/National-Accounts-Gross-Domestic-Product/GDP-per-capita-based-on-PPP> ; Кноэма (2021b). Доля доходу належить другим 20 %. URL : <https://knoema.com/atlas/topics/Poverty/Income-Inequality/Income-share-hold-by-second-20percent>

77. Міжнародний союз електров'язку 2021–2022, URL : <https://www.itu.int/en/ITUUD/Statistics/Pages/ICTprices/default.aspx> ; Центр

гуманітарних технологій 2021–2022. URL : <https://gtmarket.ru/ratings/ict-development-index>

78. The World bank. ВВП на душу населення. Дані національних рахунків Світового банку та файои національних рахунків ОЕСР. URL : https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2021&locations=UA&most_recent_value_desc=true&start=1988

79. Зміни валового внутрішнього продукту та кількості користувачів Інтернету за період 2010–2022 роки. Дані національних рахунків Світового банку та файои національних рахунків ОЕСР. URL : https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2021&locations=UA&most_recent_value_desc=true&start=1989

80. Порівняння рейтингів ВВП та ІКТ. Кноета [202-221a]. 11:44:55 WSPC/195-IJITM 2250018. Еволюція бідності в розвиваючих країнах та інформаційні технології 2250018-9

81. Agarwal et al. (2018). The role of ICT in India's economic growth. MNC «Breakthrough technologies». Kanpur.

82. Asongu, Nwachukwu (2018). The latest financial research in the field of information technology for inclusive development. *Netnomics: economic research*. 19, 1: 65–93.

83. Fernanda Viecenzs, Halperin. Connected to development? Theory and data on the impact of Internet thesis on the fight against poverty. *Обзор политики развития*. 2017. 35, 3: 315–336.

84. Kyzym et al. (2021). The impact of global digitalization on public education policy. Romania. 25, 1: 7045–7052.

85. Гурочкіна В. В., Кравченко Л. В., Гнатюк С. С. Цифровізація сучасного соціально-економічного простору: боти та хмари. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 6, том 2. С. 35–39. URL : <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/4069>

86. Уряд продовжує активну роботу над цифровізацією державних послуг, і цього тижня українцям стали доступними понад 10 нових онлайн-послуг /

Укрінформ. 2021. 23 травня. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3251059-v-ukraini-stali-dostupnimi-ponad-10-novih-onlajnposlug.html>

87. Новий звіт Digital 2022 Global Statshot від DataReportal. 2022. Квітень. URL : <https://datareportal.com/reports/digital-2022>

88. Україна: 30 років на європейському шляху. Проект реалізується за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. К. : Заповіт, 2021. 392 с. URL : <https://razumkov.org.ua/uploads/2021-nezalezhnist-30.pdf>

89. В Україні з'явився гід з державних послуг / Міністерство та комітет з цифрової трансформації України. 2020. 27 серпня. URL : <https://thedigital.gov.ua/news/v-ukraini-zyavivsyia-gid-z-derzhavnikh-poslug>

90. Результати дослідження Інституту соціології НАН України. 2021. Червень. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=1053&page=2>

91. Теорія обміну знаннями в бізнес-стратегії / А. Разак та ін. *Економіка процедур і фінанси*. 2016. № 37. С. 545–553.

92. Гурочкіна В. В. Цифрова трансформація бізнес-моделі промислових підприємств. *Подільський науковий вісник*. Вінниця, 2020. № 1(13). С. 28–35. URL : http://pnv.in.ua/images/Magazine/1_2020.pdf#page=28

93. Калач Г. М. Фондовий ринок як відкрита нерівноважна система. *European Cooperation*. 2017. № 8(27). С. 53–63. URL : http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/2351/1/2227_IR.pdf

94. Fuzzy technologies for modeling social capital in an emerging economy/ Dzhedzhula V., Hurochkina V., Epifanova I., Telnov A. 2022. Volume 19. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, с. #80 ; DOI : 10.37394/23207.2022.19.80

95. Грицаєнко Г. І., Грицаєнко М. І. Соціальні інвестиції в соціальний капітал. *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 188–194.

96. Hrytsaienko M. Socially competent management of corporations in a behavioral economy: Collection of scientific papers. *European institute of further education*. Podhájska, 2021. Chapter II. С. 187–188.

97. Nafi Jannatun. Different Types of Corporate Social Responsibility (CSR). 2018. URL : <https://www.transparenthands.org/different-types-of-corporate-social-responsibility-csr/>

98. Legatum Institute The Legatum Prosperity Index™ 2021 A tool for transformation Pathways from Poverty to Prosperity Social Capital. Pp. 50–52. Baroness Philippa Stroud CEO, Unless otherwise stated, all data is from the 2021 Legatum Prosperity Index™. URL : <https://nonews.co/wp-content/uploads/2021/12/PI2021.pdf>

99. Chon, K., Park, E., & Zoltan, J. The Asian Paradigm in Hospitality and Tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Research*. 2020. № 44(8), pp. 1183–1202. DOI : <https://doi.org/10.1177/1096348020945370>

100. Harper R. The measurement of Social Capital in the United Kingdom. *Paper prepared for the Conference on SC Measurement*, 26–27 September 2002. London : Organisation for Economic Cooperation and Development – Office for National Statistics, 2002. 9 p.

101. Ховрак І. Соціальне підприємництво та його роль у сталому розвитку: регулювання, фінансування та зміцнення довіри. *Studia i Materialy. Економіка бізнесу. Менеджмент, Соціологія, Соціально-економічні дослідження*. 2018. Вип. 1, cz 2. С. 22–33. URL : <https://www.cceeol.com/search/article-detail?id=775116>

102. Фукуяма Ф. Великий підриг людської природи та відновлення громадського порядку. Нью-Йорк : Free Press, 1999. С. 368.

103. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. Інформаційне управління / Верховна Рада України, офіційний вебпортал парламенту України. 2022. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html>

104. Битви виграє армія, а війну – економіка. Під час війни бізнес повинен працювати актуально / Вишгородська районна рада. 2022. URL : <https://vysh.gov.ua/bytvy-vygraye-armiya-a-vijnu-ekonomika-pid-chas-vijny-biznes-povynen-pratsyuvaty/>

105. Центр аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту (MPI). Опитування IRI: Суспільно-політичні погляди

в Україні. Соціальна група «Рейтинг». 2022. Червень. URL : https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2022_june_survey_ua.pdf

106. Бронікова С. А. Механізм як наукова метафора. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2011. Вип. 2. С. 75–82. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav/2011_2/9.pdf

107. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. 23–24 липня 2022 року. URL : https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2022_%D1%85v_press.pdf

108. Косе Айхан. Звіт «Global Economic Prospects» / Директор Групи Світового банку з питань перспектив. Вашингтон, 2022. 7 червня. URL : <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/06/07/stagflation-risk-rises-amid-sharp-slowdown-in-growth-energy-markets>

109. Климпуш-Цинцадзе І. Голова Комітету ВРУ з питань інтеграції України до ЄС. Відкрита дискусія «Статус кандидата на членство в ЄС: як нам використати історичний шанс?». 2022. 15 липня. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3529637-u-radi-viznacili-cotiri-najvazlivisi-komponenti-dla-podalsoi-evrointegracii-ukraini.html>

110. Геєць В., Войнаренко М., Джеджула В., Єпіфанова І., Троціковський Т. Моделі та стратегії фінансування інноваційної енергозберігаючої діяльності SCSEES 2020 ІОР. Серія: Наука про Землю та навколишнє середовище. 2021. doi: 10.1088 / 1755-1315 / 628/1/012004

111. Hrytsaienko G. I., Hrytsaienko M. I. Investment attractiveness of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3, No. 1. Pp. 80–93. URL : <https://are-journal.com>

112. Суспільно-політичні настрої: підсумки 2021 року (16–18 грудня 2021) / Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). 2021. 22 грудня. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/politicheskie_nastroeniya_itogi_2021_16-18_dekabrya_2021.htm

113. Соціально-політичні настрої українців: Всеукраїнське соціологічне дослідження // Український інститут майбутнього спільно з Нью імідж Мркетинг

Груп від UIFuture. 2021. 5 листопада. URL : <https://uifuture.org/publications/soczialno-politychni-nastroyi-ukrayincziv-zhovten-2021/#more-9367>

114. Гурочкіна В. В., Махортов Ю. О. Стратегічні напрями інклюзивного розвитку України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку* : науково-практичний журнал. 2018. № 17. С. 35–44. URL : <https://nonproblem.net/wp-content/uploads/2018/12/6.pdf>

115. Довіра інститутів суспільства та політиків. Соціально-політичні настрої українців : звіт за результатами Всеукраїнського соціологічного дослідження / Український інститут майбутнього спільно з Нью імідж Маркетинг Груп від UIFuture. 2021. URL : <https://uifuture.org/publications/soczialno-politychni-nastroyi-ukrayincziv-zhovten-2021/#more-9367>

116. Dordick, Gwendolyn. Something Left to Lose: Personal Relations and Survival Among New York's Homeless (Philadelphia, 1997. PA: Temple University Press).

117. Brynker C. (2018). The supergraphic landscape of marketing technology. URL : <https://chiefmartec.com/2018/04/2018/>

118. Лещенко А. М. Соціальні мережі як механізм конструювання комунікацій. *Соціальна філософія*. 2011. URL : <http://www.dissercat.com/content>

119. Розумков-центр. Довіра інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень-серпень 2021 року). Судова система та антикорупційні бюро потребують серйозного реформування. *Соціологія*. 2021. 11 серпня. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>

120. Gradus Research. Рівень довіри в українському суспільстві під час війни. *Прес-реліз*. 2022. URL : <https://gradus.app/uk/open-reports/>

121. Близнюк Є. Українці почали більше довіряти один одному. Опитування, 15–16 червня 2022 року. URL : https://gradus.app/documents/272/TRUST_IN_UKRAINIAN_SOCIETY_DURING_THE_WAR_UKR.pdf

122. Проєкт Європейського Союзу. Підтримка політики регіонального розвитку України. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. 2014. URL : https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf
123. Беркман Л. Ф. Роль соціальних відносин у зміцненні здоров'я. *Психосоматична медицина*. 1995. Вип. 57. С. 245–254.
124. Меркель В. Теорії трансформації. Повороти історії: теоретичні підходи / ред.-упор. П. Штиков, С. Шваниц. 2004. 510, [75] с.
125. Ковязіна К. О. Емпіричні характеристики структури соціального капіталу групи державних службовців в українському суспільстві / Національний інститут стратегічних досліджень, відділ соціальної політики. 2012. URL : https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob15_80.pdf
126. Bergh Andreas & Bjørnskov Christian. Historical trust levels predict the current size of the welfare state. *Kyklos*, 2011. № 1.
127. Тарік Маджид М., Самрін І. Соціальний капітал як джерело щастя. (Social capital as a source of happiness: evidence from a cross-country analysis, December). *International Journal of Social Economics ahead-of-print (ahead-of-print)*. 2020. DOI 10.1108/IJSE-10-2019-0602 ; URL : https://www.researchgate.net/publication/347621471_Social_capital_as_a_source_of_happiness_evidence_from_a_cross-country_analysis
128. Jochem Tolsma. T. W. G. van der Meer. Losing Wallets, Retaining Trust? The Relationship Between Ethnic Heterogeneity and Trusting Coethnic and Non-coethnic Neighbours and Non-neighbours to Return a Lost Wallet. *Social Indicators Research*. 2014. 131(2). DOI 10.1007/s11205-016-1264-y ; URL : https://www.researchgate.net/publication/295247732_Losin
129. Гурочкіна В. В., Кравченко Л. В. Принципи та закономірності розвитку промислових підприємств в емерджентній економіці. *Інфраструктура ринку* : науково-практичний журнал. 2020. Вип. 42.

130. Нагорічна О. С. Сутність та індикатори формування резистентного соціального капіталу Держмитслужби. Електронне Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. DOI : 10.32702/2307-2156-2020.9.50.52.pdf
131. Misztal B. The idea of dignity: its modern significance. *European journal of social theory*. Volume 16, Issue 1, p. 161. DOI : <https://doi.org/10.1177/1368431012449237>
132. Ларс Фр. Г. Свендсен. Філософія самотності / пер. з норвезької С. Волковецької. К. : Вид. Анетти Антоненко, 2017. 208 с. URL : <https://nashformat.ua/products/filosofiya-svobody-703361>
133. Simpson J. Rholes S. Shallcross S. Attachment and depression the transition to parenthood. Social policy implications. *Shallcross & Simpson*. Blackwell Publishing ltd. 2012. URL : [https://books.google.com.ua/books?hl802012\)&f=false](https://books.google.com.ua/books?hl802012)&f=false)
134. Cherty, M. The paradoxes of the social capack: the invictus of the invictus of the Moroccans in London. *The outreach of the Amsterdam University*. 2020.
135. Швабій К. І. Довіра. *Дзеркало тижня*. 2019. Випуск 46. URL : https://dt.ua/macrolevel/dovira-331414_.html
136. Бюджет України – 2021. Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. 2022. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf
137. Податковий кодекс України № 2755-VI (чинний). Редакція від 22.06.2023. Підстава № 3123-XI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
138. Гурочкіна В. В. Фінансові та інтеграційні механізми розвитку промислових підприємств в емерджентній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / М-во освіти і науки України, ХНУ. Хмельницький, 2020. С. 10.
139. Барабаш Л. Вектори гармонізації податкової системи України у довоєнний. *Воєнний і післявоєнний час*. С. 18–23. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-3> ; URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/23713254-1>

140. Швабій К. І. Хочу – плачу, не хочу – не плачу. *Дзеркало тижня*. 2019. Випуск 32. URL : https://dt.ua/finances/hochu-plachu-ne-hochu-ne-plachu-322185_.html
141. Дейнека О. С. Економічна психологія : навчальний посібник. 2000. 160 с.
142. Jonathan Feinstein. Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*. 1998. Т. 36, вип. 2. С. 818–860. ISSN 0022-0515
143. James Andreoni, John Miller. Giving According to GARP: An Experimental Test of the Consistency of Preferences for Altruism. *Econometrica*. 2002. Т. 70, вип. 2. С. 737–753. ISSN 0012-9682
144. Кирхлер Э., Родлер К. Мотивация в организациях. *Психология труда и организационная психология* / пер. с нем. Х. : Изд. «Гуманитарный центр», 2011. Т. 1. 144 с.
145. Джеймс Алм. Розробка альтернативних стратегій зменшення ухилення від сплати податків. Ухилення від сплати податків та тіньова економіка. Видавництво Едварда Елгара. 2012/7/30. URL : https://www.researchgate.net/profile/JamesAlm/publication/280019814_Designievasion.pdf
146. Джеймс Алм. Розширення теорії дотримання податків від індивідуальних до групових мотивацій. Довідник з альтернативних теорій державної економіки. Видавництво Едварда Елгара. 2014/3/28. URL : <https://scholar.google.com/citations?user=NaCGaF4AAAAJ&hl=en>
147. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент : учебник. 3-е изд. 2003. 528, с.133.
148. Варланов С. У ДПС впроваджено етичні стандарти поведінки. 2019. URL : <https://www.tax.gov.ua/media-tsentrv/novini/390770.html>
149. Власова Т. Р. Соціальний капітал як фактор економічного розвитку. *Економічні науки. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2012. Вип. 4. С. 18–22. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2012_4_5 ; http://chtei-knteu.cv.ua/archive/NV-2012-v4_3
150. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства / КНЕУ. К., 2002. 186 с.

151. Правила етичної поведінки в органах Державної податкової служби, затверджені наказом ДПС України від 02.09.2019 № 52. URL : <https://km.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-394667.html>

152. Войтенко А. Б., Якобчук В. П., Пугачова Н. С. Професійна етика державного службовця в контексті ефективності публічного управління. *Державне управління: вдосконалення та розвиток*. 2020. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/38.pdf

153. Про затвердження Правил етичної поведінки в органах ДПС : наказ Державної податкової служби України. Правила етичної поведінки держслужбовців та їх вплив на досягнення високого кінцевого результату / Державна податкова служба України. 2023. URL : <https://km.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/394667.htm>

154. Про затвердження Правил етичної поведінки в органах Державної фіскальної служби : наказ ДФС України від 03.04.2019 № 257. URL : <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-prodiyalnist/73330.html>

155. Сибиряков С. О. Соціальний капітал державних службовців України як чинник становлення громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Видавництво ТОВ «ЛКС-центр», 2013. № 4. URL : <http://www.dy.nayka.com.u/?op=1&z=571>

156. Сибиряков С. О. Проблеми формування та розвитку соціального капіталу державних службовців у трансформаційних державах. *Статистика України*. 2008. № 4. С. 94–99.

157. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. Львів, 2008. № 53. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>

158. Сибиряков С. О. Громадянська культура державних службовців у формуванні консолідованої демократії в Україні. *Демократичне врядування ЛРІДУ. НАДУ*, 2009. Вип. 4. URL : <http://www.lvivacademy.com/visnik4/fail/+Sybyrjakov.pdf>

159. Young T. Glassitying assets within relational capital. 2019. URL : <https://itegratedreporting.org/news/classisving-assets-withinrelational-capital/>

160. Міжнародний стандарт «ІО». URL : <http://www.theiirc.org>
161. Мельник Л. Напрями формування податкової культури. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 26. С. 54. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-37> ; URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/352/337>
162. Культурология. XX век : энциклопедия : в 2 т. / глав. ред. и состав. С. Я. Левит. 1998. 640 с.
163. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
164. Кирилов О. Д., Ткаличева Е. В. Проблеми формування податкової культури в Україні / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. 2008. URL : http://www.taxation.lg.ua/index.php?option=com_Ascientific-conference&Itemid-69
165. Schumpeter Joseph Aloisius Die Krise der Steuerstaates. 1918. № 4 of Zeiqragen azu dem Gebiet der Soziologie. An English translation, by Wolfgang F. Stolper and Richard A. Musgrave, appeared (1954) in International Economic Papers (n. 4). с. 381.
166. Податковий менеджмент : навч. посібник / Крисоватий А. І., Іванов Ю. Б., Кізима А. Я., Карпова В. В. Київ : Знання, 2008. 525 с.
167. Про державну службу : Закон України № 880-VIII (чинний). Редакція від 28.05.2023, підстава 3062-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
168. Варланов С. Про затвердження правил етичної поведінки в органах ДПС : наказ Державної податкової служби України / офіційний вебпортал. 2019. URL : <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-390906.html>
169. Ізмайлов Я. О., Пінчук К. Формування національної податкової культури в умовах євроінтеграції. *Наука оптимальних податкових рішень* / НДІ фінансової політики. 2021. № 10. URL : <https://www.ndifp.com/1191/>
170. Ларіна Т. О. Життєстійкість як життєве завдання особистості. Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / за ред. Н. В.

Чепелевої. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. Том 2, вип. 5. С. 131–138.

171. Цанакис М. Соціальний капітал в теорії Бурдьє, Коулмана и Патнэма. *Виховання*. № 13 (2). С. 2–23.

172. Заяць Т. А., Комеліна О. В. Нові аспекти розвитку соціального капіталу в умовах інноваційно-інформаційної трансформації економіки України. *Аналітична й університетська наука: результати та перспективи*. Полтава, 2020. С. 39–42. URL : Заяць_Комеліна.pdf

173. Руда Т. В. Демографія, зайнятість населення і соціально-економічна політика. *Інноваційна економіка : науково-виробничий журнал*. 2020. № 3–4 (83). URL : http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5657/1/5022_IR.pdf

174. Фонд Демократичної ініціативи ім. Ілька Кучерва. (2021). Державні та соціальні інститути: Кому українці довіряють, а кому ні?

175. Кірієнко Т. Публічний звіт в. о. Голови Державної податкової служби України за 2022 рік. Державна податкова служба України Офіційний портал <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/print-657704.html>

176. Геець В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геець, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Гейця Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

177. Ференс. О. Реформування податкової системи України. Міністерство юстиції. Заступник директора департаменту фінансового законодавства. https://minjust.gov.ua/m/str_11350

178. Новік О.І. Тлумачення поняття «податкове навантаження» у вітчизняній та зарубіжній літературі. URL : <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/155.pdf>.

179. Міністерство фінансів України. Бюджет України 2022 р. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

180. Державна податкова служба України. Офіційний портал. У Державній податковій службі України розроблено Концепцію розвитку корпоративної

культури ДПС. 2022. <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/robota-z-personalom/rozvitok-personalu/print-462853.html>

181. Мацелюх Н. П., Мискін Ю. І. Імперативи соціалізації бюджетної політики: теоретичний аспект. *Modern Economics*. 2019. № 14(2019). С. 147-152. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V14\(2019\)-24](https://doi.org/10.31521/modecon.V14(2019)-24).

182. Мискін Ю. І. Сутність соціалізації податкової політики. *Економічний простір* №130. С. 112-120. <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/191>

183. Мискін Ю.І. Соціально-економічний розвиток держави як цільовий орієнтир державної бюджетної політики. *Вісник ХНАУ*. Серія : Економічні науки. 2018. №4. С. 326-338. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/6641>

184. Шаульська Л., Дороніна О., Якимова Н. Забезпечення розвитку інноваційних видів зайнятості з урахуванням поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. Сучасні тенденції та проблеми управління. *Вісник КНУТД*. № 6 (141), 2019. Проблеми управління серія: економічні науки. С. 156-165. doi: 10.30857/2413-0117.2019.6.15

185. Якимова Н.С., Шаульська Л.В. Напрями підвищення конкурентоспроможності молоді в контексті забезпечення ефективності державної соціальної політики. *Вісник ДНУ економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського*. Серія: Економічні науки. Випуск 1, 2020. С. 119-127.

ДОДАТКИ

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Соціальний капітал та його роль у розвитку світової науки

№	Направлення тематики	Автори
1	Перша поява терміну «соціальний капітал»	Л.Дж. Ганіфан (1920 рік)
2	Перші винахідники теоретичних основ соціального капіталу та послідовники	П. Бурдьє, Дж. Коулман, Р. Патнем, Р. Леонарді, Р. Нанетті, Г. Беккера, М. Шиффа, М. Олсоната Gonzalez-Brambila, Г.А. Беккер.
3	Великий внесок у розвиток та поширення теорії соціального капіталу	Ф Фукуяма, Р. Тайлер, А. Банерджі, Е. Дуффо, М.Кремер.
4	Розвиток соціального інноваційного капіталу	Р. Кантер, М.Мак-Ілрей, М.Томпсон, А. Хабіш, Т. Спалер, Хр.Р.Л. Адауї, Т. Єнгберс.
5	Українські новатори	А. Колодій, Ю. Мішин, В.Геєць.
6	Сучасні українські дослідження концепції соціального капіталу.	О. Собко, О. Грішнєвої, Г. Волчкової, А. Дунської, Г. Жалдак, Ю. Дем'яненко, Л. Смоляр, А. Холімон, М. Бойко, І. Кочуми, Л. Діденко, А. Баланди, В. Надраги, О. Степанової, Л. Діденко, О. Грідіна, М. Рябінчук, Ю. Карпенко, М. Лесечко, О. Сидорчук І. Єпіфанова. І.Ховрак.
7	Питання розвитку концепції соціального капіталу	О. Яременко, А. Кізілов, О. Демків, О. Убейволк, І. Бриль, І. Семків, М. Широкову, Н. Маркова.
8	Функції соціального капіталу	С. Сисоев, А. Кізілова, М. Хайкін, Ю. Карпенко.
9	Теоретичні та практичні питання розв'язання проблем розвитку соціального капіталу саме в Україні.	О. Нагорічна, Ю. Зайцева, Т. Руда, Ю. Махортов., О. Гордей. Л.Шаульська.
10	Багатовекторність соціального капіталу	О. Шпикуляк., Г. Мазур, А. Колот, Г. Грицаєнка, М. Грицаєнка, К. Ковязіна.
11	Соціальних мереж та інформаційних технологій на рівні соціального явища,	Ф. Зенг, Р. Тао, Ю. Янг, Т. Хи, Дж. Гаджієв.
12	Ефективні соціальні комунікації роль елементів та етапів комунікаційних процесів	Є. Щокіної, Д. Царюк, Є. Демідової, В. Гурочкіна Л. Кравченко, С. Гнатюк, С. Івашнюва, Г. Калач, Л. Лазебник, А. Лещенко.
13	Взаємозв'язок податкової свідомості, культури та сплати податків та соціального капіталу.	М. Кастельс, О. Брун, Е. Р. Аллен, Г. Кірхлер, М. Майлс, Р. Еверест-Філіпс, В. Сандал, А. Андрющенко, О. Павленко, З. Варналій, О. Кирилов, Е. Ткаличева, А. Крисоватий, Ю. Іванов, А. Кізіма, В. Карпова, В. Ткачук, В. Капустян, О. Ковнір, А. Лаврешов, К. Швабій, Ю. Мискін.

Лист опитування

(анонімно)

Ваша стать _____ Ваш вік _____

Ваш сімейний стан _____ Освіта _____

1. Як Ви оцінюєте економічну ситуацію в Україні?

(обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0- дуже погано. 10- дуже добре)

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

2. Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою?

- Треба мінімізувати участь держави — все регулює ринок
- Треба поєднати державне управління і ринкові методи
- Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю
- Важко сказати

3. Ваш рівень довіри:

Відповідь Питання	Зовсім не довіряю	Переважно не довіряю	Важко сказати	Переважно довіряю	Цілком довіряю	Ваша думка
Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?						
Який рівень Вашої довіри сусідам?						
Який рівень Вашої довіри колегам?						
Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?						
Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?						
Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?						
Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді?						
Який рівень Вашої довіри Уряду ?						
Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади ?						
Який рівень Вашої довіри армії ?						
Який рівень Вашої довіри профспілкам?						
Який рівень Вашої довіри політичним партіям?						
Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?						
Який рівень Вашої довіри банкам?						
Який рівень Вашої довіри благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням?						
Який рівень Вашої довіри Інтернету?						

4. Уявіть собі, що на сходинках деякої «драбинки» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: 0 - ті, хто має найнижче становище, а 10 - ті, хто має найвище становище. На яку з цих сходинок Ви поставили себе?

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

5. Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем та життям загалом у суспільстві на теперішній час ?

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

6. Рівень Вашого щастя: -зовсім нещасливі, - зовсім не щасливі, - переважно щасливі, -важко сказати, -більш щасливі, -дуже щасливі.

7. Оцініть ступінь важливості ОСОБИСТО ДЛЯ ВАС наведеного нижче. Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10:

- Благополуччя дітей_____
- Відсутність значного соціального розшарування (багаті-бідні, вищі-нижчі верстви суспільства)

- Демократичний розвиток країни_____
- Матеріальний добробут_____
- Міцне здоров'я_____
- Міцна сім'я_____
- Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу_____
- Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур

- Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом)

- Національно-культурне відродження_____
- Незалежність у справах, судженнях, вчинках _____
- Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)_____
- Державна незалежність України_____
- Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі)_____
- Сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві_____
- Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх_____
- Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)_____
- Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій_____

-Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів)_____

- Цікава робота_____

- Власна безпека та безпека близьких людей _____

8. Чого з наведеного Вам не вистачає?

	Не вистачає	Важко сказати	Вистачає	Не цікавить
Вміння жити в нових суспільних умовах				
Здоров'я				
Роботи, що підходить				
Необхідного одягу				
Добротного житла				
Сучасних економічних знань				
Упевненості в своїх силах				
Необхідної медичної допомоги				
Сучасних політичних знань				
Рішучості в досягненні своїх цілей				
Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів				
Можливості повноцінно проводити відпустку				
Можливості мати додатковий зарібок				
Можливості купувати найнеобхідніші продукти				
Ініціативи і самостійності у розв'язанні життєвих проблем				
Повноцінного дозвілля				
Можливості працювати з повною віддачею				
Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків				
Сміливості протидії керівництву				

9. Якою мірою Ви пишаєтеся чи не пишаєтеся тим, що є громадянином України?

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

Лист опитування

(анонімно)

Ваша стать _____ Ваш вік _____

Ваш сімейний стан _____ Освіта _____

1. Чи користуєтесь Ви Інтернетом? Якщо так, то де ?

- Ні, не маю потреби в цьому
- Ні, не маю можливостей користуватися Інтернетом, хоча маю потребу в цьому Так, користуюся вдома
- Так, користуюся на роботі або у навчальному закладі
- Користуюся Інтернетом в іншому місці

2. З якою метою Ви використовуєте Інтернет? (підкреслити усі можливі варіанти)

- Знайомлюся з останніми новинами, поточною інформацією
- Шукаю інформацію для навчання/підвищення кваліфікації
- Просто блукаю по мережі
- Спілкуюсь в чатах, соціальних мережах (Facebook, Viber, Telegram тощо)
- Беру участь у форумах, конференціях
- Користуюся електронною поштою
- Шукаю інформацію, потрібну для виконання професійних обов'язків
- Знаходжу й читаю/перепишую у свою електронну бібліотеку художні книги
- Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис тощо)
- Шукаю інформацію про вакансії, можливості працевлаштування
- Знаходжу й слухаю/перепишую музику, фільми
- Граю в комп'ютерні ігри он-
- Шукаю однодумців, партнерів для реалізації нових ідей, проєктів, ініціатив
- Спілкуюсь за допомогою спеціальних програм (Скайп, Сіпнет тощо)
- Шукаю інформацію про товари/послуги
- Здійснюю покупки он-лайн
- Підробляю (створюю сайти на замовлення, поширюю рекламу тощо)
- Відвідую сайти державних, громадських структур тощо
- Інше

3. Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останні 12 місяців? Для відповіді по кожному рядку використовуйте оцінки від 0 до 10:

- Матеріальні умови сім'ї _____

- Медичне обслуговування _____
- Умови відпочинку та дозвілля після роботи та під час відпустки _____
- Можливість отримання достовірної інформації про те, що діється у країні та світі _____
- Умови виховання дітей _____
- Можливість вільно висловлювати власні погляди _____
- Можливість брати участь у культурному житті _____
- Екологічна ситуація (стан довкілля) _____
- Захищеність від свавілля влади, посадовців _____
- Гарантії зайнятості, забезпечення роботою _____
- Особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях) _____
- Епідеміологічна ситуація (захищеність від масового поширення інфекційних захворювань) _____

Лист опитування

(анонімно)

Ваша стать _____ Ваш вік _____

Ваш сімейний стан _____ Освіта _____

1. Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці:

- Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуюмо
- Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо
- Вистачає лише на продукти харчування
- Вистачає загалом на прожиття
- Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень
- Вистачає на все необхідне, робимо заощадження
- Живемо у повному достатку

2. Який розмір Вашої заробітної платні (стипендії, пенсії) Ви вважаєте справедливим? _____

3. Оцініть, будь ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (0 балів -найнижчий, а 10 балів-найвищий)

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

4. Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині у розрахунку на одну особу на місяць, щоб жити, за Вашими уподобаннями, нормально? _____

5. Яка тривалість робочого часу на Вашій основній роботі?

- Працюю повний робочий тиждень (40 годин на тиждень)
- Працюю постійно понаднормово (більше 40 годин на тиждень)
- Працюю час від часу понаднормово
- Працюю неповний робочий тиждень (менше 40 годин на тиждень)
- Працюю за викликом окремі години (необхідні для виконання робіт)
- Інше

6. Якою мірою Ви задоволені своєю роботою в цілому?

- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 -

7. Що найбільше приваблює Вас у нинішній роботі? (підкреслити усі можливі варіанти)

- Гарантія зайнятості
- Хороші стосунки з колегами
- Зміст роботи (виконуваних обов'язків)
- Можливість творчої самореалізації

- Високий заробіток
- Близькість роботи до дому, зручне транспортне сполучення
- Безпека праці
- Можливість поєднання трудових і сімейних обов'язків
- Хороші відносини з керівництвом
- Можливість підвищення кваліфікації
- Надання соціального пакету
- Можливості просування по роботі
- Участь в обговоренні та прийнятті рішень, що стосуються життя трудового колективу Нічого з перерахованого
- Інше
- Важко відповісти

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ РЕСПОНДЕНТА

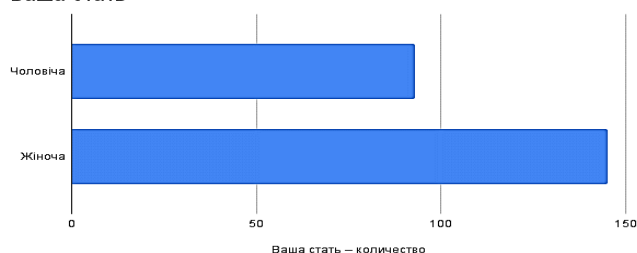
238 ОСІБ

367 ОСІБ

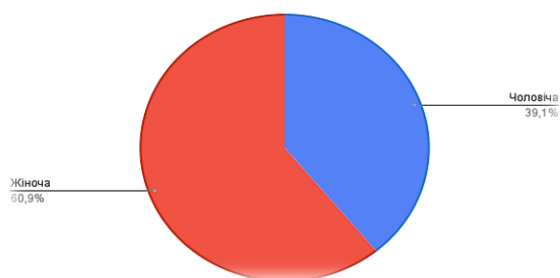
ПОДАТКІВЦІВ: ЧОЛ. – 93, ЖІН. – 145, КИЯН: ЧОЛ. – 142, ЖІН. – 225

ПОДАТКІВЦІ

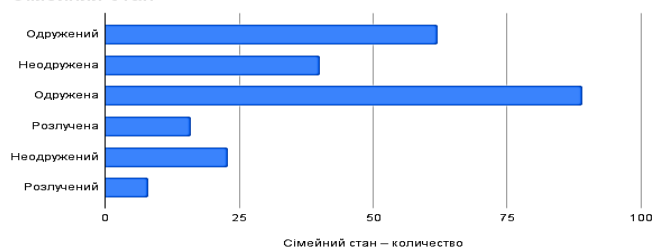
Ваша стать –

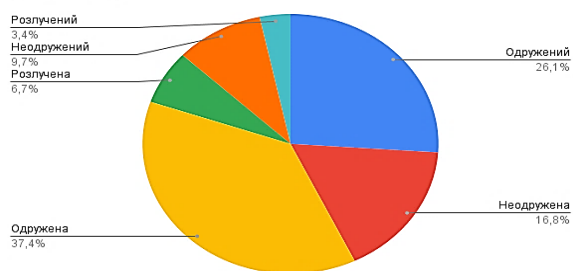
Ваша стать –

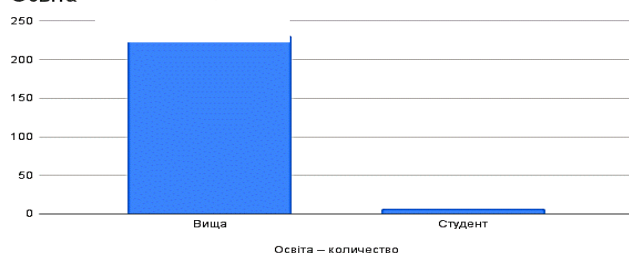
Сімейний стан

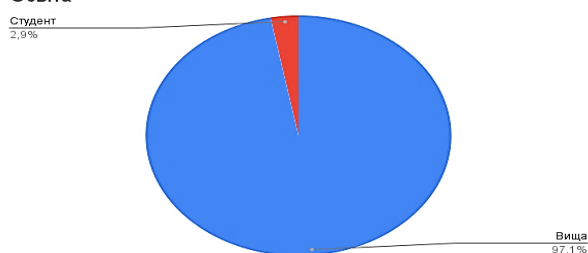
Сімейний стан -

Освіта -

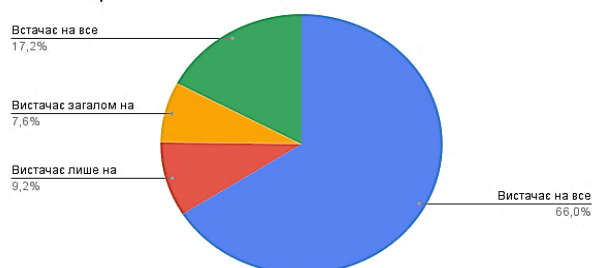
Освіта -

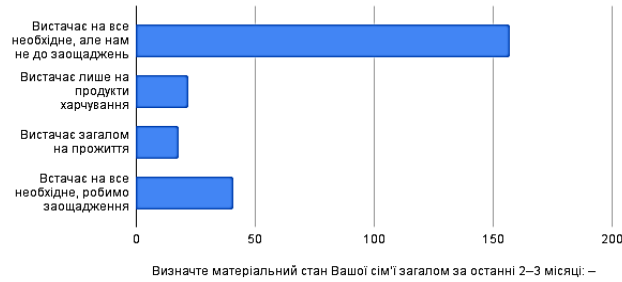
Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці: –

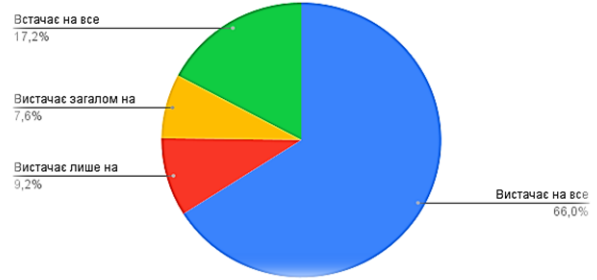
Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці: -

Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці: –

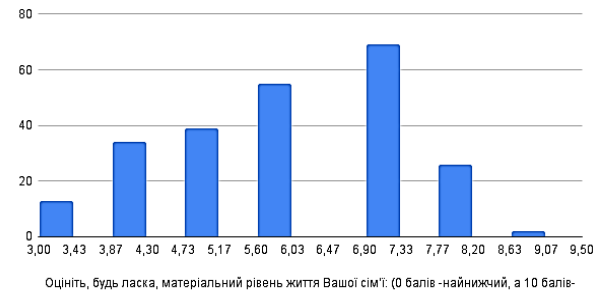
Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці: –

Якою мірою Ви задоволені своєю роботою в цілому? – гистограма

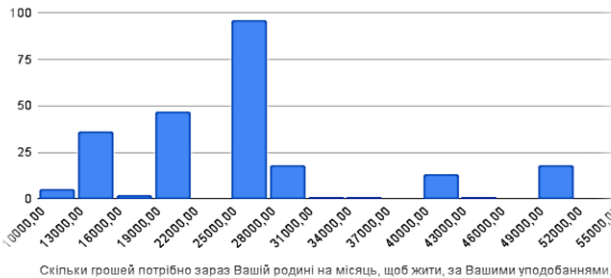
Оцініть, будь ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (0 балів - найнижчий, а 10 балів - найвищий) – гистограма

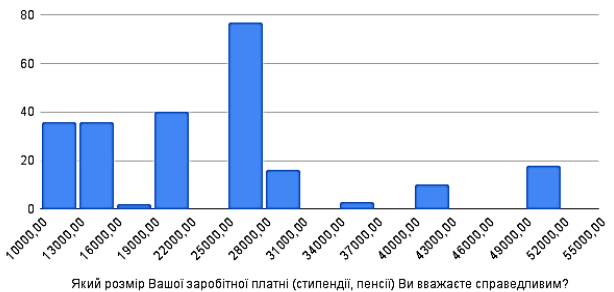
Результати опитування: 3-21 особи, 4-58 особи, 5-24 особи, 6-67 особи, 7-61 особи, 8-5 осіб, 9-2 особи.

Результати опитування: 4-34 особи, 5-39 осіб, 7-69 осіб, 6-55 особи, 8-26 осіб.

Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині на місяць, щоб жити, за Вашими уподобаннями, нормально? – гистограма

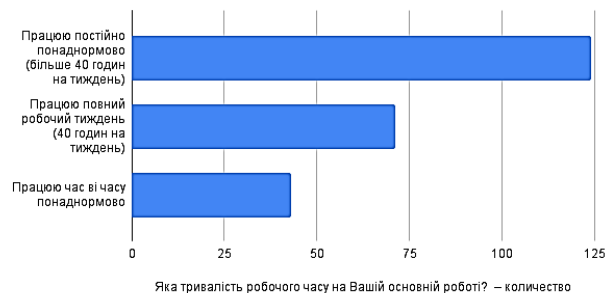

Який розмір Вашої заробітної платні (стипендії, пенсії) Ви вважаєте справедливим? – гистограма

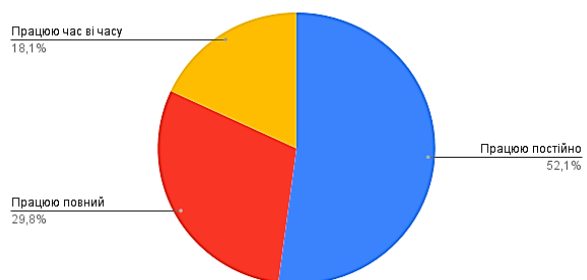

Результати опитування: 25000 тис.грн – 65 осіб, 20000 тис.грн. – 47 осіб, 27000 тис. грн. – 31 осіб, 15000 тис.грн. – 28 осіб, 50000 тис. грн. – 18 осіб, 33000 тис. грн. – 1 особа, 35000 тис.грн. – 1 особа, 45000 тис.грн – 1 особа, 18000 тис. грн. – 2 особа.

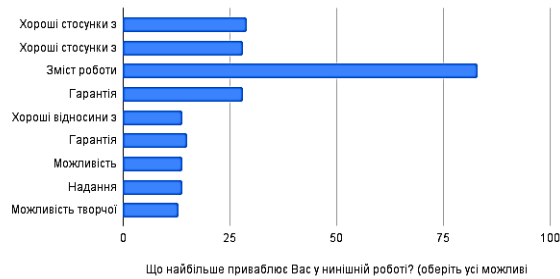
Яка тривалість робочого часу на Вашій основній роботі? –

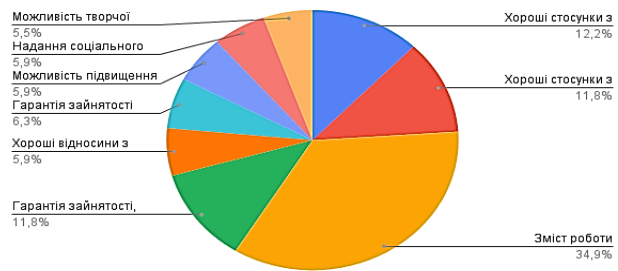
Яка тривалість робочого часу на Вашій основній роботі? –

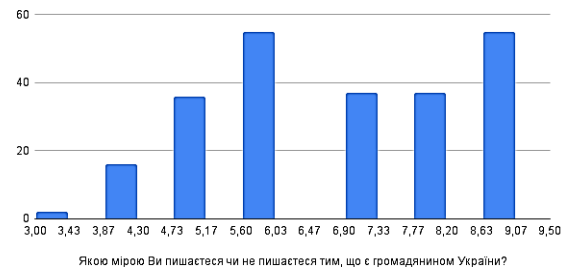
Що найбільше приваблює Вас у нинішній роботі? (оберіть усі можливі варіанти) –

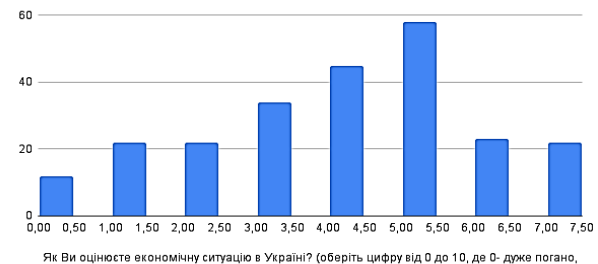
Що найбільше приваблює Вас у нинішній роботі? (оберіть усі можливі варіанти) –

Якою мірою Ви пишаєтеся чи не пишаєтеся тим, що є громадянином України? – гистограма

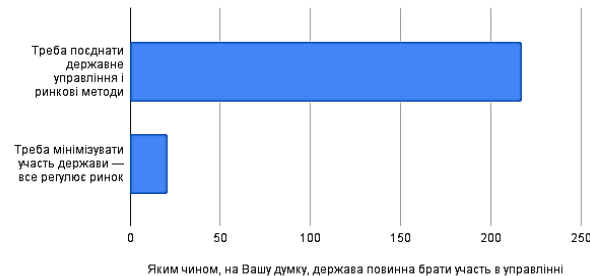

Як Ви оцінюєте економічну ситуацію в Україні? (оберіть цифру від 0 до 10, де 0- дуже погано, 10- дуже добре) –

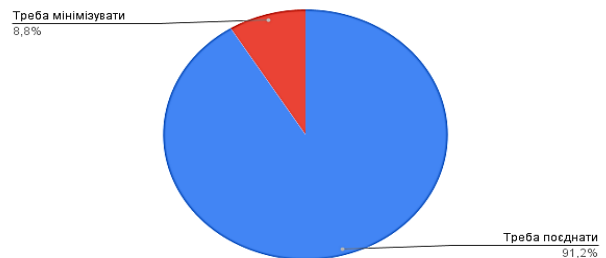
Результати опитування: 3-2особи, 4-16 осіб, 5-36 особи, 6-55 особи, 7-37особи, 8-37 осіб, 9-55 особи.

Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? –

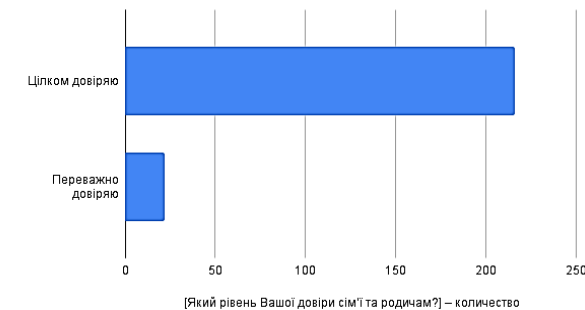

Результати опитування: 0-12 осіб, 1-22 особи, 2-22 особи, 3-34 особи, 4-45 осіб, 5-58 осіб, 6-23 особи, 7- 22 особи.

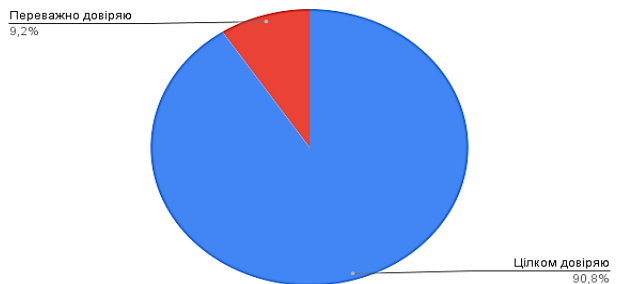
Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? –

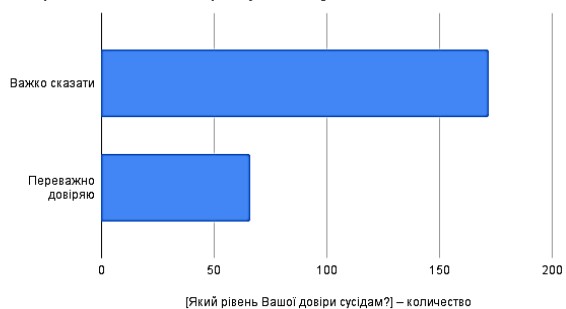
[Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?] –

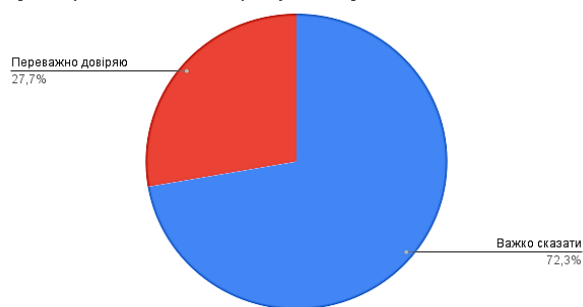
[Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?] –

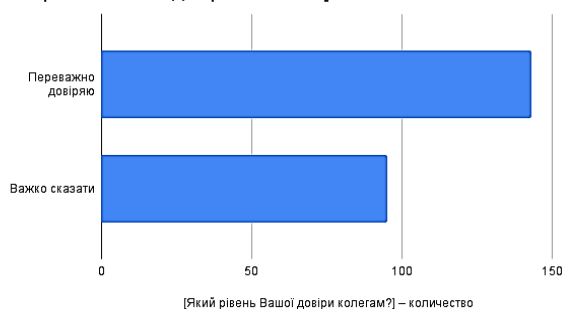
[Який рівень Вашої довіри сусідам?] –

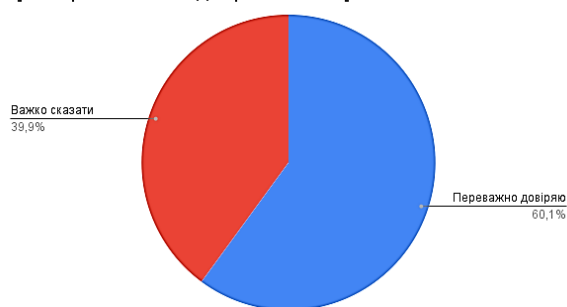
[Який рівень Вашої довіри сусідам?] – кількість

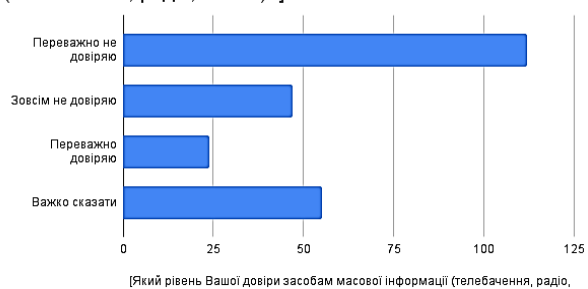
[Який рівень Вашої довіри колегам?] –

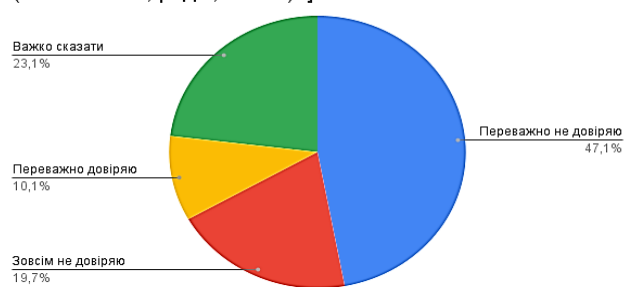
[Який рівень Вашої довіри колегам?] –

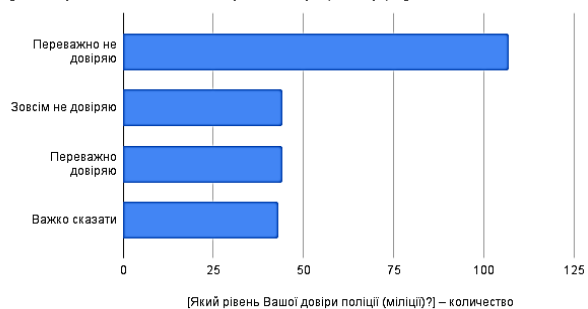
[Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?] –

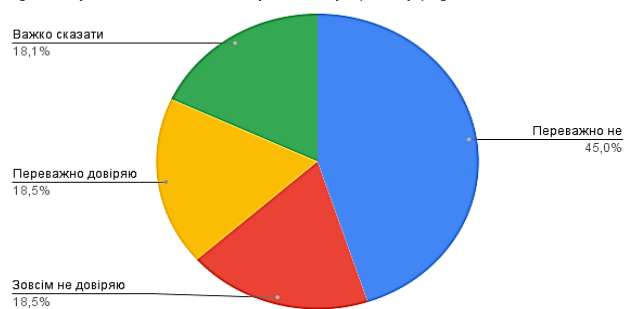
[Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?] –

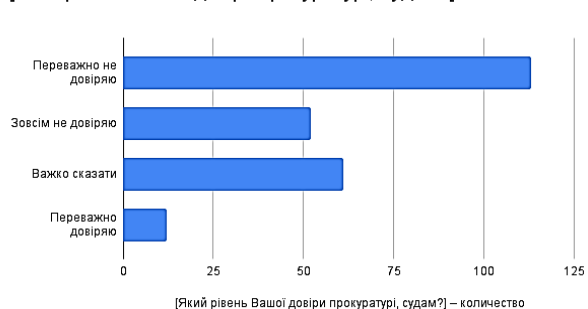
[Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?] –

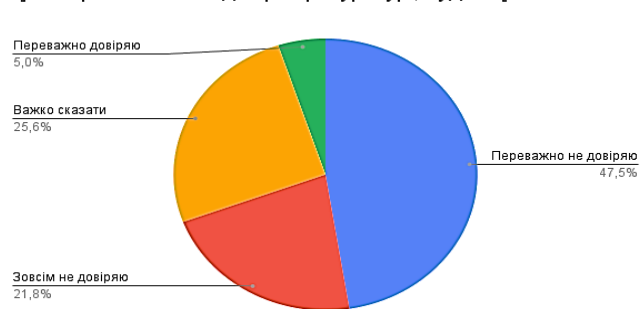
[Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?] –

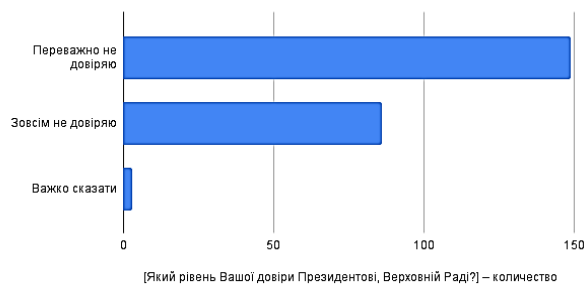
[Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?] –

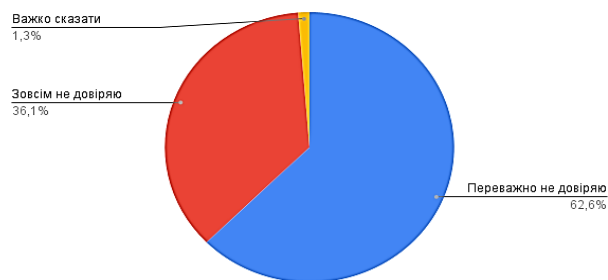
[Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?] –

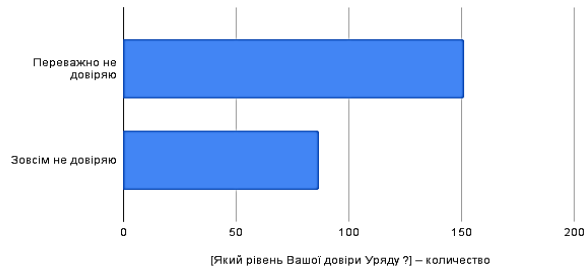
[Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді?] –

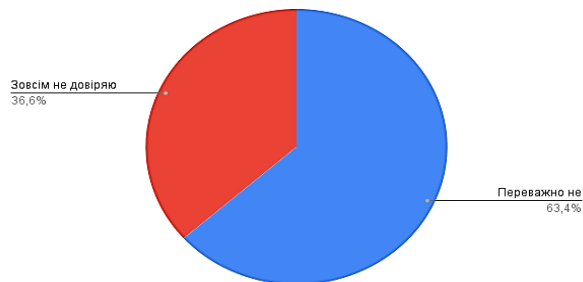
[Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді?] –

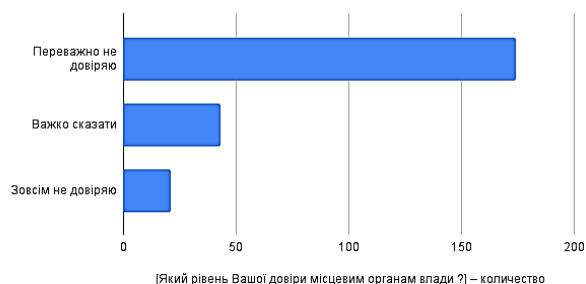
[Який рівень Вашої довіри Уряду?] –

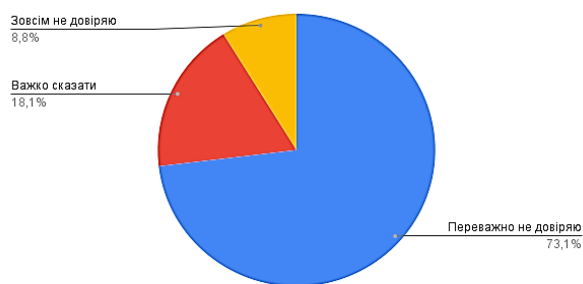
[Який рівень Вашої довіри Уряду?] –

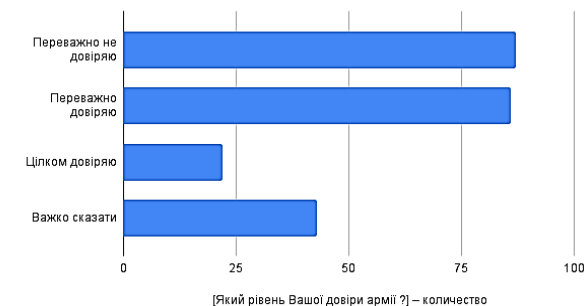
[Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади?] –

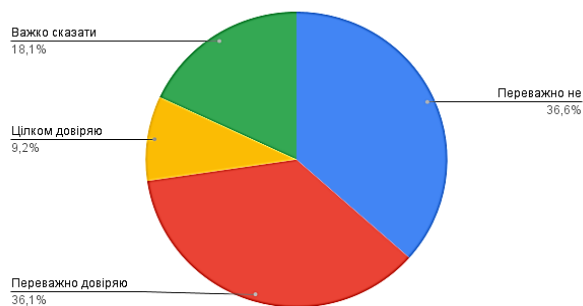
[Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади?] –

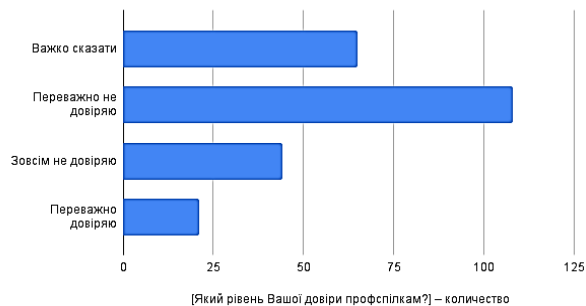
[Який рівень Вашої довіри армії?] –

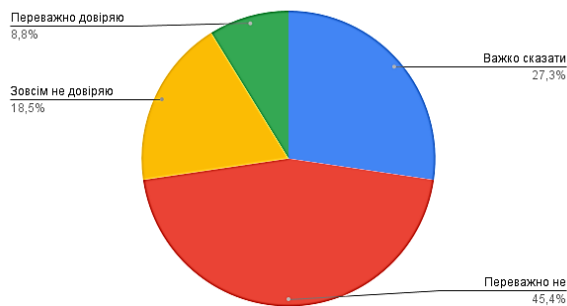
[Який рівень Вашої довіри армії?] –

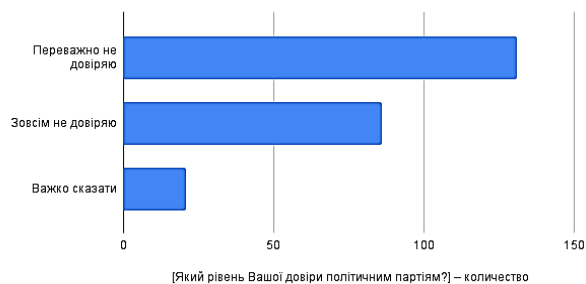
[Який рівень Вашої довіри профспілкам?] –

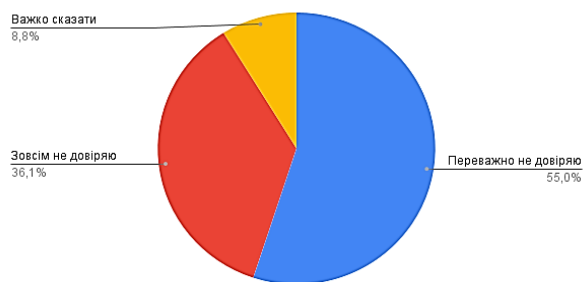
[Який рівень Вашої довіри профспілкам?] –

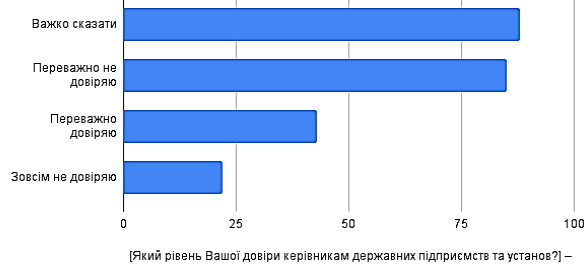
[Який рівень Вашої довіри політичним партіям?] –

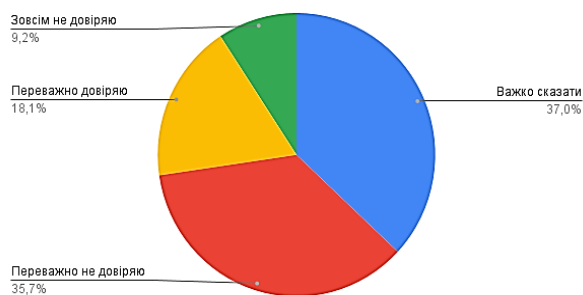
[Який рівень Вашої довіри політичним партіям?] –

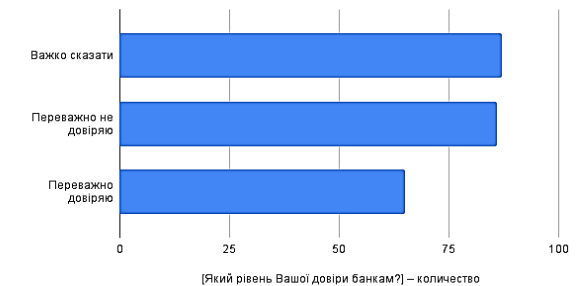
[Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?] –

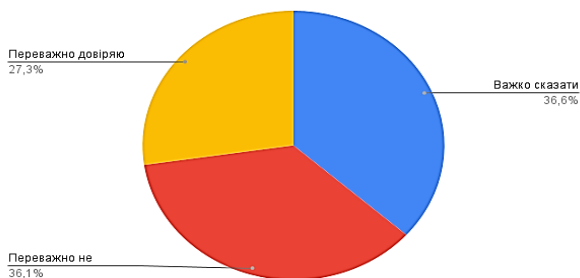
[Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?] –

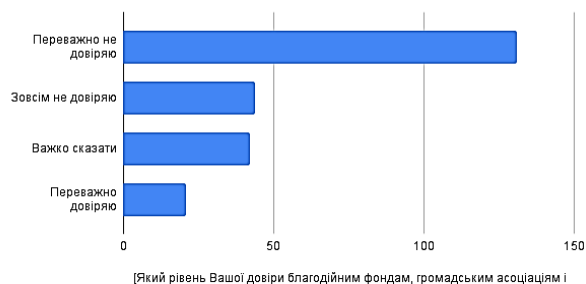
[Який рівень Вашої довіри банкам?] –

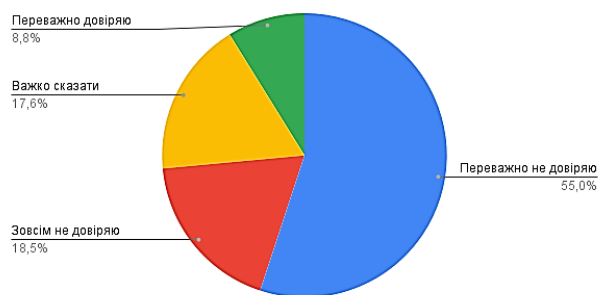
[Який рівень Вашої довіри банкам?] –

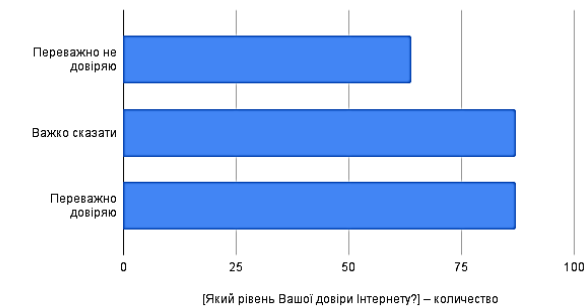
[Який рівень Вашої довіри благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням?] –

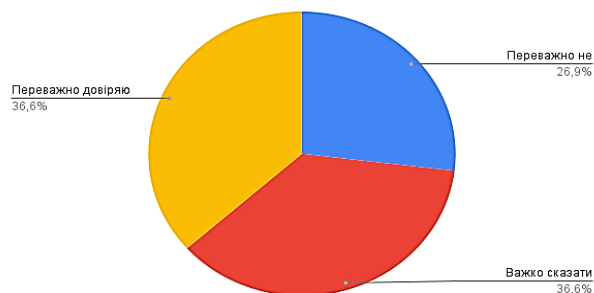
[Який рівень Вашої довіри благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням?] –

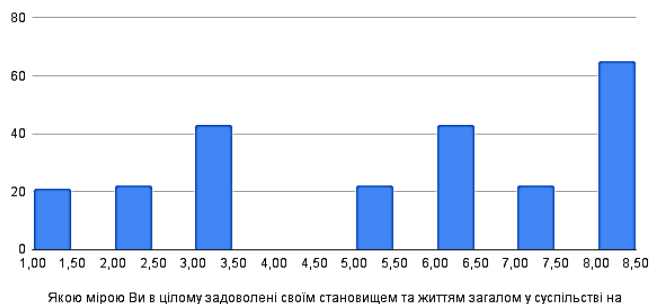
[Який рівень Вашої довіри Інтернету?] –

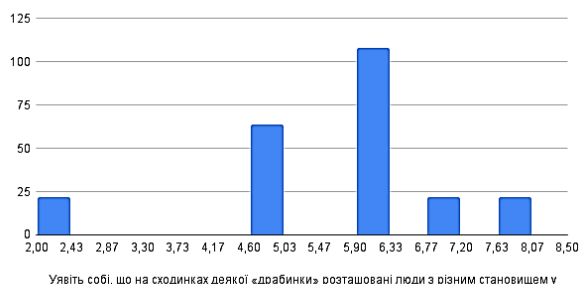
[Який рівень Вашої довіри Інтернету?] –

Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем та життям загалом у суспільстві на теперішній час ? –

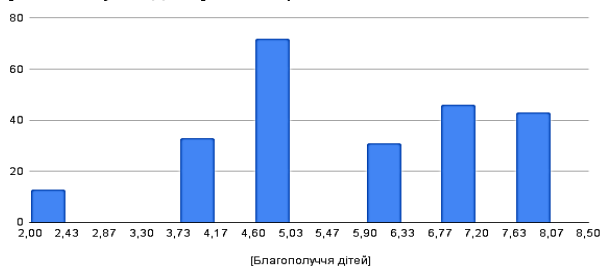
Уявіть собі, що на сходинках деякої «драбинки» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: 0 – ті, хто має

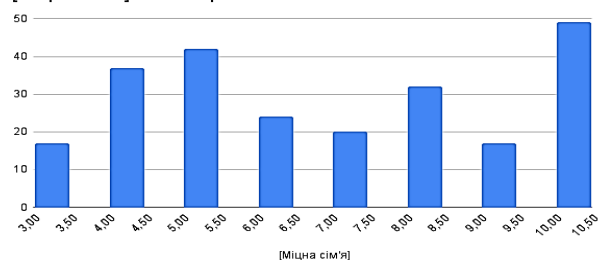
Результати опитування: 1-18 осіб, 2-20 осіб, 3-43 особи, 5-25 особи, 6-43 особи, 7-24 особи, 8-65 осіб.

Результати опитування: 2-22 особи, 5-64 особи, 6-108 осіб, 8-25 осіб, 7-19 осіб.

[Благополуччя дітей] – гистограма

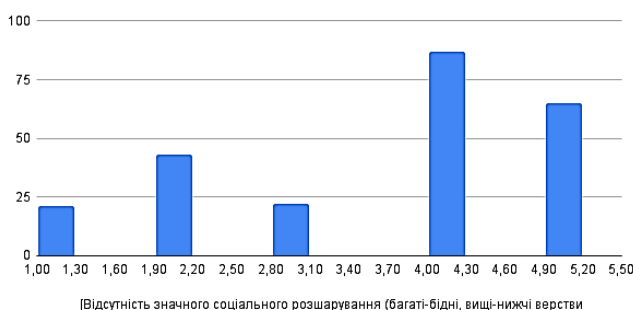
[Міцна сім'я] – гистограма

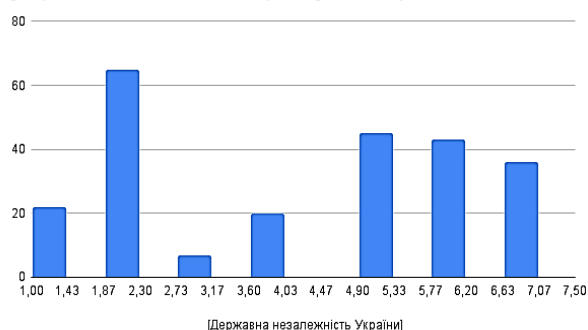
Результати опитування: 2-13 особи, 4-33 особи, 5-72 особи, 6-31 особа, 7-46 особи, 8-43 особи.

Результати опитування: 3-17 осіб, 4-37 осіб, 5-42 особи, 6-24 особи, 7-20 осіб, 8-32, 8-32 особи, 9-17 осіб. 10-49 осіб.

[Відсутність значного соціального розшарування (багаті-бідні, вищі-нижчі верстви суспільства)] – гистограма

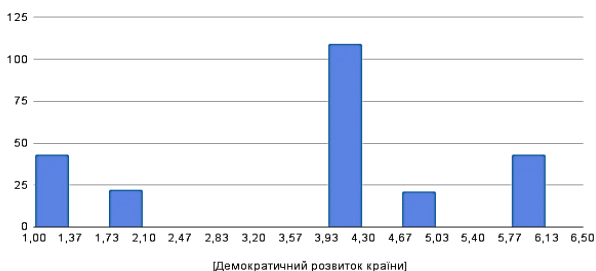
[Державна незалежність України] – гистограма

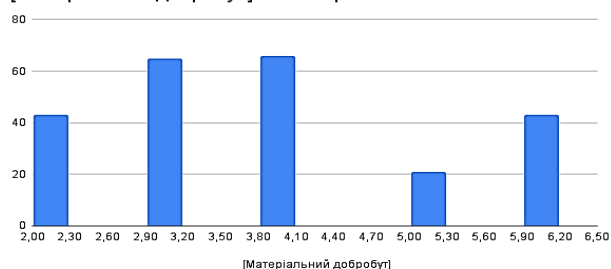
Результати опитування: 1-21 особа, 2-43 особи, 3-22 особи, 4-87 особи, 5-65 осіб.

Результати опитування: 1-22 особи, 2-65 осіб, 3-7 осіб, 4-21 особи, 5-44 особи, 6-43 особи, 7-36 осіб.

[Демократичний розвиток країни] – гистограма

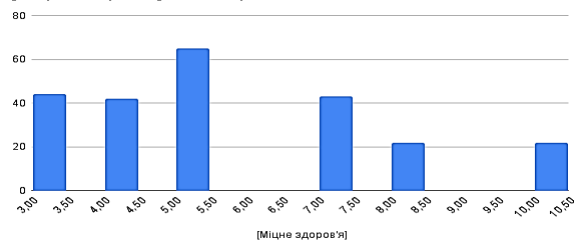
[Матеріальний добробут] – гистограма

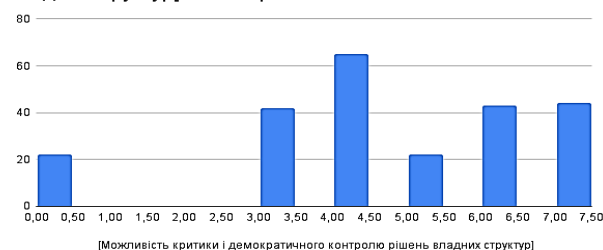
Результати опитування: 1-42 особи. 2-22 особи. 4-109, 5-21 особа, 6-44 особи.

Результати опитування: 2-42 особи, 3-65 особи, 4-66 особи, 6-44 особи, 5-21 особа.

[Міцне здоров'я] – гистограма

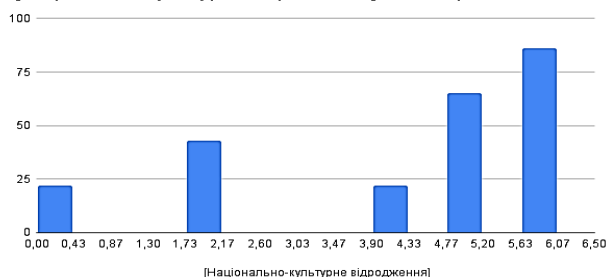

Результати опитування: 3-44 особи, 4-42 особи
5-65 осіб, 7-43 особи, 8-23 особи, 10-21 особа.

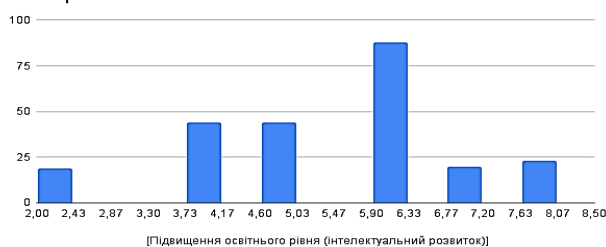
[Можливість критики і демократичного контролю рішень
владних структур] – гистограма

Результати опитування: 0- 23 особи, 3- 42 особи,
4-65, 5-21, 6-43, 7-44.

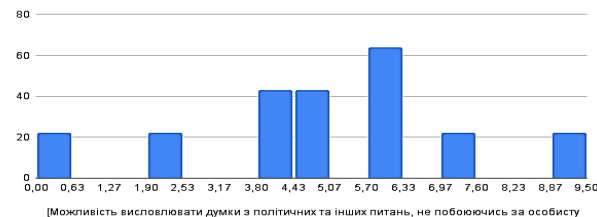
[Національно-культурне відродження] – гистограма

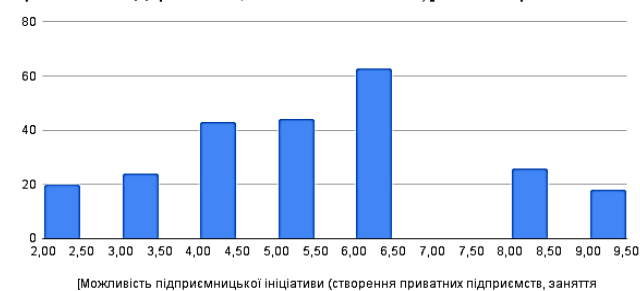
Результати опитування: 0- 21 особа. 2-43 особи,
4-23 особи, 5-65 осіб. 6-86 особи.

[Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)] –
гистограма

Результати опитування: 2-19 осіб, 4-43 особи,
5-45 осіб. 6-88 осіб, 7-20 осіб, 8-23 особи.

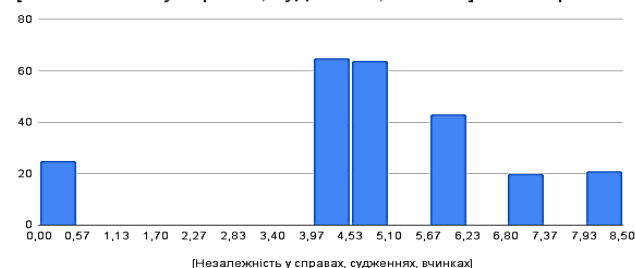
[Можливість висловлювати думки з політичних та інших
питань, не побоюючись за особисту свободу] – гистограма

Результати опитування: 0 – 24 особи, 2 – 20 осіб,
4-41, 5-45, 6-64, 7-21, 9-23

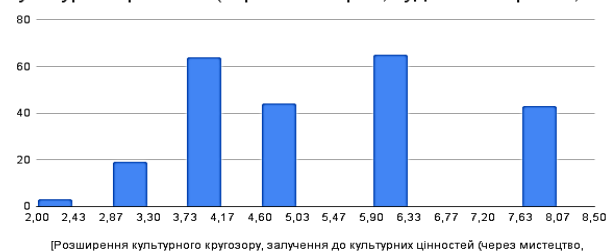
[Можливість підприємницької ініціативи (створення
приватних підприємств, заняття бізнесом)] – гистограма

Результати опитування: 2- 20 осіб, 3- 24 особи,
4-43. 5-44, 6-63, 8-25, 9-19

[Незалежність у справах, судженнях, вчинках] – гистограма

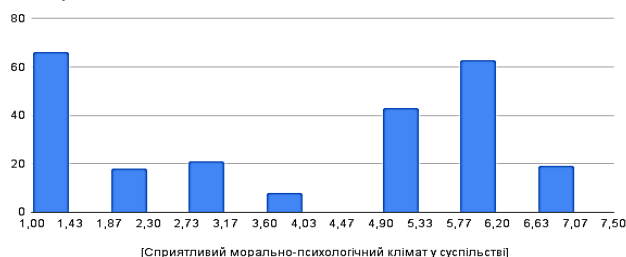

Результати опитування: 0- 25 осіб, 4- 65 особи,
5-64, 6-43, 7-20, 8-21.

[Розширення культурного кругозору, залучення до
культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість,
гистограма]

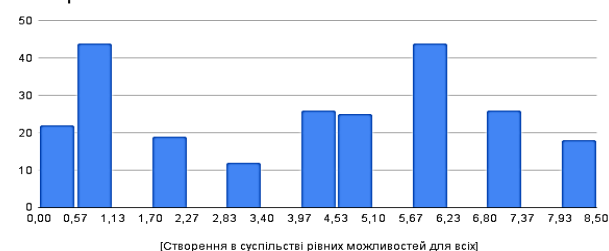
Результати опитування: 2-3 особи, 3-19 осіб,
4-64 особи, 5-44 особи, 6-65 осіб, 8-43 особи.

[Сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві] – гистограма

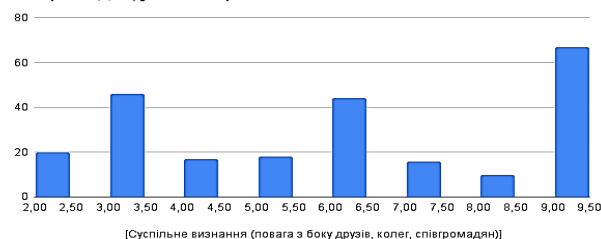
Результати опитування: 1-66 особи, 2-18 осіб, 3-21 особа, 4-8 осіб, 5-43 особи, 6-63 особи, 7-19 осіб

[Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх] – гистограма

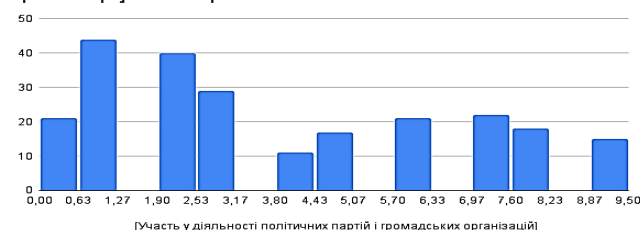
Результати опитування: 0-22 особи, 1-44 особи, 2-19 осіб, 3-12 осіб, 4-26 осіб, 5-25 осіб, 6-44 особи, 7-26 осіб, 8-18 осіб.

[Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)] – гистограма

Результати опитування: 2-20 осіб, 3-46 особи, 3-17 осіб, 5-18 осіб, 6-44 особи, 7-16 осіб, 8-10 осіб, 9-67 особи.

[Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій] – гистограма

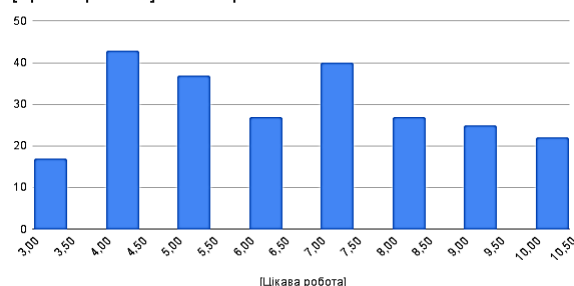
Результати опитування: 0-21 особа, 1-44 особи, 2-40 осіб, 3-29 осіб, 4-11 осіб, 5-17 осіб, 6-21 особа, 7-22 особи, 8-18 осіб, 9-15 осіб.

[Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужіння, дотримання релігійних обрядів)] – гистограма

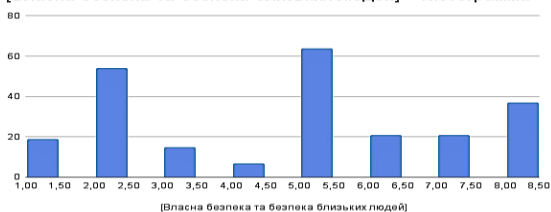
Результати опитування: 0-43 особи, 2-22 особи, 3-21 особа, 4-22 особи, 5-21 особа, 6-21 особа, 7-22 особи, 8-22 особи, 10-44 особи.

[Цікава робота] – гистограма

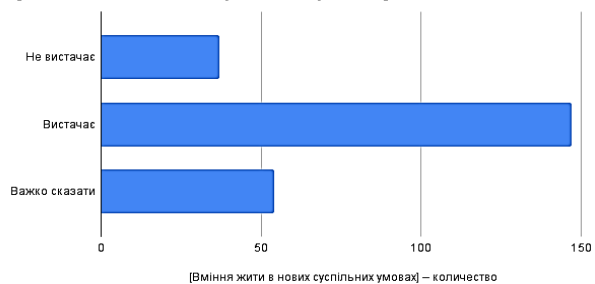
Результати опитування: 3-17 осіб, 4-43 особи, 5-37 осіб, 6-27 осіб, 7-40 осіб, 8-27 особи, 9-25 осіб, 10-22 особи.

[Власна безпека та безпека близьких людей] – гистограма

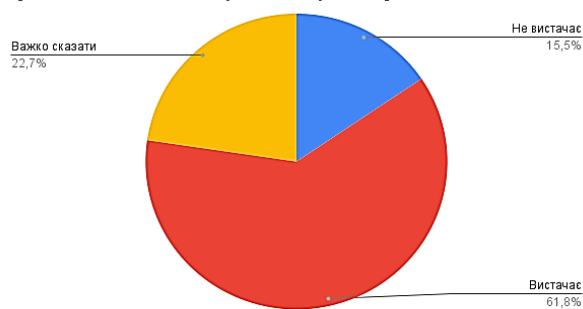

Результати опитування: 1-19 осіб, 2-54 особи, 3-15 осіб, 4-7 осіб, 5-64 особи, 6-21 особа, 7-21 особа, 8-37 осіб.

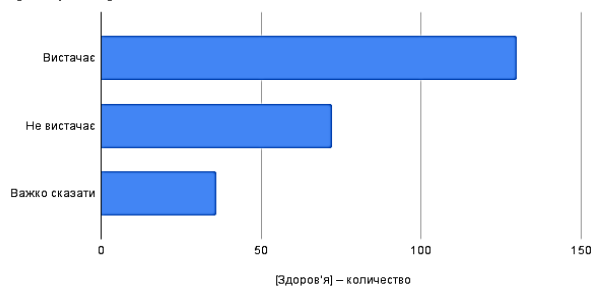
[Вміння жити в нових суспільних умовах] –

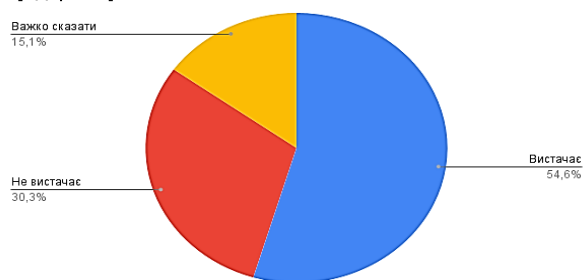
[Вміння жити в нових суспільних умовах] – І

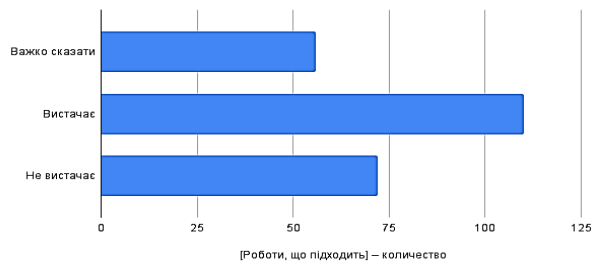
[Здоров'я] –

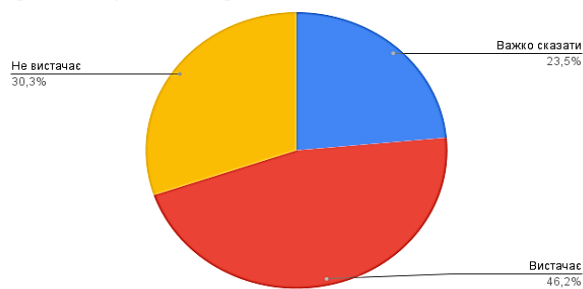
[Здоров'я] -

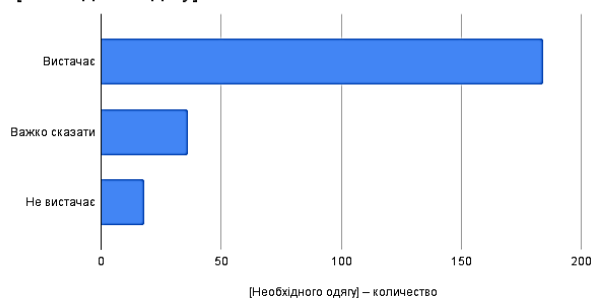
[Роботи, що підходить] –

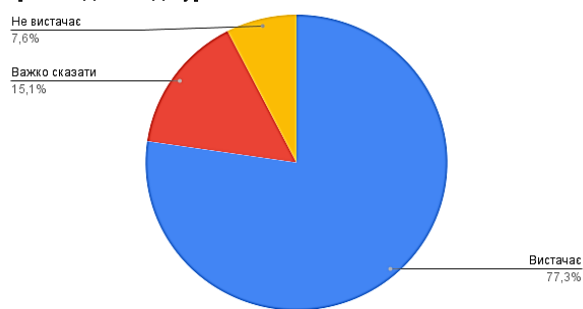
[Роботи, що підходить] – І

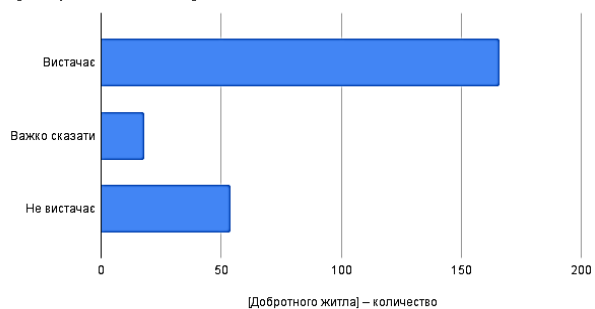
[Необхідного одягу] –

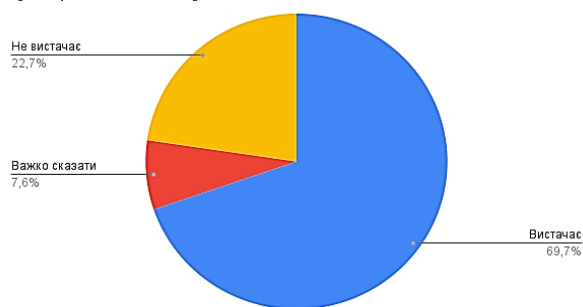
[Необхідного одягу] – І

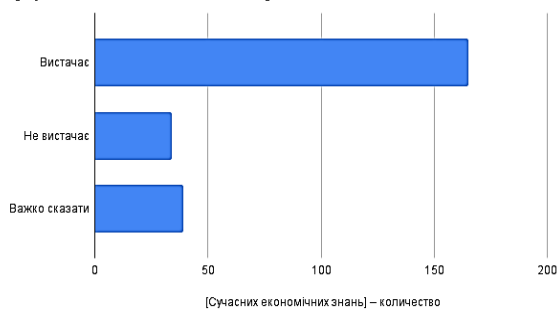
[Добротного житла] – І

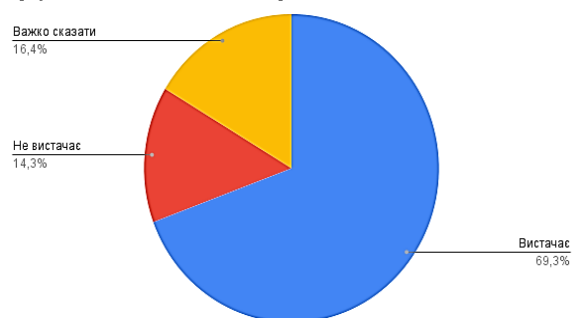
[Добротного житла] –

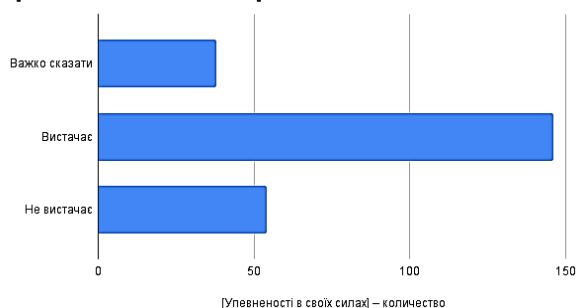
[Сучасних економічних знань] – І

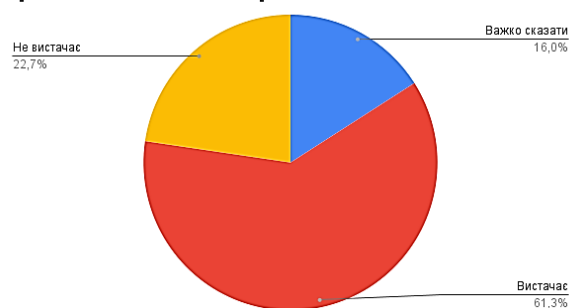
[Сучасних економічних знань] – ІІ

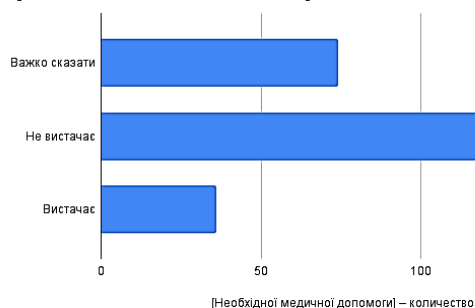
[Упевненості в своїх силах] – І

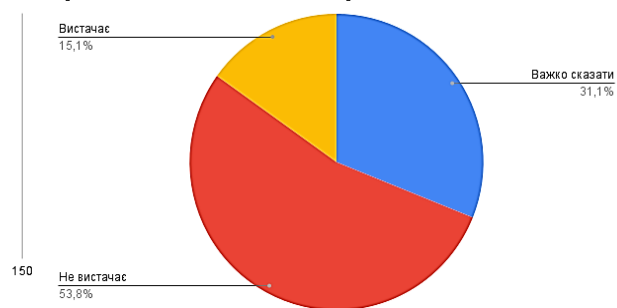
[Упевненості в своїх силах] – ІІ

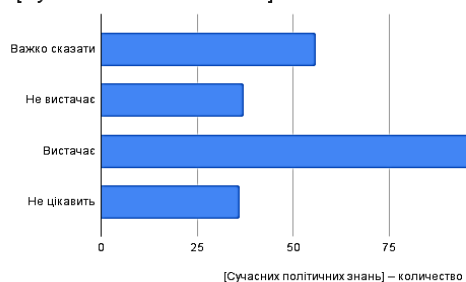
[Необхідної медичної допомоги] – І

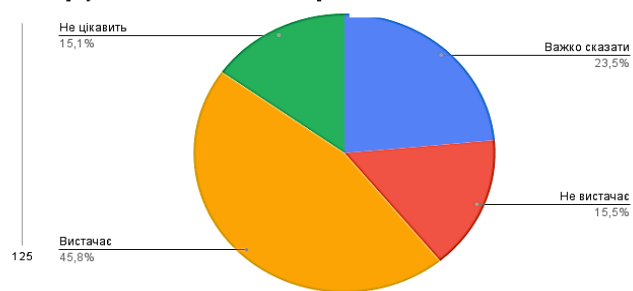
[Необхідної медичної допомоги] – ІІ

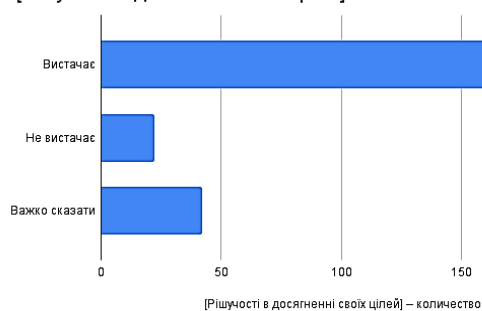
[Сучасних політичних знань] – І

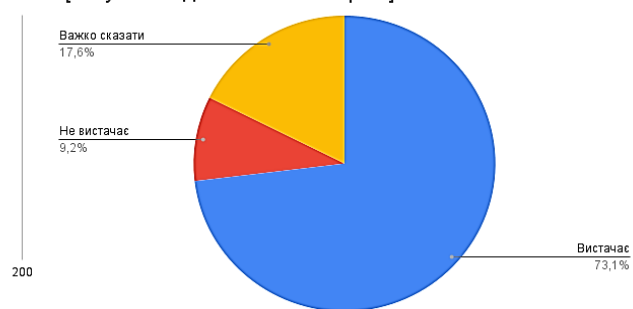
[Сучасних політичних знань] – ІІ

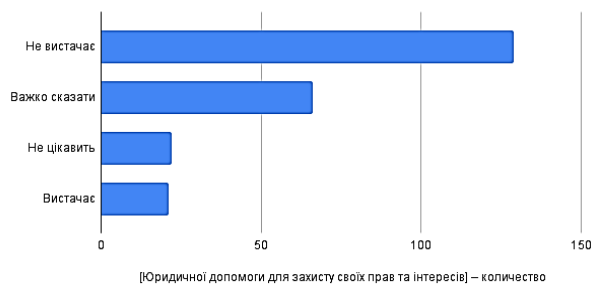
[Рішучості в досягненні своїх цілей] – І

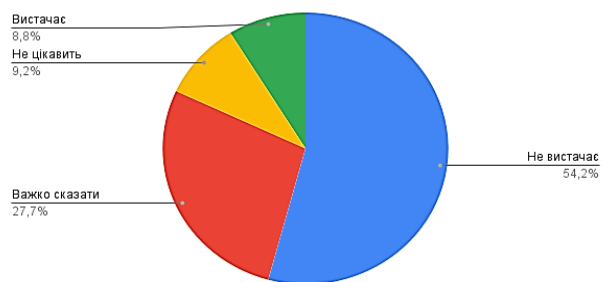
[Рішучості в досягненні своїх цілей] – ІІ

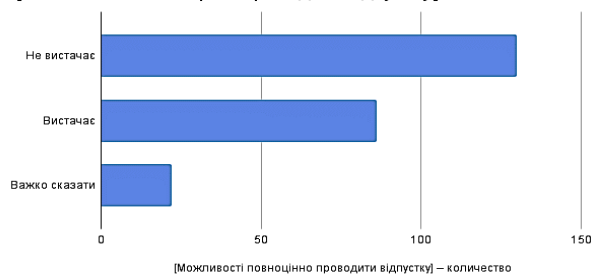
[Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів] –

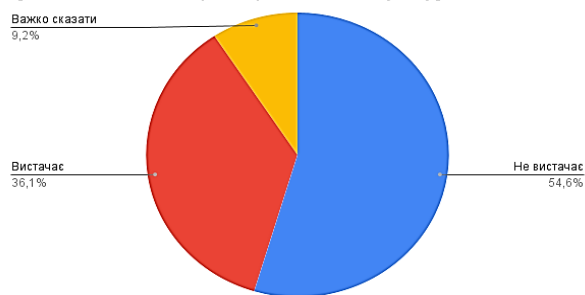
[Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів] –

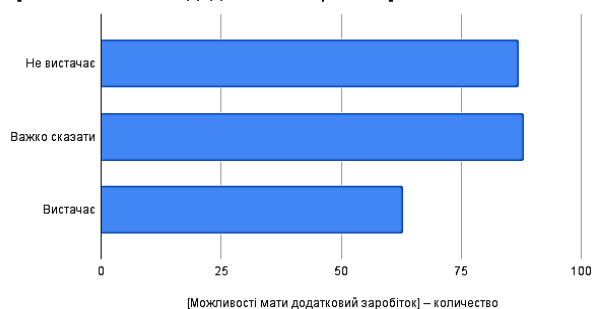
[Можливості повноцінно проводити відпустку] –

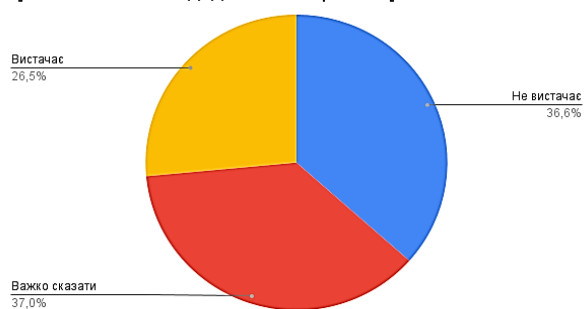
[Можливості повноцінно проводити відпустку] –

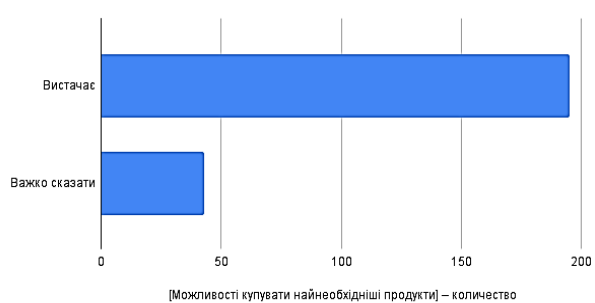
[Можливості мати додатковий заробіток] -

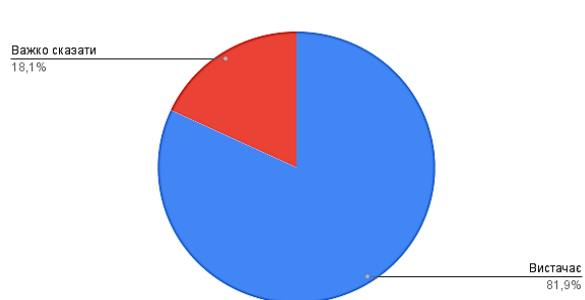
[Можливості мати додатковий заробіток] –

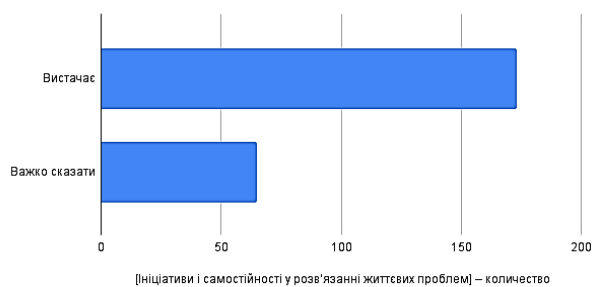
[Можливості купувати найнеобхідніші продукти] –

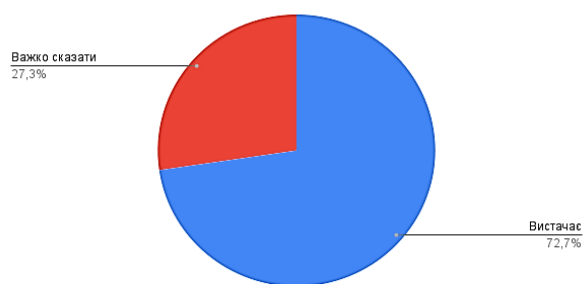
[Можливості купувати найнеобхідніші продукти] –

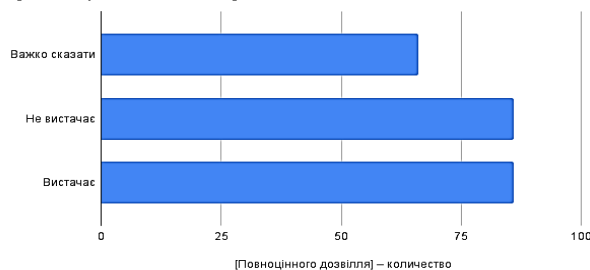
[Ініціативи і самостійності у розв'язанні життєвих проблем] –

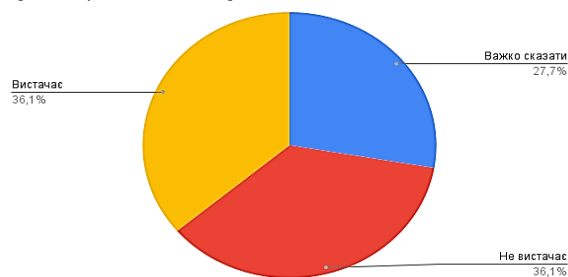
[Ініціативи і самостійності у розв'язанні життєвих проблем] –

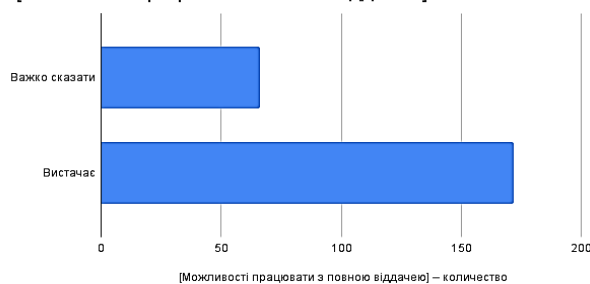
[Повноцінного дозвілля] –

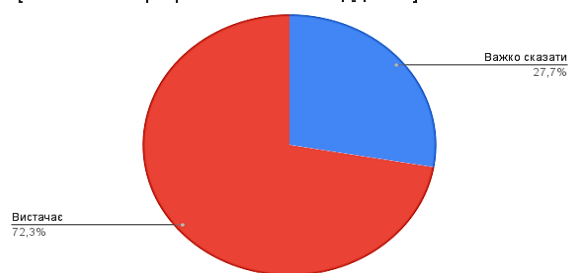
[Повноцінного дозвілля] –

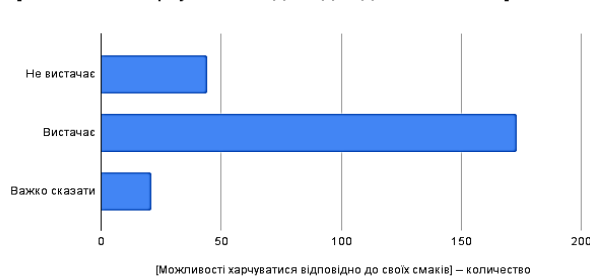
[Можливості працювати з повною віддачею] –

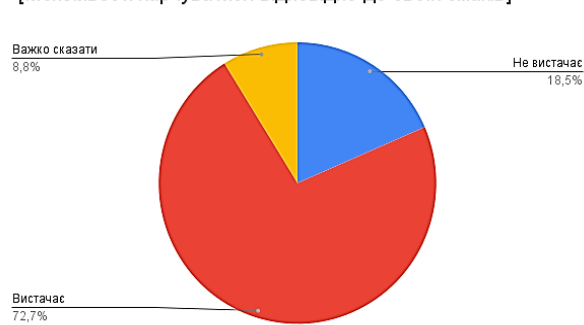
[Можливості працювати з повною віддачею] –

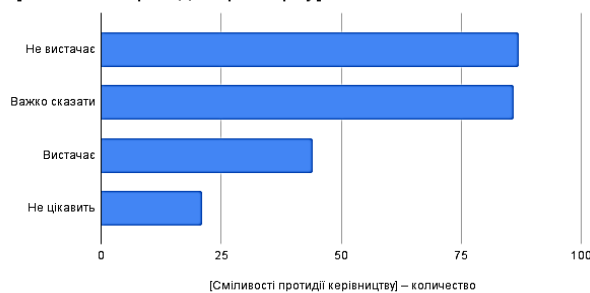
[Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків] –

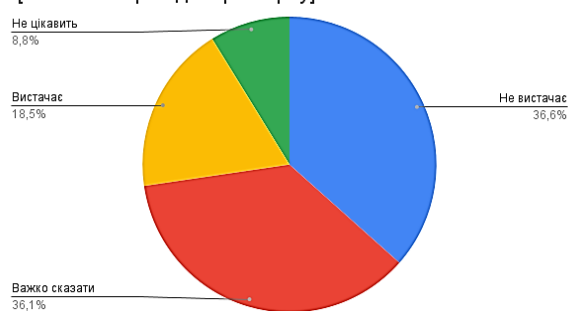
[Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків] –

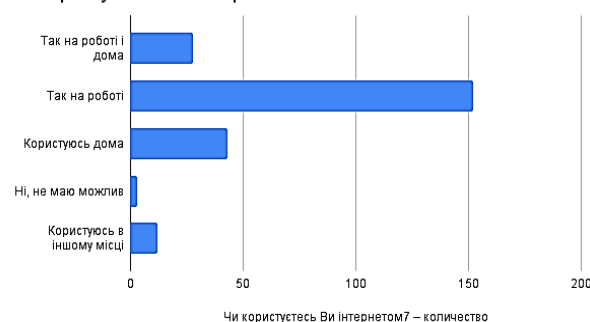
[Сміливості протидії керівництву] –

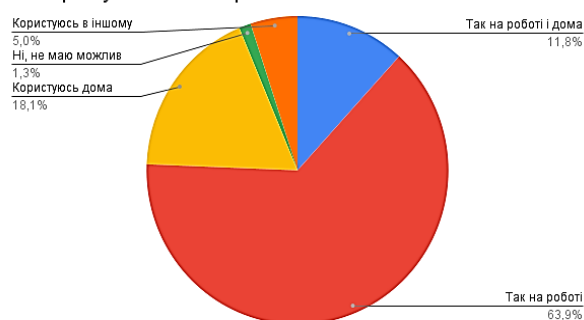
[Сміливості протидії керівництву] –

Чи користуєтесь Ви інтернетом? –

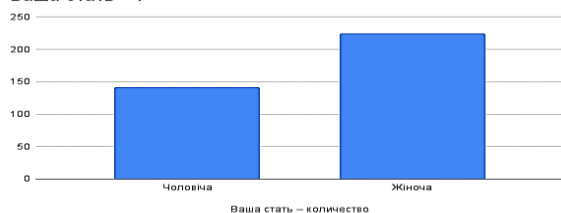

Чи користуєтесь Ви інтернетом? –

КИЯНИ

Ваша стать – і

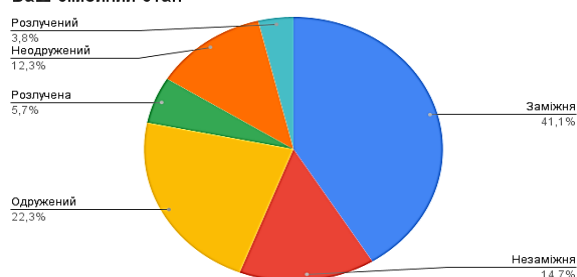

Результати опитування: Чоловіків.-142 особи, Жінок – 225 осіб.

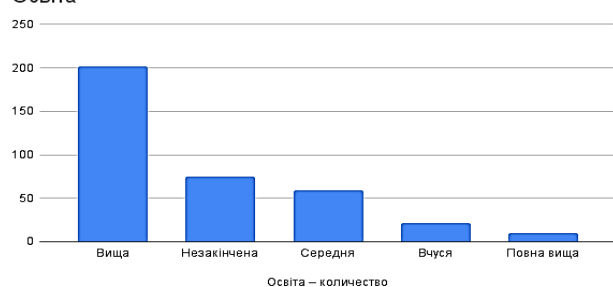
Ваш сімейний стан – і

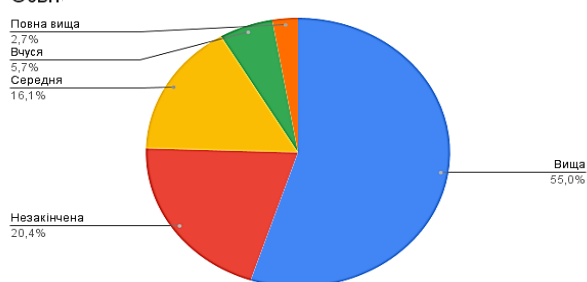
Ваш сімейний стан –

Освіта –

Освіт

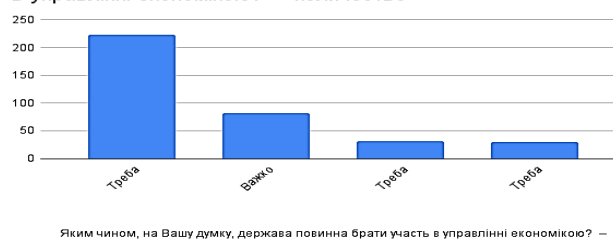

Як Ви оцінюєте економічну ситуацію в Україні? (оберіть цифру від 0 до 10, де 0- дуже погано, 10- дуже добре) –

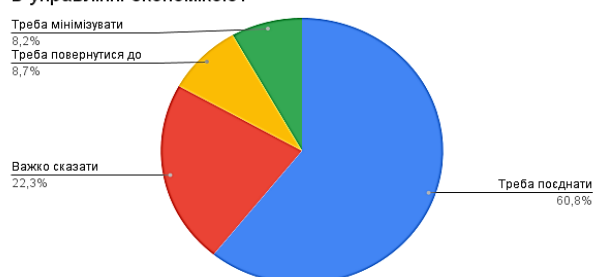

Результати опитування: 0-31 особа, 1-46 осіб, 2-26 осіб, 3-61 особа, 4-49 осіб, 5-88 особи, 6-30 осіб, 7-36 осіб.

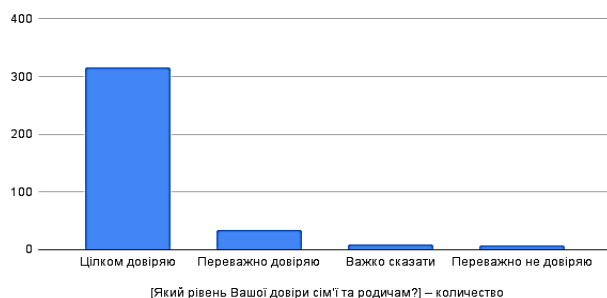
Яким чином, на Вашу думку, ... ги участь в управлінні економікою? – кількість

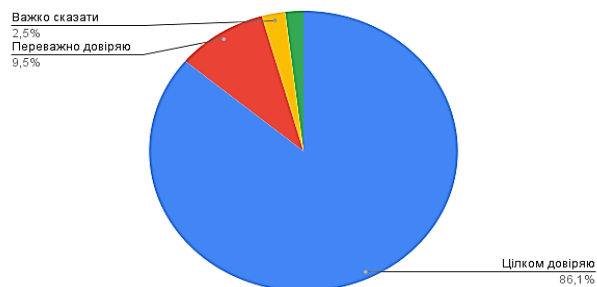
Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? –

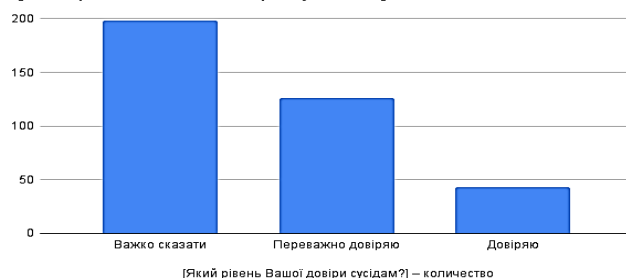
[Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?] –

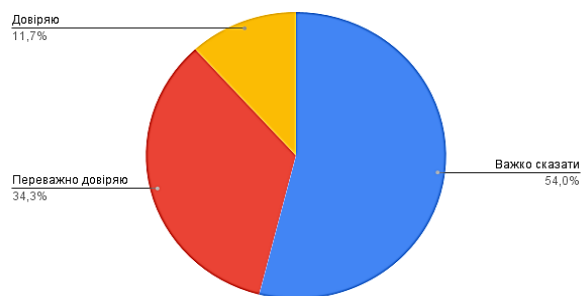
[Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам?] -

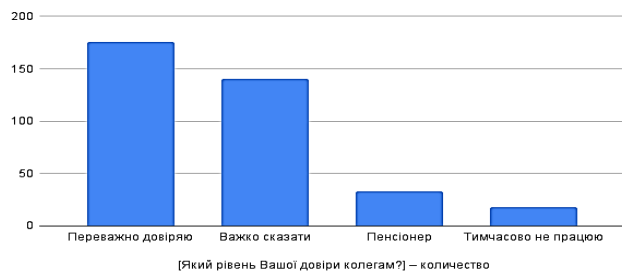
[Який рівень Вашої довіри сусідам?] – і

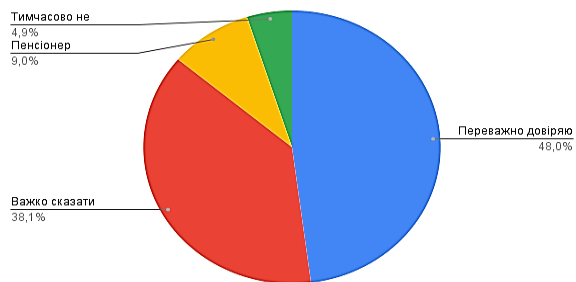
[Який рівень Вашої довіри сусідам?] – і

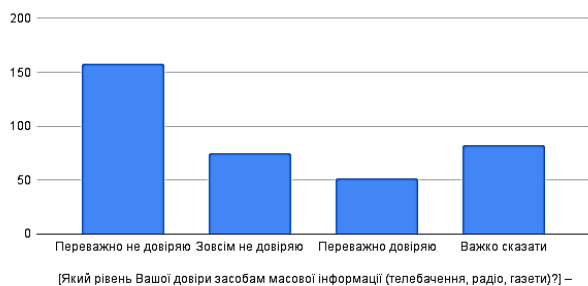
[Який рівень Вашої довіри колегам?] – і

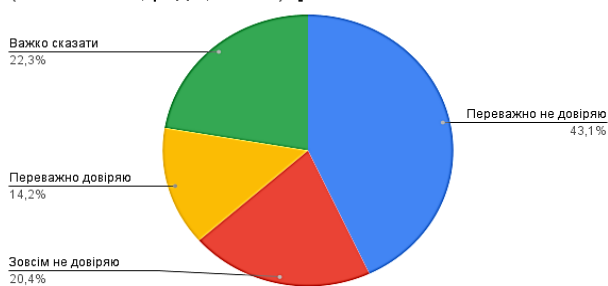
[Який рівень Вашої довіри колегам?] – і

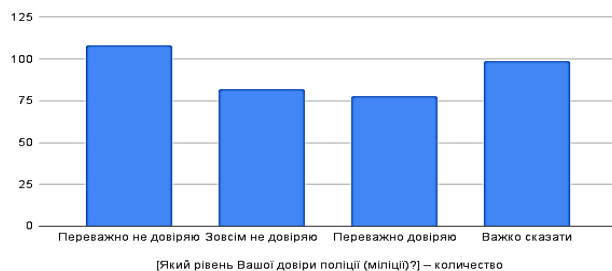
[Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?] – ко

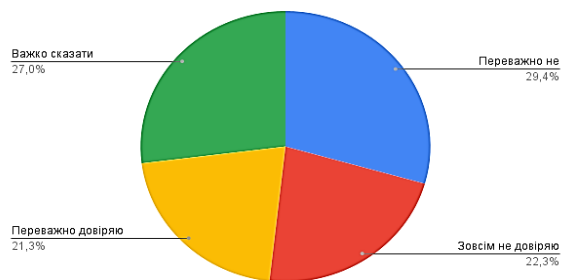
[Який рівень Вашої довіри засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)?] – ко

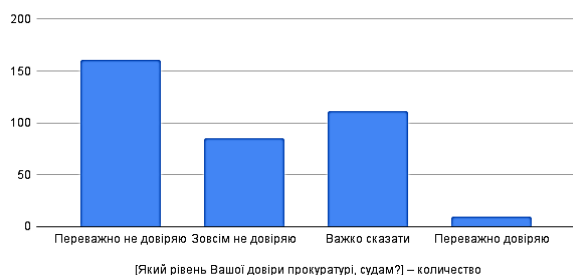
[Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?]

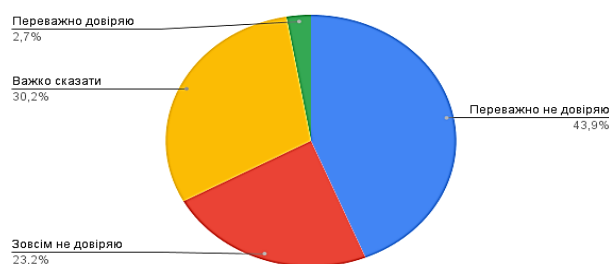
[Який рівень Вашої довіри поліції (міліції)?] –

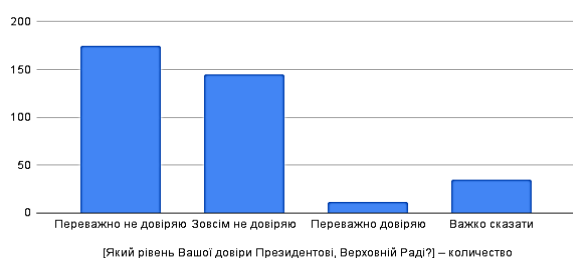
[Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?] –

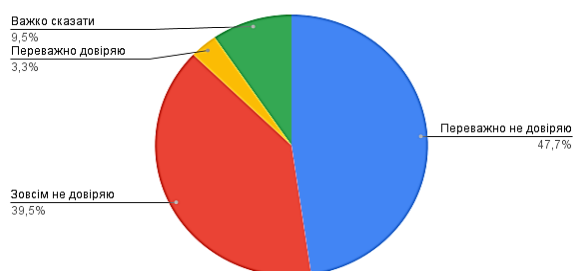
[Який рівень Вашої довіри прокуратурі, судам?] –

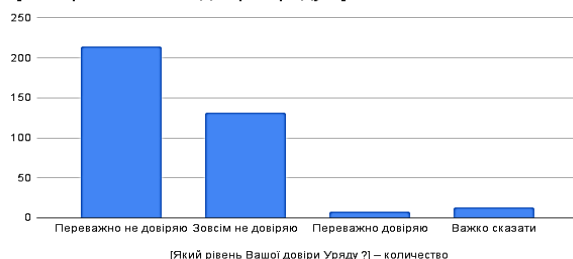
[Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді?] –

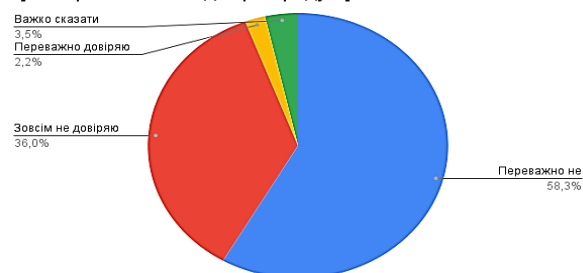
[Який рівень Вашої довіри Президентів, Верховній Раді?] –

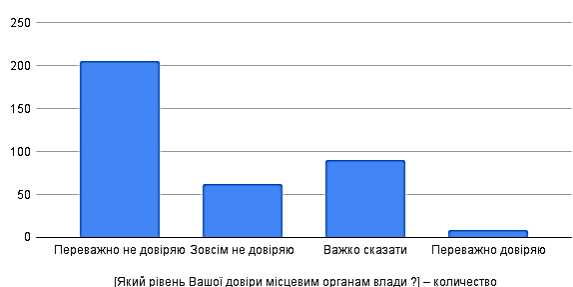
[Який рівень Вашої довіри Уряду ?] –

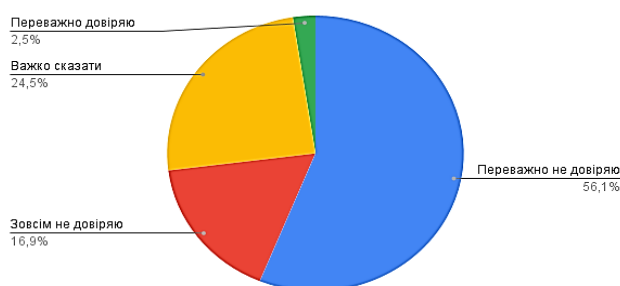
[Який рівень Вашої довіри Уряду ?] –

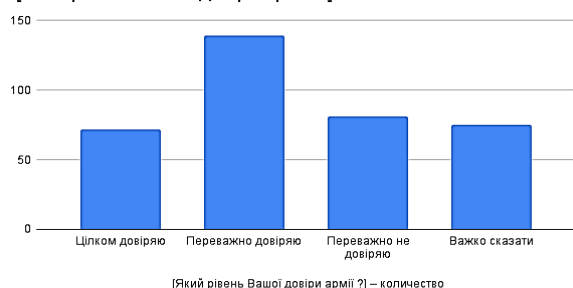
[Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади ?] –

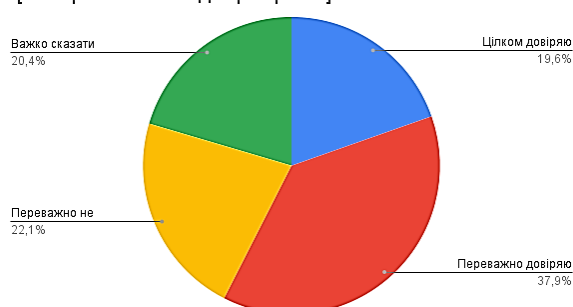
[Який рівень Вашої довіри місцевим органам влади ?] –

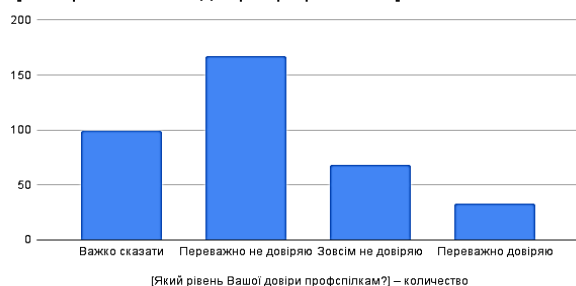
[Який рівень Вашої довіри армії ?] –

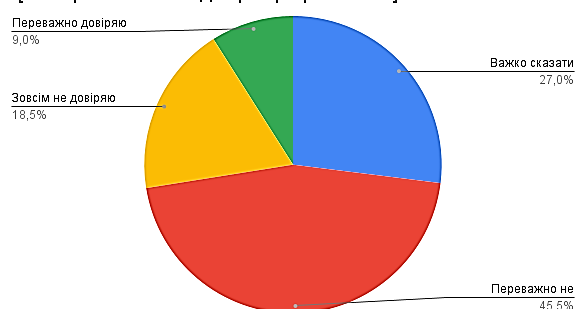
[Який рівень Вашої довіри армії ?] –

[Який рівень Вашої довіри профспілкам?] –

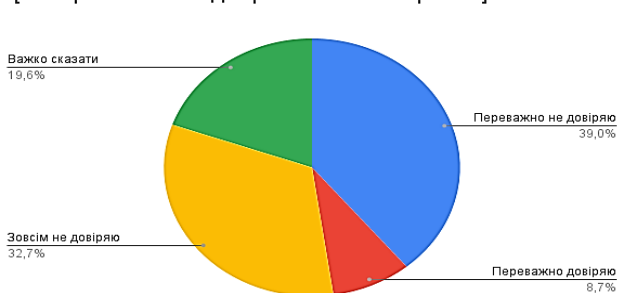
[Який рівень Вашої довіри профспілкам?] –

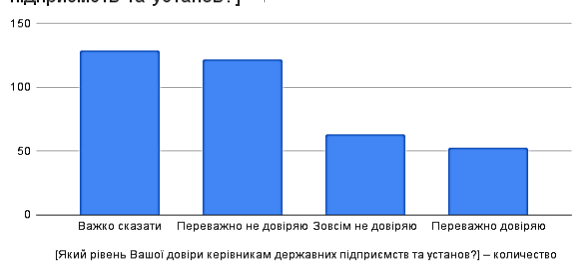
[Який рівень Вашої довіри політичним партіям?] –

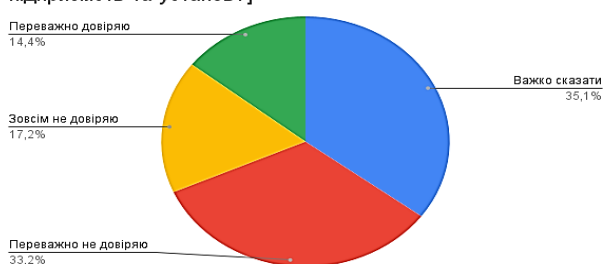
[Який рівень Вашої довіри політичним партіям?] –

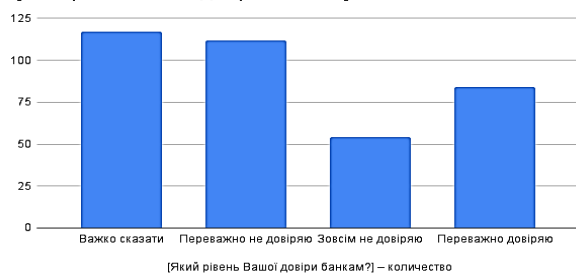
[Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?] –

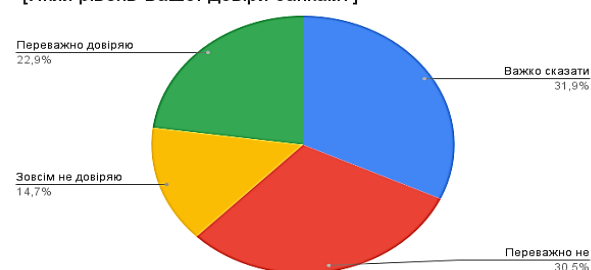
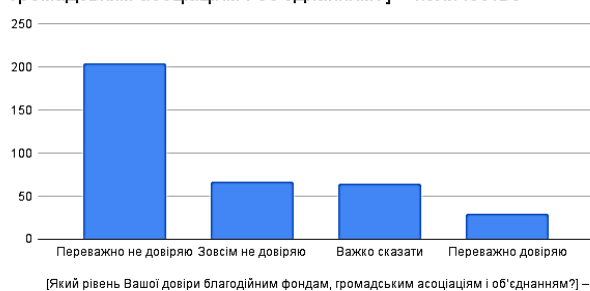
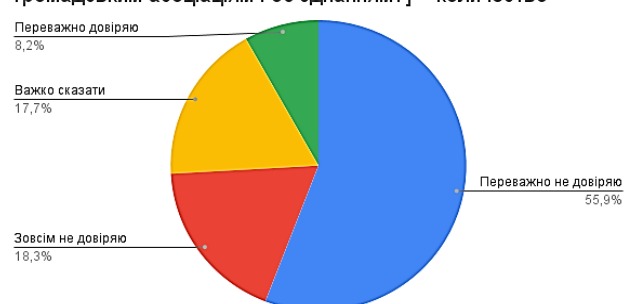
[Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств та установ?] –

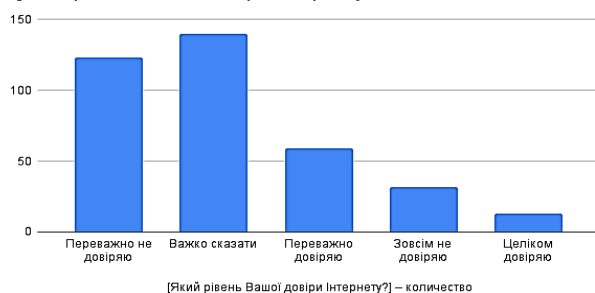
[Який рівень Вашої довіри банкам?] –

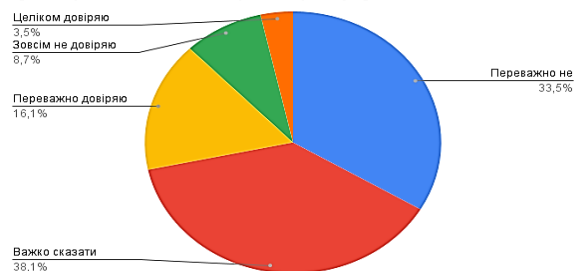
[Який рівень Вашої довіри банкам?] –

[Який рівень Вашої довіри благодійним ф
громадським асоціаціям і об'єднанням?] – кількість[Який рівень Вашої довіри благодійним фондам,
громадським асоціаціям і об'єднанням?] – кількість

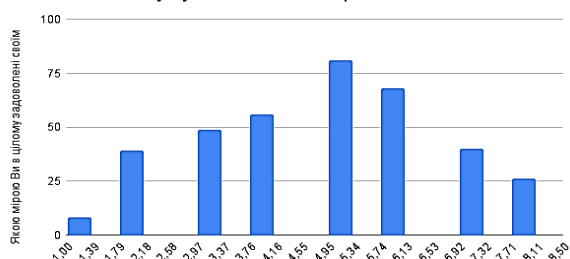
[Який рівень Вашої довіри Інтернету]

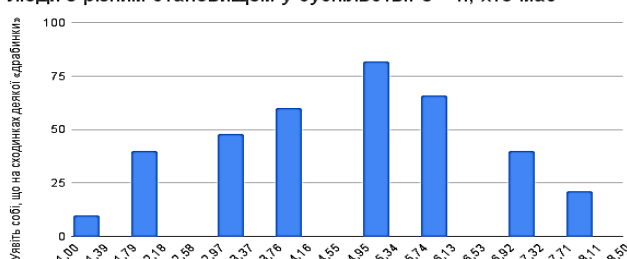
[Який рівень Вашої довіри Інтернету]

Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем та життям загалом у суспільстві на теперішній час?

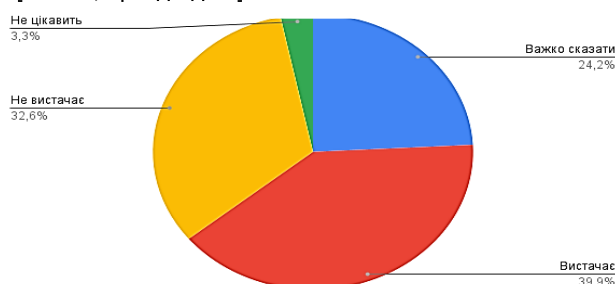
Уявіть собі, що на сходах деякої «драбинки» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: 0 – ті, хто має

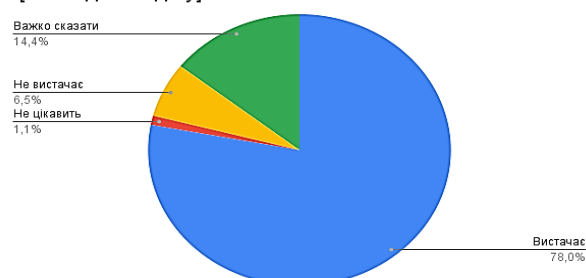
Результати опитування: 1 – 8 осіб, 2 – 39 осіб, 3 – 49 осіб, 4 – 56 особи, 5 – 81 особа, 6 – 68 осіб, 7 – 40 осіб, 8 – 26 осіб.

Результати опитування: 1 – 10 осіб, 2 – 40 осіб, 3 – 48 осіб, 4 – 60 осіб, 5 – 82 особи, 6 – 67 осіб, 7 – 39 осіб, 8 – 21 особа.

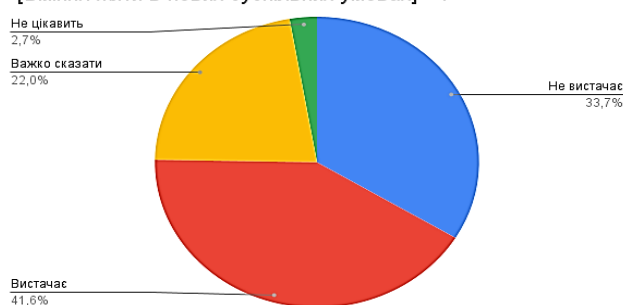
[Роботи, що підходить] – кількість

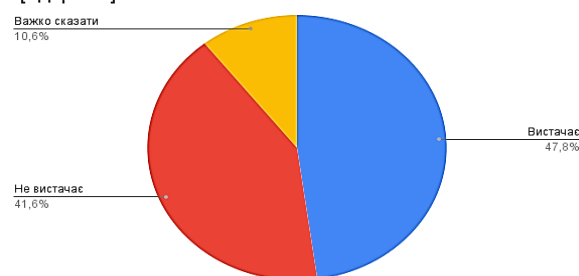
[Необхідного одягу] – кількість

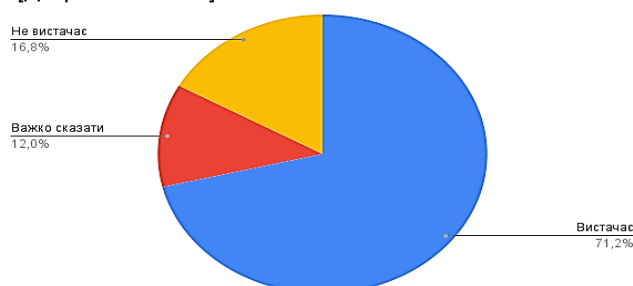
[Вміння жити в нових суспільних умовах] – і

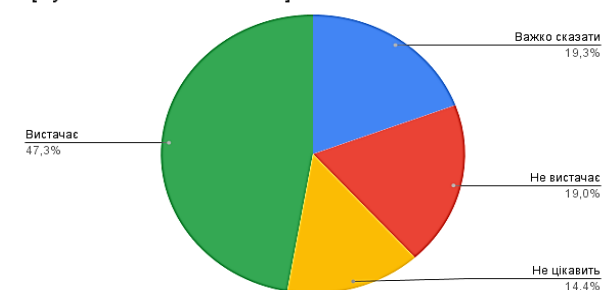
[Здоров'я] – і

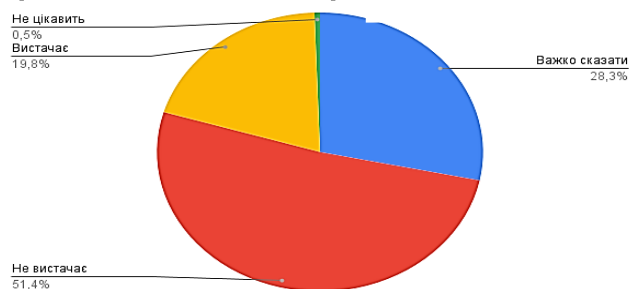
[Добротного житла] – і

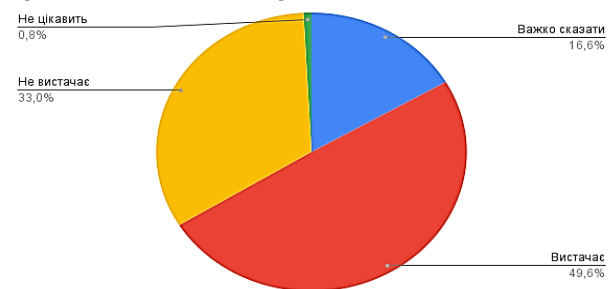
[Сучасних політичних знань] – і

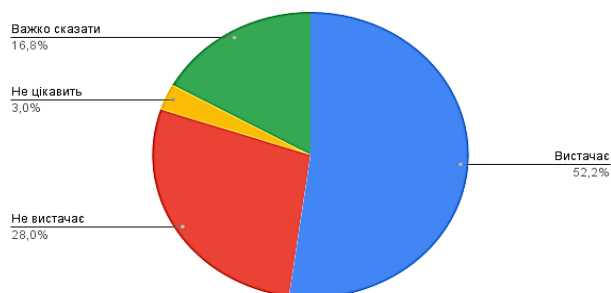
[Необхідної медичної допомоги] – кількість

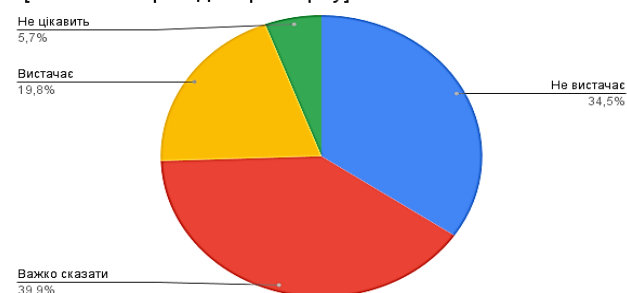
[Упевненості в своїх силах] – к

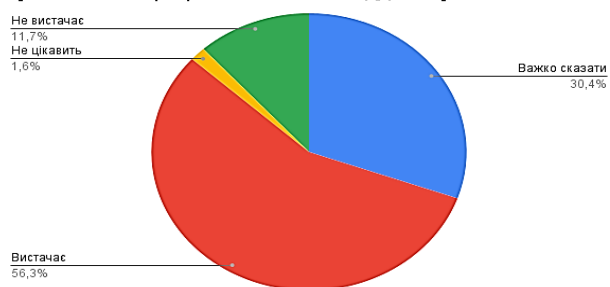
[Сучасних економічних знань] – к

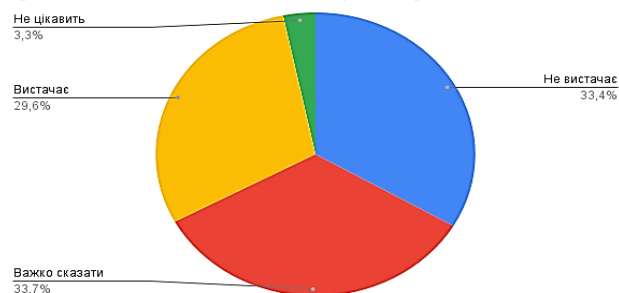
[Сміливості протидії керівництву] –

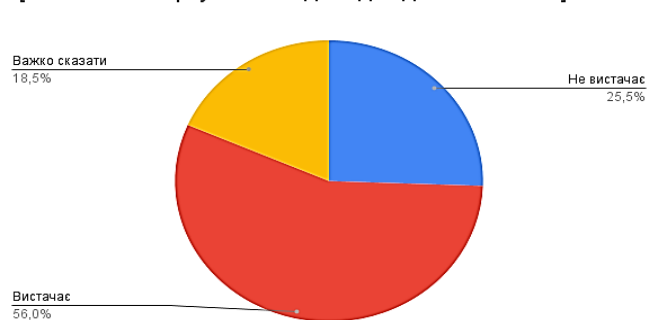
[Можливості працювати з повною віддачею] – кількість

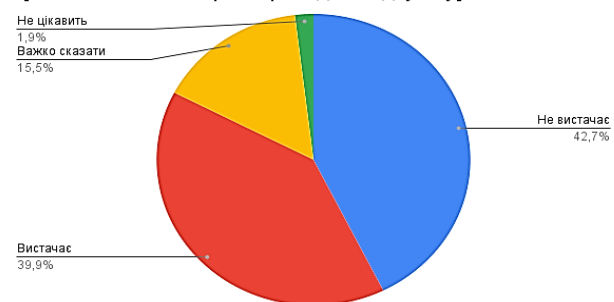
[Можливості мати додатковий заробіток] – кількість

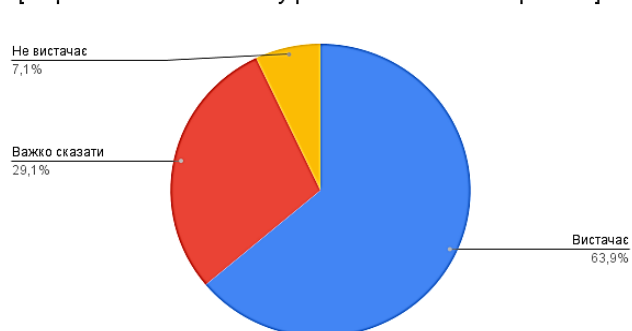
[Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків] –

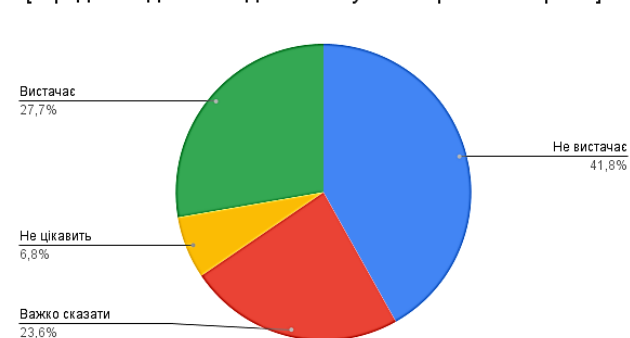
[Можливості повноцінно проводити відпустку] –

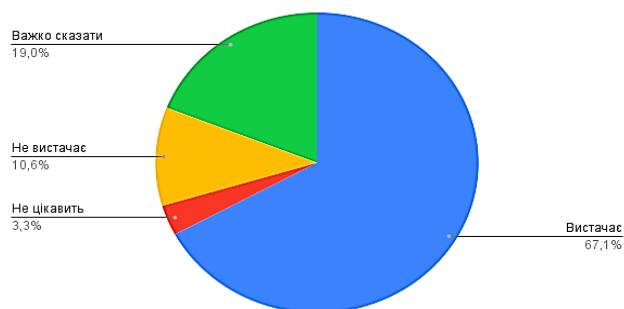
[Ініціативи і самостійності у розв'язанні життєвих проблем] –

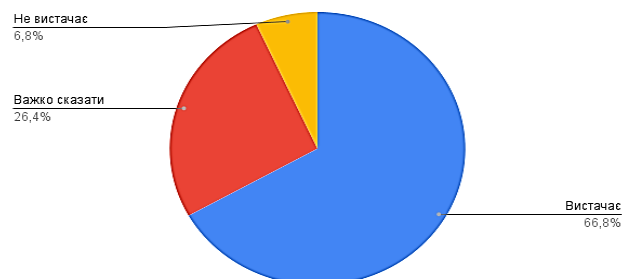
[Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів] –

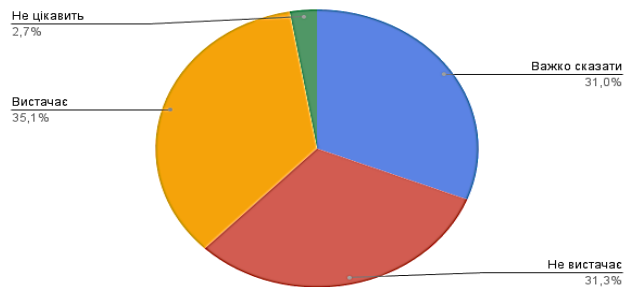
[Рішучості в досягненні своїх цілей] –

[Можливості купувати найнеобхідніші продукти] –

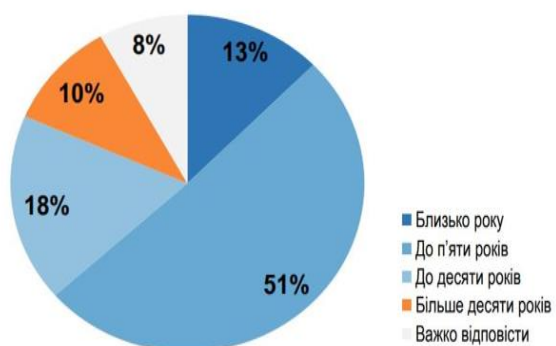
[Повноцінного дозвілля] –

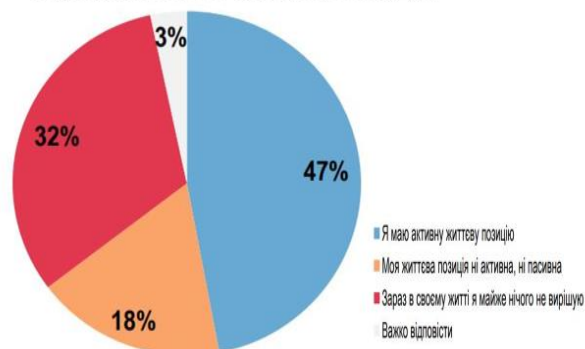
Додаток К

Загальнонаціональне опитування: Адаптація українців до умов війни 19 березня 2022 року. Дослідження.

Скільки часу потрібно для відновлення
інфраструктури та економіки після перемоги у війні?

Визначить свою активну позицію

Додаток Л

**Загальна цифровізація банківського та фінансового сектору України
За 2019-2022 рік**

	2019	2020	2021	2022
	%	%	%	%
Фінансові операції через технічні комунікації та інтернет	63	63	62,9	62,9
Кредитування через технічні комунікації та інтернет	27		26,7	26,7
Банківські операції	27	27	26,7	49,4
Курс валют				60,7
Замовлення онлайн-покупок	32	29	29,5	21,7

Додаток М

ВВП на душу населення – Україна – дані Світового банку (1997-2021 р.)

	1997	1999	2002	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Приріст ВВП на душу населення (річний %)	-2.1	0.7	6.3	2.9	2.8	4	3.8	-3.4	
Інфляція, дефлятор ВВП (річний %)	18.1	27.4	5.3	17.1	22.1	15.4	8.2	10.3	25.1

Основні властивості системи розвитку соціального капіталу

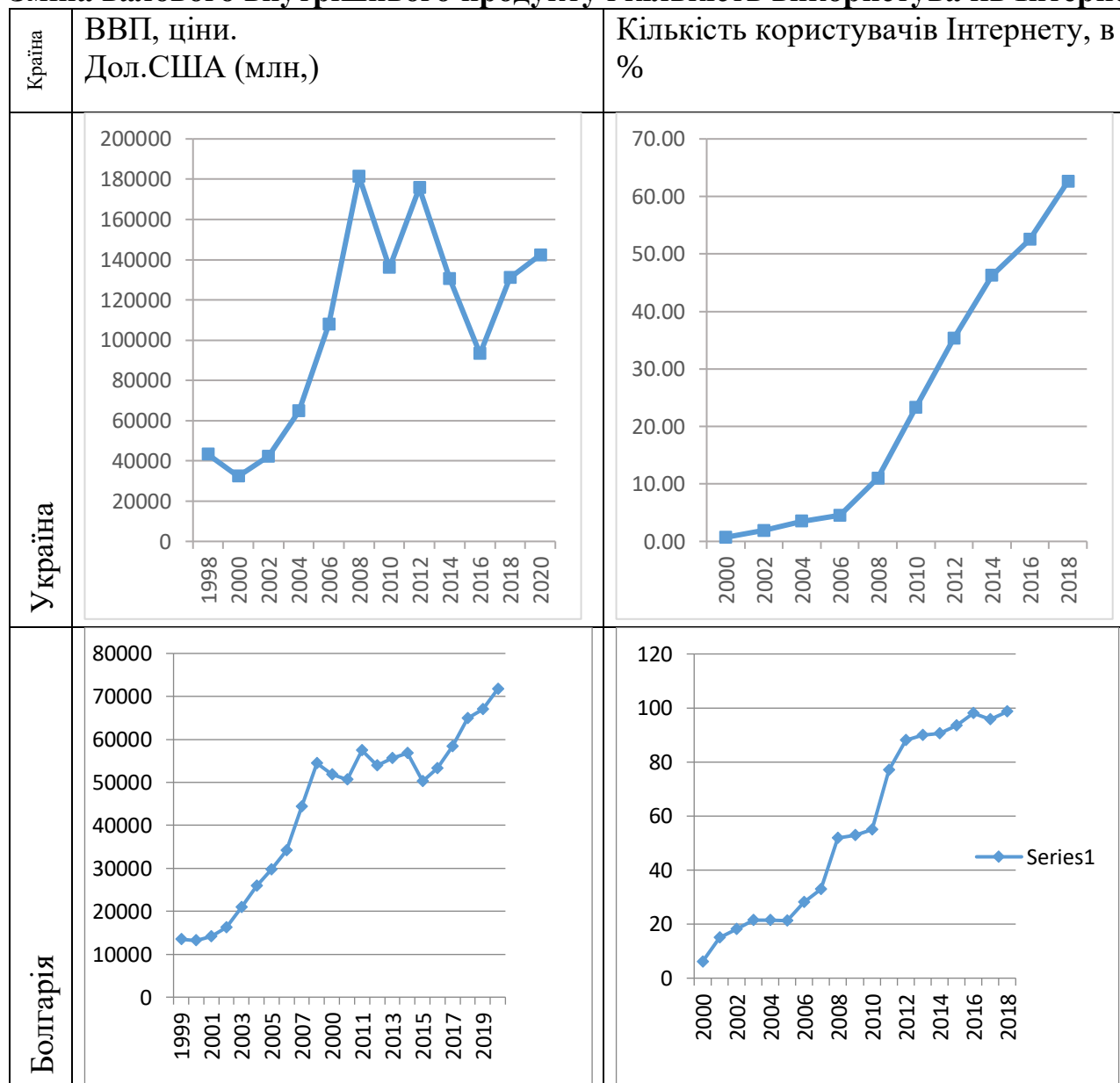
До основних властивостей системи розвитку соціального капіталу відносять природні та розвинуті елементи. До природніх відносяться:

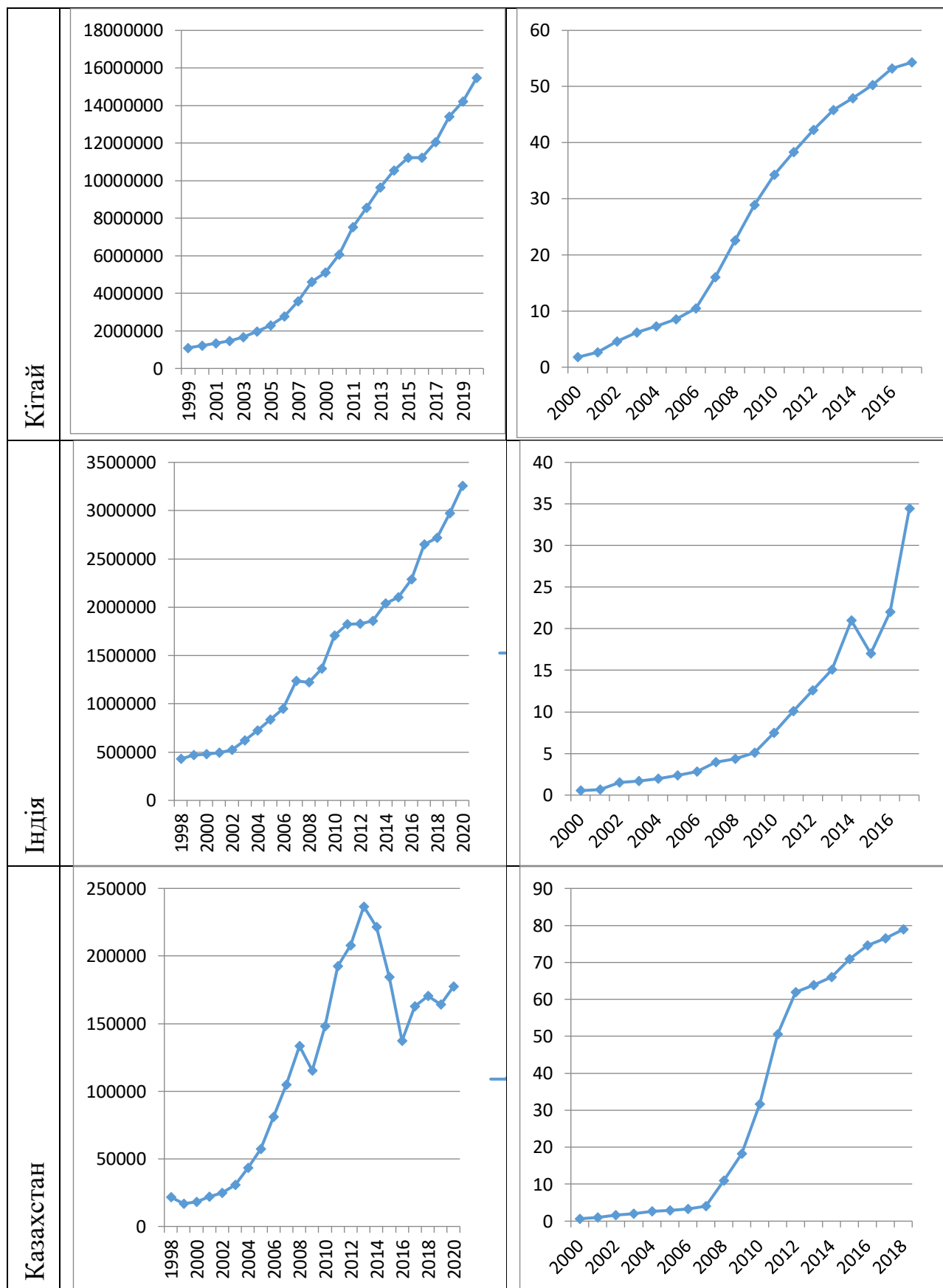
- потенціал взаємодії або соціоресурсність при досягненні працівниками результатів діяльності підприємства;
- здатність нагромадження – створення мереж соціальних зв'язків;
- конвертованість, як обмін на безеквівалентній основі;
- здатність до обміну та на інші ресурси у кількісному вимірі;
- ліквідність, як можливість обміну на еквівалентній основі;
- прибутковість, як економія трансакційних витрат співпраці або одержання соціальної ренти.

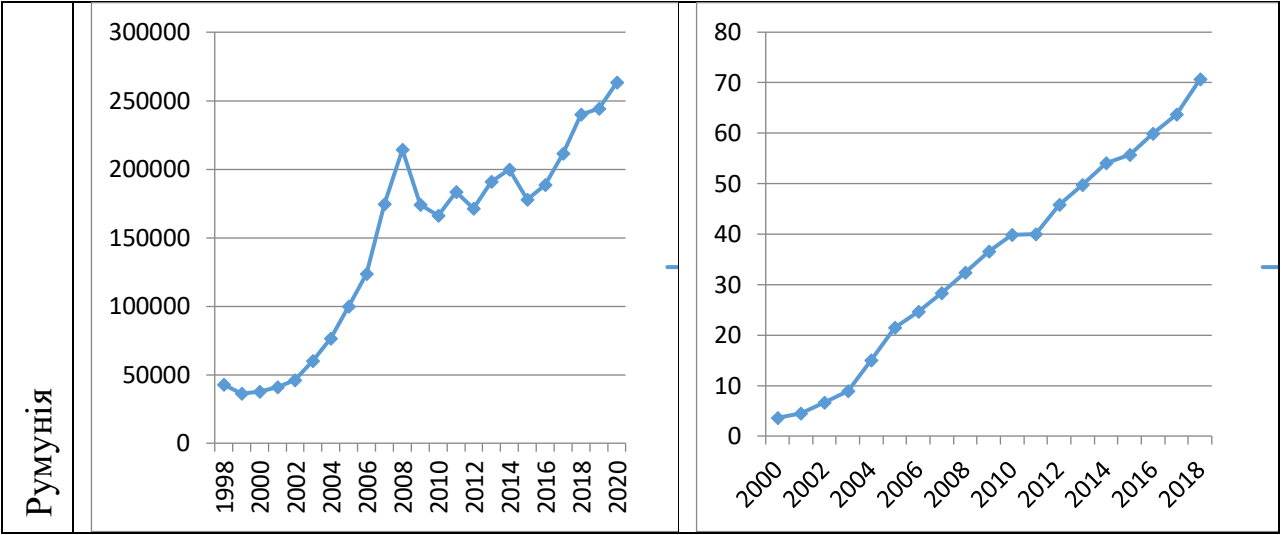
До розвинутих елементів соціального капіталу відносяться:

- корпоративні якості, включаючи здатність працювати командою;
- орієнтованість на нові знання та саморозвиток;
- адаптаційні та комунікативні здібності (емоційний та адаптивний інтелект);
- дотримання моральних норм і правил поведінки;
- набуті загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності, що формують інтегральну компетентність.

Зміна валового внутрішнього продукту і кількість користувачів Інтернету.

Додаток Р

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
В. о. проректора з наукової роботи
Державного податкового університету,
к. е. н., доцент, с. н. с.
Олександра СМІРНОВА
 « 16 » березня 20 3 року
АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі: завідувача кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки д.е.н., професора Слюсарєвої Л. В., директора Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи, к.ю.н., доцента Калганової О. А., начальника відділу організації та супроводження наукової діяльності Новицького С. В., склали цей акт про те, що у ході виконання науково-дослідної роботи на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» термін виконання 2019 – 2024 рр. (державний реєстраційний номер № 0119U000718), яка виконується кафедрою економіки, підприємництва та економічної безпеки Державного податкового університету, були використані матеріали дисертаційного дослідження Рябініної Наталії Олексіївни на тему «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України».

Наукові розробки Рябініної Наталії Олексіївни були використані для підготовки п. 1.5. «Розвиток соціального капіталу для активізації підприємництва у воєнні часи та опісля» у НДР «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку».

Комісія вважає, що наукову цінність становить систематизація чинників розвитку соціального капіталу, що базується на розбудові мереж, норм і системі довіри, яка сприяє співпраці та координації між окремими особами та групами в суспільстві. Практичну цінність складають пропозиції автора щодо розбудови громадянських та соціальних мереж, підтримки та ресурсів для розвитку підприємництва. Висновки та пропозиції автора до науково-дослідної роботи на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» є виваженими, ґрунтовними і можуть служити підґрунтям для наукових дискусій.

Завідувач кафедри
економіки, підприємництва та
економічної безпеки, д.е.н., професор

Л. В. Слюсарєва

Директор Навчально-
наукового інституту економічної
безпеки та митної справи, к.е.н., доцент

О. А. Калганова

Начальник відділу організації та
супроводження наукової діяльності

С. В. Новицький

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з навчально-методичної роботи та соціальних питань
Державного податкового університету

І. І. Шемелінський

2023 року

впровадженні результатів дисертаційної роботи

Рябіної Наталії Олександрівни

на тему «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби
України»

м. Ірпінь

« 21 » вересня 2023 року

Комісія у складі: завідувача кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, д.е.н., професора Слюсаренко Л.В., директора Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи, к.ю.н., доцента Калганової О.А., завідувача науково-методичного відділу к.б.н. Качур І.В. склали цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження Рябіної Наталії Олександрівни на тему «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, використовувалися у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекційних і семінарських занять початкової дисципліни «Соціальні проекти в підприємницькій діяльності» для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня денної (заочної) форми навчання галузі знань 07 «Управління і адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за освітньою програмою «Управління проектами в підприємницькій діяльності» Державного податкового університету, а саме:

1. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Інклюзивний розвиток національної економіки у вимірах соціального капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 5. С. 266–271. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-286-5-48 URL: http://ir.msta.edu.ua/bitstream/123456789/6498/1/6670_IR.pdf

2. Гурочкіна В.В., Рябініна Н.О. Реалізація соціального капіталу як ключовий драйвер становлення поведінкової економіки. Соціальна економіка. 2020. № 59. С. 6-13. DOI: 10.26565/2524-2547-2020-59-01 URL: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2020-59-01>

3. Рябініна Н.О. Розвиток соціального капіталу в контексті становлення інформаційного суспільства. Видавель: ХНУ імені В.Н. Каразіна. Науковий журнал «Вісник» (економічні науки). Випуску 60, 2020, стр.29-37, «Соціальна економіка» DOI: <https://doi.org/10.26565/10.26565/2524-2547-2020-60-03> (фахове видання з економіки)

4. Гурочкіна В.В., Рябініна Н.О. Податкова культура на шляху посилення довіри суспільства, Науковий журнал «Митна безпека» Вип. 5 Ірпінь, ДПУ. 2021; стр. 23-36. DOI 10.33244/2617-5959.5.2021.23-36 (фахове видання з економіки)

5. Рябініна Н.О. Конвергенція соціального капіталу економічного розвитку України та державних органів на шляху європейської інтеграції. Науковий вісник УжНУ. Серія. Міжнародні відносини та світове господарство. Випуск 44. Стр.69-77. DOI:https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-44-11(фахове видання з економіки)

6. Hurochkina, V., Reshmidilova, S., Bohatchyk, L., Telnov A., Skorobogata L., Riabinina, N. (2021). Modeling Effectiveness of Financial Support for the Social Capital Development in Economic Emergence. WSEAS Transactions on Environment and Development, ISSN / E-ISSN: 1790-5079 / 2224-3496, vol. 17, 2021, Art. 27, pp. 262-270 DOI: 10.37394/232015.2021.17.27 (Scopus)

7. Hurochkina, V., & Riabinina N. (2022). The impact of behavioral aspects on the social capital of the tax service of Ukraine. VUZF Review, Vol. 7(1), 69-79. https://doi.org/10.38188/2534-9228.22.1.07

Комісія підтверджує, що сформульовані за результатами дослідження здобувача наукового ступеня Рябініної Наталії Олексіївни пропозиції, висновки, рекомендації використані при формуванні навчально-методичного забезпечення та проведенні навчальних занять.

**Завідувач кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки
д.е.н., професор**

Л.В. Слюсарєва

**Директор Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
к.ю.н., доцент**

О.А. Калганова

**Завідувач науково-методичного
відділу, к.б.н.**

І.В. Качур

**КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ**

вул. М. Бойчука, 18 А, м. Київ, 01103
 тел. (044) 355 02 42, 353 22 42
info@kibit.edu.ua www.kibit.edu.ua
 код ЄДРПОУ 23497925

№ 25/23від «09» березня 2023 р. **ДОВІДКА**

про використання результатів дисертаційного дослідження

Рябініної Наталії Олексіївни

у навчально-методичному процесі

Київського інституту бізнесу і технологій

Результати дисертаційного дослідження Рябініної Наталії Олексіївни на тему «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка сформовані, а саме:

- доповідь «Концепція соціального капіталу як джерело економічної стійкості особистості». Доповідач: д.е.н. Гурочкіна В.В., аспірантка Рябініна Н.О., Київський інститут бізнесу і технологій, «Тиждень Науки КІБіТ» Секція економіки «Відновлення економіки». Nov 29, 2022 10:00 AM Kyiv.

- проведенні письмового опитування-моніторингу та анкетування викладачів інституту та студентів 2-4 курсів. Мета дослідження: Аналіз та моніторинг соціального капіталу, інтегральний індекс соціального самопочуття та рівень довіри мешканців м. Києва і Київської області.

Ректор

Олена ЯКОВЛЕВА

**КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ**

вул. М. Бойчука, 18 А, м. Київ, 01103
 тел. (044) 355 02 42, 353 22 42
 info@kibit.edu.ua www.kibit.edu.ua
 код ЄДРПОУ 23497925

№ 26/23

від «09» березня 2023 р. В.о. проректора з наукової роботи та рекрутації
 Державного податкового університету
 Міністерства фінансів України
 д.ю.н. Пижовій М.О.

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження

Рябініної Наталії Олексіївни

в освітньо-науковому процесі

Київського інституту бізнесу і технологій

Результати дисертаційного дослідження Рябініної Наталії Олексіївни на тему «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка використовувалися у навчальному процесі при формуванні навчально-методичного забезпечення та підготовці і проведенні лекційних та семінарських занять зі здобувачами вищої освіти другого (освітньо-наукового) рівня Київського інституту бізнесу і технологій у процесі викладання початкових дисциплін «Корпоративна соціальна відповідальність», «Глобальна економіка», «Аналіз галузевих ринків та державна політика», «Аналіз даних економіки і фінансів» та «Соціальний капітал».

Ректор

Олена ЯКОВЛЕВА

РІДНІ

НИВКИ @ridni.nyvky

вих. № 23 від « 16 » листопада 2022 року

В.о. ректора Університету державної
фіскальної служби України м. Ірпінь
Унінєць-Ходаківській В.П.

В.о. директора Навчально-наукового
інституту економіки, оподаткування
та митної справи
Університету Державної податкової
служби України м. Ірпінь Київської обл.
д.е.н., проф. Гурочкін В.В.

Доводимо до Вашого відома, що Громадська організація «Рідні Нивки» м. Києва, приймала активну участь в зборі даних, щодо проведення письмового анонімного опитування-моніторингу та анкетування на тему соціального капіталу, благополуччя та рівень соціального самопочуття мешканців м. Києва. Дане дослідження було проведено аспіранткою 3-го курсу Університету державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, факультету ННІ економіки, оподаткування та митної справи, кафедри економіки підприємства, денної форми навчання, Рябініною Наталією Олексіївною за темою дисертаційної роботи: «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України» за період 2021-2022 роки для подальшого використання матеріалів. Мета дослідження: Аналіз та моніторинг соціального капіталу, інтегральний індекс соціального самопочуття та рівень довіри українського народу.

Голова громадської організації
«Рідні Нивки»

Вилобков О. П.

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«МОНТЕРРА БУД»**

рр/№ UA773032990000020009010132296 в АТ КБ «ПРИВАТБАНК» МФО 305291, ЄДРПОУ 44243877, Україна 08205,
Київська область, м. Ірпінь, вул. Шевченка, буд. 2А

Вих. № 7

від «15» 03 2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи

Рябініної Наталії Олексіївни на тему

«Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України»

Товариство з обмеженою відповідальністю "МОНТЕРРА БУД" м. Ірпінь надало можливість реалізувати впровадження дослідницької діяльності, яке було проведено аспіранткою 4-го курсу, кафедри економіки, підприємництва та митної справи, денної форми навчання, Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи, Рябініною Н.О. (науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки, підприємництва та митної справи Гурочкіна В.В.) за темою: «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України» за період 2022-2023 роки для подальшого використання матеріалу в дисертаційній роботі, а саме:

- проведення письмового анонімного опитування-моніторингу та анкетування та тему дисертації (анкета-опитувальний додається);
- проведення на загально-інформаційних зборах бесіди, лекції, з використанням наглядного матеріалу за розбором аналізу соціально-економічного розвитку українського суспільства.

Мета дослідження: аналіз та моніторинг соціального капіталу, інтегральний індекс соціального самопочуття та рівень довіри українського народу.

Головний директор
ТОВ "МОНТЕРРА БУД"

Остапенко М.С.

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«МОНТЕРРА БУД»**

р/р № UA773052990000026009010132296 «АТ КБ «ПРИВАТБАНК» МФО 305291, ЄДРПОУ 44245877, Україна, 08203,
Київська область, м. Ірпінь, вул. Шевченка, буд. 2А.

Вих. № 8

від «15» 03 2023 р.

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження

Рябініної Наталії Олексіївни по темі

**«Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України»
у освітньо-науковому, навчально-методичному та практичному процесі**

Товариство з обмеженою відповідальністю "МОНТЕРРА БУД" м. Ірпінь, в особі Головного директора, Остапенко М.С., доводить до Вашого відома, що за період 2022-2023 роки, були використані науково-практичні результати дисертаційного дослідження Рябініної Наталії Олексіївни на тему «Соціальний капітал як ресурс податкової служби України», на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, щодо інструментів забезпечення економічної ефективності та соціальної справедливості в сфері подальшого сталого розвитку. Реалізація пропозицій, щодо підвищення рівня життя співробітників, базуючись на нормативно-правових аспектах та маючи високий рівень довіри сприяє розвитку та підвищенню рівня самореалізації у перспективі.

Адміністрація підтверджує, що сформульовані за результатами дослідження здобувача наукового ступеня Рябініної Наталії Олексіївни пропозиції, висновки, рекомендації використані при формуванні соціально-економічних базових основ забезпечення співробітників та проведені навчально-наглядні бесіди в межах та за межами товариства сприяють обізнаності працівників, економічній і емоційно-психологічній стійкості та спрямованості.

Головний директор
ТОВ "МОНТЕРРА БУД"

Остапенко М.С.

Додаток Ч

Вих. № 263 від 16.09.21р.

Першому проректору з
навчально-методичної та виховної роботи
Університету ДФС України

Монасню А.О.
16 Вересня 2021 рік

СЛУЖБОВА ЗАПІСКА

Навчально-науковий інститут
економіки оподаткування та митної справи

Щодо проведення опитування-тестування науковців, співробітників та магістрів Університету Державної фіскальної служби України

Прошу вашого дозволу, щодо проведення письмового опитування-моніторингу співробітників податкової служби та студентів Університету державної фіскальної служби України. Дане дослідження буде проведено аспіранткою 3-го курсу, кафедри економіки підприємства, денної форми навчання, ННІ економіки, оподаткування та митної справи, Рябініною Н. О. (науковий керівник: д.е.н. професор кафедри економіки підприємства Гурочкіна В.В.) за темою дисертаційної роботи: «Соціальний капітал як ресурс розвитку податкової служби України». Мета дослідження: аналіз та моніторинг соціального капіталу, інтегральний індекс соціального самопочуття та рівень довіри науковців та працівників податкової служби України.

В.о. директора навчально-
наукового інституту
економіки, оподаткування
та митної справи

Гурочкіна В.В.